

MONITOR STRATEGIC

REVISTĂ DE STUDII DE SECURITATE ȘI APĂRARE

ANUL VI • NR. 1-2/2005

Din cuprins:

- Strategia de securitate națională a României: dezbateri, opinii, luări de poziții
- Stabilitate și schimbare sistemică în abordarea științifică a securității
- Spațiul ex-sovietic

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

MONITOR STRATEGIC

Revistă editată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academii de Apărare și Institutelor de Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, coordonator național al Proiectului de Istorie Paralelă: NATO - Tratatul de la Varșovia.

REDACTOR ȘEF

- **General maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU**, Directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, M.Ap.N., România

COLEGIUL DE REDACȚIE

- **Prof. asociat JORDAN BAEV**, The New Bulgarian University, Bulgaria
- **Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT**, London University, Marea Britanie
- **SORIN ENCUȚESCU**, președintele Asociației „Manfred Wörner”, București, România
- **Lector univ. IULIAN FOTA**, Directorul Colegiului Național de Apărare, M.Ap.N., România
- **Prof.dr. ALEXANDER GONCEARENKO**, Președintele Centrului pentru Securitate Internațională și Studii Strategice, Ucraina
- **BRUCE McLANE**, Director executiv al Consorțiului PfP al Academii de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate, Garmisch, Germania
- **Prof.dr. VASILE SECĂREȘ**, Președintele Centrului de Studii NATO, București, România
- **Prof. univ. dr. MICHAEL SHAFIR**, Universitatea din Cluj-Napoca, România
- **SHAUL SHAY**, Șeful Departamentului de Istorie Militară al Statului Major al Armatei Israeliene
- **JEFFREY SIMON**, Institutul de Studii Strategice al Universității Naționale de Apărare din Washington D.C., SUA
- **Comandor (r) GHEORGHE VARTIC**, Redactor șef al Revistei de Istorie Militară, M.Ap.N., România

ADRESA

Str. Constantin Mille nr.6, sector 1, București, cod 010142, telefon: 0040 21 315.17.00, fax: 0040 21 319.58.01
www.ispaim.ro; www.sarindar.ro
e-mail: ispaim@ispaim.ro

Revista este inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice în Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „B”.

SUMAR

● STRATEGIA DE SECURITATE NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI: DEZBATERI, OPINII, LUĂRI DE POZIȚII	
- Dr. CONSTANTIN DEGERATU - consilier de stat - Departamentul Securității Naționale - Președinția României; șef al Statului Major General al Armatei României (ianuarie 1997 - februarie 2000);	7
- NICULAE SPIROIU - ministru al apărării naționale, (aprilie 1991- martie 1994)	15
- CONSTANTIN DUDU-IONESCU - ministru al apărării naționale, (februarie 1998 - aprilie 1998); ministru de interne, (ianuarie 1999 - decembrie 2000)	16
- VICTOR BABIUC - ministru al apărării naționale, (decembrie 1996 - februarie 1998, aprilie 1998 - martie 2000); ministru de interne (octombrie 1991 - noiembrie 1992)	18
- General-locotenent IOAN SORIN , șeful Statului Major al Forțelor Terestre	21
- ALEX ȘERBAN - președinte executiv, Casa NATO - Consiliul Euro-Atlantic, România	24
- SEVER VOINESCU - secretar general în Ministerul Afacerilor Externe din România (1998-2000); consul general al României la Chicago, SUA (2000-2003)	26
- General-maior (r.) MIHAIL E. IONESCU - director al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară	31
- RADU TUDOR - analist politic, cotidianul „Ziua”	35
● TEORIA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE	
- Rational Choice, stabilitate și schimbare sistemică în abordarea științifică a securității - ȘERBAN FILIP CIOCULESCU	39
● SPAȚIUL EX-SOVIETIC	
- După Imperiu: Evoluția principalelor orientări în politica externă rusă (1991-1999) - STANISLAV SECRIERU	51
- The Politics of Impotence - Post-communist Europe between primacies, 1989-2005 - Dr. ANDREI MIROIU, VALENTIN QUINTUS NICOLESCU	79
- România, Balcanii și bazinul Mării Negre - MIHAI ZODIAN	85
● LUPTA ÎMPOTRIVA TERORISMULUI INTERNAȚIONAL	
- Initiating People's Human Intelligence in Counter-Terrorism - VLADIMIR LUKOV , director general al Centru-lui pentru Combaterea Terorismului, Moscova, Rusia	103
- Rolul actorilor instituționali în combaterea terorismului - Dr. CRISTIAN BARNĂ	108
- Terorismul: definiție comparativă, aspecte psiho-dinamice și impactul asupra statului de drept - MARCEL ALEXANDRU	117
● DOCUMENTAR	
- Evoluții ale Politicii Europene de Securitate și Apărare - MARIA SINESCU	127
- Strategia de securitate a UE în context euro-atlantic. Diferențieri conceptuale UE, NATO, SUA - CRISTINA ROMILA	159
● OPINII	
- The last developments in the Republic of Moldova and the concerted activities of the separatist republics within the CIS -what roles for Russia and the EU? - VLADIMIR SOCOR	173
- România, față în față cu globalizarea - IULIAN FOTA	179
- Implicații internaționale ale „revoluției portocalii” din Ucraina - MARCEL CĂPĂȚÂNĂ	183
● RECENZII	
- Janusz Bugajski, „Pacea Rece. Noul Imperialism al Rusiei” - OANA VASILE	189
- Philip Bobitt, „The Shield of Achilles. War, Peace, and the Course of History” - ȘERBAN FILIP CIOCULESCU	191
● AGENDĂ ȘTIINȚIFICĂ	
- Seminarul „România și integrarea europeană, aspecte de securitate”, Predeal, 21-23 martie, 2005 - CRISTINA ROMILA	197

Redactori: Cristina Romila • Mircea Soreanu

Grafică și DTP: Cornel Drăghia

Tiparul executat la **Centrul Tehnic Editorial al Armatei** sub comanda nr.

B 838/05/21

**STRATEGIA DE SECURITATE
NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI: DEZBATERI,
OPINII, LUĂRI DE POZIȚII**

Strategia Națională de Securitate a României: dezbateri, opinii, luări de poziție

Elaborarea Strategiei de Securitate Națională a României în condițiile integrării depline a țării în Alianța Nord-Atlantică și ale semnării acordului de aderare la Uniunea Europeană constituie o prioritate. Concursul oamenilor politici, al experților, ca și al reprezentanților societății civile la elaborarea acestui important document este de mare utilitate.

Dezbaterile pe această problemă, în prezența unor experți străini (între alții, Detleff Puhl, Richard Smith, fost consilier al Marii Britanii în MAPN, România, Roger Kangas), organizate de Casa NATO și de asociația „George C. Marshall” – România, în luna aprilie a.c., au prilejuit un util și benefic schimb de opinii între specialiști, care merită a fi cunoscut de cititorii noștri.

Publicăm în continuare considerațiile exprimate de participanții la aceste întâlniri.

The National Security Strategy of Romania: debates, opinions, statements

Drafting a new national security strategy of Romania within the framework of full membership of Romania in NATO and signing of the agreement of integration into the EU constitutes a priority. The involvement of politicians, experts and representatives of the civil society has been highly important in the elaboration of this document.

The debates organized by Casa NATO (NATO House) and the association „George C. Marshall” – Romania, in April 2005 gave the opportunity to experts in the field to exchange views worth to be known by our readers.

The opinions delivered by the participants can be read below.

La stratégie de sécurité nationale de la Roumanie: débats, points de vues, prises de position

L'élaboration de la stratégie de sécurité nationale de la Roumanie représente une priorité dans le contexte de l'adhésion de la Roumanie à l'OTAN et de la conclusion de l'accord d'intégration dans l'UE. La participation d'hommes politiques, des experts tout comme des représentants de la société civile a été d'une importance majeure pour l'élaboration de ce document.

Les débats organisés par Casa NATO (La Maison OTAN) et l'association „George C. Marshall” – Roumanie, au mois d'avril cette année ont donné l'occasion aux spécialistes dans le domaine d'échanger d'opinions que le lecteur pourrait considérer utiles de connaître.

Celles-ci peuvent être lues en ce qui suit.

Dr. Constantin Degeratu,
Consilier de Stat, Departamentul Securității Naționale, Președinția României;
șef al Statului Major General (1997-2000)

Secolul XXI a debutat abrupt și violent, printr-un cutremur de amploare istorică – atacurile teroriste din 11 septembrie 2001, acțiuni care au vizat simbolurile majore ale Americii și au ucis, aproape instantaneu, câteva mii de civili inocenți. Evenimentul a declanșat o furtună geopolitică la scară planetară, ale cărei reverberații afectează pe termen lung și în profunzime comunitatea internațională în întregul său. Într-un astfel de context, soarta fiecărei țări depinde de capacitatea sa de reacție și adaptare dar, mai ales, de capacitatea de anticipare și de acțiune pro-activă, de proiectare a unui viitor dezirabil și realist.

Ca urmare, o țară normală, o țară democratică și matură are nevoie – pentru proiecția aspirațiilor sale – de o strategie națională adecvată, îndrăzneță și realistă, capabilă să răspundă cerințelor vitale ale comunității și să-i ofere acesteia instrumente eficiente pentru acțiune. O astfel de strategie reprezintă un proiect integrator, apt să mobilizeze națiunea pentru a-și promova interesele vitale legitime, a-și conserva identitatea și împlini destinul. Într-un stat cu o democrație consolidată, matură, este sarcina celor care au fost investiți – prin vot popular – cu responsabilitatea conducerii, să genereze astfel de proiecte și să mobilizeze eforturile națiunii pentru îndeplinirea lor.

Într-o lume dinamică și turbulentă, aflată în plin proces de globalizare, înțelegerea profundă a tendințelor globale și a modului în care țara în cauză are șansa să devină parte activă a acestui proces este o condiție esențială a oricărui progres. Egal importantă, și deopotrivă esențială, este cunoașterea, înțelegerea și evaluarea corectă a proceselor interne, a gradului de coeziune socială, a capacității de mobilizare pentru realizarea unor astfel de proiecte naționale.

Principalul instrument care integrează aceste cerințe este **strategia de securitate** – sintag-

mă centrată pe un concept-cheie al studiilor politice, strategice sau de relații internaționale, al studiilor pe care astăzi le numim studii de securitate, respectiv pe conceptul științific modern de securitate. Geneza acestor preocupări – apărute ca elemente de noutate în peisajul dezbaterilor din perioada războiului rece –, poate fi identificată mai degrabă pe filonul teoriilor realiste ale școlilor de gândire specifice domeniului relațiilor internaționale, însă prezența lor în perimetrul demersurilor științifice pe această temă, indiferent de orientarea metodologică, le asigură un caracter non-partizan.

Definit, în esență, atât ca absență a amenințărilor la adresa principalelor valori și interese naționale, cât și ca rezultat al ansamblului de planuri, măsuri și acțiuni capabile să contracareze eficient potențialele amenințări, conceptul de securitate a dobândit, în timp, un conținut complex și dimensiuni multiple. El integrează armonios elemente ale vechiului concept de „apărare națională” – centrat preponderent pe dimensiunea militară a securității, respectiv pe protecția prin forța armelor a populației și teritoriului național în fața pericolului unei invazii externe, dar nu se rezumă numai la atât. El vizează securitatea internă în ansamblul său, securitatea personală a individului în toate ipostazele sale, securitatea comunităților și a instituțiilor, securitatea economică, financiară, și bancară, cea energetică și alimentară, securitatea sistemelor informatice, a transporturilor și a infrastructurii critice, a mediului natural și a instalațiilor industriale. Conceptul integrează, ca urmare, atât activitatea instituției militare, cât și cea a forțelor de ordine, activitatea serviciilor-structurilor de informații, contrainformații și de protecție, precum și activitatea altor instituții și agenții guvernamentale. Strategia de securitate națională devine, astfel, un instrument de bază pentru

■ Monitor Strategic ■

planificarea unitară a politicii naționale, document care definește valorile și interesele naționale vitale, evaluează riscurile și amenințările la adresa acestora, stabilește scopurile strategice ale politicii și proiectează direcții de acțiune pentru realizarea lor. Departamentul însă de a fi un instrument juridic rigid și constrângător, strategia de securitate națională creează un cadru de directivare flexibil și creator, apt să orienteze eforturile și să disciplineze acțiunile consacrate îndeplinirii obiectivelor de securitate.

O condiție esențială pentru elaborarea unei strategii de securitate națională, aptă să se constituie într-un adevărat instrument de lucru al autorităților naționale abilitate de constituție să gestioneze acest domeniu, o reprezintă capacitatea de evaluare realistă a mediului de securitate, de descifrare corectă a paradigmei securității internaționale, a parametrilor și tendințelor globale. Este de menționat acest aspect, pentru că – într-un mediu geopolitic globalizat și globalizant, aflat într-o evoluție deosebit de dinamică – la nivelul comunității internaționale se conturează tot mult convingerea că două sunt problemele fundamentale care dau contur evoluțiilor de amploare planetară: **dezvoltarea economică și securitatea internațională**. De remarcat acest lucru, pentru că, la începutul anilor '90, imediat după prăbușirea „Zidului Berlinului”, lumea a trăit un moment de euforie pacifistă, anticipând bine-meritele și mult-așteptatele dividende ale păcii. Din păcate, sfârșitul de veac XX și începutul noului mileniu ne-au tezit brutal la realitatea unei lumi ascendent conflictuale, cu tendințe anarhice, generând riscuri majore la adresa ordinii internaționale și a intereselor naționale legitime. Din nou, și din păcate, **preocupările de securitate** sunt factorul care setează agenda globală și căruia îi sunt subsumate eforturile majore ale comunității internaționale.

Găsim în această constatare, explicațiile normale ale ponderii ce se acordă problemelor de politică externă în ansamblul politicilor naționale, conștienți fiind că – fie chiar și în condițiile unor procese integraționiste accelerate – România se va putea adapta eficient la schimbările profunde ale mediului de securitate global numai în măsura în care se va poziționa corect și oportun în ansamblul relațiilor inter-

naționale, în măsura în care va participa la configurarea lor.

În analiza trăsăturilor și tendințelor globale, avem în vedere câteva premise – poate definiții – și anume:

- Mediul internațional se află într-o schimbare rapidă; schimbările sunt, într-o anumită măsură, previzibile ca natură, amplitudine și durată, dar sunt însoțite de o mare doză de incertitudine; unele schimbări ce se prefigurează pot avea caracter seismic, de discontinuitate;
- În contextul acestor schimbări globale majore, pe fondul unei economii ascendent globalizate, **se profilează o șansă reală de evoluție economică pozitivă, aptă să creeze prosperitate**; înscrierea pe acest trend nu este o certitudine garantată pentru fiecare țară; ea depinde de capacitatea fiecărei țări de a *prinde trenul* oportunităților favorabile; din acest punct de vedere, pentru o țară, cel mai mare risc este acela de a rămâne ori a fi împinsă în afara proceselor globalizatoare pozitive, adică, în fapt, în afara istoriei;
- Proliferarea noilor riscuri și amenințări amplifică aspectele de insecuritate ale mediului global, fapt ce va duce la destrutturarea actualei ordini internaționale; ca urmare, în perspectiva următorilor 10-15 ani, ordinea globală va arăta sensibil diferit;
- Centrele de putere globală – actuale sau emergente, statale sau virtuale – (îndeosebi Statele Unite, Uniunea Europeană, China și Federația Rusă, precum și NATO ca entitate) vor avea rolul primordial în configurarea și orientarea mediului economic și de securitate global;
- Deși actorii nestatali vor dobândi un rol crescând în determinarea mediului economic și de securitate global, statele naționale vor continua să dețină rolul primordial atât în plan politico-juridic (formal), cât și în plan informal;
- Atât comunitatea internațională în ansamblu, cât și fiecare stat în parte vor rămâne **profund vulnerabile în fața terorismului**; natura și amploarea terorismu-

lui vor evolua într-un sens care îl va impune, în continuare, ca principal factor de risc la adresa securității – un risc major, a cărui contracarare rămâne o chestiune de viață sau de moarte; **terorismul și proliferarea armelor de distrugere în masă** pot fi considerate, din acest punct de vedere, ecuația cea mai toxică a incertitudinii în domeniul securității globale, în condițiile în care regimurile nedemocratice, totalitare pot reprezenta suportul operațional și logistic cel mai periculos al unei astfel de ecuații;

- Pe ansamblu, **lumea va continua să fie puternic conflictuală**; motoarele conflictelor vor opera atât în domeniul **accesului la resurse** și la mecanismele de distribuție a acestora, cât și în cel al **diferențelor identitare** pe temeuri ideologice (democrație vs. totalitarism), etnice, culturale sau religioase (având ca principal vector extremismul islamic); perspectiva unui conflict major, de amploare planetară, este însă extrem de redusă, în timp ce conflictele regionale și cele interne vor fi cu mult mai frecvente decât era de așteptat în contextul încetării războiului rece;
- Toate acestea pun probleme complexe conducătorilor – oameni și instituții (șefi de state, parlamente, guverne, structuri administrative) – atât la nivel național cât și în ceea ce privește „guvernarea suprastatală” – instituții și organizații internaționale cu un rol esențial în asigurarea securității și prosperității comunității internaționale; problema bunei guvernări devine astfel o chestiune esențială a strategiilor naționale și internaționale.

*

Fără a epuiza problematica schimbărilor produse în cadrul mediului de securitate global și regional, se poate aprecia că aspectele evocate sugereză suficient de convingător necesitatea reflectării corespunzătoare a acestora în contextul politicii de securitate. Este de la sine înțeles – în măsura în care România se confruntă cu un nou mediu de securitate – abordarea problemelor de strategie în acest domeniu trebuie să fie diferită, chiar substanțial

diferită în unele privințe, față de perioada pre-“nine eleven”.

O întrebare, totuși, persistă chiar și în aceste condiții: de ce o nouă strategie de securitate? Desigur că există multe alte rațiuni, în rândul cărora am putea enumera: pentru că, la conducerea țării, a fost ales un nou președinte, cu un nou program politic și o nouă viziune asupra modului în care trebuie abordate problemele de securitate; pentru că avem o Constituție amendată; pentru că România are un nou statut – este membră a Alianței Nord-Atlantice și, pe punctul de a deveni membru al Uniunii Europene; pentru că avem de a face cu o nouă situație regională (toate statele din regiune sunt țări democratice sau în curs de democratizare, iar democrațiile nu luptă una contra alteia); pentru că forțele militare ale României sunt deja angajate în acțiuni complexe în lupta împotriva terorismului și de reconstrucție democratică a unor state; pentru că, pe fondul integrării în structurile de securitate euro-atlantice, se profilează, practic, o cutumă privind elaborarea de către președinte a strategiei de securitate națională.

În mod firesc, o nouă strategie de securitate implică elemente de continuitate și elemente de discontinuitate. Continuitatea derivă din scopul fundamental al oricărei strategii naționale – servirea intereselor naționale vitale. Discontinuitatea poate izvorî din evoluțiile diferite ale mediului de securitate, din diferențele de program, din circumstanțele diferite în care se acționează.

Ce ar trebui să aducă nou această strategie?

În primul rând, să pună în evidență și în valoare noul statut al României – statutul de membru al NATO și al Uniunii Europene, de aliat strategic al SUA, într-un mediu de securitate transformat, fapt ce necesită o schimbare de paradigmă pentru a face din România un partener matur, serios și predictibil, atât în plan intern, cât și din punctul de vedere al aliaților și partenerilor.

În al doilea rând, o nouă strategie de securitate ar putea să aibă la bază un nou mecanism de elaborare, mecanism care să includă: consultarea societății civile; lansarea temelor im-

■ Monitor Strategic ■

portante ale strategiei pentru dezbaterea publică; stabilirea unei viziuni clare, sintetice, cu identificarea unui număr mai redus de amenințări (mai aproape de viziunile NATO și ale Uniunii Europene); stabilirea unor direcții de acțiune ce vor deveni strategii sectoriale detaliate, apte a fi implementate de către guvern și de către alte agenții guvernamentale; punerea de acord a conceptelor cu acțiunile, cu faptele. În esență, se poate vorbi de evoluții cheie în domeniu: schimbarea reală de paradigmă, printr-o trecere clară de la strategii bazate – mai mult sau mai puțin vizibil – pe concepte specifice „războiului întregului popor“, la acțiuni pro-active, bazate pe ideea de proiecție a forțelor și pe cea de organizare comprehensivă a sistemului de securitate internă, concepte conforme cu prevederile tratatelor noastre de aderare la NATO și Uniunea Europeană, cu cele ale parteneriatului strategic cu SUA.

Dezbaterea publică a problemelor referitoare la fundamentarea strategiei de securitate națională a României este o acțiune benefică și reprezintă o premieră în peisajul politicii românești. Este pentru prima dată când, la această dezbatere care – până în prezent – a interesat numai mediile politice și academice, ia parte activă societatea civilă, opinia publică.

Până acum, în România au fost elaborate numai două astfel de documente, ambele în anii de după prăbușirea comunismului. Este de menționat faptul că, până la elaborarea primei strategii de securitate, au trecut nouă ani, perioadă în care, în dezbateri și în scrieri, au persistat ambiguități conceptuale și reziduuri ale mentalităților izolaționiste și populiste falimentare.

Prima strategie de securitate națională (1999) a avut meritul de a ancora România la curentele euro-atlantice moderne, asigurând bazele conceptuale necesare atât pentru procesele de reformă, restructurare și modernizare a sistemului apărării naționale, cât și pentru cele de integrare și interoperabilizare. Ea s-a adresat atât normelor și instituțiilor, cât și structurilor și acțiunilor specifice domeniului modern al securității naționale normale într-un stat de drept. Desigur, ca un prim document de acest gen, ea și-a avut limitele sale și – în condițiile în care mediul de securitate a evo-

luat dramatic și rapid – erau necesare eforturi adecvate pentru reelaborarea unora dintre concepte, obiective și direcții de acțiune.

Strategia de securitate națională publicată în decembrie 2001 a reprezentat, preponderent, o dezvoltare cantitativă a celei precedente, nu un răspuns radical diferit, corespunzător șocului produs de atacurile teroriste din 11 septembrie. Ca urmare, documentul în cauză nu a reușit să anticipeze modificările majore ce urmau să se producă pe scena mondială – respectiv noua eră determinată de explozia terorismului internațional – și nici să fundamenteze, în mod limpede, noua atitudine strategică ce trebuia să fie adoptată de România – și anume aceea de participant activ la războiul global împotriva terorismului.

S-a produs, astfel, o discrepanță majoră între acțiunea strategică dominantă adoptată în domeniul securității naționale și prevederile documentului politic de bază care orientează această acțiune. Această discrepanță are implicații atât în planul politicii externe, cât și în cel al relațiilor dintre stat și cetățean, pentru că – în ultimă instanță – orice strategie de securitate are ca scop suprem securitatea individului și a colectivităților. Strategia de securitate nu este un exercițiu în sine și nici nu poate să se concentreze prioritar pe protecția puterii de stat în detrimentul relației democratice care cere ca statul să-l servească pe cetățean, și nu invers. În plus, această discrepanță riscă să afecteze eficiența acțională a forțelor angajate în îndeplinirea obiectivelor politicii de securitate – îndeosebi structurile militare, cele de informații și protecție, de ordine publică și de protecție civilă. Practic este vorba, înainte de toate, de **necesitatea restabilirii concordanței între fapte și vorbe**, respectiv de necesitatea fundamentării conceptuale, în mod adecvat și limpede, a bazelor politice ale angajării – deja existentă – a României în războiul global împotriva terorismului.

În fapt, după atacurile teroriste din septembrie 2001, România a optat să se angajeze fără rezerve în cadrul coaliției globale de luptă împotriva terorismului, atât prin acțiuni de natură internă cât și prin participare cu trupe la acțiuni militare internaționale. Din punct de vedere al intereselor naționale, atât la data acelei opțiuni, cât și în prezent, se poate aprecia fără

rezerve că această opțiune a fost și este singura atitudine responsabilă în condițiile date ale situației. Problema nu constă, deci, în a reconsidera această opțiune, nici în sensul renunțării la angajare, nici – neapărat – în cel al amplificării ei.

Problema constă în necesitatea clarificării publice a acestui angajament, în recunoașterea onestă și responsabilă a faptului că ne aflăm – din acest punct de vedere – în stare de război cu rețelele terorismului internațional (un război de un fel atipic, dar război). Subliniez acest aspect, pentru că, într-un anumit fel, s-a creat impresia că noi suntem și parte la acest efort, dar și ferți de riscurile generate de această angajare. Cu alte cuvinte, impresia că trupele noastre s-ar afla în teatrele de operații doar cu scopuri umanitare, cumva cam fără voia noastră și, într-un fel, pe temeiul unei vechi prietenii ce ne-ar feri de riposta forțelor ce se opun instaurării democrației și eliminării rădăcinilor terorismului. Or, nu aceasta este realitatea. Trupele noastre se află acolo în baza unor decizii clare, cu misiuni clare, de luptă împotriva terorismului, de protecție a populației civile și a noilor autorități împotriva acțiunilor teroriste și, desigur, și în misiuni de reconstrucție și de menținere a păcii.

De ce este important să clarificăm acest aspect? Pentru că numai așa putem contracara în mod eficient ideea falsă potrivit căreia noua strategie, dinamică, ofensivă, pro-activă, aruncă România în ghearele terorismului și că, de acum încolo, România devine o țintă a terorismului. Adevărul este că nici o țară democratică nu este, nu poate fi la adăpost de amenințarea terorismului și că nici o țară care nu sprijină terorismul nu este scutită de acest risc. România este o țintă potențială a terorismului din momentul în care s-a angajat în această luptă. România a devenit o țintă potențială a terorismului din momentul în care a refuzat să mai sprijine rețelele teroriste din Orientul Mijlociu care – în numele unei preținse solidarități revoluționare – găsiseră destulă înțelegere la vârful regimului comunist, și s-a angajat pe calea dezvoltării democratice.

Trebuie, de asemenea, să înțelegem că teroriștii vor lovi oriunde vor putea și ori de câte ori vor avea posibilitatea, indiferent dacă țara

în cauză este una foarte activă în lupta antiteroristă, una care se manifestă cu precauții și rezerve în acest domeniu, ori chiar una care s-a opus unei anumite acțiuni.

Sunt semnificative, în acest sens, cazurile a două țări europene – Spania (țară puțin vocală și cu o contribuție moderată în lupta împotriva terorismului internațional) și Franța (care s-a opus activ intervenției internaționale în Irak). Prima a primit o lovitură tragică din partea terorismului internațional chiar cu puțin timp înainte de retragerea – din motive de politică internă – trupelor din Irak. Cea de-a doua a trecut, de mai multe ori, foarte aproape de aceeași tragedie, dar numai ca urmare a acțiunii eficiente a forțelor angajate în activitatea de prevenire și combatere a terorismului. Este nevoie, deci, de o astfel de clarificare și, pentru aceasta, este nevoie de o strategie clară, serioasă, în cadrul căreia vorbele trebuie să concorde cu faptele și faptele cu vorbele. O strategie cunoscută de opinia publică, dezbătută de opinia publică, acceptată și sprijinită în mod responsabil.

Un alt aspect ce trebuie clarificat în legătură cu această strategie, este cel referitor la modalitățile practice de acțiune, la ceea ce, în mod obișnuit, numim **atitudine strategică**. Au trezit interes și au creat controverse discuțiile privind opțiunea strategică privind momentul acțiunii. Întrebarea care s-a pus la începutul acestor dezbateri a fost următoarea: ne propunem să acționăm pentru contracararea riscurilor la adresa securității naționale într-o manieră strict clasică, defensivă, și numai ca reacție la producerea atacurilor (așa cum prevede doctrina tradițională a dreptului internațional în secolul XX), sau avem în vedere întreaga gamă de opțiuni posibile, inclusiv – deci – prin modalități preventive (ori pre-emptive în terminologie anglo-saxonă), atunci când interesul național ar cere o astfel de acțiune, atunci când pericolul este credibil, când nu poate fi contracarat prin alte mijloace legale și când consecințele lui posibile sunt mult prea grave pentru a fi acceptate ca justificare a ripostei.

În fapt, în acest domeniu, ne aflăm într-o dilemă, între cerința pragmatică a protejării, cu prioritate, a interesului național și dezideratul respectării unor norme de drept internațional

■ Monitor Strategic ■

care – în unele situații – nu mai pot proteja eficient aceste interese legitime. Desigur, această dilemă nu este specifică României și nu privește România în mod izolat. Această dilemă vizează toate statele democratice. Ea este amplificată de caracterul catastrofic al noilor riscuri și amenințări, de ineficiența ONU și iraționalitatea adversarului care nu poate fi descurajat prin mijloace clasice. În plus, soluția la această dilemă trebuie să ia în considerare trei factori majori: România este membru al NATO; România beneficiază de un parteneriat strategic special cu Statele Unite – parteneriat operaționalizat cu mari eforturi și a cărui menținere implică resurse și costuri; România este – de facto – membru al sistemului de securitate și apărare – în curs de articulare – al Uniunii Europene.

Referitor la aceste condiționări, nu este lipsit de interes să ne reamintim că, într-o sinteză relativ simplificatoare, dar corectă în esență, opțiunile Statelor Unite, în acest domeniu, sunt următoarele: reactiv, dacă este posibil, preemptiv, dacă este necesar; multilateral, dacă este posibil, unilateral, dacă este necesar; cu mandat ONU de regulă, fără mandat, dacă nu există altă soluție; oriunde pe glob, acolo unde apare pericolul. Opțiunile Uniunii Europene (reflexate în așa-numita „Strategie Solana” – 2003, document care, însă, nu are forța obligatorie a unei strategii naționale) sunt următoarele: reactiv ca regulă, dar nu exclusiv reactiv, desfășurarea unor acțiuni preventive – evocată în context – rămânând o opțiune de excepție, dar posibilă; numai cu respectarea principiilor dreptului internațional; numai multilateral; în principal, în aria de interes strategic nemijlocit (vecinătatea strategică), dar și oriunde pe glob, dacă este necesar.

Cât privește NATO, atitudinea organizației este cea care rezultă din confruntarea poziției membrilor săi. În orice caz, în ultimii ani s-a conturat tot mai clar concluzia că Alianța își va putea justifica menirea de garant al securității membrilor săi numai dacă va acționa eficient împotriva terorismului oriunde pe glob. Între alte consecințe, aceasta înseamnă că acțiunea organizației nu mai poate fi constrânsă de norme de drept care nu mai pot servi eficient interesele de securitate ale membrilor săi. În ace-

te condiții, dezbaterile de până acum au reținut, ca elemente de construcție posibilă a noii strategii, următoarele aspecte:

Principalele riscuri și amenințări ce pot afecta securitatea statelor membre pot fi considerate următoarele: terorismul internațional structurat; proliferarea armelor de distrugere în masă; acțiunile agresive ale unor regimuri totalitare, extremiste care susțin, încurajează ori tolerează terorismul și proliferarea; crizele regionale – situațiile de criză, conflictele „înghetate” sau mocnite și situațiile de instabilitate politică; statele neguvernabile (falimentare) din proximitatea frontierelor naționale; crima organizată transnațională (traficul de droguri și armament, criminalitatea economico-financiară, traficul ilegal de persoane).

În rândul principalelor vulnerabilități la adresa securității naționale sunt analizate, de regulă, următoarele: lipsa unor soluții adecvate pentru combaterea corupției la nivelul instituțiilor statului; disfuncționalități în managementul situațiilor de criză; accesul limitat la surse energetice; dezechilibre demografice; nivelul scăzut de răspândire a educației și culturii de securitate; erodarea potențialului de creație științifică în domeniile de vârf.

Între obiectivele și direcțiile de acțiune posibile pot fi avute în vedere: primatul siguranței cetățeanului; securitatea prin cooperare, promovarea democrației și creșterea aportului național la viața internațională; consolidarea statului și a identității euro-atlantice a României; participarea la efortul global de combatere a terorismului și proliferării armelor de distrugere în masă; o nouă viziune asupra securității regionale (România – vector dinamic al securității și prosperității în zona Mării Negre); reforma sectorului de securitate.

Un rol important revine, în acest context, setului de concepte moderne, de opțiuni și inițiative vizând: transformarea conceptelor și instituțiilor de securitate pentru a face față provocărilor secolului XXI; transformarea militară – fundament pentru un nou rol al apărării în politica de securitate; informațiile – ca prim aliniament de apărare; articularea în structuri armonice a comunităților de informații – ca imperativ al eficienței în lupta împotriva terorismului; dezvoltarea binomului justiție-afaceri

interne ca piloni ai buneii guvernării; eradicarea corupției sistemice; creștere economică bazată pe performanță, competitivitate și modernitate, pe echilibru social și administrație eficientă; reducerea riscurilor și gestiunea crizelor.

*

Prin prisma unor astfel de cerințe, politica de securitate ar putea fi focalizată pe câteva direcții de acțiune capabile să ofere maximum de șanse pentru exploatarea oportunităților și prevenirea sau contracararea eficientă a riscurilor și amenințărilor. Numitorul lor comun este **ideea preponderenței acțiunii care anticipează evenimentele**, care are un cuvânt de spus în determinarea acestora. O acțiune capabilă, pe de o parte, să contribuie la prevenirea sau la soluționarea tensiunilor înainte ca ele să devină conflict și, totodată, să aibă o contribuție majoră la lichidarea lor, dacă este necesar. Formulate în contextul acestei dezbateri, în esență ar putea fi vorba despre următoarele direcții:

- Consolidarea securității și stabilității României printr-o participare dinamică, substanțială și eficientă la activitatea Alianței Nord-Atlantice în eforturile acesteia vizând garantarea securității statelor membre, contracararea terorismului internațional și a proliferării, amplificarea cooperării, promovarea democrației și soluționarea conflictelor regionale;
- Finalizarea eforturilor vizând integrarea în Uniunea Europeană, ca o condiție esențială pentru garantarea securității economice și sociale, construcția prosperității, creșterea contribuției la asigurarea securității și apărării europene, la prevenirea și soluționarea conflictelor din proximitatea strategică a României;
- Consolidarea parteneriatelor strategice ale României – ca o garanție majoră de securitate și apărare, ca factor complementar de asigurare a dezvoltării economice și de asigurare a prosperității. În rândul acestora, parteneriatul strategic cu Statele Unite, parteneriatele strategice sau speciale cu marile democrații ale Europei constituie factori de importanță vitală pentru țara noastră;
- Creșterea contribuției României la prevenirea și soluționarea conflictelor regiona-

le, îndeosebi a celor din proximitatea strategică a țării noastre, respectiv: intensificarea eforturilor pentru stingerea definitivă a conflictelor reziduale din Balcanii de Vest, îndeosebi prin amplificarea și consolidarea proceselor de democratizare și prin promovarea unor soluții echitabile pentru toate părțile aflate în conflict; soluționarea democratică a problemelor din Republica Moldova, îndeosebi a celor ce privesc regiunea nistreană, pe temeiul strictei respectări a independenței, suveranității și integrității teritoriale a fostei republici sovietice, și în conformitate cu principiile politicii de vecinătate a Uniunii Europene. Aceasta impune retragerea necondiționată a trupelor rusești care staționează ilegal în regiunea nistreană, respectarea standardelor europene în materie de drepturile omului, democratizarea regiunii și eliminarea focarului de insecuritate și conflict. Participarea României la eforturile comunității internaționale pentru soluționarea acestui conflict reprezintă o necesitate reală; creșterea contribuției țării noastre la asigurarea securității, promovarea democrației și stabilității în regiunea caucaziană, prin intensificarea cooperării în cadrul Parteneriatului pentru Pace, furnizare de asistență, aport la soluționarea conflictelor înghețate;

- Promovarea unui proiect major de consolidare a securității, stabilității și democrației, de creștere a prosperității în regiunea Mării Negre. În opinia noastră, aceasta reprezintă o prioritate nu numai pentru statele riverane, ci și pentru NATO și Uniunea Europeană, prioritate care trebuie să vizeze securizarea coridorului energetic ce leagă comunitatea euro-atlantică de furnizorii de energie din Orientul Mijlociu și zona Mării Caspice. O astfel de opțiune solicită o strategie capabilă să integreze atât eforturile riveranilor cât și contribuția majoră a Statelor Unite și Uniunii Europene, a tuturor țărilor europene care manifestă interes;
- Într-un astfel de context complex, complicat și contradictoriu, România este, toto-

■ Monitor Strategic ■

dată, vital interesată în dezvoltarea cooperării internaționale cu toate statele democratice, cu celelalte centre de putere globale – China, India, Japonia, Brazilia, cu state din Orientul Mijlociu, Asia, Africa și America Latină; un rol important în ansamblul acestor preocupări revine coope-

rării active pentru contracararea criminalității transfrontaliere;

- România susține activ și creator eforturile vizând reformarea radicală a ONU și creșterea contribuției organizației la reconfigurarea arhitecturii de securitate globală, pe temeiul dreptului internațional.

**General (r.) Nicolae Spiroiu,
ministru al apărării naționale, aprilie (1991-martie 1994)**

Chiar dacă nu sunt adeptul elaborării unei noi strategii de securitate a țării, de fiecare dată când este ales un nou Președinte al României – Constituția nu prevede o asemenea obligație – consider inițiativa Administrației Prezidențiale, a președintelui Băsescu, oportună.

Făcând această afirmație, am în vedere cel puțin trei elemente: schimbările importante produse în intervalul scurt care a trecut de la primele schițe de strategii și mai ales de la „ediția” anterioară, în ce privește statutul României, care a devenit membră cu drepturi depline a Alianței Nord-Atlantice iar, din această lună – sperăm –, stat în curs de aderare la Uniunea Europeană; capacitatea de furnizor de securitate dovedită într-o manieră fermă, unanim apreciată, prin angajamentul actual politic și militar românesc pe diferite teatre de operații de menținere a păcii și de combatere a terorismului; mutațiile produse în distribuția centrelor de interes geo-politic cu mare influență asupra stabilității și păcii din Orientul Mijlociu Extins, prin opțiunile pentru democrație și mișcările naționale de desprindere din influența fostei metropole sovietice și din actualul CSI ale Ucrainei, Republicii Moldova și a statelor din Transcaucasia – mutații care conferă spațiului circumscris Mării Negre o importanță strategică specială, în cadrul căruia România trebuie să-și definească poziția și să-și joace rolul la care este îndreptățită prin interesele naționale de securitate și prin poziția geografică pe care le deține și prin politica sa. Firesc, aceste opțiuni trebuie să-și găsească fundamentarea într-un document programatic care să cuprindă principiile și direcțiile de acțiune pentru asigurarea securității naționale.

În ce privește folosirea sintagmelor „securitate” și „națională” la intitularea viitoarei strategii, consider că este depășită perioada în care prima era asociată denumirii fostei poliții politice comuniste, deci prohibitivă. Fiind noțiunea cea mai adecvată pentru desemnarea domeniului țintă, este firesc să fie utilizată. În același timp, cred că

statutul de stat în curs de integrare sau stat membru al Uniunii Europene nu exclude nici cea de-a doua sintagmă, „națională”, deși nu este obligatoriu să fie inclusă. Dincolo de principiile și normele integratoare comune, Uniunea Europeană este considerată o Europă a națiunilor sub aspectul diversității de culturi, civilizații, valori specifice etc. Oricum, dintr-o eroare determinată inițial de reverberațiile vechii doctrine în mintea celor care au elaborat constituția din 1991, conservăm în democrație – și implicit în UE – un organism consultativ, care nu are nici un drept de decizie, denumit „suprem”. Mă refer la Consiliul Suprem de Apărare a țării, reînstituționalizat și prin constituția „euro-atlantică” din 2003.

Referitor la conținutul strategiei, subliniez necesitatea includerii unui capitol de recomandări referitoare la ordonarea cât mai urgentă într-un sistem principal integrat a prevederilor legilor organice (statutelor) diferitelor componente instituționale cu atribuții în domeniul securității naționale, elaborate și promulgate în ultimii ani – sub presiunea efectuării reformelor nefăcute la timp, dar obligatorii pentru încheierea capitolelor de negocieri cu Comisia Europeană – fără o preocupare pentru justa lor conexare. A rezultat un conglomerat dezarticulat de concepții, dispoziții și prevederi, fiecare după modelul avut în vedere sub influența diverșilor consilieri străini – desigur, bine intenționați, dar tributari sistemelor din țara de origine – sau pur și simplu, la întâmplare și în mare grabă – „să se facă ceva”. Exemplificări sunt suficiente, dacă se vor studia ciudățeniile induse prin ceea ce a însemnat de fapt „demilitarizarea poliției”, a poliției de frontieră, a „trupelor” Ministerului Justiției etc., în cadrul cărora erau operative la un moment dat trei sisteme de grade militare, unul mai nepotrivit decât altul, ca să mă refer la aspectul cel mai formal, deci cel mai puțin nociv. Cele mai importante corecturi trebuie operate la fondul sistemului național de securitate.

Constantin Dudu-Ionescu

ministru al apărării naționale, (februarie 1998 - aprilie 1998);

ministru de interne, (ianuarie 1999 - decembrie 2000)

Pentru început îmi permit să salut, la rândul meu, această inițiativă. După știința mea, este prima întrunire de acest fel organizată sub auspiciile Casei NATO.

Cred că astăzi nu se mai pune la îndoială nevoia unui astfel de document. Experiența din România (au fost elaborate deja trei, luând în considerare și „Concepția integrată privind securitatea națională a României” (CISNR) în anii 1994, 1999 și 2001), dar și experiența internațională ne arată că, în afara unui astfel de document programatic, supus, cel puțin, debaterii parlamentare, dacă nu și unor reprezentanți ai societății civile, nu se pot stabili obiective majore pe termen lung pentru statele democratice, care răspund astfel la două dintre principiile esențiale din domeniu, respectiv legalitatea și transparența. Mai mult chiar, până și Uniunea Europeană, care își afirmă din ce în ce pregnant dorința de a fi un jucător puternic și în acest domeniu, a publicat propria strategie. Dar tocmai pentru că este nevoie de legalitate, și ținând cont de dezbaterile din comisia comună a celor două Camere chemată să avizeze CISNR¹, suntem constrânși, în opinia mea, să ne aplecăm, mai întâi, asupra cadrului legal.

Conform legislației actuale, și anume: Constituția României (art.65, alin.2, lit.f), legea 415/2002, privind CSAT (art.4, a1) și legea 473/2004, privind planificarea apărării naționale (art. 4, alin1 și art.5, alin 1), nu există nici o obligație legală pentru Președintele țării de a propune Parlamentului un document pentru securitatea națională. A invoca anumite prevederi din Constituție (art.119: „CSAT organizează și coordonează unitar activitățile care privesc apărarea țării și securitatea națională”) sau din legea 473 (art.5, alin.3: „Strategia națională de apărare a României cuprinde: definirea intereselor și obiectivelor naționale de securitate,

evaluarea mediului internațional de securitate, identificarea potențialelor riscuri, amenințări și vulnerabilități, direcțiile de acțiune și principalele modalități pentru asigurarea securității naționale a României în cadrul Alianței”) este la limita acceptabilului. Există și cealaltă posibilitate constituțională, și anume ca Președintele să transmită Parlamentului un mesaj care să aibă un conținut identic cu cel al unei strategii de securitate. Dar cum rămâne cu consecințele juridice ale unui document prezentat ca un simplu mesaj? Evident că, la limită, o asemenea soluție ar putea fi adoptată, dar s-ar perpetua și aici cutume improprii unui stat de drept. De aceea, consider că prima urgență ar trebui să fie corectarea cadrului legislativ, eventual și prin consultarea opoziției (autoarea morală a acestei situații), evitându-se posibilele discuții politiciene în timpul dezbaterilor parlamentare, având în vedere și un previzibil controversat conținut al strategiei.

Privitor la conținutul propriu-zis, nu văd cum am ieși din tiparele obișnuite, adică tratarea într-o succesiune firească a valorilor (intereselor) naționale, a amenințărilor la adresa securității naționale, a stabilirii țințelor importante și a strategiilor de atingere a acestora, a fixării unor obiective clare și măsurabile în funcție de resursele la dispoziție. De asemenea, nu cred că trebuie să cădem în capcana NATO versus UE, această abordare nesemnificând o diplomatie ieftină, ci mai degrabă o parafrazăre a înțelepciunii populare „unde NATO nu e, nici UE nu e”.

În consecință, mă voi rezuma la a menționa în continuare doar niște chestiuni punctuale:

- În primul rând, aș dori să subliniez că, în opinia mea, nu putem clama securitatea națională fără să luăm, în primul rând, în considerare interesele imediate ale cetățeanului obișnuit. Drept urmare, niște sim-

ple fraze, de genul „asigurarea bunăstării, siguranței și protecției cetățenilor României”, mi se par insuficiente. La un anumit nivel există un conflict, unii l-ar considera normal, între transparență și răspundere, pe de o parte, și a atinge pe termen scurt obiective precise de securitate, pe de o altă parte, dar acesta nu ne poate împiedica a plasa întotdeauna pe primul loc interesele umane. În concordanță cu cele de mai sus este și, ceea ce specialiștii numesc, buna guvernare, dar, pentru că ideea a mai fost amintită, mă mărginesc la doar o aminti.

- Dezvoltarea și protejarea infrastructurii critice, începând cu căile de transport, comunicații, rețele de transport energetic s.a.m.d., este o altă idee ce merită o atenție specială într-un astfel de document. Președintele SUA a propus în 2003 o strategie națională pentru „protecția fizică a infrastructurii critice și a principalelor bunuri naționale”. Până a ajunge acolo, cred că nu ne permitem să nu facem măcar o mențiune despre subiect.
- Tratarea modului de combatere a crimei serioase, adică crima organizată și consecințele ei politice și economico-financiare², nu poate fi evitată, coroborată, natural, cu reforma din justiție. Personal, într-un document de acest tip, aș trata aceste subiecte, mai degrabă decât lupta împotriva corupției, corupție care nu este, până la urmă, decât o consecință, și nu o cauză.

În încheiere, chiar dacă, cel puțin la o prima vedere, nu sunt de abordat în strategie,

aș dori să aduc în discuție încă două lucruri care au legături strânse, unul cu resursele necesare securității naționale, iar cel de-al doilea cu instituțiile chemate să pună în practică strategia. În perspectiva integrării europene, și deci a unei competiții cât mai transparente, conform cerințelor UE, cu actori economici puternici, sunt imperios necesare măsuri de dezvoltare a capitalului românesc și de încurajare a investitorului autohton. Nu cred că putem fi acuzați de patriotism ieftin, ci, mai degrabă, de neglijență, dacă, într-un fel sau în altul, dar în direcția legătură cu securitatea națională, niște măsuri în acest sens³ nu ar figura într-un text oficial de oarecare importanță. Al doilea lucru este legat de organizarea și funcționarea CSAT-ului, care nu mai corespunde, în opinia mea, actualelor cerințe ale unui stat de drept. Istoria recentă este prea bine cunoscută pentru a nu mai fi repetată, dar eu cred că actuala structură nu mai corespunde, dacă cumva a făcut-o vreodată.

Note:

1. Menționăm că în acea perioadă singurul document în domeniu care ar fi putut avea acoperire în legislație era „Concepția fundamentală de apărare a țării”, prin legea privind organizarea și funcționarea CSAT-ului din 1990.
2. Nu mai amintim aici legătura directă a crimei organizate cu terorismul.
3. Ca exemplificare, nu există țară membră NATO în care să nu funcționeze, dacă nu direct în executiv, cel puțin cu sprijin guvernamental, oficii care să informeze operativ industria locală cu privire la programele de înzestrare și științifice ale alianței.

Victor Babiuc,
ministru al apărării naționale, (decembrie 1996 - februarie 1998, aprilie 1998 -
martie 2000); ministru de interne (octombrie 1991 - noiembrie 1992)

1. Strategia de securitate națională este o viziune pe termen lung. Ea nu trebuie să se modifice decât în cazul în care au loc modificări semnificative în mediul înconjurător și între factorii care pot afecta securitatea națională. Trebuie evitată impresia că strategia de securitate națională se schimbă o dată cu fiecare mandat prezidențial, întrucât condițiile de asigurare a securității naționale nu se modifică în urma alegerilor prezidențiale. Ceea ce se poate modifica sunt unele obiective de politică externă, unele mijloace de atingere a obiectivelor strategice, unele elemente de tactică. De aceea trebuie văzut dacă este justificată modificarea strategiei de securitate națională în acest moment și în ce direcții trebuie ea modificată. În ce mă privește, cred că ea trebuie modificată, așa cum voi arăta în continuare.

2. Există o serie de noutăți, unele deja evidente, altele previzibile în spațiul geopolitic al României. Noutățile sunt *benefice* pentru România și contribuie la creșterea securității naționale a țării noastre în raport cu potențialele riscuri internaționale. Acestea sunt evoluții ale condițiilor de securitate națională în regiune:

Prima este constituită din extinderea UE către est și sud-est, extindere care a devenit un factor de diminuare a tensiunilor în regiune, mai ales în țările care au ca perspectivă adăugarea la UE (Turcia, Croația). Intrarea unor țări în „vecinătatea” UE aduce un sprijin semnificativ democratizării vieții politice în aceste țări: Ucraina, Moldova, Caucazul. Se creează în acest fel premise pentru rezolvarea unor nucleee de conflict aflate în stare latentă: Transnistria, Serbia/Kosovo, Turcia/Grecia, Turcia/Kurdistan, Georgia/Abhazia etc. Acest proces, deocamdată politic, trebuie susținut prin dezvoltarea relațiilor culturale, economice, financiare, turistice între țările UE și cele din vecină-

tatea UE. Reorientarea către UE și NATO a unor țări din spațiul fost sovietic este de asemenea de natură să exercite o presiune spre democrație, inclusiv la Moscova;

A doua evoluție constă în apariția unei tendințe de democratizare în lumea arabă. Victoria asupra terorismului în Afganistan și Irak și declanșarea procesului de democratizare a acestor țări, reluarea procesului de pace în conflictul palestiniano-israelian, îmbunătățirea relațiilor UE-Libia, măsurile de democratizare recentă a vieții politice în Egipt, retragerea trupelor siriene din Liban, dialogul inițiat între UE și Iran în privința programului nuclear al acestuia din urmă, toate sunt semne că lumea arabă se află la o răscruce. Dar avansul democratizării în lumea arabă ar putea transforma bazinul mediteraneeen într-o zonă a păcii și a conflictelor rezolvabile pe cale pașnică. Pe de altă parte, date fiind legăturile sale tradițional bune atât cu lumea arabă, cât și cu Israelul, România poate juca un rol important în acest proces, mai ales în calitate de membru NATO și, în viitorul imediat, al UE;

A treia evoluție, relațiile americano-europene, relații care au intrat într-un trend pozitiv. Este de așteptat ca acest trend pozitiv să continue: administrația americană a dat semnale că nu va mai ignora poziția țărilor Europei Occidentale și opinia publică din aceste țări, iar europenii au răspuns pozitiv la aceste semnale. Această evoluție va întări unitatea NATO și va mări rolul acestei organizații în menținerea păcii. În aceste condiții, România nu se mai află în situația de a trebui să aleagă între statutul ei de membru al UE și cel de partener strategic al SUA.

3. Evoluțiile internaționale la nivel global, la nivel regional și la nivelul relațiilor dintre marile puteri au modificat contextul politic internațional și regional în direcția reducerii sub-

stanțiale a riscurilor de securitate ale României. În opinia mea, s-au redus și tind să se reducă în continuare substanțial, cel puțin patru riscuri avute în vedere în momentul în care a fost elaborată actuala strategie de securitate națională:

- S-au redus riscurile provenite din desfășurarea în imediata apropiere a României a unor războaie locale sau a unor potențiale conflicte armate: din interiorul spațiului iugoslav, din vecinătatea Albaniei, din Transnistria, din Caucaz;
- S-a redus riscul unor acțiuni teroriste care să implice România. Terorismul internațional este, în prezent, în declin și chiar dacă nu va fi eliminat definitiv într-un viitor previzibil, riscurile la adresa României sunt mai mici, iar România este ceva mai bine pregătită să le facă față;
- S-a redus – și se va reduce în continuare – riscul pe care îl reprezenta pentru România poziția sa de țară de tranzit pentru rețelele crimei organizate, al traficului ilegal de persoane și al emigrației clandestine. Întărirea graniței de est a României va reduce și mai mult acest risc;
- Evoluțiile politice din Ucraina, Georgia, Republica Moldova și din spațiul iugoslav și îmbunătățirea relațiilor cu aceste țări, ca și îmbunătățirea relațiilor cu Rusia, după semnarea tratatului și după vizita președintelui Băsescu la Moscova, au redus riscul ca problemele din țările direct învecinate cu România să aibă evoluții politice dramatice, cu efecte asupra securității naționale a țării noastre. Modul în care evoluează acum relațiile cu Moldova – după patru ani de încordare – și cu Ucraina, după inițiativa construirii canalului Bâstroe, este semnificativ în acest sens.

4. În concluzie, la evoluțiile internaționale, cea mai optimistă constatare este că România a încheiat o etapă în procesul de asigurare a securității sale naționale: etapa *minimizării riscurilor de securitate internațională*. În toată istoria modernă a României, *România nu a avut condiții de securitate națională mai prielnice ca astăzi și nici garanții de securitate mai solide*. Aceste condiții favorabile se întemeiază pe pa-

tru „piloni”: integrarea euro-atlantică, prin statutul de membru NATO și de membru UE; optimizarea relațiilor cu vecinii nemijlociți, ultimele realizări fiind deschiderile realizate în relațiile cu Moldova și Ucraina; deschiderea spațiului fostei URSS pentru relațiile politice, economice, culturale ale României, prin normalizarea relației cu Rusia și ca urmare a evoluției situației din Caucaz și, mai nou, din Asia Centrală; îmbunătățirea previzibilă a situației în Orientul Apropiat.

Ca perspectivă, România trece dintr-o perioadă a adaptării la *restricții* la o perioadă de adaptare la *oportunități*. Intrăm într-un *spațiu de oportunități* pe care să îl valorificăm. Perioada care urmează este, previzibil, dominată de trei tendințe mari: expansiunea spre est și spre sud a actualei civilizații europene; transformarea lumii arabe după modelul transformării fostei lumi socialiste; concentrarea intereselor strategice ale marilor puteri și ale puterilor regionale asupra uriașului spațiu geopolitic al Asiei Centrale. Fiecare dintre aceste mari tendințe internaționale creează un spațiu de oportunitate specific pentru România.

Din această perspectivă, se impune modificarea strategiei securității naționale pe o direcție inedită pentru România. În mod tradițional, noi am definit continuu strategia securității naționale ca o strategie fie de recuperare teritorială, fie de defensivă teritorială – Dobrogea în 1913, Transilvania în 1916, Basarabia, Bucovina și Transilvania în 1918, Basarabia în 1941, Ardealul de Nord în 1945, inclusiv oscilațiile de după 1989. Acum avem ocazia să facem un pas înainte: securitatea națională nu se mai definește în termeni de securitate teritorială, ci în termeni de securitate a dezvoltării. Iar pentru România de astăzi, securitatea dezvoltării se definește prin capacitatea de a valorifica cele trei mari oportunități create: (1) integrarea europeană; (2) deschiderea spre est: Rusia, Caucaz, Asia Centrală; (3) deschiderea spre spațiul mediteranean adică lumea arabă, Israelul, fosta Iugoslavie.

A doua modificare pe care trebuie să o acceptăm, în viziunea noastră despre securitatea națională a României, este că, în acest moment, riscurile ratării acestor oportunități provin nu din exterior, ci din interiorul țării.

5. Riscurile interne ale ratării oportunităților de dezvoltare:

Începând din anul 2000, România a depășit cel mai mare risc intern la adresa securității sale naționale – prăbușirea economică și înapoierea în materie de reforme în perioada tranziției. Au urmat cinci ani consecutivi de creștere economică, de transformări structurale atât în politică, cât și în economie și relații internaționale;

Cu toate acestea, riscuri interne referitoare la ratarea oportunităților de dezvoltare mai există. Cel puțin următoarele sunt semnificative:

Riscul dezechilibrării macro-economice și al declanșării unei noi crize economice și sociale.

Nu corupția în general este marea problemă a economiei românești, ci utilizarea corupției pentru a bloca integrarea economică a României în lumea dezvoltată. Altfel spus, pericolul la adresa securității naționale îl reprezintă acea formă specială de corupție care constă în *capturarea statului* de grupuri de interese ale capitalului autohton, respectiv, alianța între oamenii politici, oamenii de afaceri și funcționari din administrația de stat;

Riscul rupturii care tinde să se creeze între zonele și regiunile aflate într-un ritm ridicat de dezvoltare și cele care rămân înapoiate. Principala zonă de dezvoltare a României, în prezent, este reprezentată de cele 10-12 orașe mari, cu Bucureștiul ca vârf de lance. Principala zonă condamnată la înapoiere este ruralul, care reunește aproape jumătate din populația țării. Dacă această „ruptură” continuă să se agraveze, riscăm un conflict social de proporții, nu neapărat deschis și violent, ci, poate mai grav, latent și influent, care riscă să blocheze

orice tentativă de dezvoltare. Formele sale de manifestare vor fi extrem de diferite, de la exacerbarea conflictelor inter-etnice și a patriotismelor locale, până la conflictul politic între capitalul european și cel autohton;

Un alt mare risc pe care trebuie să îl înfruntăm constă în capacitatea administrativă redusă a României de a valorifica oportunitățile internaționale ivite. Ultimii ani ne oferă o suită practic nesfârșită de exemple;

Un alt risc pe care nu trebuie să îl uităm îl constituie deteriorarea imaginii României în Uniunea Europeană și scăderea încrederii opiniei publice din Europa Occidentală față de România și români. Or, încrederea în România este esențială pentru a putea valorifica oportunitățile create în evoluțiile internaționale.

6. Concluzii: (1) Avem cea mai bună poziție de securitate națională pe care am avut-o vreodată. Este atât de bună, încât ne aduce din situația de minimizare a riscurilor, în situația de valorificare a oportunităților; (2) Raportul riscuri-oportunități s-a modificat esențial: riscurile externe au fost înlocuite de oportunități internaționale; în schimb, avantajele competitive interne de până acum (materii prime, forță de muncă ieftină, ritm ridicat de dezvoltare etc.), sunt puse sub semnul întrebării de o serie de riscuri interne – dezechilibre economice, polarizare excesivă, capacitate administrativă redusă și încredere internațională scăzută; (3) Se impune o reorientare a strategiei naționale de securitate pe două direcții: (i) către valorificarea oportunităților ivite; (ii) către reducerea riscurilor interne la adresa valorificării acestor oportunități.

**General-locotenent Ioan Sorin,
șeful Statului Major al Forțelor Terestre**

Strategia Națională de Securitate este un termen utilizat adesea în mod interschimbabil cu strategia națională sau strategia de apărare. Ea poate fi definită ca planul națiunii pentru folosirea coordonată a instrumentelor puterii de stat – atât militare, cât și nemilitare – pentru a urmări atingerea obiectivelor care apără și promovează interesele sale naționale. Ca orice strategie, aceasta are în vedere relația dintre scopuri și mijloace, putere și obiective, capacități și intenții și, în special, modul în care sunt utilizate resursele pentru a obține rezultatele urmărite. În acest fel, strategia de securitate este o înaltă artă intențională, asigurând orientarea spre o finalitate bine conturată a ceea ce altfel ar fi o afacere de stat prin care pur și simplu se reacționează la evenimente.

Focalizarea pe mijloace a strategiei de securitate se referă la instrumentele politicii – variatele forme ale resurselor puterii unui stat – care includ diplomația, negocierea, acțiunile acoperite, asistența internațională militară și economică, vânzarea de armament, informațiile și propaganda, dreptul, organizațiile internaționale, politica în domeniul comerțului, sancțiunile economice, utilizarea politică a forței militare, precum și războiul deschis. Altfel spus, strategia de securitate presupune managementul și orchestrarea tuturor instrumentelor politice aflate la dispoziția oamenilor de stat.

De asemenea, „marea strategie” – nume cu care mai este asimilată strategia de securitate – este preocupată de puterea latentă sau potențială a statului, care se compune din elemente ca suprafața acestuia și numărul populației (ca și raporturile dintre acestea), resursele naționale disponibile (inclusiv cele energetice), nivelul de educație al populației și, în special, mărirea și gradul de dezvoltare tehnologică a economiei. Majoritatea strategiilor includ comerțul printre instrumentele puterii potențiale, ca și

modul de cheltuire a resurselor statului pe instrumente politice specifice, care pot apărea ca necesare, ca urmare a amenințărilor anticipate. În acest fel, elemente ale macroeconomiei, dezvoltarea tehnologică, interdependențele și independența economiei naționale, ca și bugetul de stat constituie chestiuni de interes strategic.

În plus, pe lângă deciziile de mixare a instrumentelor politice de utilizat, precum și de întărire a puterii latente a statului, strategia națională de securitate este preocupată de coordonarea, organizarea, integrarea și direcționarea acestora pentru atingerea unei maxime eficiențe. De aceea, este corect să afirmăm că strategia națională de securitate nu este doar documentul, ci și acțiunile întreprinse pas cu pas în lumina acestuia, modul în care orientările ideatice, principale sunt transpuse în realitate.

Focalizarea pe scopuri constituie celălalt element fundamental ce se regăsește în orice strategie de securitate și care are în vedere obiectivele de atins. Direcționarea coordonată a tuturor instrumentelor politice trebuie să urmărească, sprijine, satisfacă, atingă, îndeplinească sau realizeze varii finalități politice. Cu alte cuvinte, strategia națională de securitate este extrem de preocupată de scopurile către care trebuie să fie orientate treburile statului. Astfel, interesele naționale devin elementul de referință al strategiei naționale de securitate, fiind utilizate ca ultimă justificare pentru orice acțiune politică. În acest fel, prima sarcină a strategiei naționale de securitate este să definească interesele naționale în contextul internațional în care se regăsește națiunea, făcând o evaluare atentă a tuturor amenințărilor manifeste și potențiale la adresa securității statului și a cetățenilor acestuia. Cea de-a doua sarcină a sa este să stabilească *obiectivele politice* care asigură cel puțin descurajarea și apărarea im-

■ Monitor Strategic ■

potriva acelor amenințări și, în mod ideal, contribuie la promovarea intereselor naționale.

În determinarea intereselor naționale și stabilirea obiectivelor care le satisfac, strategii trebuie, de asemenea, să ia în considerare contextul intern. În țările cu democrație reală, procesul de stabilire a obiectivelor strategice se desfășoară în două sensuri, simultan: de jos în sus, de către cei a căror meserie este să gândească strategic și, respectiv, de sus în jos, de către instituțiile reprezentative ale statului. Deoarece ultima reflectă adesea imperative interne, ce se regăsesc în afara sferei de cuprindere a strategiei naționale de securitate, cele două sensuri ale procesului pot ajunge la seturi contrare de obiective, sau la viziuni diferite asupra intereselor naționale. În plus, procesele politice interne determină nivelul resurselor ce vor fi disponibilizate pentru scopurile stabilite de către strateg, precum și măsura în care scopul său va primi sprijin politic. Prin urmare, strategia națională de securitate cere o atenție deosebită pentru a menține unitatea de scopuri, care este esențială pentru succesul strategic.

Până la urmă, orice strategie ajunge la întrebarea: cum să faci ceva? O dată ce strategul a definit interesele naționale în contextul internațional, a stabilit obiectivele și a determinat puterea disponibilă pentru acestea, esența Strategiei Naționale de Securitate constă în stabilirea modului în care urmează a fi utilizate resursele pentru atingerea obiectivelor. Întrebarea cheie este: ce amestec de instrumente politice poate fi disponibilizat pentru activitate și cum ar trebui aplicate acestea? Pe scurt, care este calea de urmat pentru a ajunge de aici acolo? Această întrebare are implicații atât pe termen scurt, cât și pe termen lung, deoarece crearea și aplicarea anumitor instrumente politice necesare îndeplinirii unui anume obiectiv se pot întinde pe o perioadă de timp considerabil de lungă. În acest punct, alegerile făcute prin intermediul strategiei devin pe deplin vizibile și își arată importanța. Astfel, este necesară o stabilire a priorității intereselor și a obiectivelor și o alegere între instrumentele politice, precum și între obiectivele pe termen scurt și lung. Din acest punct de vedere, trebuie să menționăm încă trei aspecte definitorii pentru modul de stabilire și de aplicare a strategiei.

Primul, nu există niciodată destule instrumente politice sau ale puterii militare pentru a îndeplini toate scopurile care par de dorit. Prin urmare, deoarece nu are sens să stabilești *obiective de neatins*, care irotesc resursele, trebuie stabilite *priorități*.

Al doilea, unele obiective care par foarte de dorit dacă sunt analizate prin prisma interesului național, adesea nu mai apar atât de atractive când este luat în calcul *costul* lor. Într-adevăr, multe obiective devin indezirabile când costă prea mult. De aceea trebuie făcută o *alegere* fermă, încă de la început.

Al treilea, multe obiective care sunt în acord cu interesele naționale și au un cost care merită să fie plătit, pot totuși să nu fie, în același timp, disponibile, fie din cauza intrării apriorice în contradicție unul cu celălalt, fie pentru că se contrazic prin proiectarea în viața reală. De exemplu, nu poți să te opui cu putere proliferării nucleare și, în același timp, să întreții bune relații cu aliați care caută să realizeze/obțină arma nucleară. Din nou, *trebuie ales*.

Revenind la strategia națională de securitate, aceasta a fost, am putea spune, dintotdeauna prezentă în istoria României, chiar dacă, la început, ea s-a regăsit în formă nescrisă, ca și concepție generală cu privire la probleme ca apărarea teritoriului național, independența țării, alianțe, războaie și alte mijloace de a asigura integritatea teritorială și pacea națiunii. Relativ târziu în istorie, ea a apărut în forma unei doctrine scrise sau a doctrinei militare, iar mai recent, conducerea statului a elaborat un document de sine stătător intitulat Strategia Națională de Securitate, acoperind majoritatea domeniilor securității. În ordine cronologică, primul, denumit „Strategia Națională de Securitate a României – stabilitate democratică, dezvoltare durabilă și integrare euro-atlantică” a fost elaborat în 1999, iar cel de-al doilea, „Strategia Națională de Securitate a României – Garantarea democrației și a libertăților fundamentale, dezvoltare economică și socială susținută și durabilă, aderare la NATO și integrare în Uniunea Europeană”, a apărut în 2001.

Deși avem aceste documente, doresc să afirm, în consonanță cu afirmațiile de natură teoretică de mai sus, că ele suferă prin lipsa unei alegeri clare în ce privește *obiectivele* de

atins. Astfel, varianta 2001, de exemplu, menționează nici mai mult nici mai puțin decât 17 obiective ale politicii de securitate națională, ceea ce, în opinia noastră, este prea mult. Cred că s-a căzut în capcana de a stabili toate obiectivele de dorit, fără a studia disponibilitatea instrumentelor politice sau ale puterii militare pentru atingerea lor, ceea ce duce, în mod inevitabil, la o irosire de resurse și, desigur, la neatingerea obiectivelor rezonabile, ca urmare tocmai a acestei risipe.

În ce privește viitoarea strategie națională de securitate, credem că un prim obiectiv de urmărit este accentul pe securitate prin *participarea la organismele internaționale de securitate colectivă*, fie acestea NATO, Uniunea Europeană, ONU sau alte aranjamente ad-hoc, de natură a garanta, prin participarea noastră activă, un nivel al securității de neatins prin izolare și efort singular. Se înțelege că acest lucru implică *îndeplinirea cu scrupulozitate a angajamentelor asumate* față de aceste organizații, inclusiv continuarea actualei noastre implicări în *lupta comunității internaționale împotriva terorismului*.

Cred că este momentul să participăm activ și să beneficiem din plin de fenomenele, așa spune, simultane ale: (1) transformării NATO dintr-o organizație de apărare, într-una de securitate colectivă; (2) asumării de către UE a

unei dimensiuni de securitate fără precedent, și (3) al transformării fundamentale prin care trece ONU. Să nu uităm că la acestea se adaugă sau, mai degrabă, ele se suprapun peste fenomenul general al globalizării și al reșezării raporturilor de putere dintre principalii actori statali la nivel mondial. În acest context, nu ne poate fi indiferent dacă suntem prinși sau nu în noua ecuație a puterii lumii în care trăim și, foarte important, în ce poziție ne vom regăsi în cadrul acesteia, atunci când lucrurile se vor stabiliza într-o nouă formulă de echilibru, care va marca existența și dezvoltarea națiunilor lumii pentru o perioadă considerabilă de timp.

În sfârșit, și în același context al securității prin alianțe sau coaliții, consider că și rolul pe care România îl poate juca în bazinul Mării Negre se cuvine materializat în cadrul obiectivelor politicii noastre viitoare de securitate zonală, ca și politica de alianțe zonale pe care țara noastră o poate promova în această parte a lumii. O politică activă, care să evidențieze ceea ce ne unește cu vecinii, pentru atingerea intereselor comune, poate mobiliza potențialul imens al bazinului Mării Negre și al Balcanilor. Aceasta este de natură să asigure atingerea unor elemente vitale ale intereselor naționale ale tuturor statelor din zonă, printre care dezvoltarea economică susținută este de departe cel mai important.

Alex Șerban,
Președinte Executiv, Casa NATO - Consiliul Euro-Atlantic România

Proiectul noii strategii de securitate națională a generat dezbateri și discuții în diferite medii ale societății românești. Statutul României de membru NATO și de viitor membru al UE, schimbările profunde din mediul de securitate, precum și interesul sporit al opiniei publice pentru această strategie determină necesitatea adoptării unui document care să reflecte toți acești factori.

Noua strategie trebuie să clarifice patru lucruri în mod special:

1. Obligația legală și politică a Președinției privind elaborarea strategiei de securitate (prin comparație cu atribuțiile altor șefi de stat în această privință – ca de exemplu SUA);

2. Definițiile și termenii de bază care vor fi incluși în strategie și apoi puși în practică:

- măsuri și tactici pre-emptive, preventive sau pro-active;
- cât de departe este dispusă și pregătită România să meargă alături de partenerii ei;
- CSAT trebuie să decidă și să clarifice care va fi poziția oficială a țării noastre în următorii ani;
- trebuie să se țină însă cont și de opinia publică, mai ales că recente evenimente – răpirea ziaristilor români, moartea unui alt soldat în Afganistan – par să descurajeze sprijinul acordat de către români participării la operațiuni în străinătate, alături de partenerii strategici și de Aliați.

3. Contextul actual:

- care sunt drepturile, obligațiile și posibilitățile României în calitate de membru NATO și viitor membru UE;
- acești factori trebuie evaluați în mod realist pentru a avea siguranța că putem face față sarcinilor asumate.

Trebuie luate în considerare noile tendințe în securitate: noi riscuri, amenințări și vulnerabilități (devenite îngrijorător de vizibile după 11 septembrie 2001). Trebuie pusă în valoare o evoluție pozitivă – recunoașterea poziției strategice a țării noastre ca țară cu acces direct la Marea Neagră, ca punte între Vest (lumea occidentală) și Est (Orientul Apropiat și Mijlociu, Caucaz, Asia Centrală).

Strategia națională, legislația internă și acțiunile întreprinse trebuie să fie în concordanță cu dispozițiile Cartei ONU, ale Tratatului Nord-Atlantic, dar și ale dreptului european – mai ales ale viitoarei Constituții Europene. Ideal este ca România să vină în întâmpinarea acestor prevederi, pentru a nu fi ulterior nevoiți să comitem abateri și să facem modificări.

4. Rolul serviciilor de informații, care nu s-au ridicat la nivelul așteptărilor în contextul evenimentelor din 11 septembrie și 11 martie. Astfel, trebuie modernizate instituțiile, legile și mecanismele de acțiune pentru ca aceste servicii să devină mai eficiente. Este de apreciat noua abordare americană – distincția între „national security” (securitate națională) și „homeland security” (securitate internă) – care poate servi drept model pentru strategiile altor țări.

Noua strategie de securitate trebuie să demonstreze angajamentul României față de respectarea responsabilităților sale, cât și capacitatea acesteia de a înfrunța (chiar și pe cont propriu) anumite probleme (mai ales dintre cele regionale, cum sunt „conflictele înghețate” din zone precum Moldova - Transnistria).

Deși constituie o sarcină dificilă, cei care elaborează strategia trebuie să gândească în perspectivă (pe termen scurt și mediu) în încercarea de a prevedea evoluția (de a face predicții și de a acționa în consecință) în materie de

riscuri și amenințări la adresa securității. În acest sens, se pot dovedi de mare utilitate colaborările cu mediul academic, care poate oferi teorii, clasificări, studii și analize în diverse domenii legate de securitate. Trebuie analizați toți factorii care pot constitui o amenințare la adresa țării. Ignorarea unuia sau mai multora

poate avea consecințe prea grave pentru România și pentru cetățenii ei.

Astfel, consider că noua strategie trebuie elaborată în colaborare cu reprezentanți ai mediului academic și ai societății civile, deoarece aceștia au cunoștință atât de preocupările societății, cât și de cele ale autorităților.

Sever Voinescu,
secretar general în Ministerul Afacerilor Externe (1998-2000),
consul general al României la Chicago, SUA (2000-2003)

1. Strategia națională de securitate este un document politic

O strategie națională de securitate este, în esență, o evaluare a amenințărilor la adresa securității însoțită de o strategie de combatere a acestor amenințări. De aceea, o strategie națională de securitate pleacă de la o viziune asupra pericolelor interne și externe care amenință viața cetățenilor români, în sensul cel mai larg, și interesele fundamentale ale țării, în sensul cel mai strict. Se remarcă, în ultimii ani, o tendință de definire cât mai largă a conceptului de securitate prin depășirea proiecției restrictive a unor concepte clasice, precum „apărare”, „siguranță națională” sau „ordine constituțională”. Astăzi, conceptul de securitate, parțial și haotic adoptat de legislația noastră, dar în totalitate și coerent adoptat de comunitatea experților, domină nu doar discuțiile și colocviile, ci și gândirea strategică românească. Nevoia unui concept de securitate foarte larg este răspunsul teoretic cel mai adecvat care poate fi dat tipului de amenințări cu care se confruntă România astăzi și, dacă privim documentele similare ale unor state aliate, vom vedea că o atare înțelegere este, deja, unanim împărtășită.

Orice viziune cu un asemenea grad de generalitate devine, în cele din urmă, o viziune politică. Conceptul de securitate, dincolo de definițiile teoretice care i se pot da, capătă obiectivare politică prin strategia națională de securitate și există ca atare în politica (*policy*) de securitate a unui stat numai după ce trece prin furcile caudine ale dezbaterii politice (*politics*).

Experiența post-decembristă a României a lăsat, pentru o mare parte dintre cetățenii români, o impresie nu tocmai pozitivă despre politică și mulți dintre cei care sunt sau se consideră „tehnicieni”, „profesioniști” în domeniile lor de activitate, resimt cu neplăcere, în mod

constant, ingerințele politicului. Totuși, o strategie națională de securitate este, măcar prin faptul că aparține unei anumite administrații, un document politic. Cu alte cuvinte, o strategie națională de securitate asumată de o administrație de stânga este diferită față de una asumată de o putere de dreapta, chiar dacă, în ambele cazuri, conjunctura de securitate pare a fi determinată de factori din afara politicului. De pildă, sub influența viziunii de stânga a fostului președinte Iliescu, strategia națională de securitate adoptată în vremea administrației sale vorbea despre sărăcie și despre inechități sociale ca surse de amenințări la adresa securității noastre și pune, în centrul preocupării pentru securitate, societatea în ansamblul ei și statul. Un document similar de dreapta este de așteptat să promoveze o viziune mai apăsătoare individualistă, în care cetățeanul și drepturile sale individuale să se afle în centrul preocupării pentru asigurarea securității, în care corupția să apară ca o amenințare în sine, și nu văzută numai prin asocieri cu slăbirea puterilor statului și cu sărăcia, și în care elemente de extracție morală să fie mai aparente, mai ușor vizibile. Mă grăbesc să adaug că această greutate politică pe care o are orice strategie națională de securitate nu trebuie privită ca o nenorocire, ca o slăbiciune, ca o dovadă de superficialitate și politicianism dus până dincolo de limitele acceptabile. Ea ține de substanța democrației, a pluripartidismului și, în plus, arată că asumarea unei liste de amenințări și proiectarea mijloacelor și modalităților de răspuns la acestea este un gest politic care incumbă răspunderi. O administrație nu are numai dreptul de a-și asuma o strategie de securitate proprie, dar are și răspunderile politice care derivă din acest drept. O administrație răspunde politic atât pentru o strategie neinspirată, care orientează capacitățile de răspuns spre amenințări

iluzorii, cât și pentru incapacitatea de a-și aplica propria strategie. Din acest punct de vedere, rolul Parlamentului și al societății civile în analiza strategiei și în urmărirea aplicării ei este esențial.

Amenințările la adresa securității nu sunt niște blesteme venite din cer, nu sunt, în nici un caz, niște fatalități de dincolo de noi. Aceste amenințări sunt o reacție a mediului intern sau extern la adoptarea unor politici și nu a altora, ca urmare a asumării unor opțiuni politice de dezvoltare și nu a altora. De pildă, amenințarea terorismului islamic este o realitate pentru că România a optat politic să susțină anumiți aliați, care promovează la rândul lor o anumită politică, și nu alți potențiali aliați care promovează alte politici; amenințarea corupției este o realitate pentru că România a optat pentru tranziția spre economia de piață și pentru un anumit rol al statului în gestionarea economiei în această etapă etc. Astfel, amenințările se obiectivează în funcție de deciziile politice, sunt un răspuns ostil la aceste decizii politice. Sigur că nu se poate spune că amenințările la adresa securității sunt ale unui guvern și, după ce acel guvern pierde alegerile, încetează și apar altele noi, specifice culorii noului guvern. Dar, după o schimbare de politici (*policies*), amenințările, care sunt întotdeauna reacții, se nuanțează, își modifică gradul de pericolozitate și probabilitatea de a se produce.

2. O problemă juridică

După cum știm, legislația noastră îl obligă pe președinte să prezinte Parlamentului o strategie națională de apărare, în primele 6 luni de mandat (art.5 alin.1 teza II din Legea 473/2004 privind planificarea apărării). Această strategie se dezbate în ședință comună a Camerelor și se aprobă prin hotărâre a Parlamentului. Conform Legii, strategia națională de apărare a României cuprinde:

- definirea intereselor și obiectivelor naționale de securitate;
- evaluarea mediului internațional de securitate;
- identificarea potențialelor riscuri, amenințări și vulnerabilități;
- direcțiile de acțiune și principalele moda-

lități pentru asigurarea securității naționale a României în cadrul Alianței.

„Strategia națională de apărare are un orizont de acoperire pe termen mediu de 5 ani și conține și prevederi pe termen lung pentru realizarea obiectivelor naționale și colective de securitate și apărare”, mai spune legea. La rândul ei, Constituția vorbește despre strategia națională de apărare (65, al.2, lit.f), și nu despre o strategie națională de securitate.

Din parcurgerea normelor legale și constituționale în materie, deducem că ceea ce se numește strategie națională de apărare este, de fapt, o strategie națională de securitate. Aceasta este și înțelegerea pe care actuala strategie de securitate o are, când spune: „Legea română care instituie obligativitatea elaborării strategiei de securitate națională a României definește prezenta reglementare ca fiind „documentul de bază care fundamentează planificarea apărării la nivel național” (în legea acum în vigoare, aceasta este definiția strategiei naționale de apărare și nu a strategiei naționale de securitate - n.n.), strategia constituind astfel expresia politică de referință a atributelor fundamentale ale statului român în acest domeniu”.

O strategie de securitate este, cu alte cuvinte, facultativă din perspectiva legii. Neîndoind, legea planificării apărării are limitele ei. Totuși, cred că președintele trebuie să propună Parlamentului o strategie națională de securitate, pe baza căreia să se elaboreze o strategie națională de apărare și, apoi, așa cum spune legea, să se elaboreze celelalte documente de planificare a apărării.

Ar fi de dorit ca, acolo unde Constituția și legea reflectă neinspirat necesitățile noastre de securitate, cutuma să completeze golurile și să precizeze inadvertențele. Cu alte cuvinte, ar fi de așteptat ca să se instaureze o cutumă constituțională conform căreia fiecare președinte să propună Parlamentului propria sa strategie națională de securitate. La rândul său, Parlamentul o poate dezbate și o poate adopta prin hotărâre, de vreme ce nu există nici o normă care să interzică acest lucru.

3. Trei sugestii în legătură cu conținutul strategiei

Se știe cât de pretențioasă este activitatea

■ Monitor Strategic ■

de întocmire a unui asemenea document. Răspunderea întocmirii sale și vocația sa cuprinzătoare fac, din întocmirea unei strategii naționale de securitate, un efort intelectual și moral major. În acest context, formulez doar câteva sugestii care ar putea fi de folos celor care lucrează, acum, la strategia națională de securitate.

I. Este necesară o evaluare cât mai corectă a amenințărilor. Am preferat să folosesc termenul „corectă” și nu „realistă”, pentru că o asemenea strategie presupune și un exercițiu de imaginație. România se schimbă într-un ritm extrem de rapid. Mediul internațional, la rândul său, are o dinamică atât de susținută, încât de multe ori chiar și cei mai versați analiști nu reușesc să surprindă evenimentele importante în toată complexitatea lor. Este, cu alte cuvinte, aproape imposibil de spus acum care vor fi amenințările asupra României peste 4 sau 5 ani sau cum se vor ierarhiza ele după criteriul probabilității de producere. Acest efort de imaginație, care, desigur, nu trebuie să fie complet rupt de realitate și de informațiile certe pe care le avem, va trebui să fie dublat de un efort de sinteză și analiză. Strategii securității noastre trebuie să fie dintre acei oameni care să creadă cu tărie că nimic din ceea ce se întâmplă nu este întâmplător.

O evaluare corectă a amenințărilor este o evaluare care nu exagerează și nu diminuează. Personal, consider că, în general, se exagerează potențialul de amenințare asupra României al conflictelor înghețate (*frozen conflicts*), deși sunt pe deplin conștient că, pentru Europa unită, aceste conflicte sunt o amenințare mult mai mare decât Europa însăși le percepe. La fel, cred că se diminuează amenințarea reprezentată de rețelele „mafioate” interne cu ramificații în spații devastate de conflicte deschise (*melting conflicts*), cum este cel din spațiul geo-strategic al Marelui Orient Mijlociu.

II. În privința proiectării capacităților de răspuns la amenințări, cred că trebuie stabilit un mecanism eficient și debirocratizat de integrare a acțiunilor diplomatice, militare și cele specifice serviciilor secrete.

Cazul răpirii celor trei jurnaliști români în

Irak ar trebui să fie, pentru gândirea noastră strategică, micul nostru 11 septembrie. Acest caz ar trebui să ducă la o profundă regândire a capacităților noastre de răspuns la amenințări. Condițiile războiului asimetric, amenințarea terorismului structurat, recrudescența fundamentalismelor de orice fel ne expun unor amenințări complexe, care reclamă răspunsuri pe măsură. În sistemul nostru de securitate, până acum, conlucrarea pe aceste trei planuri (diplomație, acțiune militară, operațiune a serviciilor secrete) nu a fost bine articulată. Orgolii instituționale sau personale, lipsa de cunoaștere reciprocă a potențialului de acțiune al structurilor din cele trei domenii și relativa lor izolare ierarhică au împiedicat buna conlucrare. Practica celulelor de criză reunite sub directă conducere a președintelui, singura autoritate în stat care reunește comanda diplomației, armatei și serviciilor secrete, trebuie să fie înlocuită fie de apariția unei structuri de coordonare permanentă, fie de asumarea de către CSAT a acestui rol.

În general, diplomația are o capacitate foarte serioasă de a răspunde, cu mijloace specifice, amenințărilor din exterior și este necesar să articulăm această capacitate cu cele deja știute, ale armatei și serviciilor secrete.

La rândul ei, diplomația va trebui să se adapteze noii sale misiuni. Mijloacele diplomației publice vor trebui dezvoltate mai ales în sensul amplificării contactelor cu persoane sau structuri influente din diferite spații culturale, iar diplomația economică va trebui să funcționeze nu doar după criteriul eficienței comerciale, după care este apreciată în mod tradițional, ci și după un criteriu strategic.

III. Strategia de securitate trebuie să se concentreze, mai ales, pe cetățean și pe securitatea lui. În acest sens, este nevoie de o strategie națională de securitate care să conțină mai multe elemente specifice unei strategii de securitate de tip „*Homeland Security*”. Statul român trebuie să fie gata să răspundă unor amenințări care vizează infrastructura noastră, capacitățile strategice ale țării, granițele și securitatea transporturilor. De asemenea, statul trebuie să dezvolte o capacitate de protecție efectivă a cetățenilor români care călătoresc în stră-

inătate, mai ales în spații cu risc ridicat. Pe lângă rețele de informații specifice și formațiuni operative special pregătite pentru recuperarea românilor aflați în pericol peste hotare, un sistem permanent de avertizare cu privire la riscul la care se expune cetățeanul român când călătorește în străinătate ar trebui urgent pus la punct. Institutul pentru Politici Publice a elaborat deja planul funcțional al unui asemenea sistem și l-a înaintat spre studiu și aplicare Ministerului Afacerilor Externe.

4. Comunicarea politică și publică a strategiei naționale de securitate

Din economia tuturor dezbaterilor publice și politice de până acum, se poate anticipa că două elemente pe care președintele Băsescu intenționează să le introducă în strategia națională de securitate vor stârni discuții: participarea României la acțiuni preventive și introducerea corupției ca amenințare la adresa securității naționale. Primul element va stârni dezbateri publice și mediul politic va reacționa în consecință. Al doilea element va stârni dezbateri politice, iar opinia publică se va mărgini doar să le urmărească, având în vedere faptul că, practic, nici un grup important al societății civile nu se va opune enumerării corupției printre amenințările la adresa securității României. Prin urmare, administrația prezidențială și guvernul trebuie să aibă la îndemână două strategii diferite de comunicare și de relații publice, dacă dorește să întrunească o cât mai largă adeziune publică și politică în jurul strategiei sale de securitate.

I. Participarea la acțiuni militare preventive. Necesitatea unei strategii de comunicare publică

Președintele Băsescu a cerut, încă de la prima ședință a CSAT pe care a prezidat-o la sfârșitul lunii februarie, un efort de gândire al membrilor Consiliului pentru adoptarea unei strategii ofensive, proactive. Cu acea ocazie, președintele a vorbit despre participarea României la acțiuni preventive alături de aliați, ca element al strategiei. De bună seamă, mai ales după răpirea celor trei jurnaliști, aceasta va fi un element care va fi intens dezbătut public, care va suscita emoții colective și care va pro-

voca reacții publice. Deja, mai mulți formatori de opinie din mass-media au luat poziție vehementă împotriva sau în favoarea acestei idei, iar sondajele de opinie publică ne arată că publicul românesc este sensibil la chestiune și, de aceea, ușor de manipulat într-o direcție sau alta.

În opinia mea, în cazul în care se va lua decizia politică de a avea în strategie elemente care să stabilească participarea României la acțiuni preventive, acest lucru va trebui făcut cu maximă atenție din punctul de vedere al relațiilor publice. Mai întâi, formularea acestui punct va trebui să fie neagresivă, să cuprindă circumstanțieri și explicații. Apoi, va trebui imediat să se treacă la explicarea publică a avantajelor și dezavantajelor asumării acestei opțiuni. Consider, chiar, că o strategie națională de securitate care prevede așa ceva trebuie însoțită imediat de o strategie de comunicare publică, în care publicul românesc să fie coerent și eficient informat, tocmai pentru a nu lăsa loc manipulărilor. Tot în acest context, va trebui să fie avută în vedere și conformitatea unei politici „preventive” cu art.118 din Constituție. Nerespectarea Constituției sau forțarea evidentă a limitelor ei aduce cu sine un prejudiciu de imagine pentru autoritatea politică și o vulnerabilitate în plus documentului rezultat din abuz constituțional. Prin urmare, și acest aspect va trebui atent studiat și cât mai bine comunicat.

II Tema corupției. Necesitatea unei strategii de comunicare politică

În anii când conducea un partid de opoziție, în campania electorală și după aceea, președintele Băsescu a exprimat cât se poate de clar viziunea domniei sale asupra corupției ca fenomen care a atins asemenea dimensiuni, încât amenință securitatea națională. Nu puțini analiști au fost de părere că tocmai discursul său anti-corupție i-a adus succesul electoral. Acum, dl. Băsescu are datoria de a trata corupția ca atare și, socotind după atenția extraordinară pe care a arătat-o în primele luni de mandat prezidențial pentru buna funcționare a instituțiilor abilitate de lege să lupte împotriva corupției, putem anticipa că, în strategia națională de securitate, tema corupției se va regăsi

■ Monitor Strategic ■

printre cele mai dezvoltate și corupția va fi asumată ca o amenințare la adresa securității naționale. Am convingerea că o asemenea asumare nu va întâmpina reacții negative din partea societății civile, ci dimpotrivă. Va fi, însă, un punct extrem de disputat politic, fiind de anticipat o reacție negativă, fie de împotrivire, fie de minimalizare, a fostului partid de guvernământ, acum principalul partid de opoziție. Acest partid, care este cel mai mare din opoziție în contextul unei fragile majorități guvernamentale, se va simți direct vizat de decizia politică a puterii de a considera corupția drept amenințare la adresa securității României și va încerca să se dezvinovățească și să arate că, din punct de vedere politic, administrația Bănescu nu deține exclusivitatea luptei anticorupție, deoarece și în perioada 2000 - 2004 corupția a fost serios tratată și combătută. De aceea, pentru acest punct al strategiei, va fi necesară o comunicare politică înțeleaptă, care să explice că enumerarea corupției printre amenințările la securitatea națională nu este îndreptată împotriva unui partid sau a altuia, că puterea nu urmărește să folosească strategia națională de securitate ca o armă de luptă politică și să prevină, astfel, antagonizarea opoziției.

Pentru că există discuții cu privire la oportunitatea și, în ultimă instanță, la corectitudinea introducerii corupției pe lista amenințărilor la adresa securității, profit de ocazie ca să îmi exprim succint opinia.

Din punctul meu de vedere, corupția este o amenințare la adresa securității naționale a României în acest moment. Fenomenul corupției și, mai ales, cel al „marii corupții”, cum este denumită de mass-media corupția care cuprinde înalte structuri ale statului și vizează interese economice sau de putere care pot fi cuantificate în sume de ordinul milioane de euro, are astăzi o dimensiune alarmantă în România. Această realitate nu poate fi contestată, de vreme ce toate sursele care vorbesc despre starea societății noastre, de la propria noastră experiență la sondaje de opinie și de la rapoarte provenind de la instituții politice informate și influente precum Comisia Uniunii Europene și Departamentul de Stat al SUA, sau de la organizații non-guvernamentale de pres-

tigiu precum Freedom House, până la mass-media spun același lucru. Prin urmare, a nega existența unui asemenea fenomen în România este o dovadă de naivitate, în cel mai bun caz. Pe bună dreptate, se naște întrebarea: aduce această corupție atingere securității naționale? Fără îndoială că da.

Modalitățile în care această corupție atinge securitatea națională sunt extrem de variate, ducând la fragilizarea instituțiilor statului. Prin mijloace corupătoare, aceste instituții sunt determinate să ia decizii nelegale sau să-și folosească arbitrar autoritatea, ceea ce, în cele din urmă, duce la pierderea autorității și credibilității lor. În plus, această corupție periclitează direct siguranța națională. Problema majoră care rezidă din realitatea mării corupții este *marea coruptibilitate*. Când un înalt funcționar al statului sau un demnitar primește cadou o vilă sau o mașină scumpă, pentru securitatea națională nu este relevantă vila sau mașina, ci faptul că această persoană cu influență reală în statul român poate fi cumpărată, are un preț. Prețul, desigur, poate fi plătit de persoane de tot felul și, așa cum astăzi prețul înaltului funcționar este achitat de cineva care vrea să câștige o licitație, mâine poate fi achitat de cineva care dorește influențarea unei decizii politice sau de cineva care dorește complicitatea statului român într-o chestiune care poate fi chiar contrară intereselor statului nostru. Nu instituțiile sunt corupte, ci oamenii sunt corupți. Observatorii fenomenului știu bine că, pentru siguranța națională, coruptibilitatea funcționarilor este cu mult mai periculoasă decât convingerile lor politice sau decât idiosincraziile lor. Iar gradul la care fenomenul corupției a ajuns în România ultimilor ani alarmează, mai ales pentru că indică un înalt grad de coruptibilitate al elitei politice și administrative românești.

În concluzie, apreciem că este absolut necesar ca actuala putere să facă un efort mai mare de comunicare publică și politică, pentru că, încă mai dăunătoare decât lipsa unei strategii naționale de securitate, este o strategie națională de securitate controversată, privită cu suspiciune în societatea civilă sau criticată pentru excese politicianiste de către opoziție.

General maior (r.) Mihail E. Ionescu,
Director al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

What about the premises?

It is a common truth that the international environment is confronted not only with conflicts between states and intra-states wars, but with non-conventional threats as terrorism, WMDs, narcotics, arms, and human trafficking, money laundering, transnational organized crime, cyber security. The pervasive impact of globalization of the world economy, which can offer the possibility of achieving great benefits to most countries, is overlaying and interacting with all of this. However, globalization also carries its own pressures and disciplines and perversely increases vulnerability to terrorism and other transnational threats.

Connected with this reality is the fact that we are witnessing a stage of developing a new strategic thinking and new directions in acting against the threats to the security environment. The broader approach to security involves besides the defense dimension, the political, economic, social and environmental issues to be addressed.

Taking into account the above-mentioned two features, a new security approach is needed in these times of profound transformation of the Romanian strategic profile, as a new member of the Atlantic Alliance and a future member of the EU. Romania is on her path towards the political and economic integration at regional and European level.

According to the new security framework, the security policy approach must be dynamic and flexible in order to overcome such threats through new mechanisms and specialized national structures.

Above everything, I would like to reiterate that the overall objective of Romania's security strategy will remain the consolidation of the political, economic and social development of Romania as an active member of the European and Euro-Atlantic community.

What about Romania's interests?

At this chapter, only some remarks. Firstly, no state is completely protected from the threats of the international environment. Romania will remain an active member of NATO, will cooperate at regional level, will act according to the good neighborliness policy, and will consolidate the strategic partnership with the United States. In order to maintain a favorable environment, Romania will be also involved in strengthening the security dimension of the EU whose full-fledged member will become in 2007. Of course, the threat of massive foreign aggression is almost eliminated due to the cooperative security network whose member Romania is. We can imagine a „triangle“ for Romania's security in which the three parts/angles are NATO, EU and Romanian-American strategic partnership.

Secondly, one of the Romania's interests is to contribute to the enhancement of the trans-Atlantic partnership. Being a NATO member and a future EU member, we acknowledge the need to evaluate and harmonize the security objectives accordingly to NATO's strategic concept and the European security strategy.

Thirdly, the territorial defense remains a priority, although Romania does not face any direct and immediate threats. However in the new security environment in which terrorism is more and more visible, the territorial defense as a traditional concept will go through profound changes. It is not about defending borders, but protecting homeland against new threats (homeland defense). The strategic planners must identify potential threats on Romanian citizens or on Romanian deployed troops, anticipate the potential attacks and prevent it from becoming a reality.

Last, but not least, in order to fight against the new security threats, Romania should be

■ Monitor Strategic ■

able to act beyond the national frontiers, to deploy troops outside, and to project its capabilities, as small as they are, on a wider scale. As a matter of fact, Romania should be ready alongside the allies, to address the new threats where they are coming from, thus contributing to the international security and implicitly to national security.

What about identifying the main threats?

Terrorism and the proliferation of WMDs are considered the major threats to national security. The fact that certain states and terrorist groups can achieve nuclear, chemical, biological or other forms of mass destruction is becoming a serious concern for Romania. If the proliferation of WMDs develops beyond any control, Romania will face the serious danger of becoming a target of blackmail or other pressures due to her alliance or her international behaviour. The episode of the kidnapped journalists in Iraq as an attempt of unknown terrorists to blackmail Romania as a state stands as a proof that terrorism is becoming the most urgent threat to be addressed.

Bad governance is also becoming more and more a serious threat for the modern societies in the complex world of today. Bad governance is closely connected with the exponential development of corruption. Without healthy, stable and reliable institutions there cannot be achieved the desired level of economic or political stability. Closely connected with corruption is poverty. The economic security that should be provided by the state in the form of social assistance or collective goods is the guarantor of the well-functioning of the social structures and of the well-being of individuals. When the individual is no longer satisfied with the state's delivery, he is incited to react against this one. The poverty should be addressed fighting against economic underdevelopment, striving to modernize and further transform the economy.

Organized crime is increasingly perceived as an urgent security threat. Economic globalization brought about increased flows of trade, finance and people, but also created more opportunities for transnational crime, including the illegal movement of narcotics, people and arms. The transnational criminal networks

have become more flexible and have exploited the advances of new technologies. Transnational crime demands greater international cooperation in law enforcement, intelligence, border and financial controls, clearing the line between international and domestic security. Building effective police, legal instruments and new networks with other countries, particularly in the Black Sea region, will be crucial for dealing with organized crime in Romania.

Unpredictable vicinity maintains a shadow of threat on the Romanian security. Romania is bordering today a large area of outmost security interests. The Greater Black Sea Area comprises the four „frozen conflicts“ that can destabilize the entire region. Frozen conflicts, as the one in Transdniestria or in other hot spots in the area, foster important organized crime clans, enhance the development of the shadow economy and harm the evolution of some former Soviet states as reliable states in the international community. Romania is committed to use all the possible ways to bring about a peaceful solution to these conflicts.

What about the areas of interest?

The first circle comprises Romania's immediate neighbors. The relations with Moldova remain special, in the light of the common history and culture. The main threat coming from this space is Transdniestria. Although legally part of Moldova, Transdniestria is playing a role in destabilizing the region, not only through its separatist aspirations supported by Moscow. There is also the problem of border security, as Romania will become a EU member. The Eastern border with Moldova is a zone of trespassing of illegal immigrants coming from CIS space and the Middle East. The Romanian part must work together with the Moldavian part in order to prevent possible criminal elements to reach the EU space. To open up the way for Moldova to the Western structures means also to speed up the process of finalizing and signing the bilateral treaty.

Romania has the longest frontier with Ukraine. The recent meeting (March 2005) of the Romanian foreign minister Mihai-Răzvan Ungureanu with his Ukrainian counterpart was a positive signal that the relations would be fur-

ther developed and the sensitive bilateral issues would be solved. The visit to Bucharest of the Ukrainian president Viktor Yushchenko in April highlighted that there is a strong desire to work out all the differences in opinion and develop a strategic partnership. Among these issues are: the Bystroe canal, a matter of ecological security, beside the territorial and economic dimensions; clearly setting the line of the border; different approach on the Transdniestrian conflict.

Bulgaria and Hungary are allies in NATO and Romania shares with both of them large areas of common interests and the bilateral relations are developing according to the exigencies of these facts.

The relations with Serbia and Montenegro has been developing in accordance with the desire of our neighbor to become a EU and NATO member. Special attention should be paid by Bucharest to a possible implication in the security landscape due to future developments in Kosovo.

The second circle can be defined as being filled up by the neighboring region of the Wider Black Sea Area that became a focal point of interest during recent years, being the frontier of the Euro-Atlantic community with the former Soviet space and Greater Middle East. Through this particular corridor, soft power can be projected to Central Asia and Greater Middle East. This region is important for the energy transport facilities to offer, as the Caspian oil and gas transits the Black Sea Area on its way to Western Europe. The region can export insecurity to Europe, therefore the regional network of relations must be enhanced and not only the bilateral ones.

The security threats coming from this region are numerous. Among them, one should mention in the first place the existence of failed/weak states, which are still in a „grey zone“. They are in a process of transition towards democracy and include the „frozen conflicts“ of Transdnistria, Nagorno-Karabakh, Abkhazia and South Ossetia. These conflicts and the maintained „controlled instability“ manufactured by the Russian side can break out anytime. Every crisis taking place in the conflict zones can turn into a larger armed conflict. The present negoti-

ation frameworks and the international organizations involved proved unable to reach a consensus. The solution is in the hands of negotiators.

At the same time, this area of instability has fed criminal clan structures, illegal narcotics and arms trade, human trafficking and border smuggling, weak political structures and corruption. It is also a favorite route for narcotics coming from Afghanistan following a Northern route and a Western route.

To tackle efficiently these non-conventional threats, the initiatives to create a viable regional security framework remain within NATO's framework. A case in point is the well-known Partnership for Peace. The Partnership Action Plan (PAP) initiative was designed for members and non-members coming especially from the Wider Black Sea Area. The PAP launched other initiatives, as PAP-T (against Terrorism), PAP-B (for the Black Sea) and PAP-DIB (Defense Institution Building).

Finally, the third circle is the overall international environment. It is well known that the end of the Cold War and the shock of 9/11 have forced defense and security planners to consider the realities of a new and radically different international security environment. All of a sudden, 9/11 has created new security architecture: new enemies, as the trans-border terrorist groups and criminal networks, a new battlefield and, most importantly, new combatants. Security is no longer simply the reserved field of the military or even the nation state. We have already entered the post-Westphalian (some will say post-modern) phase of the international system.

We must take into consideration the fact that the terrorist attacks will continue being in the form of „asymmetric“ responses to the military, economic and political power of the United States and other Western countries. They increasingly focus on soft targets. They exploit the openness that comes from the expansion of trade, travel and communications in an increasingly integrated global economy.

What about the instruments of combating threats?

Firstly, of course, the foreign policy. Here Romania should contribute to the promotion

■ Monitor Strategic ■

of the values of democracy in its immediate neighborhood and help improve the development of the civil society in these states on their way of becoming members of the European and Euro-Atlantic community.

According to this fundamental option, Romania wants to be part of the negotiations framework in the resolution of the nearby conflict in Moldova and will pledge for openness and peaceful resolution of the conflicts of the South Caucasus region. Of course, this option will necessarily include the participation in the war against terrorism and in peace-keeping operations.

Secondly, in the defense field, Romania should enhance the cooperation within the Alliance and with the members of the PfP in order to achieve the objectives assumed by

becoming a NATO member. In this respect, we should continue the advancement in armed forces restructuring, to increase the degree of interoperability with other members' military structures, and to transfer our experience to the new potential members of NATO and EU.

One last idea. The economic and social realms are of essential significance and importance. The continuation of the economic reform, the law enforcement and the fight against poverty, the future diversification of the trading partners, the creation of an attractive investment climate, promoting laws that do not hamper the development of the entrepreneurial activities, etc. are some of the directions of action in this field which basically is setting a favorable environment for reaching the targets of Romania's security strategy.

Radu Tudor,
analist politic, ziarul „Ziua“

Dezbateră noului proiect privind strategia de securitate națională sub auspiciile Casei NATO a creat unul din puținele momente de oportunitate pentru a pune în discuția specialiștilor un subiect atât de sensibil.

Foști și actuali responsabili din domeniul securității și apărării au adus în cadrul dezbaterii idei și puncte de vedere, unele radical diferite de cele ale administrației. Dar majoritatea au constituit repere valoroase pentru noul proiect al strategiei de securitate națională.

Acest document ce urmează a fi definitivat de administrația prezidențială conține noi obiective ale organismelor ce asigură securitatea națională, în contextul unor noi amenințări și a redefinirii aces-

tora pe fondul evoluției rapide și uneori necontrolate a mediului internațional de securitate.

Vom avea o doctrină preventivă în privința amenințărilor, vom fi reactivi? Ce rol va juca România la interferența dintre fostul spațiu sovietic și aria de securitate a NATO? Va reuși România să transforme Marea Neagră într-o platformă de securitate? Cât timp va mai reprezenta corupția o amenințare la adresa securității naționale a României?

Toate aceste întrebări importante și-au găsit răspunsuri în cadrul dezbaterii și sper ca cele mai interesante opinii să se regăsească în concepte noi din conținutul strategiei de securitate a României.

TEORIA RELATIILOR INTERNATIONALE

Rational choice

Stabilitate și schimbare sistemică în abordarea științifică a securității

Șerban Filip Cioculescu

Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

Termenul „securitate” este utilizat cât se poate de frecvent în zilele noastre cu referire la numeroase domenii ale activităților umane. Trăim într-o lume puternic marcată de globalizare, de transformările apărute pe scena internă și externă după sfârșitul Războiului Rece, mass media insistă zilnic asupra unor dezastre umane sau naturale iar existența statelor, comunităților și indivizilor este analizată atent spre a se identifica sursele de risc și amenințare și, eventual, a se propune remedii cât mai eficiente și generale...

Așadar, într-o lume obsedată de propria supraviețuire și de „inamici” reali sau imaginari, a devenit necesară crearea unui corp de experți care să identifice riscurile și obiectele amenințate (referentul) și să formuleze politici ale supraviețuirii acestora. Aceștia sunt cei care au ca instrumente de lucru teorii ale securității, prin care identifică obiectul referent, factorii de amenințare și posibilele scenarii de manifestare a acestora. Denumirea de „studii de securitate” (*security studies*) a început să se impună treptat, în anii '90, ca un substitut pentru „studii de securitate națională” (*national security studies* - în SUA) și „studii strategice” (*strategic studies*, în Marea Britanie)¹. Curente de analiză care fuseseră considerate cele mai valide în epoca Războiului Rece (mai ales cele stato-centrice și axate pe problematica supraviețuirii și a conflictelor militare) au început să fie contestate de noile teorii denumite „critice”, acestea insistând pe existența unor actori multipli ai mediului de securitate, pe importanța factorilor nemilitari și pe centralitatea conceptului de „identitate” în definirea priorităților și comportamentului actorilor relevanți. „Statismul” (stato-centrismul) este predilecția de a privi statele ca pe singurii actori relevanți ai politicii mondiale, unitățile cele mai valoroase din câmpul politicii mondiale, deoarece sunt auto-referențiale axio-

logic. Cu alte cuvinte, statul este valoarea supremă pe care un grup de referință trebuie să o conserve. Realismul și neorealismul în Relațiile Internaționale au ca normă centrală chiar statocentrismul metodologic.

Abordarea unei teme de securitate prin mijloace științifice are nevoie de concepte, iar o teorie științifică necesită un set de ipoteze, o teorie de confirmat sau de respins, instrumente de lucru și coerență explicativă sporită.

Studiul securității s-a inspirat adesea din modelul economic al calculului rațional „rational choice” și al „teoriei jocurilor”, mai ales referitor la felul în care statele își evaluează șansele de îndeplinire a intereselor naționale – supraviețuire (singur, în alianță sau pact multilateral de securitate), maximizarea resurselor prin efort productiv intern, comerț internațional sau război prădător².

Modelul „rational choice” a dus la folosirea teoriei jocurilor și a unor algoritmi matematici în economie, sociologie, științe politice, dar și în studiile de securitate (strategiile descurajării agresiunilor, cooperarea internațională, formarea alianțelor). Adepții acestei metode consideră că abordarea lor prezintă un grad sporit de conceptualizare științifică și posibilitatea progresului cumulativ, pe când adversarii acesteia invocă incapacitatea modelelor formale de a surprinde și ordona realitatea complexă a relațiilor internaționale, fiind necesar recursul la studiul normelor, valorilor, identităților (constructivism social) și la psihologia actorilor³.

Principalele axiome ale curentului „rational choice” sunt: acțiunile politice și sociale ale actorilor constituie urmarea directă a alegerilor făcute de actori individuali și unitari, care cunosc bine mediul înconjurător; actorii caută mai ales să maximizeze utilitatea marginală (beneficiul propriu); există o ordine a preferințelor fiecărui actor, iar regulile jocului permit

■ Monitor Strategic ■

fiecăruia să conceapă strategii ale succesului.

Dacă toți actorii tind să accepte regulile jocului și să concureze în cadrul acestora, se poate vorbi de o stare de echilibru dinamic.

Stephen Walt a propus o evaluare a validității științifice a modelelor „rational choice” prin raportarea la trei criterii fundamentale: consistența logică și precizia, originalitatea și validitatea empirică⁴. În opinia sa, „scopul fundamental al științei sociale este acela de a dezvolta o cunoaștere utilă (*useful knowledge*) referitoare la comportamentul social uman”⁵. Consistența logică cere unei teorii să desprindă concluziile/predicțiile din premisele (ipotezele) originale care au fost supuse testării. Inconsistența reprezintă o falsificare accidentală a rezultatelor validării, acceptarea unui hiatus metodologic în lanțul causal, spre deosebire de falsificarea voluntară propusă de Karl Popper drept criteriu de validare a teoriei științifice. Precizia se referă la delimitarea contextelor precise în care teoria se poate aplica și la evitarea utilizării abuzive a acesteia.

Originalitatea este necesară, de asemenea, prin aceea că impune o viziune nouă asupra lucrurilor prin impunerea ordinii algoritmice asupra unor elemente anterior disperate, fapt ce permite desprinderea unei teorii explicative. Validitatea empirică reprezintă metoda prin care se compară predicțiile cu dovezile obținute după testarea ipotezelor. Testarea teoriilor se poate face fie prin examinarea corelației dintre variabilele dependente și cele independente, conform predicțiilor teoriei respective, sau prin analizarea lanțului causal, dinspre rezultat spre cauza primară⁶.

Este destul de greu de precizat dacă teoria securității naționale s-a constituit inițial la nivelul abstractului, al teoreticului, fiind ulterior testată și ajustată în practică, sau a avut ca bază de pornire chiar impactul realității asupra individului uman și a grupurilor de referință. Dezvoltarea istoriei, sociologiei și a altor științe umane în a doua parte a secolului al XIX-lea a permis și elaborarea primelor modele de studiu al catastrofelor ce afectează comunitățile umane, iar după primul Război Mondial s-au consacrat eforturi susținute studierii cauzelor războiului inter-statal modern, atât de devastator.

Cu vremea, limbajul specific utilizat de teoria relațiilor internaționale și de studiile de securitate (după 1945) a căpătat un caracter tot mai științific, prin standardizare, prin rigoarea selecționării vocabularului, apariția unor definiții recunoscute de majoritatea comunității științifice, o sintaxă logică specifică etc. Existența unei baze teoretice și a unor instrumente științifice a permis construirea unor concepte, principii, axiome cu nivel sporit de abstractizare și apariția tentativelor de a valida aceste enunțuri ipotetice prin raportarea la realitatea din teren. De precizat că teoria securității naționale are, în mod tradițional, valoare mai ales pentru decidenții politico-militari ai statelor (ei fiind cei care „securitizează” domeniile de interes), aceștia fiind interesați nu atât de caracterul „științific” intrinsec al domeniului, cât de eficacitatea practică și de costurile reale ale implementării strategiilor de securitate ce garantează supraviețuirea și bunăstarea popoarelor, valorile spirituale, integritatea statelor etc. De aceea, nu e de mirare că mulți consilieri pe probleme de securitate le spun decidenților exact ceea ce aceștia vor să audă!

Caracterul de *policy-oriented* a permis totuși, ironie a sorții, verificarea *a posteriori* a testabilității teoriilor, prin aceea că a confirmat sau infirmat raționalitatea factorilor de decizie puși în fața unor situații limită – de exemplu eșecul notoriu al politicii de *appeasement* al Marii Britanii și al Franței în fața lui Hitler în 1938, după acordurile de la München sau succesul strategiei mixte de *containment* și *engagement* aplicat de SUA față de URSS și Pactul de la Varșovia.

Se pot utiliza metode calitative sau cantitative de cercetare, în funcție de factori precum: natura statică sau dinamică a obiectului de cercetat, timpul și resursele disponibile. Metodele calitative presupun teorii flexibile, adaptabile permanent, în funcție de realitatea din teren, pe când cele cantitative presupun teorii fixe, rigide, care sunt pre-existente cercetării și se impun cu autoritate realității, fiind fie confirmate în totalitate fie respinse integral. Grilele de interpretare calitative se caracterizează printr-o paradigmă epistemologică de tip fenomenologic și comprehensiv, prin predilecția pentru analizarea realității la nivel contextual,

microsocial, natura realității fiind una construită social prin interacțiunea actorilor, iar punctul de vedere relevant fiind cel al subiecților care oferă anumite înțelesuri și interpretări acțiunilor. Grilele de analiză cantitative se caracterizează printr-o epistemologie pozitivistă, de tip explicativ, vizează un nivel al realității de tip macrosocial, global, sistemic iar natura realității este una preponderent statică și situată în exteriorul actorului social. Punctul de vedere al cercetătorului se impune asupra opiniiilor și sensurilor furnizate de subiecți.

Realitatea principală este dată de macrostructuri, de sistemul global, iar acesta constrânge și limitează actorii în acțiunea lor, tinzându-se spre un anume determinism structural.

Analiza cantitativă are o certă predilecție pentru teorii fixe, rigide, modele omni-explicative care nu tolerează modificările de parcurs și, mai ales, nu se prea lasă „falsificate” la modul indicat de Karl Popper și adepții săi⁷. Popper indică faptul că științelor naturii (fizica, matematica) li se aplică mai facil metodele cantitative – explicarea riguroasă și cuantificabilă a evenimentelor analizate – pe când științele umane (sociologie, istorie, politologie) se pretează mai bine metodelor calitative, care iau în calcul factori precum „spirit național”, „impuls cultural”, „contextul epocii”, identitatea de grup etc., așadar prin recurs la înțelegere intuitivă⁸.

În opinia sa, înțelegerea intuitivă cunoaște trei posibile variante⁹:

1. înțelegerea unui eveniment social ca rezultat al acțiunii unor forțe declanșatoare – indivizi, grupuri care au scopuri, interese și mijloace de acțiune, putere. Sociologul purcede la reconstrucția bazată pe empatie a actelor raționale comise de indivizi raționali, cu anumite scopuri;
2. cunoașterea sensului produs de un eveniment social care creează o situație nouă, ce modifică vechea situație și re-compune sensul. Dincolo de corelația cauze-efecte, scopuri-interese-mijloace, evenimentul major în sine capătă semnificație prin acțiunea de reconstrucție asupra întregului, acesta din urmă proiectând asupra evenimentului o semnifi-

cație globală;

3. cercetarea tendințelor istorice fundamentale „obiective”, marile trenduri care domină o epocă sau o civilizație, conflictul între tendințe istorice rivale, care dau un anume curs evenimentelor. Întregul este surprins în evoluția sa, în momente succesive definitorii, așadar mult dincolo de simpla cauzalitate contextuală și de calculul rațional al actorului social care are interesul de a produce un eveniment.

În cercetarea calitativă, actorii sociali au mai multă libertate, nu sunt stricți condiționați de poziția lor în sistem, iar cercetătorul construiește treptat o teorie flexibilă, adaptabilă la situațiile întâlnite pe parcursul testării ipotezelor. Ipotezele sunt alese, de la început, de asemenea natură încât să fie modificabile pe parcurs, iar cercetătorul cooperează și interacționează chiar cu subiectul social analizat.

Aplicând aceste paradigme la studiul relațiilor internaționale, se poate spune că analiza cantitativă cu tendințe de obiectivism, pozitivism și explicații riguroase, cauzaliste este reprezentată de curentul (neo)realist sau chiar de sinteza raționalistă (realism și liberalism), pe când paradigma calitativă cu tendință spre intuiție, înțelegerea tendințelor istorice, a interacțiunilor cultural-imagistice dintre actorii sociali se regăsește în constructivismul social și în curentele critice precum feminismul. Neo-realismul postulează un comportament previzibil al statelor pe scena internațională sau regională, cauzalist, conform unui model predeterminat, fiind mai degrabă „istoricist” prin aceea că descoperă legi pretins exacte ale evoluției raporturilor internaționale, pe când constructivismul este mai degrabă descriptiv și caută să aplice metode intuitive de înțelegere a comportamentului actorilor prin recursul la imagine, identitate, șablaone psiho-culturale dominante.

De asemenea, marxismul și derivatul său în relațiile internaționale, teoria „dependenței” (în spaniolă) inspirată de scrierile lui I. Wallerstein, Samir Amin și a altor structuraliști, se bazează tot pe așa numite „legi” obiective, care explică marginalizarea și exploatarea unor state aflate la periferia sistemului

economic mondial de către statele bogate din „centru“.

Stephen Walt atrage atenția asupra faptului că recursul la metode „formale“ de „rational choice“ nu asigură automat un grad sporit de consistență logică, iar consistența logică totală nu garantează progresul științific, acesta realizându-se uneori prin existența unor teorii creative, dar lacunare, cu ambiguități și hiatusuri logice. De exemplu, Stephen Walt afirma că sistemele internaționale bipolare sunt cele mai stabile, deoarece două puteri concurează pretutindeni și astfel se reduc riscurile de calcul eronat (anticiparea greșită a comportamentului celuilalt), dar tot acest autor considera că zonele periferice prezintă o mică importanță strategică pentru superputeri, însă în acest caz nici un pol de putere rațional nu ar alege să concureze cu altele, cu prioritate într-o asemenea zonă¹⁰. Sofisticarea tehnică și rigoarea logică nu conduc întotdeauna la rezultate creative sau originale, nu răstoarnă opiniile încetățenite. Adesea, modelele formale nu fac decât să aplice etichete noi unor concepte mai vechi, ceea ce duce cu gândul la redescoperirea Americii... Nu este de mirare că, în studiile de securitate actuale, cele mai multe inovații au fost realizate de cercetători care au recurs la metode non-formale.

În planul securității militare prin recursul la metode cantitative și la „rational choice“ se pot evalua factori precum: economia națională și susținerea războiului, efectele bugetelor militare extinse asupra economiei în vreme de pace (inclusiv tendințele complexului militaro-industrial de a perpetua efortul de înarmare), eficiența în managementul resurselor apărării, costurile și câștigurile provenind din participarea la alianțe, strategii ale dezarmării și ale controlului armamentelor. Teoria științifică a securității va merge dincolo de pozitivismul și empirismul curentului neorealist și va incorpora în analiză și elemente subiective legate de identitate, percepții, preferințe ale agentului. Este adevărat că și neorealismul are o bază solidă de critică la adresa constructivismului, acuzându-l de lipsa rigorii metodologice și a obiectivității în cercetarea lumii reale a relațiilor internaționale, de afundare în psihologism și modele culturale care, finalmente, nu au nici

un fel de valoare predictivă¹¹.

Totuși, neorealismul, axat pe analiza sistemică a mediului internațional anarhic cu actori statali obsedați de supraviețuire și de putere nu este, cum s-ar putea crede, absolut neutru în plan cultural-imagologic, deoarece el trimite constant și aprioric la o lume a conflictului, competiției și fricii, acestea putându-se afla la originea unei identități intersubiective. O identitate de tip aristocrat-militarist (ex: Germania imperială sub Wilhelm II), asociată unei productivități interne relativ scăzute va spori tentația conducerii statului de a investi în sectorul militar, și riscul de a ajunge la războaie de cucerire.

Factori iraționali precum rasismul, naționalismul, „foamea“ de teritorii agrare și resurse trebuie încadrați în paradigma securității internaționale, prin asocierea psiho-sociologiei și bio-politicii, deoarece aceste credințe „iraționale“ trec dincolo de nivelul subiectiv al convingerilor actorilor¹². Ele se transformă în acțiuni de un anumit fel, iar acestea provoacă contra-acțiuni din partea altor actori, o înlănțuire de evenimente constituind carnația necesară realității. În fața unui actor agresiv se poate încerca o strategie fie de descurajare (în cazul în care actorul *pro-statu quo* are mijloacele necesare sau găsește aliați), fie de „appeasement“, dar cu condiția ca apărătorul să fie sigur că potențialul agresor se va mulțumi cu ceea ce a obținut, evitând angajarea în război. În plus, un stat poate evolua către situația de monopol în domeniul tehnologiilor militare de vârf, investind tot mai mult în militarizare, depășindu-și rivalii și obținând finalmente avantaje economice din capitalizarea domeniului industrial militar, apoi prin cuceriri, așadar printr-o strategie imperială. Pe de altă parte, securitatea „societală“ a unui grup, analizată prin prisma existenței unei identități colective și a unor factori de amenințare la nivelul intra-statal conduce la un mecanism de auto-apărare (conservare) pe care neorealismul l-ar putea explica ușor, dacă dezbaterea s-ar muta la nivel internațional...

Încheiem acest subcapitol prin precizarea că se pot aplica diverse modele epistemologice domeniului securității naționale – deductiv, inductiv, empirist, raționalist, evoluționist, socio-

logic-istoric etc. Se poate recurge la un model științific „categorial-deductiv” (aristotelic) ce trimite spre diverse tipuri de postulate – de deductivitate, de evidență, de realitate empirică sau de adevăr¹³. Un model baconian inducivist-empirist al științei ar putea facilita identificarea presupuzițiilor și prescripțiilor metodologice, apoi deducerea din fenomene a propozițiilor, acestea căpătând prin inducție un caracter general valabil. Mergând de la particular spre general, s-ar obține un set de „legi” care transcend coordonatele „aici și acum”, însă există și riscul de a simplifica excesiv teoria și a o face imună (nefalsificabilă în sens popperian) la descoperirile din teren.

Invers, plecând de la general spre particular, pe cale deductivă s-ar putea postula un alt model științific al securității naționale, în tradiția lui G. C. Hempel sau R. Carnap. Ipotezele de lucru ar trebui adunate într-un conglomerat (sistem ipotetico-deductiv) bazat pe relația de deductibilitate, astfel încât să nu apară enunțuri izolate. Unii cercetători au identificat chiar un „corp al supozițiilor fundamentale” (axiome ce nu trebuie demonstrate) – interesele naționale esențiale, situația socio-istorică a națiunii care se dotează cu o strategie de securitate, principiile fundamentale pe care națiunea își bazează existența materială și spirituală – și un „corp al consecințelor logice”, adică ansamblul conceptelor, principiilor, tezelor ce pot fi deduse din axiomele originare de mai sus: riscuri, amenințări, vulnerabilități la adresa obiectului de referință, prin prisma viziunii acestuia¹⁴.

Concepte ale schimbării în teoria securității

Domeniul relațiilor internaționale se caracterizează prin existența unor actori specifici – statele națiune, și a unora mai deosebiți, precum societățile multinaționale, grupurile transnaționale – și a unor interacțiuni diverse, mergând de la cooperare, comerț, alianțe, la conflict, rivalitate și război. După sfârșitul Războiului Rece, cel puțin trei parametri importanți ai sistemului internațional s-au transformat în variabile, fapt ce îl determină pe James Rosenau să afirme că omenirea a intrat într-o nouă eră, „politica post-internațională” (*post-inter-*

national politics), caracterizată prin bifurcarea domeniului relațiilor internaționale: pe de-o parte, există în continuare lumea statelor naționale axate pe logica puterii militare, interacțiuni diplomatice, recunoașterea reciprocă a suveranităților, pe de altă parte, se afirmă activ o lume a actorilor sub și trans-naționali și liberi de afilieri teritoriale și suverane (firme multinaționale, mafii transfrontaliere, secte religioase, grupuri identitare – *sovereignty free actors*)¹⁵.

Elementele vechii ordini coexistă așadar cu cele ale noii paradigme, iar logica de acțiune a actorilor clasici (statele) și a celor noi (rețelele) nu coincide defel, astfel încât cooperarea sau conflictul dintre ei nu se subsumează unui model standard, predictiv, de tipul neorealismului. Există o multitudine de actori sub-statali care au interes în cooperarea internațională sau transnațională: lobby-uri ale producătorilor agricoli sau industriali, grupuri patronale, ONG-uri dar și categorii politice cu afinități ideologice similare, regiuni de frontieră.

Statul național nu mai apare ca fiind strict unitar și nici egoist la modul abstract, cum postula neorealismul. Din contră, aceste grupuri sub-statale au propria logică și interese specifice care nu reflectă prin însumare matematică interesul statului ca actor fundamental. Lumea westphalică este una ne-hobbesiană, afirmă constructivistul Alexander Wendt, deoarece există un respect general pentru anumite norme etice ce reglementează recursul la forță și doar în cazul regimurilor totalitare și revoluționare s-au produs reveniri la modelul „stării de natură”, exportate apoi în zonele de interferență. Schimbările au fost mai întâi interne acelor state – a se vedea genocidul contra unor grupuri etnice sau ideologic considerate aidoma inamicului exterior¹⁶.

Cultura anarhiei de tip „hobbesian” descrie un model foarte apropiat de cel postulat de realiști și neorealști, cu state națiune suverane, constituind centre de decizie politico-militară autonome, concurând pentru securitate și putere într-un sistem anarhic în care doar cei puternici supraviețuiesc și se afirmă. Teama de anihilare, de înglobare în ordini imperiale-ierarhice constituie fundamentul conceperii strategiilor de securitate de către statele respec-

■ Monitor Strategic ■

niului relațiilor internaționale sunt supuse schimbărilor istorice, așadar transformarea este un concept cheie atât pentru istoria relațiilor internaționale, cât și pentru studiile de securitate, teoria relațiilor internaționale, sociologia internațională etc. Sistemele internaționale cunosc, desigur, faze de continuitate și conservare, dar oricând pot fi detectați și factori de transformare, pe multiple niveluri.

Sfârșitul Războiului Rece a adus cu sine schimbări esențiale la nivelul sistemului internațional (dispariția bipolarității), al regulilor sistemice (tendențele de reformare a ONU, mai ales a Consiliului de Securitate), al interacțiunilor (globalizarea cu problematica sa, rarefierea războaielor interstatale și multiplicarea celor intra-statale în Africa, Asia și sud-estul Europei). Trendurile semnificative descriu atât modificările cantitative cât și pe cele calitative, iar studiile de securitate internațională sunt interesate de aceste tendințe de transformare, care afectează sectoarele relevante pentru paradigma pluralistă – afacerile militare, politica, economia, psihologia identitară, mediul înconjurător. Elementele indicatoare ale schimbării pot fi clasificate astfel: trenduri accentuate, mari evenimente (care schimbă cursul istoriei), mari realizări (politice, militare, culturale), inovații sociale sau tehnologice majore (revoluția nucleară, revoluția informatică etc.¹⁷)

Kalevi Holsti identifică câteva concepte ale schimbării: „schimbarea ca adăugare” (*Change as Addition*), „schimbarea dialectică” (*dialectal change*), „schimbarea ca transformare”¹⁸. Schimbarea ca adăugare indică faptul că vechiul și noul coexistă; în relațiile internaționale se remarcă apariția unor noi fenomene și actori (rețele teroriste transnaționale de tip Al Qaeda, războaie comunale cu purificare etnică, identități regionale/naționale/globale ce coexistă în unele state din UE), dar asta nu implică automat dispariția altora (statele națiune, conflictele militare interstatale, sentimentele naționale dominante). Studiile de securitate s-au deschis progresiv analizei acestor transformări, pe care le surprind atât în ipostaza lor statică (ca sisteme de elemente), cât și în cea dinamică (etape istorice, continuitate și discontinuitate, catalizatorii transformării, ordine și haos/turbulență).

Complexitatea actorilor, a interacțiunilor și a sistemelor de referință obligă pe analist să își

focalizeze atenția asupra unei paradigme anume (de ex. problematica amenințărilor neconvenționale la adresa statului națiune modern), căutând să subsumeze grilei sale de interpretare elementele disparate de care dispune și să formuleze ipotezele pe care apoi le va valida sau respinge. Atunci când noile forme se contruiesc plecând de la cele existente, bazându-se pe acestea și chiar raportându-se la ele, vorbim de o „schimbare dialectică” – de exemplu, identitățile locale, regionale se construiesc ca reacție la identitatea națională centrală și la discursul dominant asupra securității naționale. „Schimbarea ca transformare” descrie apariția unor mari rupturi (discontinuități) la nivelul sistemului, interacțiunii actorilor și al ordinii existente, rezultând etape de turbulență și haos sistemic, mișcări ale „plăcilor tectonice”.

James Rosenau a analizat stabilitatea și schimbarea în relațiile internaționale, afirmând că schimbarea globală se produce atunci când parametrii devin variabili. „Parametrii” sistemului sunt elementele continuității – norme, proceduri, instituții consacrate – și acestea se opun prin inerția lor schimbărilor. Așadar, parametrii sunt „regula jocului”, principiile de bază ale unui sistem existent pe care actorii relevanți le respectă și le aplică și altora¹⁹.

Concluzii

Desigur, abordările teoretice ale securității nu pot fi desprinse de marile mutații intervenite pe scena internațională în ultimii 14 ani: sfârșitul Războiului Rece și dizolvarea URSS, triumful Vestului, sfârșitul sistemului bipolar, multiplicarea actorilor transnaționali și a mecanismelor de integrare regională, structurarea actorilor transnaționali în rețea (modelul Al Qaeda) și semi-eșecul descurajării clasice etc.

Epoca zisă „westphalică” a statului-națiune s-a caracterizat prin dominația paradigmei zise a „securității militare”, descrisă în limbajul diplomației tradiționale ca „politică de putere” sau „Real Politik” iar, ulterior, drept curentul „realist/neorealism”. Scena internațională a fost descrisă ca o înfruntare permanentă între marii poli de putere, presărată cu momente de acalmie (acomodare) și chiar de cooperare, dar regula generală a fost prevalența conflictului pentru resursele puterii și ale securității, sub stindardul

interesului național. Se considera că statele sunt conduse în acest joc periculos de două imperative: acumularea de putere pe seama competitorilor (jocul cu sumă nulă) sau, mai rar, în cooperare (joc cu sumă pozitivă) și garantarea propriei securități, adică supraviețuirea.

Simplu spus, realismul și neorealismul descriu scena internațională ca locul de interacțiune al statelor suverane, neguvermate de nici o autoritate superioară lor, sistem denumit „anarhie” și considerat ca aducând riscul de război inter-statal și de dispariție a unor entități statale care nu fac față conflictului, prin dezmembrare, alipire la unități de tip imperial, transformare în sateliți sau clienți.

Curentul neorealist în teoria internațională își extrage o mare parte din puterea explicativă a modelului său de „balance of power” din axioma existenței unei stări de „anarhie” pe scena mondială, cel puțin începând din epoca statului modern (statul „westphalic”), fiind vorba de o lume a statelor suverane, neconstrânse de o autoritate superioară. Statele care ignoră această realitate sistemică multi-seculară și nu interpretează corect configurația de putere (polaritatea) la un moment dat, riscă să fie eliminate fizic prin cucerire. Efectele produse de structura sistemică asupra actorilor sunt „perverse”, în sensul că se produc chiar în afara intenționalității explicite, iar aspecte conceptuale comune statelor nu pot, de regulă, împiedica repetarea conflictelor deduse din distribuția puterii. Statele fiind egoiste și viețuind într-un sistem tip „self-help”, ele nu se pot baza decât parțial pe sprijin exterior pentru supraviețuire, astfel încât sunt constrânse să caute strategiile de „descurajare”, fie prin sporirea puterii interne, fie prin alianțe (Waltz).

Realismul și neorealismul în relațiile internaționale se bazează pe o metodologie științifică pozitivistă și empiristă și caută să cuantifice o realitate direct observabilă și măsurabilă în termeni de putere economică, armamente, populație, armate, resurse naturale etc. Cel mai adesea se exclud factorii subiectivi, legați de identitate, percepții, valori, sau sunt deduși ca simple consecințe ale factorilor materiali, direct observabili²⁰. De la pozitivism provine cerința imperativă de a avea date măsurabile, cuantificabile și analiza materială a realității.

Ideile, normele, valorile sunt construite social, prin interacțiunea actorilor și influențele sistemelor, așadar nu există în realitatea directă la care se referă neorealismul. Realismul postulat de Morgenthau a căutat să identifice un set de legi obiective ce guvernează relațiile internaționale și care să îl izoleze metodologic cât mai complet pe observator de realitatea supusă observației²¹. Realistii au crezut că superioritatea lor ontologică asupra idealistilor constă în faptul că ei descriu lumea „așa cum este” (Machiavelli vorbea de *realita effettuale de la cosa*), nu cum ar trebui să fie și că, prin legile postulate de ei, se poate avea acces la o cunoaștere obiectivă, eliberată complet de ideile preconcepute, credințele și valorile cercetătorului²². Miza esențială pentru cercetătorii acestui curent a devenit descoperirea și validarea epistemologică a unor legi obiective, eterne, cauzale care guvernează natura umană și, respectiv, natura statelor suverane într-un mediu anarhic. Modelele ideale au pendulat între cele filosofice preluate de Morgenthau și modelele pozitiviste inspirate din științele naturale, plecând-se mereu de la prezumția că lumea de observat este exterioară observatorului, constantă și neutră.

Recent, anumite curente critice au subliniat faptul că nu se poate izola complet o astfel de realitate de observator, deoarece chiar actul de a privi conduce la transformări ale obiectului studiat, iar modelele preluate din științele naturii nu pot fi aplicate mecanic și simplificator în cazul științelor umane! Ideile, credințele, valorile omului de stat nu rezultă automat și cauzal din poziția sa în establishmentul intern sau din identificarea totală cu interesul național abstract, la fel cum grila cognitivă a cercetătorului este pre-existentă și exterioară obiectului studiat, dar teoria postulată trebuie să poată accepta modificări după confruntarea cu realitatea din teren.

Studiile de securitate trebuie să facă față, la începutul acestui mileniu, atât marilor provocări metodologice generate de apariția și dezvoltarea unor noi teorii științifice post-pozitiviste, critice față de *mainstream*-ul clasic, cât și mutațiilor geopolitice majore provocate sau amplificate de globalizare, de evoluția sistemului internațional dinspre unipolaritate către multipolaritate și policentrism și de transformă-

■ Monitor Strategic ■

rile sociale și culturale ce afectează popoarele lumii. Disciplina securității trebuie să evite explicațiile simpliste, reduționiste, determinismul causal bazat pe așa-zise legi „obiective”,

general valabile și atemporale, dar și tentația de a construi teorii „de fier”, dogmatice și inflexibile față de realitatea pe care cercetătorul o găsește în teren.

RÉSUMÉ

Dans le monde contemporain, le mot „sécurité” est fréquemment utilisé par les médias, les experts, les hommes politiques. L'usage commun de ce mot n'a pas empêché l'apparition de plusieurs paradigmes scientifiques se partageant le domaine des études de sécurité/ stratégiques. Le (néo)réalisme a dominé la pensée stratégique et universitaire pendant la plupart de la Guerre Froide et il insistait sur la centralité de l'État, la compétition pour la puissance et la survie dans un environnement anarchique et dangereux. La nécessité d'enraciner les études de sécurité dans le domaine des sciences humaines a poussé les experts à concevoir le paradigme du Choix Rationnel, fondé sur le calcul économique, les théories des jeux, la rationalité stratégique, la maximisation de l'utilité.

SUMMARY

In the contemporary world, the word “security” is frequently used by mass media, experts and politicians, but, in order to make scientific analyses in this field of social sciences, one need concepts, working tools and coherent paradigms. The strategic/security studies during the Cold War period were dominated by the (neo)realist school of thought, which postulated the state-centrism, the competition for power and the survival concerns among naturally rival actors. In their endeavor to anchor the security studies to the field of science, the security experts progressively set up a new paradigm, the Rational Choice, based on economic calculations, games theory, strategic rationality and utility maximization. The logical consistency, the originality and empirical validity are the main criteria for the scientific character of a theory, according to Stephen Walt, a well-known international relations theorist.

Note:

1. Vezi Richard Wyn Jones, *Security, Strategy and Critical Theory*, Lynne Rienner Publishers, Inc., 1999.
2. Vezi Charles J. Hitch, “National Security as a Field for Economics Research”, in **World Politics**, Vol.12, No.3, April 1960, pp.434-452.
3. Michael E. Brown, Owen R. Cote, Sean M. Lynn Jones, Steven E. Miller (editors), *Rational Choice and Security Studies. Stephen Walt and His Critics*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London-England, 2000.
4. Stephen M. Walt, “Rigor or Rigor Mortis”, in Michael E. Brown, Owen R. Cote, Sean M. Lynn Jones, Steven E. Miller (editors), *Rational Choice and Security Studies. Stephen Walt and His Critics*, ed.cit., pp.1-43.
5. Ibidem, p.9.
6. Ibidem, pp. 9-10.
7. Karl R. Popper, Konrad Lorenz, *Viitorul este deschis. O discuție la gura sobei*, Edit. Trei, București, 1997, pp.50-52.
8. Karl R. Popper, *Mizeria Istoricismului*, Editura All, București, 1996, pp.11-16.
9. Ibidem, pp.12-14.
10. Stephen M. Walt, “Rigor or Rigor Mortis”, in Michael E. Brown, Owen R. Cote, Sean M. Lynn Jones, Steven E. Miller (editors), *Rational Choice and Security Studies. Stephen Walt and His Critics*, ed.cit., p.13.
11. Michael C. Williams, “Identity and the Politics of Security”, în **European Journal of International Relations**, London, Vol. 42 (2), 1998, pp. 204 - 225.
12. De exemplu Jack Hirschleifer, *The Dark Side of the Force: Economic Foundations of Conflict Theory*, New York Cambridge University Press, 2001.
13. Teodor Repciuc, “Securitatea națională de la noțiune la teorie”, în *Securitate Națională, Politică de Apărare și istorie militară în România la sfârșit de mileniu*, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și IDEA, București, 2000, pp.45-51.
14. Ibidem, pp.45-46.
15. Jack Hirschleifer, *op.cit.*, pp.107-112.
16. Mlada Bukovansky, “The Altered State and the State of Nature: the French Revolution In International Politics”, în **Review of International Studies**, no.25, pp.197-216.
17. K. J. Holsti, *The Problem of Change in International Relations Theory*, Institute of International Relations, the University of British Columbia, Working Paper No. 26, December 1998.
18. Ibidem, pp. 8-9.
19. James Rosenau, *Turbulence in World Politics*, Princeton University Press, 1990, p. 79.
20. Michael C. Williams, “Identity and the Politics of Security”, în **European Journal of International Relations**, London, Vol. 42 (2), 1998, pp. 204 - 225.
21. Hans Morgenthau, *Politics among Nations. The Struggle*

for *Power and Peace*, Alfred Knopf, New York, 1964 (3rd edition), pp. 3-15. Autorul propune șase principii ale realismului politic în relațiile internaționale, domeniu guvernat de "legi obiective ce își au rădăcina în natura umană" și care se pretează unei teorii raționale. Ipotezele raționale vor fi apoi testate prin raportare la fapte și la consecințele acestora, spre a confirma teoria. Interesul național este conceput în grila puterii; politica externă eficientă și morală este cea rațională; omul

politic este dominat de dorința de putere, iar domeniul relațiilor internaționale trebuie eliberat de idealism și filosofii umaniste ce ascund, de fapt, tot tendința de dominare a celor puternici.

22. Vezi dezbatarea dintre realiști și idealisti asupra obiectului de studiu și metodelor de analiză în Lucian M. Ashworth, "Did the Realist-Idealist Great Debate Really Happen? A Revisionist History of International Relations", în *International Relations*, Vol.16 (1), 2002, pp.33-51.

Né le 15 octobre, 1972, l'auteur est spécialiste en relations internationales, études de sécurité, géostratégie. Il détient un diplôme de Master en relations internationales et est en train de suivre des études doctorales en sciences politiques. Il est collaborateur aux revues „Bulletin Stratégiques“, „Revue d' Histoire Militaire“, „Revue Roumaine d' études internationales“, „Études de sécurité“.

Born on October 15, 1972, expert in international relations, security studies, geo-strategy. MA degree in international relations, PhD candidate in political science, contributor of „Monitor strategic“, „Revista de istorie militară“, „Revista română de studii internaționale“, „Studii de securitate“. He currently is a scientific researcher at the Institute for Political Studies of Defense and Military History.

SPAȚIUL EX-SOVIETIC

După Imperiu

Evoluția principalelor orientări în politica externă rusă (1991-1999)

Stanislav Secrieru

*Marea Britanie "avea" un imperiu,
însă Rusia "era" un imperiu.
Geoffrey Hosking*

Cuvântul "Rusia" a devenit unul mizerabil și defăimător... acesta deseori fiind evocat într-un context nepotrivit. Prin urmare, când un monstru ca Uniunea Sovietică a plonjat în Asia și Africa, reacția lumii a fost: „Rusia, Rușii”... Ce înseamnă mai exact Rusia? Astăzi, acum? Și – mai important – mâine? Cine, astăzi, se consideră ca fiind parte a viitoarei Rusii? Și unde, în opinia rușilor, trece frontiera care demarchează pământul lor de celelalte teritorii?

Aleksandr Soljenitîn

Dubla mutație sau „proba focului și a apei”

Înțelepții chinezi spuneau: „Să te ferească Dumnezeu să trăiești în perioada marilor transformări”¹. Rusia ce s-a născut pe ruinele Imperiului Sovietic, declarându-se succesoarea istorică a Uniunii Sovietice și a Imperiului Rus², nu era la prima sa transformare din istorie³. Însă, dacă precedentele schimbări s-au produs în cadrul unui mega ciclu imperial cu o durată de aproximativ cinci sute de ani, caracterizat de anumite patternuri în comportamentul domestic și internațional, atunci, mutațiile declanșate în Rusia la sfârșitul secolului XX, pe lângă faptul că aveau loc în condițiile interne și externe calitativ diferite, erau de o importanță crucială⁴. După șocul pierderii calității de centru gravitațional în Eurasia, Rusia a intrat într-o perioadă turbulentă de adaptare la noul statut – post-imperial. Având misiunea dificilă de a-și găsi identitatea națională și redefini identitatea strategică, Rusia a plonjat într-un proces de durată, calculat în generații și decenii, de schimbare a paradigmei despre sine și despre lumea ce o înconjoară⁵.

Dezintegrarea Uniunii Sovietice a dat naștere unui nou stat rus cu frontiere și vecini noi, ceea ce a redeschis în societate dezbaterile asupra identității sale, făcând pe oameni să-și pună întrebări cum ar fi: cine suntem? cum ne definim în raport cu foștii concetățeni?⁶ Privind retrospectiv, timp de cinci secole, Rusia își înălța imperiul, obstrucționând, astfel, dezvoltarea printre ruși a unui sentiment de apartenență la națiune⁷. Universalismul ce a îmbrăcat forma ortodoxismului mesianic sau a comunismului internațional urma să integreze cultural și să țină la un loc popoarele incluse în imensa structură imperială. Însă, cei care erau integrați în acest fel, nu doreau să devină „universali” și percepeau acest proces drept o rusificare ce punea în primejdie existența lor.

La începutul anilor '90, aventura măreței „idei ruse”⁸ și a tradițiilor culturale mesianice a luat sfârșit brusc și a devoluat în „marea întrebare rusă”⁹ ce s-a manifestat în tentative de regăsire a unei comunități, a cărei existență, la sfârșit de mileniu, era pusă sub semnul întrebării. Identitatea este cea care ajută persoana să-și formeze imaginea despre sine, mediul și să-și găsească rolul său, influențând astfel comportamentul individual și colectiv¹⁰. La începutul anilor '90, analiștii ruși avertizau că o eventuală criză a identității naționale exprimate în incapacitatea de a redefini valorile și principiile existențiale în concordanță cu noua conjunctură, va reprezenta o amenințare serioasă la adresa securității naționale și va pune în primejdie însăși existența statului în cadrul prezentelor frontiere¹¹.

Prin urmare, colapsul Uniunii Sovietice nu a însemnat doar o pierdere cantitativă, cum ar fi teritoriu, resurse și populație, ci și una calitativă, pierderea identității imperiale. Frontierele politice, istorice, culturale și etnice, ca și hărțile mentale ale rușilor nu mai aveau coerență. Dezintegrarea a tot ceea ce rușii, de-a lungul

■ Monitor Strategic ■

secolelor, se obișnuiseră să ia drept realitate, drept singura realitate posibilă, a generat procesul de transformare a identității imperiale. Astfel, momentul 1991 a fost, pentru ruși, care se asociau mai mult cu Uniunea Sovietică decât cu Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă, o uriașă „ruptură de nivel” istoric, punându-i în situația dificilă de a recupera sensul construcției și al permanenței într-un univers care parcă fusese distrus de un incendiu¹². Proba focului pentru ruși nu era altceva decât un efort disperat de a găsi o nouă structură, de a stabili criterii precise care ar face deosebirea între „ai noștri” și „străini” și a elabora un mit cu componente de integrare națională¹³.

Dar cum? La dificultatea de a formula un răspuns acceptabil pentru poporul rus și totuși realist s-a adăugat criza politică și economică a statului rus. În aventurile sale expansioniste de-a lungul istoriei, Rusia a uitat să creeze un sistem în interiorul țării, nucleul său, și a preferat să-și întărească statutul prin noi cuceriri de teritorii și prin crearea unor structuri instituționale pentru a menține imperiul. Structura instituțională a Uniunii Sovietice este dovada acestei abordări multi-seculare. URSS reprezenta în sine o entitate supranațională, în care etnicii ruși dețineau pozițiile cheie în toate organele unionale și aveau destule pârgii pentru a-și exercita controlul asupra autorităților republicane.

Drept consecință, Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse îi lipsea cu desăvârșire un cadru instituțional de elaborare și implementare a deciziilor, această funcție fiind prestată de autoritățile unionale¹⁴. Astfel, spre deosebire de republicile „surori”, Rusia nu beneficia de o structură republicană; aceasta nu avea, spre exemplu, Ministerul de Interne, Servicii de Securitate, Academie de știință, nici Partidul Comunist Rus. În momentul destrămării Uniunii Sovietice, autoritățile ruse de la Moscova s-au trezit într-un vacuum instituțional, caracterizat de lipsa regulilor jocului politic, a demarcării clare a atribuțiilor și competențelor, și a unei ierarhii instituționale clare. Procesul de elaborare a unui sistem calitativ nou, care ar fi permis administrarea eficientă a vastului teritoriu și în același timp fiind

sensibil la doleanțele cetățenilor, a fost complicat de logica jocului „câștigătorul ia totul”, pe care au preferat să-l joace grupurile de interese și mișcările politice din Rusia. Miza a fost imensă; învingătorul din această confruntare pentru putere putea edifica un sistem politic care să-i asigure poziția dominantă în raport cu adversarii săi, acces la resursele țării, garantându-i, practic, imunitatea în fața justiției¹⁵.

Criza sistemului politic era amplificată de prăbușirea economiei naționale. Rusia a intrat într-un declin economic fără precedent, care o împingea tot mai aproape de periferia economiei mondiale. Declinul producției industriale, un deficit bugetar imens, inflația galopantă, creșterea datoriei externe și diminuarea rezervei de aur au pus Rusia într-o situație de dependență față de Grupul-7 al celor mai industrializate țări și de organizațiile internaționale financiare controlate de acestea, cum ar fi Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială. De asemenea, criza economică a afectat forțele armate, care, în lipsa celor necesare, nu erau în stare să asigure controlul efectiv al teritoriului, cu implicații grave pentru securitatea națională.

Toate acestea se datorau mai puțin reducerii teritoriului statului, resurselor naturale sau umane, ci în mare măsură managementului deficitar și imensei poveri de menținere a complexului militar industrial. Prin urmare Rusia post-Sovietică urma să răspundă la altă întrebare: cum și în ce calitate aceasta se va integra în economia mondială?¹⁶ Răspunsul la această întrebare era în legătură directă cu modelul economic pentru care va opta.

Pentru reducerea decalajelor economice și adaptarea la noile realități ale lumii post-industriale, statul rus trebuia să se retragă din rolul său economic tradițional de mentor, proprietar și stăpân absolut al averii, și, în schimb, să impună și să vegheze asupra respectării regulilor de desfășurare a competiției economice. Ori implementarea unui sistem politic în care separația puterilor este asigurată prin constituție și a unui model economic în care competitivitatea este cuvântul cheie al succesului în afaceri ar fi însemnat schimbarea tiparelor istorice de dezvoltare a statului rus¹⁷. Practic, Rusia post-Sovietică era cel mai mare proiect de convertire democratică din „al treilea val de democratizare”¹⁸.

Fiind timp de secole un imperiu pre-modern, cu o organizare de tip centru și periferie¹⁹, Rusia post-Sovietică nu mai putea să-și continue existența în această formulă de organizare²⁰. Aceasta însemna înlocuirea sistemului ierarhic de conducere, ce a dăinuit de mai multe secole, cu sistemul de conducere, în rețea, care presupune existența mecanismelor complexe și multietajate de armonizare a intereselor diverselor grupuri sociale.

Preocupările de ordin intern pentru definirea identității naționale și tranziția către democrație erau în legătură directă cu problema fundamentală a culturii²¹ și identității strategice²². Timp de mai multe secole, conducătorii ruși au văzut țara lor ca pe o putere europeană, o putere eurasiatică și o mare putere globală bazată pe enorma sa forță militară. Rusia deseori forma și adera la coaliții cu alte mari puteri europene sau cu cele din afara continentului. Însă, aceste alianțe aveau o durată de viață extrem de scurtă și, practic, nu afectau independența strategică a Rusiei. O dată cu prăbușirea Uniunii Sovietice, situația s-a schimbat drastic și Rusia, pentru prima dată în istoria sa de cinci sute de ani era mai slabă din punct de vedere militar decât marile puteri sau alianțele din Europa și Asia.

În perioada post-Război Rece, interogarea asupra identității strategice ruse prezuma găsirea răspunsului la următoarele întrebări: Cum se prezintă astăzi sistemul internațional? Care este rolul armelor nucleare și convenționale în era post-Război Rece? Care sunt principalele pericole la dresa securității naționale a Rusiei? Și, de aici: va prefera Rusia să rămână singură și neangajată într-o alianță? Se va alia Rusia cu Occidentul? Va încerca Rusia să inițieze o alianță anti-americană cu China și alte state din Asia și Orientul Mijlociu? Răspunsurile la aceste frământări strategice urmau să furnizeze o imagine asupra lumii și viitorului rol pe care Rusia intenționa să-l joace în calitate de putere regională, cu prezență în mai multe zone din Eurasia, sau în calitate de un alt pol de putere cu vocații globale într-o lume multipolară. De fapt, aceasta era cea de-a doua probă – a apei, și anume cum să evoluezi într-un mediu internațional nou și cum să nu te scufunzi.

Sarcina de redefinire a identității strategice ruse era parțial complicată de fluiditatea mediu-

lui internațional caracteristică „epocii de incertitudini globale”²³, care a înlocuit gradual, începând cu anii '70, sistemul bipolar rigid²⁴. O perioadă a confruntării între două super puteri, fără precedent în istoria sistemului internațional, se sfârșise fără a sugera încotro se îndreaptă lumea²⁵. Încheierea singurului conflict ideologic dominant a dat naștere unei multitudini de conflicte etnice și religioase, iar stabilitatea unei lumi bipolare a fost înlocuită de instabilitatea unei lumi cu amenințări trans-naționale cu caracter non-convențional, care se manifestă în mod diferit în sistem²⁶.

În această perioadă, Rusia nu se prezenta ca un simplu observator neutru, ci, deseori, era în „centrul atenției” forțelor turbulente care traversau și destabilizau situația politică și economică din țară. Prin urmare, fiind zguduită de crizele din interiorul țării, Rusia urma să facă o opțiune strategică în vederea definirii rolului și locului său în viitoarea structură internațională. Tocmai atunci când ordinea mondială de la Ialta și Potsdam se năruia, sistemul internațional westphalian era supus tot mai mult la presiunile forțelor globalizării²⁷, iar noii lumi i-a fost atribuită o etichetă care nu spunea nimic despre viitor, ci aducea aminte mai mult de trecutul său²⁸.

În situația calitativ nouă pentru Rusia, era de așteptat ca politica externă să devină nu doar obiectul analizei experților și al unor calcule reci, ci și un subiect incisiv pentru dezbateri desfășurate pe mai multe nivele ale structurii sociale. Primul nivel acoperea dezbaterile publice de pe posturile de televiziune și din ziare pe parcursul campaniei electorale, ceea ce era primul semn al apariției societății civile. Chiar dacă elitele politice au elaborat mecanisme de manipulare a opiniei publice și politica externă a rămas a fi un „sport exclusiv”, Rusia, pentru prima dată, avea o dezbaterie publică pe acest subiect. La al doilea nivel avea loc confruntarea politică, care implica mai multe partide politice ce apăruseră în număr mare în Rusia post-Sovietică. În lupta pentru voturile electoratului, acestea trebuiau să ia în considerare și agenda externă a țării. La al treilea nivel, se dădea bătălia între diverse organe ale statului, care reprezentau puterea executivă și legislativă, pentru competențele în formularea politicii externe a statului. Nu trebuie să ometem aici și competiția acerbă între diverse structuri sau comitete în cadrul executivului și legislativului pentru stabi-

lirea agendei externe. Și, în final, nici relația centru-periferie în cadrul federației nu a fost ocolită de problematica internațională. Agenda regiunilor din Extremul Orient, care favoriza îmbunătățirea radicală și dezvoltarea relațiilor economice cu Japonia și China, diferea izbitor de cea a regiunilor din sudul sau vestul țării.

Acest nod al influențelor multietajate și povara multiplelor probleme legate de tranziția politică și economică au făcut ca politica externă a Federației Ruse să fie impredictibilă, inconsistentă și supusă schimbărilor de curs la scurte intervale de timp²⁹. Toate acestea au complicat semnificativ sarcina experților, care au fost, practic, lăsați fără instrumentele analitice necesare pentru a putea explica politica externă rusă în primul deceniu al tranziției. Pentru a regăsi certitudinea, deseori observatorii străini creau o imagine personală despre Rusia, ca ulterior să selecteze faptele și personalitățile în sprijinul acestei construcții virtuale. Însă, pentru a cunoaște Rusia corect, trebuie s-o înțelegem așa cum ea se percepe pe sine însăși, și nu cum am fi vrut noi s-o percepem³⁰. Trebuie să încercăm să privim Rusia și lumea ce o înconjoară așa cum o privesc rușii. Iată de ce cred că o perspectivă din interiorul Rusiei asupra politicii externe ar putea oferi un nou unghi pentru analiză, care, la rândul său, ar putea răspunde la multe întrebări.

Dar cum să obținem o astfel de imagine? Cine sunt cei care ne pot ajuta în formarea unui tablou în perioada în care Rusia este în căutarea identității? Cu toate limitele explicative și criticile aduse în literatura de specialitate, teoria elitelor ne poate ajuta în demersul nostru de a ne forma o imagine asupra Rusiei, din interior. Pe bună dreptate, s-a observat că în perioada de formare a noului „ego” statal și național, în perioada ciocnirii diverselor concepții asupra direcțiilor pe care ar trebui să le urmeze politica externă, opiniile exprimate de reprezentanții elitei politice sunt de o importanță crucială³¹; este acel mediu din care răsar germeii noii politici externe³². Anume, elita³³, în calitatea sa de purtătoare a culturii politice³⁴ a statului și conservator al memoriei colective, se prezintă drept generatorul de idei și forța care le promovează în viață³⁵. O abordare de acest gen va fi utilă, deoarece, în paralel, va

permite să constatăm schimbările produse în cadrul elitelor, o dată cu modificarea structurii politice a societății ruse³⁶.

Astfel, în tentativa mea de a descifra comportamentul rus în exterior³⁷ în perioada 1991-1999, voi încerca să răspund la următoarele întrebări: Cum a perceput *establishment*-ul politic rus noul mediu internațional? Unde au plasat elitele politice Rusia în viitoarea structură globală de putere? Cum ar trebui să arate Rusia în viziunea elitelor politice? Care sunt sursele acestor teorii sau perspective? Și, în final, în ce măsură aceste paradigme s-au reflectat în comportamentul extern al Rusiei?

În încercarea de a furniza răspunsuri inteligibile la aceste întrebări, voi argumenta, în prima parte a acestui studiu, că *establishment*-ul politic rus, în funcție de percepția asupra securității, mediului internațional și a locului și rolului Rusiei în sistemul internațional, poate fi clasificat în mai mult școli sau curente de gândire. După ce voi trece în revistă principalele trăsături ale acestor curente de gândire, în a doua parte a studiului, folosind teoria rolurilor suplimentată de cercetări privind influența calculelor politice interne asupra politicii externe, voi încerca să arăt care au fost mega-proiectele concepute de școlile de gândire (separat sau în alianțe cu alte școli apropiate ca gândire) și la ce strategii au recurs în implementarea acestora³⁸.

Principalele școli de gândire

A devenit o cutumă printre observatorii străini de a recurge, în identificarea grupurilor politice din Rusia post-Sovietică, la dihotomii rigide: occidentalști și slavofili, reformiști și reacționari, liberali și conservatori, democrați și comuniști, etc.³⁹ Această schemă clasică este foarte convenabilă și poate furniza câteva explicații referitoare la confruntările ce au loc în interiorul sistemului politic, însă nu este suficientă pentru analiza unor particularități a debaterii asupra politicii externe. Dacă dihotomia reformiști și reacționari ne ajută în înțelegerea forțelor care stau în spatele reformelor de ordin politic sau economic, aceasta, în schimb, devine practic inutilă când ne mutăm pe terenul politicii externe sau este prea simplistă pentru gradul de complexitate a acestei debaterii și nu poate să cuprindă toate taberele

implicate în dezbateri. Clasificarea în occidentaliști și slavofili comportă probabil un grad explicativ sporit, dar, mai degrabă, pentru realitățile Rusiei secolului XIX și începutul secolului XX și nu se înscrie nicicum în realitățile Rusiei de la sfârșitul secolului XX.

Atunci, care ar fi cea mai potrivită clasificare? Martin Wight, în spiritul școlii engleze, a observat că există trei tradiții printre cei care studiază relațiile internaționale: cei care pun accentul pe anarhia internațională, „realiști”; cei care se concentrează pe cooperarea internațională, „raționaliști”; și cei preocupați de societatea internațională, „revoluționariști”⁴⁰. Fiecare din aceste modele tradiționale de gândire reprezintă o descriere a naturii politicii internaționale și un set de prescripții despre comportamentul internațional. Wight a văzut în **raționalism** o forță civilizatoare în politica internațională, în **revoluționism** un factor de revitalizare a sistemului internațional și în **realism** preocuparea pentru control⁴¹.

Prin urmare, examinând declarațiile și analizele de politică externă realizate de experți, oficiali și reprezentanți ai media, putem vorbi despre emergența a trei școli de gândire care au influențat, mai mult sau mai puțin, politica externă rusă⁴²: **internaționalist-idealistă**⁴³ sau școala „securității mutuale”, **realiști** sau școala „balanței de putere” și **expansioniști revoluționari** sau școala „securității prin expansiune”⁴⁴. Înainte de avansa în analiză, trebuie făcute câteva precizări importante în legătură cu această clasificare.

În primul rând, în timp ce această tipologie oferă un cadru explicativ, școlile nu reprezintă altceva decât un „tip ideal”. Astfel, materialele supuse analizei au arătat că un expert sau un oficial au exprimat doar opinii apropiate de un anumit curent de gândire, nepotrivindu-se perfect școlilor menționate mai sus. Așa cum s-a observat pe bună dreptate, nici Machiavelli nu a fost în sens strict machiavellic. Aceasta ar însemna, în cazul nostru, că persoanele declarate ca fiind exponenți ai unui curent au exprimat idei apropiate de una dintre cele trei școli. În al doilea rând, școlile diferă ca număr de exponenți, motivații ideologice, politice și instituționale, canale prin care încearcă să influențeze politica externă. În al treilea rând, reprezentanții acestor curente de gândire nu pot fi clasificați în funcție de afilierea lor instituțională: ei transcend granițele

între departamente civile și militare din executiv, parlament, comunități academice și culturale, mass media și organizații non-guvernamentale. Și, în final, complicând și mai mult lucrurile, pozițiile în cadrul acestor școli nu sunt uniforme, iar în cadrul unui grup putem descoperi mai multe subgrupe, care, fiind la o extremă, stânga sau dreapta, pot fi mai apropiate de alte curente de gândire. Acestea fiind zise, să purcedem la prezentarea celor trei școli.

Școala internaționalist idealistă, ca un curent de gândire filozofică, este încă la o vârstă fragedă în comparație cu celelalte tradiții și orientări intelectuale ruse. Aceasta practic nu are precedente istorice în politica externă rusă. În mare parte, exponenții acestei școli se bazează pe ideile dezarmării, ecologiei globale și interdependenței economice internaționale dezvoltate în Occident în perioada Războiului Rece. În Uniunea Sovietică, aceste concepte au fost articulate de oameni de știință din cadrul diverselor instituții de cercetare, cum ar fi Academia de Științe sau Institutul pentru Economia Mondială și Relații Internaționale. Cea mai radicală interpretare a acestor idei a fost exprimată în lucrările renumitului fizician rus, Andrei Saharov⁴⁵.

Doctrina școlii internaționalist-idealiste a fost deseori asociată cu „noua gândire” a lui Gorbaciov, sprijinită de ministrul său de externe, Eduard Șevardnadze, extrem de influentă în Rusia Sovietică între 1987-1990. În viziunea acestei școli, lumea poate fi descrisă prin următoarele fraze sau cuvinte cheie: valorile comune ale întregii omeniri, problemele globale, interdependența, cooperarea internațională și securitatea mutuală. Ultima formulă se folosea deseori în contextul relațiilor bilaterale între Statele Unite și Uniunea Sovietică dominate la acea vreme de problematica cursei înarmărilor și distrugerii reciproc asigurate. Se argumenta că o parte nu poate obține deplină securitate atât timp cât cealaltă parte este amenințată⁴⁶.

Imediat după colapsul Imperiului Sovietic, noii lideri ruși au acceptat premisele „noii gândiri”. Ideologul și liderul spiritual al acestei școli, pe atunci ministrul de externe rus, Andrei Kozărev⁴⁷ a pus mare accent pe determinismul economic și universalitatea valorilor democratice. Lăsând ca aspectele geopolitice și strategice ale relațiilor internaționale să fie dezbătute de oponenții săi⁴⁸,

■ Monitor Strategic ■

el voia ca politica externă să servească soluționării problemelor cu bătaie lungă, adică reforma economică, tranziția către democrație și globalizarea. Principalul suport pentru acest curent a venit din partea primului președinte rus, Boris Elțan și apropiaților lui din administrația prezidențială și cabinetul de miniștri, cum ar fi Ghenadi Burbulis, Egor Gaidar și Mihail Poltoranin. Acest cerc de oficiali, neavând nici o experiență în problemele de securitate națională sau politică externă, s-au focalizat mai mult pe probleme de ordin intern și pe relații economice internaționale⁴⁹. Segmente mici ale acestui curent puteau fi găsite și în facțiunile pacifice ale Sovietului Suprem⁵⁰, în instituții academice⁵¹, cercuri culturale și mass media⁵².

Care sunt percepțiile reprezentanților acestui curent asupra mediului internațional, securității și locului Rusiei în lumea post-Război Rece?

Idealiștii ruși au perceput mediul internațional ca fiind în general prietenos și favorabil Rusiei, lipsit de amenințări grave la adresa securității naționale. Ei au considerat că guvernul rus trebuie să valorifice avantajul acestei situații relativ calme și să încerce să realizeze integrarea Rusiei în așa-numita „lume civilizată”. Argumentul lor de bază era că izolarea Rusiei de lume reprezintă în sine o amenințare gravă la adresa securității sale. În această lume interdependentă, toate eforturile naționale de a asigura securitatea statului nu sunt suficiente. Cooperarea internațională este singura garanție posibilă în vederea asigurării siguranței țării. O dată cu încheierea Războiului Rece, Rusia potrivit opiniei idealiștilor, se află într-o situație istorică fără precedent, care permite inițierea parteneriatului cu Occidentul.

Dacă Rusia nu se confrunta cu amenințările externe, atunci care au fost pericolele pentru noua Rusie? Potrivit idealiștilor, atât timp cât Rusia și Occidentul vor fi aliați, principalele pericole vor fi localizate în interiorul țării⁵³. Pentru a neutraliza potențialele pericole de ordin intern, caracteristice unui stat slăbit și aflat în procesul de tranziție, Rusia trebuie să construiască în ritm accelerat un sistem politic democratic și să forțeze dezvoltarea economică bazându-se pe sprijinul Occidentului.

În legătură cu locul și rolul țării lor în lume, exponenții curentului internaționalist idealist consideră că Rusia, cultural și istoric, face parte

din civilizația occidentală. Evenimentele din 1917 și respingerea valorilor occidentale în favoarea socialismului sunt considerate drept tragedia țării, catastrofă sau, în cel mai bun caz, o deviere de la calea firească de dezvoltare. Reformele inițiate de Gorbaciov și Elțan semnifică reîntoarcerea Rusiei în civilizația europeană. Însă majoritatea idealiștilor ruși nu oferă explicații asupra cauzelor acestei schimbări radicale și doar unii dintre ei consideră că aceasta se datorează unor circumstanțe istorice particulare⁵⁴. Răspunzând celor care invocă specificul rus ca un posibil obstacol în fața reformei, idealiștii consideră că întrebarea nu este dacă valorile democrațiilor occidentale și economia de piață sunt aplicabile în cazul Rusiei, ci cum acestea trebuie implementate ca să genereze rapid rezultate pozitive⁵⁵.

Cât privește statutul politic al Rusiei în sistemul modern de state, promotorii acestui curent de gândire, pornind de la poziția geografică, populația, cantitatea resurselor economice și arsenalul strategic nuclear, afirmă că Rusia trebuie să fie tratată în continuare ca o mare putere. Acceptând această supoziție, unii dintre idealiști consideră că Rusia va rămâne o mare putere, chiar și în ciuda dificultăților înfruntate după prăbușirea sistemului comunist. Alții au avertizat că Rusia s-ar putea să piardă acest statut și au militat pentru prosperitate economică și democrație, ca principalele obiective ale politicii externe ruse⁵⁶. Însă, toți sunt unanimi că Rusia nu mai este o super putere a perioadei Războiului Rece și nu mai sunt circumstanțe obiective ca să mai fie vreodată. Cu înălțarea unor centre de putere, cum sunt Japonia, China, și Uniunea Europeană și „multipolarizarea” relațiilor internaționale, lumea s-a schimbat profund, ceea ce reclama strategii și politici calitativ noi.

Pentru internaționaliștii idealiști, pe viitor, Rusia se prezintă ca o confederație compusă din state-naționale – fostele republici sovietice⁵⁷, care formează o entitate politică în baza asocierii benevole ca rezultat al istoriei comune și intereselor economice și de securitate comune. Stabilitatea internă a confederației va fi menținută prin respectul reciproc pe care îl vor adopta membrii față de principiile de independență și suveranitate. Un astfel de respect se va baza pe valorile demo-

cratice și principiile economiei de piață⁵⁸.

Realismul, cu preocupările sale pentru putere și balanța de putere, a fost și rămâne o școală cu tradiții bogate în gândirea rusă pre-sovietică. Retrospectiv vorbind, balansare, contra-balansare și expansiune au fost componente caracteristice comportamentului imperial rus. În perioada sovietică, reprezentanții școlii au afirmat că statul nu dispune de suficiente resurse economice și militare pentru campanii geopolitice de proporții departe de casă – iată de ce URSS trebuie să se concentreze pe activitățile de contra-balansare. Doctrina lui Stalin „socialism într-o singură țară” a fost o recunoaștere a acestui fapt, sub conducerea lui fiind declanșată modernizarea dictatorială care trebuia să sporească capacitățile economice și militare ale țării, și nu să le irosească pentru revoluția mondială sau socialismul internațional. Cursul pragmatic al lui Lenin de la Brest-Litovsk a fost, de asemenea, influențat puternic de exponenții școlii realiste. Totodată, această școală a influențat programul de stat asupra dezvoltării Extremului Orient și doctrina sovietică a „corelării forțelor”, care promova politica de menținere a echilibrului și expansiunii externe moderate sau necesare.

Definiția dată securității de realști diferă radical de cea elaborată de școala internaționalist-idealista. Aceasta, în mare parte, corespunde accepțiunii adoptate de realști occidentali. La fel ca și colegii lor vestici, realști ruși pun accent pe importanța puterii ca instrument de control, dominare și prevalare în conflicte⁵⁹, și diminuează din importanța cooperării în relații internaționale. Realști pornesc de la supoziția că statele depun eforturi pentru a spori capacitățile lor militare și economice, pentru a avea capacitatea de a descuraja un eventual agresor și pentru a asigura securitatea națională. Securitatea rezultă din balansare, și nu din cooperare; securitatea înseamnă forța individuală, și nu cea colectivă; menținerea echilibrului și stabilitatea geopolitică, și nu transformarea pașnică a sistemului sunt principale obiective⁶⁰.

Realști ruși, suporterii balanței de putere, pot fi divizați în două grupe: realști agresivi și cei defensivi⁶¹. Ambele sub-grupuri acceptă că securitatea este cea mai mare motivație a statelor care activează într-un mediu anarhic, însă ei au opinii

diferite vizavi de cele mai eficiente metode în asigurarea siguranței naționale. Realști agresivi afirmă că acțiunile ofensive limitate pot contribui la securitate, în timp ce realști defensivi afirmă contrariul. Ambele facțiuni se sprijină puternic pe postulatele eurasianismului clasic – curentul geopolitic rus apărut în perioada țaristă, ce a câștigat mulți suporterți în rândurile populației și urmași la nivelul elitei politice. Însă, tragedia eurasianismului clasic la sfârșitul secolului XX constă în interpretări diferite, iar uneori aberant de contradictorii ale conceptelor formulate de părinții fondatori, Trubețkoi, Vernadski și Savițki⁶². Din toată această confuzie „postmodernă”, au rezultat mai multe versiuni sofisticate ale neo-eurasianismului, aflate în competiție acerbă⁶³, fapt ce s-a reflectat și în poziția realștilor agresivi și defensivi și, nu în ultimul rând, al expansioniștilor revoluționari.

Realști defensivi au sprijinit în linii generale „noua gândire”, așa cum aceasta a fost concepută și cum evolua în 1986-1987. De aici vine și o atitudine mult mai critică vizavi de politica externă sovietică. Aceștia sunt mult mai ponderați în aprecieri și consideră că Uniunea Sovietică și Occidentul poartă responsabilitatea în egală măsură pentru declanșarea și purtarea Războiului Rece. De asemenea, ei se pronunță pentru o politică externă pragmatică, care ar promova interesele naționale și nu consideră că aceasta ar trebui să fie în consonanță cu cea a Occidentului.

Realști defensivi favorizează o eventuală reintegrare a spațiului ex-sovietic, însă nu agreează folosirea forței pentru realizarea acestui deziderat. Ei consideră că prioritatea în politica externă ar trebui să fie relațiile cu republicile ex-sovietice, iar spațiul C.S.I. trebuie să fie conservat ca sfera exclusivă de influență a Federației Ruse. Această poziție se încadra perfect în ceea ce s-a numit „neo-eurasianism economic pragmatic”⁶⁴ și a fost sprijinită de unii parlamentari⁶⁵ din generația mai veche a liberalilor moderați⁶⁶ de tinerii generali promovați în Statul Major și de directorii instituțiilor militare de cercetare.

Spre deosebire de idealști, realști defensivi nu exclud posibilitatea competiției sau a unui conflict cu Vestul, în special în spațiul C.S.I. Ei sunt unanimi în opinia că Occidentul nu este interesat în menținerea Rusiei ca un potențial competitor pe scena internațională.

■ Monitor Strategic ■

De asemenea, realişti defensivi sunt extrem de sceptici în privința ajutorului Occidentului pe motiv că Rusia a ales calea democratică de dezvoltare. Însă, aceștia nu cred că acțiunile Occidentului sunt inerent ostile Rusiei. Nefiind predispuși pentru o confruntare cu Rusia, vesticii nu sunt nici ostili, dar nici bine intenționați, mai degrabă ei urmează calculul rece.

În perioada post-Război Rece, aceste țări nu sunt la fel de unite ca în trecut; noile centre de putere, cum ar fi Japonia sau Germania sunt predispuse să-și urmeze propriile interese geopolitice în sistemul internațional. Prin urmare, noul mediu internațional, nefiind ostil sau prietenos, oferă Rusiei oportunități de a iniția o cooperare pragmatică cu țările din Europa de Vest și Statele Unite, bazată pe respectarea intereselor ruse. Aceeași concluzie reiese și pentru Asia Pacifică și statele musulmane, argumentându-se că Rusia trebuie să aibă o relație echilibrată cu statele din aceste regiuni⁶⁷.

Cel mai mare pericol, potrivit realiștilor defensivi, nu emană din partea Occidentului sau Chinei, ci din instabila periferie ex-sovietică, care are potențial de a exporta insecuritatea pe teritoriul Rusiei. Din această perspectivă, statele ce s-au format pe ruinele Uniunii Sovietice nu sunt capabile să se auto-organizeze, iar stabilizarea și asigurarea securității în acest spațiu este imposibilă fără implicarea directă a Rusiei. Dacă statele din spațiul C.S.I. vor refuza Rusiei un rol post-imperial, atunci Moscova, ca urmare a influxului interminabil de refugiați, droguri și armament, va fi obligată să se impună⁶⁸. Blamând conducerea sovietică pentru colapsul URSS, realiștii defensivi afirmă că această situație poate fi „corectată” doar prin integrarea graduală economică, care va aduce prosperitate și stabilitate părților angajate în acest proiect.

Meditând asupra locului și rolului Rusiei, realiștii defensivi sunt predispuși să trateze Rusia ca o civilizație independentă, ale cărei valori și misiune diferă de cele ale Occidentului. Rolul Rusiei este unul al marii puteri eurasiatice care stabilizează și organizează „heartland-ul” continentului, fiind, în același timp, un buffer între civilizația europeană și non-europeană. Pentru ei, Rusia nu este neapărat anti-occidentală; Rusia a mai interacționat pe parcursul istoriei cu Vestul și această nu a dus la pierderea excepționalității sale cultu-

rale. În lumea contemporană, Rusia care reunește pe teritoriul său cele trei mari religii, are misiunea geopolitică de a menține echilibrul între Est și Vest.

Realişti defensivi consideră că prăbușirea Uniunii Sovietice a dus la dispariția unei super puteri, ceea ce a subminat serios stabilitatea strategică a sistemului de state. În consecință, Rusia trebuie să rămână o mare putere ca să onoreze responsabilitățile sale geopolitice în organizarea și stabilizarea regiunii eurasiatice⁶⁹. Datorită misiunii sale eurasiatice, realiștii defensivi consideră că republicile ex-sovietice reprezintă un interes vital. Ca să împlinească cu succes misiunea sa, Rusia trebuie să mențină arsenalul său nuclear, să modernizeze forțele convenționale și să deplaseze forțele de reacție rapidă la periferia sa pentru eventuale crize. Realişti defensivi sunt conștienți de faptul că procesul de reintegrare este unul de durată, de aceea pledează pentru utilizarea forței pentru a grăbi această dinamică⁷⁰.

Realişti agresivi sunt cei care s-au opus de la bun început „noii gândiri” lansate de Gorbaciov. Ei consideră că doctrina descurajării este cel mai potrivit mod de abordare a relațiilor cu Statele Unite și de apărare a intereselor de securitate. Gorbaciov și echipa lui au fost criticați dur și etichetați drept servanții Occidentului și trădători ai intereselor naționale⁷¹. Realişti agresivi sunt conservatori și reprezintă dreapta în spectrul politic rus. Ei au format nucleul dur al opoziției ce s-a opus reformelor declanșate de guvernul lui Elțîn, etichetat drept un „guvern provizoriu”, făcând aluzie la structura guvernamentală din 1917 și, în special, la soarta acesteia.

Realişti agresivi favorizează expansiunea moderată a Rusiei dincolo de frontierele sale. Aceștia își fundamentează dreptul de intervenție în Europa de Est pe principiul suveranității limitate stipulat în doctrina Brejnev. De asemenea, ei vor restaurarea Uniunii Sovietice, deoarece numai în acest fel va putea fi menținut echilibrul global de putere. Printre cei mai activi promotori ai realismului agresiv în Rusia au fost membrii unor facțiuni asociate cu „Uniunea Civică”⁷², conducerea militară de rang superior, managerii marilor uzine și întreprinderi⁷³ și unele segmente ale birocrăției federale⁷⁴.

Realişti agresivi percep mediul extern ca unul ostil intereselor naționale ruse. Ei consideră

că dizolvarea Uniunii Sovietice și slăbirea Rusiei au fost consecința unor acțiuni premeditate și bine planificate ale Occidentului. Exponenții acestui curent afirmă că lumea occidentală, în special Statele Unite, caută mereu oportunități să slăbească Rusia. Nu este în interesul Statelor Unite să coexiste cu gigantul eurasiatic, care și-a păstrat trăsăturile culturale unice, și formula proprie despre echitate socială⁷⁵.

Potrivit realiștilor agresivi, Imperiul Sovietic nu s-a destrămat din cauza slăbiciunilor interne, așa cum pretind internaționaliștii idealiști. Adevăratele cauze, în opinia lor, sunt: incapacitatea conducerii sovietice de a gândi strategic pentru a combate amenințările externe ce puneau în pericol stabilitatea internă a Uniunii Sovietice și anume acțiunile Vestului. De la colapsul URSS, republicile ex-sovietice vor încerca să fie asimilate de Occident, punând în dificultate strategiile Rusiei de reintegrare a spațiului. Singura soluție pentru a stopa eventualele dinamici negative la periferia sa este de a crea o nouă uniune între republicile ce abia au obținut independența.

De asemenea, realiștii agresivi sunt suspicioși în privința granițelor sudice și estice. China, cu care Rusia are cea mai lungă frontieră, este percepută ca o potențială amenințare la adresa intereselor ruse pe termen lung. În particular, ei sunt îngrijorați de rata de creștere economică, arsenalul nuclear și explozia demografică. Alt stat care stârnește grijile realiștilor agresivi este Iranul, care dispune de resurse materiale diversificate⁷⁶. Însă, realiștii agresivi nu exclud posibilitatea unui parteneriat tactic cu China și cooperare lucidă cu Iranul pentru a contra-balansa Statele Unite. Prin urmare, includerea celor două state în strategia sa este un rău mai mic în raport cu eventuala dominație a Occidentului.

Singurul stat din această zonă care nu stârnește suspiciuni și se bucură de sprijin larg în rândul realiștilor agresivi este India. Având o imensă datorie față de Rusia la începutul anilor '90 și fiind printre cei mai mari importatori de armament rus, India a fost văzută ca un partener strategic în zonă, care trebuie sprijinit în construcția unei flote militare moderne și puternice în Oceanul Indian, astfel asigurându-se o contra-pondere la dominația americană.

Referindu-se la locul și rolul Rusiei în lume, realiștii agresivi o văd ca anti-occidentală

cultural, neavând nici un punct în comun cu Europa⁷⁷. Rusia, în opinia lor, este un stat eurasiatic, o civilizație distinctă și autarhică, care are o economie auto-suficientă și, în general, izolată de lume. Realistiții agresivi afirmă că Rusia imperială, pe parcursul istoriei sale, a reușit să creeze o cultură unică, și ar fi o greșală mare ca aceasta să fie abandonată în numele cooperării internaționale și civilizației umane⁷⁸. De altfel, conceptele cu care operează idealistiții, „civilizația umană” sau „valorile umane comune”, nu există în realitate; aceste formule ascund ambițiile globale ale imperialismului occidental. Cu cât Rusia va încerca să devină o țară europeană, cu atât se înmulțesc șansele ca aceasta să piardă independența și excepționalitatea sa⁷⁹.

Deoarece obiectivul major al Moscovei este păstrarea echilibrului militar și geopolitic în raport cu Statele Unite – o superputere ce reprezintă alte valori, Rusia trebuie să depună toate eforturile pentru menținerea statutului său de superputere. Capacitățile militare sunt văzute ca fiind componenta principală în asigurarea securității naționale; este o aberație ca Rusia să-și sacrifice forțele armate pentru ca cineva să se simtă în siguranță. De aici și recomandarea realiștilor agresivi făcută guvernului, care este avertizat să nu înfăptuiască modernizarea economică și tehnologică cu riscul de a slăbi, chiar și temporar, capacitatea militară a țării. Orice reformă economică trebuie subordonată intereselor modernizării militare⁸⁰.

Potrivit reprezentanților realismului agresiv, Rusia trebuie să redobândească imperiul său. Repetând la infinit postulatele fondatorilor eurasianismului, aceștia afirmă că organizarea imperială este o formă naturală de organizare și corespunde culturii și geografiei ruse⁸¹. Granițele acceptabile ale imperiului au fost stabilite la mijlocul secolului XX. Rusia contemporană nu reprezintă Rusia istorică, în cel mai bun caz actuala entitate reprezintă o Rusie Mică, care este condamnată la dezintegrare. Deoarece numai o Rusie Mare ce ar corespunde hotarelor istorice are șanse să supraviețuiască și să prospere într-o lume ostilă, realiștii agresivi pledează pentru restabilirea frontierelor istorice, inclusiv prin recurgere la forță. Stabilitatea imperială urmează a fi asigurată de un stat puternic cu o conducere autoritară prudentă⁸², care face uz de strategia

■ Monitor Strategic ■

descurajării în politica externă, și este capabilă să inițieze modernizarea economică și militară când o cere conjunctura politică⁸³.

Și, în final, școala *expansionismului revoluționar* consideră că expansiunea externă este cea mai bună cale de a asigura securitatea Rusiei. La fel ca și realismul agresiv, acest curent de gândire este puternic înrădăcinat în perioada sovietică și pre-sovietică. Însă, spre deosebire de realiști, expansioniștii revoluționari se inspiră din doctrinele radicale ale politicii externe, cum ar fi ideea de creare a Uniunii Slavice, cu capitala la Constantinopol⁸⁴, chemarea tandemului Lenin-Troțki la revoluția mondială sau utilizarea strategiilor ofensive ale lui Frunze rezultate din percepția aproape paranoică a amenințarilor externe. Politic vorbind, expansioniștii revoluționari se plasează la extrema dreaptă a spectrului politic rus. În comparație cu suporterii balanței de putere, care pretind a fi promotorii valorilor conservatoare, cum ar fi cultura, religia și stabilitatea socială, expansioniștii promovează conceptul de „revoluție conservatoare”⁸⁵. Ei afirmă că nu este destul să fi conservator, trebuie să aspiți spre restaurarea totală a valorilor drepte, deoarece acestea nu pot fi realizate prin măsuri de compromis sau negociere.

În fundamentarea pozițiilor sale, școala expansionismului revoluționar se inspiră din scrierile și lucrările de geopolitică, atât autohtone⁸⁶ cât și cele occidentale⁸⁷. Spre deosebire de realiști, expansioniștii nu sunt preocupați de menținerea stabilității; ei consideră că interesele ruse pot fi asigurate doar prin expansiunea dincolo de granițele vestice și estice ale Rusiei. În comparație cu idealiiști, ei nu manifestă nici un interes pentru cooperare instituțională, fapt care ar putea duce la îndeplinirea obiectivelor politicii externe. Imperativele expansiunii sunt explicate prin vacuumul geopolitic, creat o dată cu retragerea sovietică, care urmează a fi acoperit de Rusia înainte ca o altă putere ostilă să facă aceasta.

Sub coiful ideologic al expansionismului revoluționar s-au coagulat mai multe forțe politice: coaliții multipartidiste din Sovietul Suprem, cum ar fi „Unitatea Rusă” sau „Frontul Salvării Naționale”⁸⁸, partide din Duma de Stat, de exemplu Partidul Liberal din Rusia⁸⁹, diverse organizații non-guvernamentale compuse din militari în rezervă sau activi, cum ar fi „Adunarea Ofițerilor” sau „Nașii”⁹⁰, și de o parte a cer-

curilor culturale și mass media⁹¹.

Fiind ghidați de teoriile geopolitice, expansioniștii fac o distincție clară, în mediul internațional, între rivali și aliați. Rusia, fiind o putere continentală, ar trebui să caute aliați printre alte puteri continentale. De cele mai multe ori, este menționată, ca un potențial și de dorit aliat al Rusiei, Germania. În sprijinul acestei opinii vine și formula a „două Occidente”, care înseamnă că între aliații de ieri în Războiul Rece ruptura se va aprofunda, ceea ce va facilita încheierea alianței cu Germania. Unii includ ca posibilă combinație și alianța cu Franța, însă alții dezaprobă această formulă, trecând Franța în categoria puterilor maritime și, de aici, ostile inerent Rusiei⁹².

Prezentându-se ca o putere continentală, Rusia va înfrunta Statele Unite și Marea Britanie, care sunt percepute ca inamici naturali. În viziunea expansioniștilor, doar principiile geopoliticii clasice pot explica schimbarea în sistemul internațional. De asemenea, ei consideră că blocul Atlantist este destul de puternic pentru a controla aproape întregul glob. Prin urmare, aceștia trăiesc în continuare într-o lume bipolară în care se înfruntă rivalii geopolitici Atlantiști și Eurasianiști. Pentru a rezista presiunii și influenței exercitate de puterile maritime, în particular Statele Unite, Rusia trebuie să-și restabilească puterea, în calitate de forță eurasiatică. Expansioniștii consideră că republicile ex-sovietice nu sunt capabile să asigure singure securitatea pe continentul eurasiatic. De aceea, Rusia are ca obiectiv major organizarea acestui teritoriu și trebuie să absoarbă teritoriul dincolo de spațiul C.S.I., pentru a-și asigura propria securitate.

La fel ca și realiștii agresivi, expansioniștii revoluționari văd Rusia ca fiind cultural anti-occidentală. În opinia lor, păstrarea excepționalității culturale ruse este un imperativ geopolitic și singura alternativă ce va preveni un suicid. Expansioniștii sunt extrem de ostili culturii americane. În căutarea aliaților geopolitici, ei încearcă să speculeze neînțelegerile iscate în tabăra Atlantistă și să folosească Europa de Vest împotriva Statelor Unite. O parte a Europei este considerată că face parte din Eurasia și este tratată ca un aliat posibil în confruntarea dintre continente.

Ca organizare politică, expansioniștii promovează conceptul de imperiu, care se află în extindere permanentă, aceasta fiind singura soluție de supraviețuire. În opinia lor, istoria lumii urmează pattern-ul luptei între două forțe pentru dominare geopolitică. În termeni geopolitici, pot fi deosebite două astfel de forțe transnaționale – Atlanțiștii și Eurasianiștii. Ultima orientare este promovată de puteri continentale puternice, precum Rusia și Germania, ale căror interese economice și geopolitice și, în general, viziunea asupra lumii concurează cu interesele Marii Britanii și Statelor Unite.

Pornind de la premisele enunțate mai sus, expansioniștii revoluționari se întrec în mega proiecte de schimbare a hărții geopolitice. Unii se lansează în crearea unui imperiu trans-eurasiatic, care va include mai multe imperii regionale. Centrul acestui imperiu trebuie să fie Rusia, care, pe lângă axa Moscova-Berlin,

va coordona în baza principiului „inamicului comun” axa Moscova-Japonia și Moscova-Teheran⁹³. În accepțiunea lor, Rusia nu mai poate fi o altă mare putere; rușii trebuie să joace rolul „romanilor eurasiatici” și să schimbe echilibrul negativ de forțe, inițiind revoluția geopolitică globală⁹⁴. Alții, deși acceptă ideea imperiului, au o viziune diferită în privința alianțelor, iar opțiunile sunt de la cele devenite deja clasice, China-India-Iran, la cele mai pitorești, Irak-Libia-Coreea de Nord-Cuba⁹⁵.

Ajungând la finalul acestei prezentări succinte a principalelor curente de gândire ce s-au conturat în Rusia post-Sovietică, găsim utilă sistematizarea principalelor teze și supoziții avansate de exponenții celor trei școli cu privire la statutul internațional al Rusiei, principalele amenințări la adresa securității naționale, relațiile cu vecinătatea apropiată și Occidentul, într-un tabel prezentat mai jos⁹⁶.

școala/curent de gândire	exponenți	logica dominantă în sistemul internațional	statutul internațional al Rusiei	principalele amenințări și surse de instabilitate	relația cu vecinătatea apropiată	relația cu Occidentul
Internaționalism idealist	• Saharov • Gorbaciov • Kozârev	• kantiană	• o mare putere, „normală” printre celelalte puteri ale lumii	• criza și declinul economic	• nu reprezintă o amenințare, constituind spațiul pentru integrare economică	• parteneri și posibili aliați, cooperare totală
Realism defensiv	• Vernadski • Gh. Arbatov	• lockeană	• o mare putere în criză	• conflictele la periferia Rusiei și probleme de natură internă (politice, economice, militare)	unele state reprezintă o amenințare din cauza conflictelor inter-etnice, militare	• o relație echilibrată, neutră; este posibilă cooperarea în anumite domenii
Realism agresiv	• Primakov		• o super-putere	• Occidentul, care încearcă să marginalizeze rolul Rusiei în sistem și să se infiltreze în spațiul său de influență tradițional	• reprezintă o amenințare, deoarece sunt atrase în sfera de influență a altor puteri regionale	• ostilitate; Occidentul, este o altă cultură; este posibilă o cooperare limitată, reciproc avantajoasă
Expansionism revoluționar	• Frunze • Troțki • Dughin	• hobbesiană	• o super-putere	• complotul SUA împotriva Rusiei	• vor reprezenta o amenințare până nu vor fi re-integrate în noul imperiu rus	• ostilitate deschisă față de SUA, nu și vizavi de Europa ca posibil aliat

■ Monitor Strategic ■

O astfel de simplificare se impune cel puțin din două motive: ne ajută să atribuim coerență analizei principalelor orientări în politica externă a elitei politice ruse; ne va ajuta să înțelegem care a fost componența forțelor politice ce au stat în spatele diverselor mega-proiecte avansate în anii '90 și modul în care reprezentanții celor trei curente de gândire au cooperat în vederea implementării viziunilor lor în realitate. Folosind această optică, vom încerca să ne detașăm de abordări simpliste în care politica externă rusă este înfățișată ca o totalitate de acțiuni promovate de o forță politică, fie liberală, fie conservatoare. Prin această structură teoretică, vom încerca să furnizăm o imagine complexă asupra politicii externe ruse, care reprezintă rezultatul confruntării sau cooperării între forțele spectrului politic.

Rusia post-Sovietică în căutarea strategiei sau înfruntarea realității post-Război Rece

Restructurări majore la nivelurile mental și material ale societății ruse au avut un impact semnificativ și asupra politicii externe. Pe parcursul anilor '90, mai mulți experți au exprimat opinia că, o dată cu sfârșitul confruntării bipolare, politica externă rusă a alunecat într-o perioadă de criză⁹⁷. Această criză conceptuală s-a exprimat prin discontinuități în acțiunile pe plan internațional, schimbări aberante la perioade scurte de timp ale priorităților în politica externă și proliferarea mai multor proiecte geopolitice contradictorii. Luând în considerare proporțiile schimbărilor istorice din Rusia, era inevitabil să asistăm la o perioadă de incertitudine și confuzie strategică. Problema ce stă în fața noastră este cum explicăm această perioadă, sau cum gândim despre aceasta?

În literatura de specialitate a devenit o obișnuință ca politica externă rusă în anii '90 să fie periodizată în mai multe etape⁹⁸. Astfel, în tentativa de a facilita explicarea turbulențelor în politica externă rusă, specialiștii au realizat numeroase clasificări, cum ar fi: perioada anti-rusă, perioada neo-imperială, perioada patriotică sau a „iluziilor romantice”, a „euforiei infantile” și a „trezirii la realitate”. Însă, aceste clasificări, mai mult sau mai puțin emoționale, nu ne ajută deloc în elucidarea conținutului politicii externe ruse, și nu fac altceva decât să

pună etichete lipsite de valoare descriptivă și explicativă. Este indubitabil că trebuie să găsim o altă abordare.

Cred că ar fi bine să gândim despre politica externă rusă în anii '90 în termenii mega-proiectelor avansate și implementate de elitele politice⁹⁹. Astfel, în loc de o periodizare rigidă, noi vom obține o formulă mult mai flexibilă a promovării unor proiecte parțial suprapuse, unele fiind abandonate, altele revenind din nou în actualitate. În calitate de criteriu de delimitare între diverse proiecte ne va servi conceptul de „lume multipolară” care a dominat discursul politic¹⁰⁰ și gândirea externă rusă în anii '90, el regăsindu-se în toate cele trei școli, în diferite versiuni¹⁰¹. Pentru a stabili perioadele în care un proiect sau altul a fost prioritar în politica externă rusă și s-a încercat implementarea acestuia, vom apela la indicatori cantitativi¹⁰². Chiar dacă acești indicatori sunt aleși în mod subiectiv, datele pe care le furnizează sunt greu de neglijat.

Prin urmare, vorbind despre politica externă rusă în anii '90, putem identifica trei mega-proiecte în jurul cărora s-au coagulat forțele politice:

- „Cominternul democratic”, care presupunea integrarea în Occidentul „multipolar”, altfel spus în instituțiile în care Statele Unite, țările membre ale UE și Japonia dețin poziții cheie, ceea ce ar permite Rusiei, prin participarea la elaborarea deciziilor cu impact global, să se afirme ca un pol democratic mondial;
- „izolaționism regional”, bazat pe teoria autarhiei spațiilor largi, în versiune rusă, potrivit căreia lumea se prezintă ca o totalitate a structurilor regionale autonome și relativ autosuficiente, care funcționează după principiul centru-periferie (NAFTA sau UE), iar Rusia cu spațiul C.S.I. este doar un pol în acest sistem;
- „contra-globalizarea eurasiatică” reprezintă forma cea mai agresivă a conceptului de multipolaritate și pornește de la premisa că Rusia trebuie să conserve spațiul C.S.I. față de influența altor puteri și să fie generatorul unor alianțe în Europa și Asia, care ar balansa hegemonia americană și ar crea condiții favorabile pentru apărarea intereselor ruse în lume.

Pentru a demonstra cum s-au schimbat orientările externe ale Rusiei pe parcursul anilor '90 și a delimita perioada în care un proiect sau altul au fost o prioritate în agenda politică, vom apela la statistica vizitelor în afara țării pe care le-au efectuat președintele, prim-ministrul, vice-prim-miniștrii, miniștrii apărării și de externe, adică *establishment*-ul politic rus, care determină în mare măsură politica externă a țării. Sintetizând datele, vom obține următoarea reprezentare schematică¹⁰³.

Anii	Europa de Vest	C.S.I.	Asia	America de Nord	TOTAL
'91	12	-	18	2	32
'92	17	16	12	5	50
'93	13	5	9	5	32
'94	12	4	7	3	26
'95	21	11	12	8	52
'96	14	19	14	3	50
'97	32	19	19	6	76
'98	23	17	9	2	51
'99	18	28	10	4	60

Datele din tabelul de mai sus arată că primul proiect a fost intens promovat între 1991-1992, când aproape jumătate din vizitele în afara țării au fost efectuate în spațiul Euro-Atlantic. Anul 1993 marchează începuturile declinului în relațiile cu Occidentul, în special cu Statele Unite, numărul vizitelor ajungând în 1994 la 3. În ciuda reducerii numărului vizitelor, spațiul C.S.I. revine gradual în centrul atenției, în 1995. Astfel, judecând după totalul redus al vizitelor în anii 1993-1994, putem afirma că orientarea izolaționistă a fost dominantă în politica externă rusă. Anii 1996-1997 marchează revenirea în forță a Rusiei cu proiectul contrabalansării globale, numărul vizitelor crescând de la 50 la 76. Aceasta s-a exprimat în: reactivarea relațiilor cu țările asiatice, în special cu China și India; mai multă agresivitate în relațiile cu țările C.S.I.; intensificarea raporturilor cu Europa de Vest. Acestea fiind spuse, putem să analizăm în amănunt cele trei mega-proiecte și strategiile folosite pentru implementarea acestora.

“Comintern Democratic”:

instituționalizarea interdependenței globale

Nicicând în istoria modernă Occidentul nu a avut atât de mare influență politică și economică asupra Rusiei ca în perioada 1991-1993. Putem spune că democrații „timpurii” reprezentau reîncarnarea filosofilor ruși ai secolului XIX, care priveau cu admirație și mult respect Occidentul și vedeau viitorul Rusiei în interiorul acestuia¹⁰⁴. Asemenea lui Speranski¹⁰⁵, favoritul țarului Alexandru, Ghenadi Burbulis, consilierul pe probleme de politică externă al lui Elțân, explica că orice problemă stringentă de natură internă a Rusiei poate fi soluționată doar prin învățarea din experiența și cu ajutorul Occidentului.

Astfel, noua echipa de la Kremlin, în politica externă, împărtășea ideile de bază ale „noii gândiri”, mergând chiar mai departe de versiunea sa inițială. Acolo unde Gorbaciov căuta să dezvolte o nouă moralitate în politica mondială prin instituții internaționale, Elțân urmărea integrarea în instituțiile internaționale, ca Rusia să beneficieze de toate avantajele, în tandem cu Occidentul. Acolo unde Gorbaciov căuta să respecte noua moralitate internațională, Elțân aspira spre respectarea normelor internaționale. Acolo unde Gorbaciov a căutat pacea cu Occidentul, Elțân dorea integrarea Rusiei în comunitatea largită a „statelor civilizate”¹⁰⁶, în calitate de aliat, precum și o putere de prim plan a „noului Occident”¹⁰⁷. Cu alte cuvinte, Rusia dorea să facă parte din nucleul dur al sistemului internațional și să participe, în cadrul mecanismelor acestuia, la elaborarea deciziilor globale. Un eventual fiasco pe calea integrării în Occident, adică în comunitatea democratică a statelor și economia mondială, era asociat cu alunecarea Rusiei în categoria statelor din lumea a treia¹⁰⁸ și, prin urmare, la periferia sistemului internațional.

Strategia de integrare în Occident, promovată de Andrei Kozârev, se baza pe următoarele postulate:

- o dată cu încheierea Războiului Rece a venit vremea coexistenței pașnice și a dezvoltării non-conflictuale a relațiilor internaționale;
- Rusia, fiind moștenitoarea URSS-ului, poate tinde la parteneriatul strategic-mi-

■ Monitor Strategic ■

litar pe baze egale cu Statele Unite, în rezolvarea problemelor internaționale;

- Rusia trebuie să se abțină de la promovarea politicii externe active în sferile sale de influență tradițională – Asia, Orientul Mijlociu, Europa; în schimb, Rusia va fi admisă în G-7, NATO și alte instituții cheie internaționale;
- în noul mediu internațional, marile puteri, într-un cadru instituțional, se vor concentra asupra soluționării problemelor globale, iar Rusia va avea răgaz să-și focalizeze atenția și resursele sale limitate pentru rezolvarea temelor interne și menținerea relațiilor constructive cu țările C.S.I. Pentru a sprijini reformele din Rusia, Occidentul va acorda ajutor financiar substanțial sub forma unui „nou plan Marshall”¹⁰⁹.

Implementarea proiectului „Cominternului democratic” avea două componente importante. Prima se referea la crearea unui sistem democratic și a economiei de piață în Rusia, fapt ce garanta legitimitatea ocupării locului în comunitatea democratică. Pornind de la premisa că, într-o lume interdependentă, economia modernă și sistemul politic stabil sunt cruciale pentru securitate Rusiei, guvernul Gaidar declanșează „terapia de șoc”¹¹⁰, ce trebuia să aducă, în opinia reformatorilor ruși, rezultate pozitive într-un termen extrem de scurt. Un eventual succes al reformelor politice și economice ar schimba semnificativ imaginea Rusiei în lume și ar face țara mult mai atractivă pentru investitorii străini.

A doua componentă se referea la natura și viitorul sistemului internațional, precum și la rolul Rusiei în acesta. Rusia trebuia să contribuie la edificarea unui sistem non-conflictual, în care cooperarea va deveni un instrument de a soluționa conflicte și a ajunge la soluții reciproc avantajoase. În acest sens, Rusia trebuia să contribuie la reformarea sau crearea unor noi instituții, ce ar răspunde acestor criterii. De asemenea, pentru a gestiona problemele din lumea a treia, care reprezentau un pericol la adresa securității internaționale, Rusia urma să coopereze cu Statele Unite și Europa. Pentru realizarea acestei componente, Rusia a anunțat renunțarea la paritatea strategico-militară,

cooperarea cu membrii Consiliului de Securitate al ONU, participarea deplină în organizații economice internaționale, GATT (mai târziu OMC), FMI, G-7 și chiar obținerea statutului de țară membră a NATO și UE.

Intensa activitate diplomatică manifestată prin vizite în Germania, Italia, Franța, Marea Britanie, Statele Unite, Canada, la sediul central NATO la Bruxelles și al Parlamentului European la Strasbourg, precum și participarea la ședințele Consiliului de Securitate al ONU, confirmă această tendință. De asemenea planurile de a vizita Japonia¹¹¹ și Coreea de Sud, intenția de a participa la summitul economic G-7 la München, precum și ambițiosul proiect de a edifica parteneriatul strategic cu Statele Unite¹¹² reflectă clar preferințele în politica externă a Federației Ruse în perioada anilor 1991-1993.

Astfel, constatăm la începutul anilor '90 că politica externă a Rusiei post-Sovietice era dominată de discursul liberal idealist. În încercarea de a revoluționa politica mondială, democrații ruși au adus în lumea „protestantă” a realismului internațional convingerea „catholică” sinceră în integritatea și universalitatea civilizației. Pentru democrații ruși, „familia națiunilor” și „casa europeană comună” nu erau artificii retorice, ci imaginile normative și descriptive ale lumii. Ei au încercat să transpună procedurile parlamentare în realitatea internațională și au supraestimat impactul dreptului internațional, precum și autoritatea și benevolența organizațiilor internaționale. De asemenea, au preluat discursul democratic și economico-liberal și l-au extrapolat la nivelul relațiilor internaționale, demonstrând lipsa înțelegerii principiilor și mecanismelor după care se desfășoară politica mondială¹¹³.

Așa cum au observat criticii acestui proiect, în loc să regândească într-un mod practic relațiile de securitate și militare cu Occidentul, idealistii ruși au pus accentul pe obținerea ajutoarelor financiare și a creditelor, cedând, în același timp, unilateral pozițiile în mai multe probleme politico-militare¹¹⁴. Trebuie menționat că idealismul democraților ruși a surprins pe interlocutorii din Vest, care au fost total nepregătiți pentru preluarea sarcinilor și responsabilitățile imense dintr-un proiect de convertire democratică într-o țară ce este greu de

înțeles și mai dificil de prezis. Și mai mult, factori decidenți din Occident au făcut puține pentru a corecta această percepție greșită și au răspuns cu aceeași retorică optimistă, valorificând într-un mod rațional „orbirea” temporară a unei părți din elita politică rusă.

Nu este deloc surprinzător că trezirea, după o perioadă, a speranțelor utopice în democrația globală și instituționalizarea interdependenței globale a fost urmată de revenirea în actualitate a teoriilor conspirației și a sentimentelor nostalgice după vremurile trecute, de-a lungul spectrului politic. Chiar dacă Kozârev mai reușea să-și păstreze postul de ministru de externe, centrul de stabilire a agendei politicii externe, cu câteva excepții, s-a mutat¹¹⁵ către aripa conservatoare a vechiului *establishment* sovietic¹¹⁶. Valorificând nemulțumirea populației față de situația economică dezastruoasă¹¹⁷, la primele alegeri parlamentare după confruntarea din 1992 opoziția politică, în frunte cu Partidul Comunist Rus și Partidul Liberal, a reușit o revenire în forță în Duma de Stat. Dezaprobând proiectul „Cominternului democratic”, noii factori de decizie în politica externă, grupați în jurul Ministerului Apărării și al altor agenții guvernamentale de forță, sprijiniți de numeroase facțiuni parlamentare din camera inferioară a parlamentului rus, au găsit rezolvarea pentru toate problemele internaționale în tradițiile geopolitice, de la cele moderate la cele mai extreme.

“Izolaționism regional”: nașterea proiectului C.S.I.

La 14 decembrie 1992, la Stockholm, în cadrul întrunirii anuale a miniștrilor de externe ai CSCE¹¹⁸, Andrei Kozârev trecea audiența plictisită de predictibilitatea discursurilor sale cu declarații șocante. Revendicând exclusivitatea intereselor Rusiei în republicile ex-sovietice, el a denunțat ingerințele Occidentului în țările Baltice și a reiterat capacitatea Rusiei de a avea grijă de „prieteni” săi. De asemenea, Kozârev a cerut să se renunțe la sancțiunile ONU împotriva Serbiei, anunțând că Belgradul poate conta pe sprijinul militar total din partea Rusiei¹¹⁹. Imediat, mai mulți analiști politici au afirmat, pe bună dreptate, că spiritul neo-imperialist a reapărut în culoarele puterii de la

Kremlin¹²⁰. De fapt, această tendință poate fi observată încă din vara anului 1992, când un grup de oficiali a elaborat un alt mega-proiect, care începe să fie implementat o dată cu mutarea centrului de greutate în formularea politicii externe.

Fundamentul ideologic al proiectului „izolaționist” C.S.I. se regăsește în versiunea rusească a „doctrinei Monroe”, formulată de Evgheni Abramtsov¹²¹, în conceptul geopolitic defensiv „Rusia- Insula” sau „Rusia-Atlantida” propus de Vadim Țâmburski și teoria autarhiei spațiilor largi, formulată în secolul XIX de economistul germanul Friedrich List.

La fel ca și versiunea originală a „doctrinei Monroe”¹²², conceptul rus al „vecinătății apropiate” urmărea un rol exclusiv pentru Rusia în spațiul C.S.I. în operațiunile de menținere a păcii, în soluționarea conflictelor, apărarea etnicilor ruși și prevenirea oricărei imixțiuni militare, politice sau economice din partea Occidentului sau a altor puteri învecinate cu acest spațiu. În viziunea unor geopoliticieni, Rusia se prezenta ca o insulă¹²³ înconjurată de „teritorii-strâmtori”, cu alte cuvinte, state ce fac legătura cu Occidentul în vest și cu lumea musulmană în sud. De importanță crucială în această schemă sunt Ucraina, Georgia, Azerbaidjan, Kazahstan și Tadjikistan. Potrivit conceptului „Rusia-Insula”, Moscova trebuia să se concentreze asupra controlului și izolării „teritoriilor-strâmtori” în vest și sud, precum și asupra dezvoltării și valorificării bogățiilor imensului Extrem Orient pentru a preveni infiltrarea Chinei și Japoniei.

Teoria autarhiei spațiilor largi desăvârșește acest mega-proiect. Acesta se reduce la următoarele. Deschiderea economiei este un factor important în modernizarea țării, însă o deschidere totală în raporturile cu statele înalt dezvoltate duce inevitabil la „colonizare economică” și pierderea suveranității. De aici se impune necesitatea unei deschideri selective, care se exprimă în deschiderea totală cu țările de același nivel de dezvoltare și înălțarea „zidului de fier” acolo unde apar statele mult mai avansate. Însă, această strategie va avea succes doar atunci când un număr de state dezvoltate vor reuși să creeze un „continent” economic omogen unificat printr-o uniune vamală. Cu

■ Monitor Strategic ■

alte cuvinte, autarhia poate „prospera” în spații largi, și nu în state-naționale. Din această perspectivă, ideologii proiectului „izolaționist” vedeau în C.S.I. o structură ce ar sta la baza unui spațiu economic comun, ce ar permite aplicarea cu succes a conceptului autosuficienței structurilor regionale.

Toate acestea au fost codificate în documentul oficial ce a definit proiectul regional, și anume, în Decretul președintelui din 14 septembrie 1995 asupra politicii Rusiei față de statele membre C.S.I. În acest document se vorbește despre comunitatea politică și economică a statelor, care va ocupa un loc respectabil în lume. În acest sens, Rusia trebuie să devină generatorul integrării și consolidării noului sistem regional în spațiul ex-sovietic¹²⁴. De aici, derivă principalele idei ale proiectului „izolaționist” care se pot rezuma la:

- o Rusie puternică este cel mai bun garant al stabilității în fosta Uniune Sovietică;
- Rusia trebuie să-și asume rolul de pacificator în spațiul ex-sovietic;
- principalul obiectiv al politicii externe ruse este întărirea structurilor instituționale C.S.I.;
- integrarea economică promovată în cadrul C.S.I. trebuie să aducă beneficii economice Rusiei;
- în apărarea intereselor sale legitime în spațiul ex-sovietic, Rusia trebuie să acționeze ferm și rapid, pentru a preveni infiltrarea altor puteri;
- Rusia este obligată să protejeze interesele rușilor etnici ce trăiesc în vecinătatea apropiată. În cazul violării drepturilor acestora, problema nu mai este de competența internă a autorităților și impune intervenția Rusiei;
- Rusia este împotriva extinderii NATO și UE;
- Rusia trebuie să apere interesele capitalului rus pe piețele C.S.I. și cele internaționale.

În consecință, dacă Rusia dorea să-și păstreze statutul de mare putere, ea nu putea să se implice în conflicte militare globale. Ideologii acestei viziuni afirmă că, din moment ce Rusia era temporar slăbită, era în interesul Occidentului ca aceasta să fie atrasă în conflicte

cu lumea musulmană sau China, astfel formând o nouă ordine mondială în dauna Moscovei. Rusia trebuia să evite această capcană și să-și concentreze resursele pe modernizarea economică, inovații tehnologice și restabilirea imperiului sub forma integrării politico-economice și militare.

Schimbarea în orientarea politicii externe ruse, de la idealism liberal la realism defensiv, poate fi sesizată în anul 1993, când, cu patru zile înaintea vizitei în Japonia, președintele Elțîn și-a amânat călătoria. Aceasta a fost precedată de o dezbatere furtunoasă în cadrul Consiliului de Securitate Rus pe problema retrocedării insulelor către Japonia, când mai mulți oficiali cu rang înalt din cadrul forțelor armate și serviciilor de securitate s-au opus categoric acestei soluții. De asemenea, în același an, Rusia a adoptat o poziție mai dură vizavi de războiul din Iugoslavia, ceea ce s-a reflectat în Planul de Pace propus de ministrul de externe Kozârev. Potrivit acestuia, embargoul împotriva vânzării de armament musulmanilor, croaților și sârbilor din Bosnia trebuia înăsprit, iar ONU trebuia să impună sancțiuni economice croaților, dacă aceștia continuau să atace enclave sârbești de pe teritoriul lor. Prin urmare, Rusia s-a opus oricăror măsuri militare împotriva sârbilor bosniaci și, în special, loviturilor aeriene NATO asupra pozițiilor sârbești.

A desăvârșit această reorientare însuși președintele Elțîn, care a declarat cu prilejul congresului Uniunii Civice că este de interes vital pentru Rusia oprirea tuturor conflictelor de pe teritoriul fostei URSS, adăugând că este timpul ca organizațiile internaționale competente să recunoască Rusiei drepturi speciale în vederea restabilirii păcii și stabilității în această regiune¹²⁵. Din acest moment, putem vorbi nu doar despre schimbarea discursului sau despre acțiuni izolate promovate de grupări rivale, ci de un nou curs în politica externă a Federației Ruse.

Din moment ce spațiul ex-sovietic era în centrul acestei orientări, politica vizavi de țările membre C.S.I. s-a schimbat radical, de la pasivitate sau activism ocazional, la o dinamică agresivă și organizată¹²⁶. Revenind la tradiționala „diplomație a forței”, care făcea uz de mijloace economice și militare de presiune

asupra noilor state independente, Kremlinul a avansat mai multe proiecte economice și politico-militare în vederea integrării țărilor într-o structură dominată de Rusia. În acest sens, pot fi menționate inițiative cu conotații economice, precum încercarea de a crea Banca Inter-Statală ce ar fi avut în subordine băncile naționale; tentativa de a menține spațiul monetar comun folosind rubla rusească; proiectul de formare a Uniunii Economice între Rusia, Belarus și Ucraina, care, mai târziu, urma să atragă și alte țări.

Însă, arsenalul măsurilor politico-militare depășește cu mult cel economic. Astfel, în această perioadă, sunt semnate mai multe documente „sponsorizate” de Kremlin, cum ar fi: Acordul cu privire la trupele de menținere a păcii¹²⁷, Tratatul cu privire la securitatea colectivă¹²⁸, Tratatul cu privire la cooperare în domeniul apărării comune a frontierelor externe¹²⁹ și, nu în ultimul rând, acorduri bilaterale cu Belarus și Georgia în domeniul asigurării securității, toate având drept scop „legalizarea” prezenței militare ruse, deplasarea liberă a trupelor în spațiul de la Marea Baltică la Marea Caspică¹³⁰ și acoperirea misiunilor unilaterale de „menținere a păcii”¹³¹.

În ciuda eforturilor depuse de Rusia pentru a se afirma ca un hegemon regional în spațiul ex-sovietic, proiectul „izolaționist” a fost un eșec. Chiar dacă în cadrul C.S.I. s-au semnat în jur de o mie de acorduri, doar 10% din acestea au fost implementate. În schimb, statele membre au preferat să semneze acorduri bilaterale în domeniul cooperării economice, schimburilor comerciale și luptei împotriva criminalității transfrontaliere, fragmentând spațiul economic și juridic, cândva unificat. La acest fapt se poate adăuga și formarea unei axe înăuntrul C.S.I.-ului, care se opunea vehement inițiativelor sponsorizate de Kremlin. Inițial, cuprinzând doar Ucraina și Uzbekistan, acest grup se extinde, culminând, ulterior, cu crearea GUUAM-ului¹³², care a fost catalogată imediat drept formațiune „anti-C.S.I.”.

Și mai mult, inițiativele integratoare ale Moscovei au fost neutralizate sau sabotate de procesele centrifuge din interiorul țării. Cele mai vulnerabile regiuni din acest punct de vedere erau Caucazul de Nord, în special Cece-

nia, Ingușetia, Ossetia de Nord, precum și teritoriile vaste din Extremul Orient, acolo unde oamenii au fost abandonați de stat și erau nevoiți să înfrunte singuri condițiile climaterice excepțional de dificile¹³³. Prin urmare, slăbiciunea statului rus a invitat alți jucători regionali să completeze vacuumul economic sau politic. Astfel, în sud a început să se simtă tot mai mult prezența islamistilor în republicile etnice din Caucaz, iar populația din Primorie preferă tot mai mult să interacționeze cu autoritățile sau firmele din Japonia sau China, stârnind nemulțumire la Moscova.

Elita politică rusă a recepționat greu lovitura dată de „pluralismul geopolitic” instaurat în prima jumătate a anilor '90 în Eurasia. Uniunea Europeană, Turcia, Iran, Statele Unite, Japonia, China și numeroase companii trans-naționale, rețele teroriste și carteluri ale drogurilor anunțau interesele lor în spațiul C.S.I. Necesitatea regândirii politicii și schimbării de strategie era evidentă, iar aceasta s-a produs în 1996, o dată cu înlocuirea lui Kozârev din postul de ministru de externe cu Evgheni Primakov, poreclit „modernizatorul din secolul XIX”¹³⁴, care, ulterior, va deveni, pentru o scurtă perioadă, prim-ministrul Federației Ruse.

“Contra-globalizarea eurasiatrică”: puteri terestre vs. puteri oceanice

Asemenea lui Karamzin¹³⁵, Primakov, în foarte scurt timp, câștigă admirația și respectul cetățenilor și devine „stăpânul inimilor” societății ruse. În versiunea sa, lumea multipolară se înfățișa cu totul altfel decât cea concepută de idealisti sau „izolaționiști”. În fundamentarea poziției sale, el se inspira din tradiția realistă ofensivă clasică¹³⁶ și, parțial, din scrierile post-moderniste ale „copiilor teribili” ai geopoliticii ruse¹³⁷.

La mijlocul secolului XIX, imediat după înfrângerea umiltoare a rușilor în războiul din Crimeea, ministrul de externe Gorceakov avea două opțiuni: să accepte regulile impuse de puterile victorioase sau, declanșând reformele economice, să-și asume o politică externă activă. El a ales a doua alternativă. Evgheni Primakov, un mare admirator al lui Gorceakov, a formulat politica externă rusă în aceeași manieră¹³⁸. Rusia era condamnată să-și reformeze

economia și forțele armate, să-și întărească sistemul politic. Aceste obiective, în viziunea lui Primakov, puteau fi atinse doar cu ajutorul politicii externe eficiente, care va crea condiții favorabile reformei interne. Prin urmare, Rusia trebuia să-și urmărească interesele, însă, aceasta nu însemna neapărat și confruntare. Luând în considerare slăbiciunile Rusiei post-sovietice, conceptul „balanței de putere”¹³⁹ era cea mai eficientă metodă de abordare și angajare într-o ordine mondială difuză, anume contra-balansarea urma să prevină concentrarea puterii în „măinile” unei singure țări¹⁴⁰. Dar ce fel de balanță, cu cine și care este perspectiva pe termen lung? Răspunsul trebuie să-l căutăm la cealaltă extremă a spectrului politic și ideologic.

Promotorii revoluției conservatoare în Rusia vedeau lumea prin prisma confruntării eterne politice, economice, culturale, militare, psihologice între puterile oceanice și terestre. În viziunea lor, o dată cu încheierea Războiului Rece, Statele Unite și aliații săi din Europa au promovat o viziune asupra lumii în care Rusia ocupă locul țării din lumea a treia sau al unui stat renegat. Această nouă realitate este globalizarea și este un proces controlat de Occident care, în acest mod, încearcă să pună stăpânire pe întregul sistem politic și economic mondial. Rusia poate fi ultimul bastion care ar putea să opună sau să organizeze rezistența. De aceea, Statele Unite, în anii ‘90 au aplicat vizavi de Rusia strategia „anacondei”, prin încercuirea acesteia și reducerea „spațiului vital” în care putea lua naștere imperiul. Prin urmare, viitorul salvator al Rusiei constă în „contra-globalizarea eurasiatică”, adică promovarea unei alte viziuni asupra lumii, în alianțe cu statele continentale¹⁴¹. Cu cine anume?

Specialiștii ruși au cristalizat cel puțin trei direcții geografice pentru crearea alianțelor anti-hegemonice. Prima destinație era Europa de Vest. În special, se aprecia că adâncirea integrării în cadrul Uniunii Europene va încuraja emanciparea Germaniei și Franței în relația cu Statele Unite. Astfel, se propunea crearea axei europene, Paris-Berlin-Moscova. A doua direcție era Asia, punându-se accent pe o Chină tot mai puternică și India, un aliat de încredere al Kremlinului. Aceasta urma să dea naștere altei

axe: Moscova-Beijing-Delhi. Ultima direcție este mai degrabă funcțională și nu geografică și presupune coagularea statelor ce au pățit de-a lungul istoriei de pe urma puterilor „oceanice”. În această categorie au intrat: Cuba, Irak, Iran, Siria, Coreea de Nord și Libia.

Pentru realizarea acestui program, Primakov a întreprins un set de măsuri: intensificarea relațiilor cu India și China, în special în domeniul vânzărilor de armament și al formulării pozițiilor comune în forurile internaționale; reactivarea relațiilor în lumea musulmană, în special cooperarea în domeniul energiei atomice cu Iranul și o relație mai veche amicală cu Saddam Hussein; „flirtul” diplomatic cu Germania și Franța și celebrele întâlniri Chirac-Kohl-Elțan în octombrie 1997, la Strasbourg¹⁴², și martie 1998, la Moscova¹⁴³. Dacă privim harta vizitelor oficiale în perioada 1996-1999, culminând cu „bucă lui Primakov” deasupra Atlanticului, vom constata o muncă asiduă în transpunerea în practică a proiectului „contra-globalizării eurasiatice”.

Occidentul însuși a testat de trei ori viabilitatea proiectului multipolar al lui Primakov. Prima dată când, la Madrid, cu ocazia summitului NATO, a fost luată decizia de a extinde alianța cu trei țări din Europa Centrală: Cehia, Polonia și Ungaria, strategii ruși nu erau în stare să schimbe ceva. Criza în jurul Irakului din 1997-1998 era o altă ocazie de a verifica modul de funcționare a acestei strategii. Aceasta a avut efecte limitate; Statele Unite și Marea Britanie au amânat raidurile aeriene. În final, momentul 1999 și intervenția NATO în Kosovo era cel mai bun test pentru viziunea multipolară¹⁴⁴. Promisiunile deputaților ruși de a accepta Serbia, în calitate de stat membru al „Uniunii Rusia-Belarus”¹⁴⁵, și de a interveni în forță pentru apărarea fraților ortodocși¹⁴⁶ au relevat impotența proiectului multipolar.

Obținând doar o compensație simbolică pentru implicarea în procesul de capitulare a lui Miloșevici, Rusia anulului 1999 a descoperit că este izolată, într-o lume virtuală a multipolarității. Flirtând cu Rusia, Franța și Germania nu s-au gândit niciodată la dizolvarea alianței cu Statele Unite; China și India recunoșteau deschis importanța Washingtonului pentru stabilitatea sistemului și erau conștiente de potențialul redus al Kremlinului. Alte state ale „ligii antihegemo-

nice”, precum Irak sau Iran, au știut să profite mai mult de pe seama Rusiei, decât aceasta de pe urma lor. Astfel, amenințând cu arsenalul său nuclear în contextul crizei cecene¹⁴⁷ și al unei virtuale implicări din partea Occidentului¹⁴⁸, Rusia încheia un ciclu în care politica externă a evoluat de la “alianța declarată” cu Vestul la “pacea rece” sau “noul Război Rece”¹⁴⁹.

După un deceniu de la pierderea imperiului, Rusia nu și-a găsit locul în sistemul mondial. Nici idealismul liberal, nici geopolitica tradițională nu au adus prosperitatea și securitatea cetățenilor și nu au reușit să integreze Rusia în sistemul politic și economic mondial. Dimpotrivă, pe lângă instabilitate internă și declin economic, cele trei mega-proiecte au lăsat Rusia într-o poziție vulnerabilă în sud, potențial amenințată în est, și progresiv inferioară la nivel strategic global¹⁵⁰.

Probabil că cea mai evidentă trăsătură negativă, ce reunește cele trei proiecte și explică falimentul lor, este incapacitatea de a lua în considerare fenomenul sistemic al dependenței economice și necesitatea sporirii competitivității într-o lume a secolului XXI, în care lupta dintre centre de putere se desfășoară tot mai mult pe piețele internaționale, în spațiul virtual sau terenuri olimpice, și nu în câmp deschis, cum se întâmpla în secolele XIX sau XX. În 1991, Rusia încheia un mega-ciclu imperial de 500 de ani de existență relativ autarhică, în cadrul universului eurasiatic¹⁵¹. Refuzul sau nedorința de a recunoaște noua realitate au făcut ca Rusia să plătească un preț pe măsură. La sfârșitul celui de-al doilea mileniu, Rusia era total nepregătită pentru realitatea post-modernă din jurul său.

RÉSUMÉ

L' étude analyse la politique étrangère russe dans le contexte d'une crise d'identité nationale aigüe, accentuée par des changements importants au niveau du système international. La première partie présente les principaux courants de pensée dans la politique étrangère russe et identifie la façon dont l'élite russe regarde le nouveau environnement international et le rôle que la Russie pourrait y jouer. La deuxième partie présente les directions de la politique étrangère russe durant la période entre 1991-1999. Pour des raisons méthodologiques, celles-ci ont été décrites comme étant des projets politiques appartenant à certains segments de l'élite politique à un moment précis.

SUMMARY

The study analyses Russian foreign policy in the context of a serious identity crisis of Russia aggravated by major shifts in the international system. The first part presents the main trends of thought in the Russian foreign policy and identifies several views of the Russian elites with regards to the new international environment as well as the role that Russia may plays. The second part presents the directions of Russian foreign policy between 1991-1999. For methodology reasons, the latter ones were described as geopolitical projects belonging to certain fractions of the political elite during a specified period of time.

Note:

1. Aforismul a fost preluat din volumul coordonat de V.N. Nazarov, G.P. Sidorov, *Razum Serdtsa: Mir Nravstvenosti v Viskayivanizah i Aforizmah* (Înțelepciunea inimii: lumea moravurilor în cugetări și aforisme), Edit. Politizdat, Moscova, 1990, p.56.
2. Din acest punct de vedere, unii autori au anunțat nașterea celei de-a șaptea Rusii, precedentele fiind Rusia păgână, kieveană, mongolă, moscovită, imperială și sovietică. Vezi, de exemplu: I.G. Yakovenko, „Proșloe i Nastozașie Rossii: Imperskii Ideal n Naționalini Interes” (Trecutul și prezentul Rusiei: ideal imperial și interes național), **Polis**, No.4, 1997, p.88-96.
3. Pot fi amintite cel puțin trei schimbări importante cu impact intern și extern: abandonarea păgânismului și

adoptarea creștinismului – cum ar fi evoluat Rusia dacă adopta Islamul ca religie oficială și ce efecte ar fi avut acest pas asupra continentului european este greu de estimat astăzi, însă, cu siguranță, ar fi fost o decizie importantă la nivel macro-regional; reformele lui Petru cel Mare de la începutul secolului XVIII, care a înrădăcinat în Rusia tiparul reformelor de sus, promovate de elite impresionate de performanțele Occidentului; și, nu în ultimul rând, revoluția bolșevică din octombrie 1917, care avea să lanseze un experiment vast de inginerie umană și ca rezultat înfruntarea ideologică între două superputeri. Pentru o analiză mai amplă, vezi: John Swift, *Petru cel Mare*, Edit. BIC ALL, București, 2003, p.1-11; William Marshall, *Petru cel Mare*, Edit. Artemis, București, 2002, p.101-116; Michael Lynch, *Reacțiune și*

- Revoluție: Rusia 1881-1924*, Edit. BIC ALL, București, 2000, p.95-175; A. Utkin, *Vizov Zapada i Otvet Rossii* (Provocarea occidentului și răspunsul Rusiei), Ed. Eksmo, Moscva, 2003, p.10-11; A.S. Protopopov, V.M. Kozimenko, N.S. Elmanova, *Istoya Mejdunarodnih Otnoşenii i Vneşnei Politiki Rossii 1648-2000* (Istoria relațiilor internaționale și a politicii externe a Rusiei), Edit. Aspect Press, Moscva, 2003, p.273-299.
4. R.R. Vahitov, „Tiurki Evrazii: Analiz Ştenariiev Geopoliticeskogo Razvitya” (Turcii Eurasiei: analiza scenariilor dezvoltării geopolitice), **Jurnal Teorii in Praktiki Evraziistva**, No.11, 2001, disponibil la: www.e-journal.ru/euro-st3-18.html (accesat la 21 Iulie, 2004). Autorul vorbeşte despre cea mai importantă opţiunea istorică de la dezintegrarea Hoardei de Aur pe care urmează s-o facă Rusia la sfârşitul secolului XX. În sprijinul acestei idei vine Vladimir Lukin care spune că principalul interes strategic al Rusiei în viitoarele două decenii va fi unul extrem de simplu – supravieţuirea. Citat în Igor Zevelev, *Russia and Its New Diasporas*, United States Institute for Peace Press, Washington, D.C., 2001, p.12. Opinia potrivit căreia Rusia se află în faţa celei mai profunde transformări structurale de la înălţarea Kremlinului (de piatră) este exprimată, de asemenea, de Dmitri Trenin, *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*, Carnegie Endowment for International Peace, Moscow, 2001, p.26-27. Toate acestea fac pe James Richter să concluzioneze că există necesitatea regândirii bazelor istorice şi culturale ale politicii externe ruse. James Richter, *Russian Foreign Policy and the Politics of National Identity in the Sources of Russian Foreign Policy After the Cold War*, edited by Celeste Wallander, Westview Press, Boulder, 1996, p.69.
 5. S.P. Peregudov, „Organizovanie Interesi i Rossiiskoe Gosudarstvo: Smena Paradigm” (Interese organizate şi statul rus: schimbarea paradigmelor), **Polis**, No.5, 1994, p.64-74.
 6. Pentru o analiză mai amplă a crizei identităţii sovietice în anii '80 şi a identităţii ruse la începutul anilor '90, vezi: I.S. Semenenko, „Culturnie Faktori i Mehanizmi Formirovaniya Rossiiskoi Naţionalino-ţivilizaţionoi Identichnosti na Rubeje XXI veka” (Factorii culturali şi mecanismele de formare a identităţii naţional-civilizaţionale ruse), **Polis**, No.1, 2004, p.101-114.
 7. Geoffrey Hosking, *Russia: People, and Empire*, Harvard University Press, Cambridge, 1997, p.478-481.
 8. De la Feodor Dostoevski şi Vladimir Soloviev la Nikolai Berdiaev, filosofi, scriitori, poeţi ruşi au fost preocupaţi de „ideea rusă” – a unei misiuni spirituale în lume.
- Termenul „ideea rusă” a fost elaborat de Feodor Dostoevski în 1860. Pentru analiza genezei şi dezvoltării conceptului „ideea rusă”, vezi: Nikolai Berdiaev, *Russkaya Ideya: Osnovnie Problemi Russkoi Misli XIX veka i Nacyala XX veka* (Ideea rusă: problemele fundamentale ale gândirii ruse în secolul XIX şi începutul Secolului XX), Edit. Svarog, 1997. Pentru implicaţiile politice curente, vezi: James Scanlan, *The Russian Idea from Dostoevskii to Ziuganov*, **Problems of Post-Communism**, July/August, 1996, p.35-42. Pentru o interpretare istorică a ideii ruse ca un set de percepţii cu privire la specificitatea culturii ruse şi ca un model pentru o societate ideală, vezi: T.I. Kutkoveţ, I.M. Klyamkin, „Russkaya Ideya” (Ideea rusă), **Polis**, No.2, 1997, p.118-140.
9. Aleksandr Soljeniţan afirmă că, la sfârşitul secolului, „întrebare rusă” înseamnă „...a fi sau nu a fi pentru oamenii noştri. Există posibilitatea ca noi să fim măturaţi de pe faţa pământului.” Aleksandr Soljeniţan, *Rossya v Obvale* (Rusia în abis), Edit. Russkii Puti, Moscova, 1998, p.3.
 10. Pentru legătura între identitate şi rol, a se vedea: E.B. Reuter, C.W. Hart, *Introduction to Sociology*, McGraw-Hill Book Company, Inc., New York, 1933, p.114-143, 437-472, 500-530; Jonathan Mercer, „Anarchy and Identity”, **International Organization**, vol.42, Spring, 1995, p.229-252.
 11. S. Kortunov, *Rossya: Naţionalinaya Identichnosti na Rubeje Vekov* (Rusia: identitatea naţională la răscruce de secole), Moscovskii Obşestvenii Naucinii Fond, Moscova, 1997, p.5-6.
 12. Idee preluată din descrierea României post-comuniste şi adaptată la Rusia post-Sovietică. Vezi: Andrei Pleşu, *Obscenitatea Publică*, Humanitas, Bucureşti, 2004, p.147-149.
 13. Jessica Eve Stern, „Moscow Meltdown: Can Russia Survive?”, **International Security**, vol.18, No.4, Spring, 1994, p.40-65.
 14. Rogers Brubaker, *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*, Cambridge University Press, New York, 1996, p.29.
 15. Archie Brown, *Contemporary Russian Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2001, p.15.
 16. Ivan Korolev, „Integraţya Rossii v Mirovuiu Ekonomiku” (Integrarea Rusiei în economia mondială), **Pro et Contra**, vol.6, No.1-2, 2001, p.66-90.
 17. Marile reforme în istoria statului rus au respectat tiparul așa-numitei „transformării bolșevice”. Astfel, ciclul particular de dezvoltare însemna declanșarea reformei de sus, care trecea opoziția intelighenției, iar aceasta, fiind percepută ca o subminare a regimului, evolua în contra-

- reformă din partea autorităților. O analiză amplă la: Peter Reddaway, Dmitri Glinski, *The Tragedy Of Russia's Reforms*, The Endowment of the United States Institute of Peace, Washington, D.C., 2001, p. 17-27.
18. În literatura de specialitate este unanim acceptat că, în 1989, se declanșează un proces de democratizare în sistem, care a fost supranumit "Third Wave". Vezi: W. Phillips Shively, *Power and Choice: An Introduction in Political Science*, 6th edition, McGraw-Hill Companies Inc., Boston, 1999, p.157. Rusia, alături de Ucraina, Africa de Sud și Mexic, era considerată țară importantă în cadrul valului trei de democratizare. Vezi: Samuel P. Huntington, *Democrații pe termen lung în Cum se consolidează democrația*, coordonat de Larry Diamond, Yun-han Chu, Marc F. Plattner, Hung-mao Tien, Polirom, Iași, 2004, p.43.
 19. Paul Goble, „Russian Break-Up”, **NEFTE Compass**, vol.2, No.2, January 15, 1993, p.11.
 20. Dmitri Trenin, *op.cit.*, p.27.
 21. Paradigma „culturii strategice” a fost elaborată inițial pentru analiza politicii externe sovietice. „Cultura strategică” a fost definită ca o totalitate de idei, reacții emoțional condiționate și pattern-uri de comportare pe care membrii comunității naționale strategice le-au format prin instruire, imitare sau împărtășire pe parcursul dezbaterilor academice cu privire la strategia țării. Vezi: Jack Snyder, *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Options*, RAND Corporation, Santa Monica, 1977, p.8. Precum cultura politică, cea strategică se transmite de la o generație la alta, asigurându-se, astfel, continuitatea în politica externă, dar și tipare de comportament pe scena internațională. Însă, nu este exclusă posibilitatea ca în urma unor catastrofe naționale, cedări teritoriale importante sau a evenimentelor mondiale de mare anvergură, cultura strategică să sufere schimbări majore. Pentru o analiză desfășurată, vezi: Alastair Iain Johnston, „Thinking about Strategic Culture”, **International Security**, vol.19, No.4, Spring, 1995, p.32-44; Colin S. Gray, „Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back”, **Review of International Studies**, vol.25, No.2, January, 1999, p. 49-69.
 22. Dmitri Trenin, *The Russian Angle*, în *A Strategy for Stable Peace: Toward a Euroatlantic Security Community*, by James Goodby, Petrus Buwalda and Dmitri Trenin, United States Institute for Peace, Washington, D.C., 2002, p. 35-36.
 23. În opinia autorului, confuzia predomină în sistemul internațional, nu există ordine, doar dezordine. Jerry Pitzl, „Political Geography in an Era of Global Uncertainty”, **International Studies Notes**, vol.22, Winter, 1997, p.3. Încă din anii '70, Stanley Hoffmann vorbește despre germenii revoluției în relațiile internaționale, referindu-se la regulile după care funcționează sistemul internațional și relevanța dreptului internațional. Pentru o discuție amplă, vezi: Karl Deutsch, Stanley Hoffmann, *The Relevance of International Law*, Anchor Books, New York, 1971, p.41.
 24. Paul Kennedy, *The Rise and Fall of Great Powers*, Vintage Books, New York, 1987, p. 395-413.
 25. Dezintegrarea URSS a provocat o dezbateră de proporții care a generat o întreagă constelație de previziuni și descrieri ale prezentului și viitorului sistem internațional. Principalul criteriu de delimitare a pozițiilor în această multitudine de opinii este profunzimea schimbărilor. Pentru unii, dezmembrarea Imperiului Sovietic semnifică începerea perioadei de transformare a structurii sistemului internațional, ce va sfârși în noua structură globală a puterii. Pentru alții, dispariția confruntării Est-Vest a însemnat criza sistemului mondial modern și reprezenta o șansă pentru construirea unei ordini mondiale democratice. Pentru această dezbateră și mai multe opinii, vezi: James N. Rosenau, *Turbulență în politica mondială*, Edit. Academiei Române, București, 1994, p.1-36; Charles Krauthammer, „The Unipolar Moment Revisited”, **The National Interest**, Winter, 2002, p.5-17; Torbjorn L. Knutsen, *The Rise and Fall of World Orders*, Manchester University Press, Manchester, 1999; Henry Kissinger, *Diplomația*, ed. a II-a, Edit. BIC ALL, București, 2002, p.700-727; Tanaka Akihiko, *The New Middle Ages*, LTCB International Library Trust/International House of Japan, Tokyo, 2002, p.134-149; Paul Kennedy, *Preparing for the Twenty-First Century*, Random House, New York, 1993, p.3-134; Adam Roberts, „A New Age in International Politics?”, **International Affairs**, vol.67, No.3, July, 1991, p.509-525; James Gow, „A Revolution in International Affairs?”, **Security Dialogue**, vol.31, No.3, 2000, p.293-306; Immanuel Wallerstein, „Globalization or the Age of Transition? Long-Term View of the Trajectory of the World-System”, **Papers of Fernand Braudel Center**, 1999, disponibilă la: <http://fbc.binghamton.edu/iwtrajws.htm> (accesată la 3 august 2004); Giovanni Arrighi, „The Rise of East Asia and the Withering Away of the Interstate System”, **Papers of Fernand Braudel Center**, 1995, disponibilă la: <http://fbc.binghamton.edu/gaosa95.htm> (accesată la 3 august 2004); John MacMillan, „Beyond the Separate Democratic Peace”, **Journal of Peace Research**, vol.40, March, 2003, p.233-243; Edward D. Mansfield and Jack Snyder, „Democratic Transition, Institutional Strength, and War”, **Internatio-**

- nal Organization, vol.56, Spring, 2002, p.297-337; Karen Rasler and William R. Thompson, „Rivalries and the Democratic Peace in the Major Power Subsystem”, **Journal of Peace Research**, vol. 38, November, 2001, p.659-683; A. Utkin, „Geostructura XXI veka” (Geostructura secolului XXI), **Nezavisimaya Gazeta**, 1 septembrie, 2000, disponibilă la: www.ng.ru/printed/ideas/2000-09-01/8_geo.html (accesată la 23 iulie 2004); Francis Fukuyama, „The End of History?”, **The National Interest**, No.16, Summer, 1989, p.3-19.
26. Clasificarea statelor din sistemul internațional în post-moderne, moderne și pre-moderne, realizată de Robert Cooper, ne poate ajuta să scoatem în evidență diferențe dintre anumite zone de pe glob și modul în care se manifestă fenomenele politice, economice și militare în acestea. Vezi: Robert Cooper, *The Post-Modern State, in Re-Ordering the World*, ed. Mark Leonard, The Foreign Policy Centre, London, 2002, p. 11-20.
 27. M.M. Lebedeva, „Formirovanie Novoi Politiceskoi Strukturi Mira i Mesto v Nei Rossii” (Formarea noii structuri politice a lumii și locul Rusiei în aceasta), **Polis**, No.6, 2000, p.40-50; V.I. Krivohija, „Rossiya v Novoi Structure Mejdunarodnih Otnoşenii” (Rusia în noua structură a relațiilor internaționale), **Polis**, No.3, 1995, p.9-22; A.L. Straus, „Unipolarnosti: Konfentricskaya Structura Novogo Mirovogo Poryadka i Poziţiya Rossii” (Unipolaritatea: noua structură concentrică a ordinii mondiale și poziția Rusiei), **Polis**, No.2, 1997, p.27-44.
 28. Așa cum bine a observat Strobe Talbott, faza post-Război Rece era una agnostică, temporară și orientată în trecut; era o recunoaștere că, în timp ce toți știu ce etapă s-a încheiat, nimeni nu știa ce i-a luat locul sau ce urmează în continuare. Din acest punct de vedere, el își aduce aminte de nemulțumirea lui Bill Clinton, care spunea că problema operativă a momentului consta în faptul că o grupă de oameni inteligenți nu a fost în stare să vină cu o lozincă nouă. Vezi: Strobe Talbott, *The Russian Hand: A Memoir of Presidential Diplomacy*, Random House, New York, 2003, p. 130-134.
 29. Vitaly Zhurkin, *Phases in Modern Russia's Foreign Policy*, în *The Future Role of Russia in Europe and in the World*, by Armand Clesse, Vitaly Zhurkin, Luxembourg Institute for European and International Studies, Luxembourg, 1997, p.4.
 30. Nikolas K. Gvosdev, „The Sources of Russian Conduct”, **The National Interest**, vol.75, Spring, 2004, p.29-38.
 31. Igor Zevelev, *op.cit.*, p.47. Autorul afirmă că percepția elitelor a jucat un rol important în formularea politicii externe. O dată cu obținerea independenței, mulți experți de la diverse instituții de cercetare au ocupat poziții importante în guvernul rus.
 32. A.D. Bogaturov, *Etap za Globalnim. Liberalinii Naționalism vo Vneşnei Politike Rossii* (După etapa globală. Naționalism liberal în politica externă a Rusiei), Rossiiskii Naucini Fond, Moscova, 1994, p.29.
 33. În literatura de specialitate, elitele au fost definite în mod diferit. În accepțiunea unor autori, elitele reprezintă clasa conducătoare care exercită toate funcțiile politice, deține monopolul asupra puterii și se bucură de toate avantajele acesteia. Alți autori consideră că elitele sunt persoane de înaltă calificare și cele mai capabile în sferile lor de activitate. În final, o altă grupă de autori consideră că elitele înseamnă *leadership*-ul și straturile sociale din care provin liderii și că există o succesiune din generație în generație. Pentru interpretarea acestor definiții, precum și alte accepțiuni, vezi: J. Melsel, *Pareto and Mosca*, Englewood Cliffs, New Jersey, 1965, p.50; R.D. Putnam, *The Comparative Study of Political Elites*, Englewood Cliffs, New Jersey, 1976, p.23; J. Hinley, R. Gunther, *Elites and Democratic Consolidation in Latin America and Southern Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992, p.8.
 34. Termenul de „cultură politică” a fost elaborat de Gabriel A. Almond și Sidney Verba. Ei folosesc acest termen în două sensuri: prima semnificație – orientări politice specifice, atitudini față de sistemul politic și diferitele sale părți, precum și atitudini față de rolul binelui în sistem; a doua semnificație – sistemul politic, așa cum a fost internaționalizat în cunoștințe, sentimente, și evaluări ale populației sale. Vezi: Gabriel A. Almond, Sydney Verba, *Cultura Civică: Atitudini Politice și Democrație în Cinci Națiuni*, DU STYLE, București, 1996, p.42-56. Pentru o analiza a culturii politice ruse vezi: Eduard Batalov, „Politiceskaya Culitura Rossii Skvozi Prizmu Civic Culture” (Cultura politică în Rusia prin prisma culturii civice), **Pro et Contra**, vol.7, No.3, 2002, p.7-22.
 35. T.A. Şakleina, *Rossiiskaya Vneşnepoliticeskaya Misli: V Poiskah Naţionalinoi Strategii* (Gândirea politică externă rusă: în căutarea strategiei naționale), Moscovskii Naucini Fond, Moscova, 1997, p.3-7.
 36. Ş.V. Rivera, „Tendenții Formirovanya Sostava Postkomunisticeskoi Eliti Rossii” (Tendențele în formarea componenței elitelor postcomuniste ruse), **Polis**, No.6, 1995, p.61-66.
 37. Nu mi-am propus să explic politica externă rusă în totalitatea sa. Pentru alte abordări și analize care scot în evidență aspecte diferite de cele prezentate aici, vezi: Michael McFaul, „A Precarious Peace: Domestic Politics in the Making of Russian Foreign Policy”, **International Security**, vol.22, No.3, Winter, 1997-1998, p.5-35; Jona-

- than Valdez, *The Near Abroad, the West, and National Identity in Russian Foreign Policy*, în *The Making of Foreign Policy in Russia and the New States of Eurasia*, by Adeed Dawisha, Karen Dawisha, vol. IV, M.E. Sharpe, Armonk, 1995, p.84-109; Neil MacFarlane, „Russia, the West, and European Security”, **Survival**, vol.35, Autumn, 1993, p.3-25.
38. Despre rol și identitate, vezi: Michael Barnett, *Institutions, Roles, and Disorder: The Case of the Arab States System*, **International Studies Quarterly**, vol.37, September, 1993, p.271-296; K.J. Holsti, „National Role Conception in the Study of Foreign Policy”, **International Studies Quarterly**, vol. 14, September, 1970, p.233-309; Alexander Wendt, „Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics”, **International Organization**, vol.42, Spring, 1992, p.391-425.
 39. Vezi, de exemplu: Dimitri Simes, „Reform Reaffirmed”, **Foreign Policy**, No.90, Spring, 1993, p.48-53; L. Murawiec, „Putin's Precursors”, **The National Interest**, Summer, 2000, p.50.
 40. Există și alte clasificări de acest gen. De exemplu, Hedley Bull a observat că de-a lungul istoriei sistemului de state moderne, s-au aflat în competiție trei tradiții de gândire: tradiția hobbesiană sau realistă, care privește politica internațională ca pe o stare de război; tradiția kantiană sau universalistă, care vede funcționând în politica internațională o comunitate potențială a omenirii; și tradiția grotiană sau internaționalistă, care consideră politica internațională ca desfășurându-se în cadrul societății internaționale. Hedley Bull, *Societatea anarhică: un studiu asupra ordinii în politica mondială*, Știința, Chișinău, 1998, p.22-25. De asemenea, Alexander Wendt, în funcție de logica care domină sistemul, deosebește la nivelul macro structuri hobbesiene, lockiene și kantiene. Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, p.246-312.
 41. Martin Wight, *International Theory: The Three Traditions* edited by Gabriele Wight, Brian Ernest Porter, Holmes and Meier, New York, 1993, p.1-48.
 42. Specialiștii în domeniu au realizat mai multe clasificări complexe în care numărul grupărilor variază de la trei la șase. În acest sens vezi: Alexei G. Arbatov, „Russia's Foreign Policy Alternatives”, **International Security**, vol.18, No.2, Autumn, 1993, p.5-43; John B. Dunlop, „Russia: Confronting a Loss of Empire, 1987-1991”, **Political Science Quarterly**, vol.108, No.4, Winter, 1993-1994, p.603-634; Glenn Chafetz, „The Struggle for a National Identity in Post-Soviet Russia”, **Political Science Quarterly**, vol.111, No.4, Winter, 1996-1997, p.661-688; Vera Tolz, „Conflicting «Homeland Myths» and Nation-State Building in Postcommunist Russia”, **Slavic Review**, vol.57, No.2, Summer, 1998, p.267-294; Andrey Kortunov, *Russian National Interests: The State of Discussion in Russia's Place in Europe: A Security Debate*, by Kurt R. Spillman, Andreas Wenger, vol.I, Peter Lang, Bern, 1999, p.24-39; Sharon Werning Rivera, „Elites in Post-Communist Russia: A Change of the Guard?”, **Europe-Asia Studies**, vol.52, No.3, May, 2000, p.413-432; Hannes Adomeit, „Russia as a «Great Power» in World Affairs: Images and Reality”, **International Affairs**, vol.71, No.1, January, 1995, p.35-68; Olga Elizarova, „Obrazi Gosudarstva i Nații v Politiceskoi Kul'ture Sovremennoi Rossii” (Imaginea statului și națiunii în cultura politică a Rusiei contemporane), **Pro et Contra**, vol.7, No.3, 2002, p.92-110; Igor Zevelev, *The Redefinition of the Russian Nation, International Security, and Stability in Russia in the New Century. Stability or Disorder?*, edited by Victoria E. Bonnell, George W. Breslauer, Westview Press, Boulder, 2001, p. 265-289; Henrikki Heikka, „The Evolution of Russian Grand Strategy: Implications for Europe's North”, **Working Paper**, No.23, The Finnish Institute of International Affairs, 2000, p.3-4.
 43. Formulă preluată din Dmitri Trenin, *op.cit.*, p.27.
 44. Formulă preluată din Andrei P. Tsygankov, „From International Institutionalism to Revolutionary Expansionism: The Foreign Policy Discourse of Contemporary Russia”, **Mershon International Studies Review**, vol.41, No.2, November, 1997, p.247-268.
 45. Saharov afirmă că lumea a ajuns la un punct de bifurcație; pericolul războiului nuclear, polarizarea tot mai mare a lumii și sărăcia lumii a treia pot fi fatale pentru civilizația umană. El elaborează un scenariu futurologic optimist cu privire la transformarea pașnică a sistemului internațional: prima etapă – ca rezultat al confruntării forțelor politice staliniste, maoiste, leniniste de stânga și stângii reformatoare de orientare occidentală în lumea socialistă se înființează mai multe partide, ceea ce duce la multipartidism și pluralitatea de opinii; a doua etapă – în statele capitaliste masele în căutarea progresului civilizației umane prin vot democratic aduc la putere stânga reformatoare, care lansează inițiativa de coexistență pașnică globală cu lumea socialistă; a treia etapă – URSS și SUA depășesc diferențele și se focalizează pe soluționarea problemei sărăciei din lumea a treia; și a patra etapă – convergența socială duce la dispariția diferențelor dintre structurile sociale și eliberarea forțelor inovatoare din știință, acest proces culminând cu formarea unui guvern mondial. Pentru o analiză mai detaliată vezi: A.D. Saharov, *Mir. Proșes. Prava Celoveka* (Lumea.

- Proces. Drepturile omului), Nobel Lecture, The Nobel Foundation, Oslo, 1975, disponibilă la: www.yabloko.ru/Themes/History/sakharov_nobel_lec.html (accesată la 5 august 2004).
46. Pentru mai multe vezi: Bill Bradley, Hans-Dietrich Genscher, Harry Ott, John C. Whitehead, *Implications of Soviet New Thinking*, Institute for East-West Security Studies, New York, 1987, p.21-31, 49-57.
 47. Pe bună dreptate Andrei Kozârev poate fi considerat ideologul contemporan al școlii internaționalist idealiste în politica externă rusă, ideile sale fiind bine articulate în cartea sa. Vezi: Andrei Kozârev, *Preobrazenie* (Schimbarea), Edit. Mejdunarodnie Otnoşeniya, Moscova, 1995. Pentru o descriere detaliată a lui Kozârev ca diplomat și om de stat, vezi: Strobe Talbott, *op.cit.*, p.22-26.
 48. Dmitri Trenin, *op.cit.*, p.27.
 49. Roy Medvedev, *A Journey Through the Yeltsin Era*, Columbia University Press, New York, 2000, p. 9-85.
 50. De exemplu: Serghei Iușencov, Gleb Iakunin, Galina Starovoitova (asasinată în St. Petersburg în 1998).
 51. Printre aceștia pot fi remarcați: Nikolai Kosolapov, Andrei Kortunov.
 52. Cel mai reprezentativ pentru acest segment este considerat Evgheni Kiselev, directorul și realizatorul emisiunilor analitice de la postul de televiziune NTV, până la preluarea acestuia de Gazprom în perioada Putin.
 53. Dmitrii Furman, „Vneşnepolitieskie Orientiri Rossii” (Orientările politicii externe a Rusiei), **Svobodnaya Misl**, No.8, Iunie, 1995, p.3-17.
 54. Leonid Batkin, *Vozobnovlenie Istorii* (Reluarea istoriei), Edit. Moskovskii Rabocii, Moscova, 1990, p.287-296.
 55. Andrei Zagorskii, Anatolii Zlobin, Serghei Solodovnik, Mark Hrustalev, *Posle Raspada SSSR: Rossya v Novom Mire* (După dezintegrarea URSS: Rusia într-o lume nouă), MGIMO, Moscova, 1992, p.14-15.
 56. Pentru diverse opinii, vezi: Dmitri Furman, *op.cit.*, p.3-17; Andrei Kozârev, *op.cit.*, p.23-24.
 57. Probabil fără statele baltice datorită opțiunii ferme a acestora de a se integra în structurile Euro-Atlantice.
 58. Andrei Kozârev, *op.cit.*, p.175-180.
 59. Pentru realiștii Occidentali, puterea este definită în termenii de control, distribuție a capabilităților, în special a celor economice, militare, și tehnologice. Vezi: Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf, New York, 1964, p.9; Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Random House, New York, 1979, p.192; Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1981, p.13.
 60. Leonid Abalkin, „O Rossiiskih Naționalino-Gosudarstvenih Interesah” (Despre interesele naționale și de stat ale Rusiei), **Voprosi Ekonomiki**, No.2, Februarie, 1994, p.4-16; Eligiz Pozdnyakov, „Naŭya, Gosudarstvo, Naționalinie Interesi, Rossya” (Națiune, stat, interese naționale, Rusia), **Voprosi Ekonomiki**, No.2, Februarie, 1994, p.64-74.
 61. Clasificarea preluată din Jack Snyder, *Myth of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, Ithaca, 1991, p.7-9.
 62. Charles J. Halperin, „George Vernadsky, Eurasianism, the Mongols, and Russia”, **Slavic Review**, vol.41, No.3, Autumn, 1982, p.477-493.
 63. Iu.V. Tihonravov, *Geopolitika* (Geopolitica), Edit. Infra-M, Moscova, 2000, p.243-245.
 64. Mizând pe resursele proprii pentru reforma economică, această concepție presupune mutarea centrului de greutate al Rusiei în Ural și Siberia de Vest, inițierea proiectelor economice în cadrul C.S.I. care ar duce la crearea spațiului economic comun și va permite valorificarea potențialul Extremului Orient. Mai detaliat, vezi: Țimburski V.L., „Ostrov Rossya: Perspektivi Rossiiskoi Geopolitiki” (Insula Rusia: perspectivele geopoliticii ruse), **Polis**, No.5, 1993, p.27-56.
 65. Cum ar fi deputatul Aleksandr Peskunov, Evghenii Kojhin, Aleksei Țarev.
 66. Printre aceștea se numără Gheorghii Arbatov, Stanislav Șatalin, Nikolai Petrakov.
 67. L. Gusev, D. Lednev, „Vneşnya Politika Budușei Rossii” (Politica externă a viitoarei Rusii), **Opozitsiya**, No.2, 10 Decembrie, 1993.
 68. Serghei Karaganov, „Vneşnepolitieskaya Strategya Rossii v Blijnem Zarubejii” (Strategia Rusiei în vecinătatea apropiată), **Diplomaticeskii Vestnik**, No.21-22, 1992, p.34-48.
 69. Aleksei Bogaturov, „The Eurasian Support of World Stability”, **International Affairs**, vol.2, February, 1993, p.26-37.
 70. Aleksei Arbatov, „Imperya ili Velikaya Derjava” (Imperiu sau o mare putere?), **Novoe Bremya**, No.50, Noiembrie, 1992, p.20-23.
 71. N.A. Nartov, *Geopolitika*, Edit. Unity, Moscova, 2002, p.150-151.
 72. Printre aceștia, pot fi menționați: ex-vice președintele Aleksandr Rutskoi, speaker-ul Sovietului Suprem Ruslan Hasbulatov, fostul președinte al comisiei parlamentare pe politică externă, Evgheni Abramțov, și Ghenadi Ziuganov, președintele Partidului Comunist din Rusia.
 73. De exemplu Arkadi Volski – președintele industriașilor din Rusia.
 74. În particular, fostul președinte al Consiliului de Securita-

- te, Iuri Skokov, fost ministru de externe Evgheni Primakov și vice-premierul Oleg Lobov.
75. Șamili Sultanov, Aleksandr Prohanov, „Izmenitsya Ctobi Vijiti” (Să ne schimbăm ca să supraviețuim), **Deni**, No.6, 1991, p.3.
 76. Sergei Baburin, „Naționalie Interesi Rossii na Rubeje XXI veka” (Interesele naționale ale Rusiei la începutul secolului XXI), **Naș Sovremenik**, No.2, Februarie, 1995, p.173-176.
 77. Șamili Sultanov, Aleksandr Prohanov, *op.cit.*, p.3.
 78. Pentru o analiză detaliată, vezi: A.S. Panarin, *Rossya v tivilizaționom Proșese: Mejdu Atlantizmom i Evraziistvom* (Rusia în procesul civilizațional: între atlantism și eurasianism), Institut Filosofii RAN, Moscova, 1994, p.32-115. Poziția lui Panarin este considerată cea mai sofisticată versiune al neo-eurasianismului din cele elaborate în perioada post-sovietică. Acesta cheamă Rusia să reziste consumului hedonist iresponsabil și modernismului comprador al Occidentului. Vezi comentariul: James H. Billington, *Russia in Search of Itself*, Woodrow Wilson Center/Johns Hopkins University, Baltimore, 2004, p.155-230.
 79. Lev Gumilev, *Ritmi Evrazii* (Ritmurile Eurasiei), Edit. Progres, Moscova, 1993, p.178-182.
 80. Șamili Sultanov, Aleksandr Prohanov, *op.cit.*, p.3.
 81. Serghei Baburin, *op.cit.*, p.174.
 82. Necesitatea unui regim autoritar în totalitate corespunde conceptului de „idea-crație” elaborată de eurasianiști, care au văzut în aceasta cea mai optimală formă de guvernare care se va baza pe valorile morale și spirituale a societății. Pentru o analiză detaliată vezi: Lev Gumilev, *op.cit.*, p.191; N.S. Trubețkoi, *Ob Idee – Pravitelinițe Ideocrateskogo Gosudarstva / Istoria, Culitura, Yazik* (Despre idee – conducătoarea statului ideocratic / Istoria, Cultura, Limba), Edit. Progres, Moscova, 1995, p.329.
 83. Ghenadi Ziuganov, *Rossya – Rodina Moya* (Rusia – patria mea), Edit. Informpeciati, Moscova, 1998, p.158.
 84. Nikolai Danilevski, *Rossya i Evropa: Vzglyad na Culiturnie i Politiceskie Otnoșenya Slavyanskogo Mira k Romano-Germanskomu* (Rusia și Europa: o perspectivă politico-culturală asupra relațiilor lumii slave cu cea germano-catolică), Edit. Eksmo, Moscova, 2003, p.354-418.
 85. Aleksandr Dughin, „Conservativnaya Revoliutya: Kratkaya Istoriya Ideologii Tretiego Puti” (Revoluția conservatoare: o istorie scurtă A Treia Cale), **Elementi**, No.1, 1992, p.2-6.
 86. I.I. Dusinski, *Geopolitica Rossii* (Geopolitica Rusiei), Edit. Jurnal Moskva, Moscova, 2003; K.S. Gadjiiev, *Vedenie v Geopoliticu* (Introducere în geopolitică), Edit. Logos, Moscova, 2002; Aleksandr Dughin, *Osnovi Geopolitiki* (Bazele geopoliticii), Edit. Arktogetya, Moscova, 1997.
 87. Se bucură de mare popularitate și au fost traduse în rusă lucrările lui Harold J. Mackinder, Alfred Thayer Mahan, Karl Haushofer, Nicolas Spykman. Pentru analiza detaliată a acestor tradiții geopolitice, vezi: John O'Loughlin, *Dictionary of Geopolitics*, Greenwood Press, Westport, 1994, p.109-111, 155-158, 222-223; Klaus Dodds, David Atkinson, *Geopolitical Traditions*, Routledge, London, 2000, p. 25-71.
 88. De pildă Mihail Astafiev, Serghei Terehov, Victor Aksiușin, Victor Anpilov, Albert Makașov.
 89. Liderul partidului fiind Vladimir Jirinovskii și sprijinită de vicele său Mitrofanov și alți membri ai partidului.
 90. Ceea ce în traducere din rusă înseamnă „ai noștri”.
 91. Printre acestea se numără: Stanislav Kunaiev, Aleksandr Nevzorov, Ilia Glazunov. și publicațiile **Deni**, mai târziu **Zavtra** și **Elemente**.
 92. Aleksandr Dughin, *op.cit.*, p.59-79.
 93. *Ibidem*, p.56-59. Conform principiului „inamicului comun”, Rusia trebuie să urmărească încheierea alianțelor strategice cu statele care sunt sau au fost supuse la presiunile Atlanțiștilor, au tradiția istorică de promovare a proiectelor geopolitice opuse Atlantismului și posedă forța economică și tehnologică pentru a deveni o componentă importantă în blocul trans-Eurasatic.
 94. Aleksandr Dughin, *Evraziiskii Puti kak Naționalinaya Ideya: Strategiceskie Perspektivi Razvitya Rossii v XXI veke* (Calea eurasiatică ca idee națională: perspective strategice de dezvoltare a Rusiei în secolul XXI), Edit. Arktogetya, Moscova, 2002, p.4-18.
 95. V.L. Petrov, *Geopolitica Rossii: Vozrojdienie ili Gibeli?* (Geopolitica Rusiei: renașterea sau pieirea?), Edit. Vece, Moscova, 2003, p.187-209.
 96. Andrei P. Tsygankov, *op.cit.*, p.247-268.
 97. Iuri Fedorov, „Krizis Vneșnei Politiki Rossii: Konțeptualinii Aspect” (Criza politicii externe ruse: aspect conceptual), **Pro et Contra**, vol.6, No.1-2, 2001, p.31-49.
 98. Nikolai Kosolapov, „Stanovlenie Subiecta Rossiiskoi Vneșnei Politiki” (Definitivarea subiectului politicii externe ruse), **Pro et Contra**, vol.6, No.1-2, 2001, p.7-30; Aleksei Pușcov, „Vneșnya Politika Rossii s 1991 po 2001 godi: Stolknovenie s Novoi Realinosti” (Politica externă a Federației Ruse 1991-2001: confruntarea cu realitatea), **Vestnik Analitiki**, No.6, 2001, p.24-33; N.P. Popov, „Vneșnya Politika Rossii” (Politica externă a Federației Ruse), **Mirovaya Economic i Mejdunarodnie Otnoșenya**, No.3, 1994, p.52-59; Neil Robinson, *Russia: A State of Uncertainty*, Routledge, London, 2002, p.135-144.

99. O abordare similară a fost adoptată de Zbigniew Brzezinski, el vorbind despre marile opțiuni geostrategice care au apărut în anii '90. Vezi: Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice*, Edit. Univers Enciclopedic, București, 1999, p.113-134.
100. Despre lumea multipolară au vorbit toți miniștri de externe ai Rusiei post-Sovietice. Invocarea lumii multipolare nu este fără precedent pentru discursul și gândirea politică rusă. Astfel, în anii '70-'80, în documentele PCUS se sublinia existența a trei centre de putere ale imperialismului contemporan, o aluzie la Statele Unite, Europa de Vest și Japonia.
101. Reprezentativ în acest sens este studiul lui K.E. Sorokin, „Rossya i Mnogopolynosti: Vremya Obnimati i Vremya Uclonyatsya ot Obyatii” (Rusia și Multipolaritatea: „timpul să îmbrățișăm și timpul să ne eschivăm de îmbrățișări”), **Polis**, No.1, 1994, p.7-32.
102. În ultimul timp, specialiștii apelează tot mai mult la indicatori cantitativi în analiza politicii externe a statelor sau a dinamicilor regionale, cum ar fi structura relațiilor economice externe, numărul și distribuția ambasadelor în lume și multe altele. Vezi de exemplu: V. Kolossov, A. Trevish, A. Turovsky, *Les Systemes Geopolitiques de l'Europe Centrale et Orientale vus de la Russie in Nations et Frontieres dans la Nouvelle Europe*, ed. E. Filippart, Complexe, Bruxelles, 1993, p.81-104.
103. Datele au fost preluate din V.A. Kolosov, R.F. Turovskii, „Geopoliticeskoe Polozhenie Rossii na Poroge XXI veka: Realii i Perspektivi” (Situția geopolitică a Rusiei la începutul secolului XXI: realitatea și perspective), **Polis**, No.3, 2000, p.40-60.
104. Printre aceștia pot fi menționați: Ceaadaev, Peciorin sau Lunin.
105. Fiind admiratorul lui Bentham, Speranskii a gândit trecerea Rusiei la monarhie constituțională în care puterea țarului ar fi echilibrată de parlament. O dată cu revenirea pendulului represiunilor politice în Rusia, Speranski a fost exilat în Siberia. Vezi: A. Utkin, *op.cit.*, p.122-123.
106. H. Timmerman, „Russian Foreign Policy Under Yeltsin: Priority for Integration into the «Community of Civilized States»”, **Journal of Communist Studies**, vol.8, No.4, 1992, p.163-185.
107. Dmitri Trenin, „Identicinosti i Integratya: Rossya i Zapad v XXI veke” (Identitatea și integrarea: Rusia și occidentul în secolul XXI), **Pro et Contra**, vol.8, No.3, 2004, p.9-22.
108. S. Iu. Barsukov, „Prinadlejit Li Rossya k Tretiemu Miru?” (Apartine Rusia lumii a treia?), **Polis**, No.4, 2000, p.60-71.
109. Andrei Kozârev, „Transformatya ili Kafkini Metamorfozi” (Transformarea sau metamorfoze în stil Kafka), **Nezavisimaya Gazeta**, 20 August, 1992, p.3.
110. Egor Gaidar a fost poreclit „băiatul din Chicago”, aluzie la școala neo-liberală a economiștilor din acest oraș. În argumentarea declanșării „terapii de șoc”, el afirma că perioada când economia țării putea fi stabilizată fără măsuri nepopulare și extrem de dureroase a trecut. În opinia lui, trebuie luată o decizie definitivă în privința reformelor economice, deoarece, odată luată, nu va exista o cale de întoarcere. Într-un interviu, el spunea: „Noi trebuie să închidem ochii și să ne aruncăm în necunoscut”. Vezi: interviu în **Komunist**, No.2, 1990, p.33; interviu în **Pravda**, 16 Aprilie, 1990, p.3.
111. În februarie 1992, președintele Elțan a trimis o scrisoare prim-ministrului japonez Miyazawa, în care s-a referit la Japonia ca la un potențial partener aliat. În august 1992, vice-prim ministrul Mihail Poltoranin, în timpul conferinței de presă la Tokyo, a prezentat viziunea președintelui în problema insulelor, potrivit căreia Elțan favoriza soluția convenită în 1956 (cedarea a două insule în schimbul încheierii unui tratat de pace), dar niciodată implementată. Pentru mai multe vezi: Kyoji Komachi, *Concept Building in Russian Diplomacy: the Struggle for Identity*, Center for International Affairs, Harvard University, May 3, 1994, p.3-4.
112. Statele Unite erau privite ca un „aliat natural” al Rusiei reformatoare. Astfel, în februarie 1992, la Camp David, a fost semnată declarația între cele două țări, ca ulterior în iunie, același an, să fie semnată Carta Parteneriatului Ruso-American, iar mai târziu și Declarația de la Vancouver în care se anunța Parteneriatul Strategic între Statele Unite și Rusia.
113. G.A. Arbatov, *Rossisko-Amerikanskii Otnoşeniya: Problemi i Zadaci* (Relațiile ruso-americane: probleme și obiective), SȘA-EPI, Moscova, 1994, p.3-12.
114. A.A. Arbatov, „Rossya: Naționalnaya Bezopasnost v 90 godi” (Rusia: securitatea națională în anii '90), **Mirovaya Ekonomika i Medunarodnie Otnoşeniya**, No.7, 1994, p.5-15.
115. O dovadă de necontestat în acest sens apare într-un pasaj din memoriile lui Strobe Talbott. El își aduce aminte momentul iulie 1994 de la summit-ul G-7 în Italia, când, la întrebarea unui jurnalist cu privire la retragerea trupelor ruse din țările baltice, Elțan a răspuns cu un „mare niet” (niet din rusă nu). Atunci, Talbott s-a apropiat de Kozârev și i-a spus că acesta, revenind cu șeful său acasă, va trebui să facă uz de toată magia sa ca această problemă să fie rezolvată. Kozârev l-a

- privit cu disperare și a zis: „Îmi este teamă că eu am pierdut toate puterile magice pe care le aveam”. Vezi: Strobe Talbott, *op.cit.*, p.128.
116. T.A. Șakleina, V.I. Batiuk, *Rossiya i Amerika: Rossiiskaya Vneșnepoliticeskaya Misli o Rossisko-American-skih Otnoșeniyah* (Rusia și America: gândirea externă rusă despre relațiile ruso-americe), RNF-ROP, Moscva, 1992, p.36-66.
 117. Astfel, reprezentantul marcant al opoziției, Vladimir Jirinovskii, a promis, pe parcursul campaniei electorale, să reducă prețurile la vodcă, să așeze 25 de milioane de etnici ruși care au rămas în afara țării de evrei și alte elemente străine, și că Rusia va redobândi teritoriile pierdute în favoarea Turciei, Finlandei și Statelor Unite (referindu-se la Alaska).
 118. Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa a fost inițiată în 1975 la Helsinki, ulterior transformându-se în Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa.
 119. Ulterior, Kozârev a explicat discursul său prin dorința de a avertiza asupra pericolului revenirii neo-bolșevicilor la putere sau a așa-ziselor „partide ale războiului”, care se opun orientării democratice a lui Elțîn. El a explicat într-un articol că suportul pentru mișcările separatiste în republicile ex-sovietice era acordat tocmai de cei care doreau detronarea lui Elțîn și schimbarea cursului politic. Vezi: Andrei Kozârev, „Partiya Voini Nastupaet i v Moldove, i v Gruzii i v Rossii” (Partidul războiului înaintază în Moldova, Georgia, și în Rusia), *Izvestiya*, 30 Iunie, 1992, p.3; Michael McFaul, „Why Russia's Politics Matter”, *Foreign Affairs*, vol.74, No.1, January/February, 1995, p.87-99.
 120. Vezi, de exemplu: Suzanne Crow, „Kozyrev Doctrine: the CIS is Our Turf”, *RFE/RL Research Report*, No.3, July 15, 1994, p.28.
 121. Evgheni Abramtsov era președintele Comisiei pentru Afaceri Externe a Sovietului Suprem din 1992.
 122. „Doctrina Monroe”, datată 1823, este un cunoscut document al politicii externe americane. Aceasta stabilea politica față de emisfera vestică [America de Nord și de Sud] pentru a preveni extinderea sistemului politic european bazat pe putere și de asemenea influența puterilor europene. Pentru detalii vezi: John O'Loughlin, *op.cit.*, p.166-68.
 123. V.L. Țimburskii, „Geopolitica dlya Evraziiskoi Atlantidi” (Geopolitica pentru Atlantida eurasiatică), *Pro et Contra*, vol.4, No.4, 1999, p.57-79.
 124. Textul complet al decretului poate fi găsit în *Rossiiskaya Gazeta*, 23 Septembrie, 1995.
 125. Itar-Tass, 1 Martie, 1993.
 126. Dov Lynch, *Russian Peacekeeping Strategies in the CIS*, Royal Institute of International Affairs, London, 2000, p.2.
 127. Semnat de Armenia, Belarus, Kazahstan, Kârgîzstan, Rusia, Tadjikistan și Uzbekistan.
 128. Semnat de Armenia, Kazahstan, Kârgîzstan, Rusia, Tadjikistan și Uzbekistan.
 129. Semnat de Kazahstan, Kârgîzstan, Rusia, Tadjikistan și Uzbekistan.
 130. Rajan Menon, „In the Shadow of the Bear: Security in Post-Soviet Central Asia”, *International Security*, vol. 20, No.1, Summer, 1995, p.149-181.
 131. În Transnistria, Abhazia, Ossetia de Sud, Tadjikistan.
 132. Georgia, Ucraina, Uzbekistan, Azerbaijan, R. Moldova.
 133. Pentru o analiză mai detaliată, vezi: Dmitry Gorenburg, „Regional Separatism in Russia: Ethnic Mobilization or Power Grab?”, *Europe-Asia Studies*, vol.51, No.2, March, 1999, p.245-274.
 134. S.W. Garnett, „A Nation in Search of Its Place”, *Current History*, October, 1999, p. 329.
 135. Scriitorul rus Karamzin a devenit faimos la începutul secolului XIX pentru cartea sa, *Istoria Statului Rus*. Principala sa idee era că Rusia nu trebuie să abandoneze tradițiile sale și că Occidentul era sursa principală a tuturor necazurilor pentru Rusia. Vezi: V.O. Kliuevski, *Istoričeskie Portreti* (Portrete istorice), Edit. Pravda, Moscova, 1990, p.488-490.
 136. De exemplu vezi: Ghenadi Ziuganov, *op.cit.*
 137. Printre acestea pot fi menționați Alexandr Dughin, Eduard Limonov și alți intelectuali grupați în jurul revistelor **Deni** și **Elementi**.
 138. Evgeni Primakov, „Rossiya v Mirovoi Politike” (Rusia în politica mondială), *Mejdunarodnaya Jizni*, No.5, 1998, p.6-9.
 139. Pentru mai multe detalii despre conceptul „balanței de putere”, vezi: Ernst B. Haas, „The Balance Power: Prescription, Concept, Propaganda?”, *World Politics*, vol.5, No.4, July, 1953, p.442-447.
 140. Evgeni Primakov, „Mnogopolynarii Mir i Organizatya Obiedinenih Nații” (Lumea multipolară și Organizația Națiunilor Unite), *Mejdunarodnaya Jizni*, No.10, 1997, p.4.
 141. A.V. Niyazov, „Evraziiskii Contraglobalizm - Budușee Rossii” (Contraglobalizare eurasiatică - viitorul Rusiei), *Nazavisimaya Gazeta*, 3 Februarie, 2001, disponibilă la: www.ng.ru/printed/rus/2001-02-10/4_mir.html (accesată la 12 august 2004).
 142. În cadrul acestei întâlniri, președintele Elțîn a observat că Europa nu mai are nevoie de unchi, făcând aluzie la celebra titulatură a Statelor Unite, „Uncle Sam”.

■ Monitor Strategic ■

143. Hannes Adomeit, *Russia, Europe and «Euroatlantism»: Triangular Relationships in Transition*, Carnegie Moscow Center, October 27, 2003, disponibilă la: www.carnegie.ru/en/pubs/media/68368.html (accesată la 8 ianuarie 2004).
144. Pentru o analiză detaliată a politicii ruse în Balcani în această perioadă, vezi: Mike Bowker, „The Wars in Yugoslavia: Russia and the International Community”, **Europe-Asia Studies**, vol.50, no.7, November, 1998, p. 1245-1261; Serghei Romanenko, Artem Ulunyan, „Balkanskaya Politika 90 godov: V Poiskah Smisla” (Politica balcanică în anii ‘90: în căutarea sensului), **Pro et Contra**, vol.6, No.4, 2001, p.46-58.
145. Alexei Arbatov, *A War for Three*, „Yabloko” political party official site, disponibil la: www.eng.yabloko.ru/Publ/Archive/Papers/Arb_war.html (accesat la 14 februarie 2004).
146. Victor Cecevatov, general în armata rusă și comandantul forțelor terestre ruse în Extremul Orient, a catalogat intervenția NATO drept „începutul celui de-al III-lea Război Mondial”. În consecință, el a cerut să fie pus la comanda unității militare care va fi trimisă în Serbia pentru a respinge „agresiunea” NATO.
147. În vara anului 1999, câteva sate din Daghestan, republica învecinată cu Cecenia, au fost invadate de formațiuni para-militare în compoziția cărora se aflau luptători arabi și ceceni. Scopul declarat al acestora era impunerea wahhabismului, o versiune extremă a Islamului sunnit, în acele teritorii.
148. Strobe Talbott, *op.cit.*, p. 364.
149. Gilbert Achcar, *Noul Război Rece. Lumea după Kosovo*, Edit. Corint, București, 2002, p.11-13.
150. Paula J. Dobriansky, „Russian Foreign Policy: Promise or Peril?”, **The Washington Quarterly**, vol.23, No.1, 1999, p. 135-144.
151. Dmitri Trenin, „Realpolitik i Realnaya Politika” (Realpolitik și politica realistă), **Nezavisimaya Gazeta**, 30 Septembrie, 1999, disponibilă la: <http://nvo.ng.ru/printed/concepts/1999-09-30/realpolitik.html> (accesată la 16 februarie 2004).

Né le 12 août 1978, Stanislav Secrieru est spécialiste en évolutions politiques, économiques et militaires en Russie post-soviétique et dans l'espace CÉI, en relations de la Russie avec les États-Unis, la Chine, le Japon, l'UE. Il est diplômé en relations internationales et intégration européenne et est en train de suivre des études doctorales en relations internationales à l'École Nationale d'Études Politiques et Administratives.

Born on August 12, 1978, expert in the military, political and economic developments in post-soviet Russia and CIS space, in the Russia-US, Russia-China, Russia-Japan and Russia-EU relations. PhD candidate of the National School of Political Studies and Public Administration (NSPSA) with specialization in international relations, BA degree in international relations and European integration.

The Politics of Impotence

Post-Communist Europe between primacies, 1989-2005

*Andrei Miroiu, Valentin Quintus Nicolescu,
Școala Națională de Studii Politice și Administrative*

I. Introduction

The dissolution of the Soviet empire at the end of the Cold War opened a new era for the Eastern and South-Eastern European states. Once tightly connected by political and economic ties, under the hegemonic Soviet rule, now they have found themselves freed of all ideological and military restraints. The Soviet primacy in this area gone meant that the former communist states were free to pursue their own particular visions of the future, in a new, apparently un-restraining international environment. However, the same Soviet withdrawal also opened new questions in the region: a power vacuum appeared and in these circumstances, especially in the Balkans, fueled by cultural and political factors old issues reemerged, forging the crisis that shaped the history of the last decade.

On the other hand, the process triggered by the fall of the USSR and of its security system embodied by the Warsaw Treaty Organization opened the way towards independence also for ex-Soviet states, both in Europe and in Central Asia. Russia, the successor state of the vast Soviet empire, proved – at least for the years to come – unable to stop the centrifugal tendencies within the ex-Soviet space, though an institutional response was created, in the form of the Commonwealth of Independent States. The end of the Cold War period and, as many authors have asserted, the end of the “short” 20th century left Russia in a very vulnerable position as a great power, still owning the military attributes of a superpower, but lacking the political means to affirm its international status. Adding to this, the surrounding international environment manifested with a strong rejection towards Russian attempt to regain hegemonic position, especially when Moscow was facing serious threats from within

its borders, as the tendencies towards independence manifested by Chechnya.

The main goal of our article focuses on the latter evolutions within two particular international subsystems, considered mainly on two dimensions – that of the states forming those international subsystems and that of the hegemonic tendencies of major international actors towards these regions, especially Russia. The first area of interest consists on three categories of states. The former Soviet satellite states, ex-members of the Warsaw Treaty Organization – Czechoslovakia, Hungary, Poland, Romania, Bulgaria and former German Democratic Republic represent the first group, to which are added the so-called dissident-states of Albania and Yugoslavia, as the second group. In particular, the Yugoslav and the Czechoslovak areas must be considered both as part of the larger, general East-European subsystem, due to their federative nature and because they have broken down into their constitutive elements, as micro-subsystems, this applied especially to the Yugoslav region. The third category of states consists of the former Soviet states of Ukraine, Moldova, Belarus, Lithuania, Estonia and Latvia.

Post-communist Europe became a very dynamic area, where the balance of power and influence was shifting between Western powers and the newly regained Russian imperial ambitions.

The second area of interest is represented by the Caucasus region, composed of former Soviet states, like Armenia, Georgia and Azerbaijan.

During the Cold War era, these countries were either part of the Soviet state itself, or part of its European hinterland, seen mostly as both an ideological „cordon sannitaire” between the Soviet Union and the Western

■ Monitor Strategic ■

capitalist world (Stalin), and as a base of operations towards the same Western Europe, in case the Cold War went hot. The Caucasus region, part of the Soviet empire, had a crucial importance in the overall theater of operations of the "imperial overstretch" in Afghanistan that finally led to the collapse of the entire communist block.

With the end of bipolarity and the beginning of the unipolar era, Russia was pushed back, towards its old tsarist borders. This triggered a strong response from the conservative high-ranking politicians and military within the Party, leading towards the failed coup that finally brought down the mighty Soviet empire. Later, after the complete collapse of the Soviet Union and the rise of Mr. Yeltsin, the Russian borders were pushed even further, to the outskirts of the European continent, determining the emergence of some extreme reactions of the Russian political class. Russia's century old imperial feeling were challenged to produce an ideological counterstrike based on Orthodoxism, pan-Slavism and anti-Western feelings, that asserts the historical role of Russia in both balancing Western imperialist tendencies and protecting the Western culture from barbaric invasions from the east. As soon as Russia finally loses all acquisitions of Peter the Great's, that have been troubling Europe since the 18th century, „the decline of Europe“ will become a fact. It will lose its role as a center of historical events of "world importance". In terms of foreign policy, Russia developed, during Mr. Yeltsin's mandate, the "near abroad" doctrine, referring to the former Soviet republics as representing Russia's zone of vital interests, thus being refused to any potential regional or global competitors.

This was a strong signal for both internal and external political media that Russia is already reaffirming its preeminence in the area. This was also maintained by the affirmation, as early as in the 1993 "Military Doctrine", of the possibility of first use of nuclear weapons in the "near abroad". The Security Strategy in 2000, followed by some interventions from the defense minister, Serghey Ivanov in the late 2003, forming the so-called "Putin doctrine" are bringing the

principles first stated by Yeltsin in 1995 to a new level. This augmented Russian position and asserted that Russia has the right to intervene military within the CIS space and has to protect its network of gas and oil pipelines, even those parts located outside the Russian borders.

Our article follows the Russian struggle to regain its former influence in what was generally known as its hinterland, in competition with the growing economic and political interest of the Western powers within these areas.

II. Central and Eastern Europe. The Balkans

The popular view on the transition from the Cold War era towards the liberated, capitalist societies is generally marked by the common misconception according to which the only goal of the ex-communist countries was just the pursuit of a democratic, pluralist model towards reforms. However, one has to notice the fact that in reality this type of agendas were biased by various subjective political inputs, mostly relying on the regained sense of nationality and ethnicity, which, in turns, brought on to the surface issues commonly associated with the interwar period which were thought extinct. This is the case of political, religious and ethnic questions posed all across post-communist Europe, well-known cases being those of Yugoslavia, Czechoslovakia or Romania in 1990, and the list may go on. On the other hand, the frustrations accumulated during the Cold War period produced a genuine anti-Russian sentiment amongst both the population and the ruling classes, especially in countries inhabited by non-Slavic populations, like Romania, Estonia, Lithuania or Latvia. The Romanians, for example, have learned to fear from a weak Russia as from a strong one. Their long and tensioned history with nearby Russia determined the apparition of such feelings even in Slavic countries, as Poland or Czechoslovakia.

The main target of the newly formed democratic governments in post-communist Europe was to gain the much-needed political independence from the Soviet hegemony, by following two major directions. First, changing their political and economic orientation and second-

ly, insure their own security, in the context of the collapse of the Warsaw Treaty Organization system. Thus, a strong pro-Western sentiment emerged, determining the overall political orientation of the ex-communist countries into establishing their main political goals – European integration, NATO accession.

However, the dismantling of the economic framework sustained by the late Soviet power, especially in the form of the CMEA (the Council for Mutual Economic Assistance), produced a further division within the former East-European communist block, in terms of wealth and economic growth. Poland, the Czech Republic, Hungary (the most economically advanced countries in the area) sought to define their own way towards integration and Europeanization, first, by passing through a harsh political reform process leading to democratization and secondly, by joining forces together, creating the Visegrad Group, aimed to the EU and NATO integration. Their common economic and political “shock therapy” strategies, combined with a very powerful lobby in chancelleries from Washington to Paris, London and Berlin meant that their goals, both in terms of European integration and in obtaining an increased security level in the region by joining NATO were becoming more achievable.

This resulted in a form of segregation amongst the Eastern states, based primarily on their own capacity to produce or augment their wealth, thus generating another line of cleavage in the area, along the already existing ethnic, religious and cultural ones. Thus, the economic fragmentation of the Eastern and Southeastern European states represented one of the starting points of the crisis within the Balkans region and one of the major factors that triggered the dissolution of the Czechoslovak state. Yet, it should not be underestimated the fact that this region attracted the capital and interests of Western powers as soon as Soviet forces left the area. Following the Polish, Hungarian and Czech example, other nations within the former Yugoslav federation, such the Croats and the Slovenians struggled to detach themselves from the troubled region and to reshape their images according to the way they imagined the West.

Behind the economic curtain, the “weak” poor states of Albania, Yugoslavia, Macedonia, Bosnia, Bulgaria, Romania and Slovakia stood and watched helplessly what it seemed to be their own downfall, considering themselves as being thrown for the second time in fifty years in the arms of the Russians. Political reactions within these countries varied from the total rejection of the Russian alternative (the Romanian case) to its acceptance, based on Russia’s secular role of protector of the Slavic peoples in South-Eastern Europe (the Serbian or Slovak cases). Of course, many within these countries regarded this particular state of affairs as being largely the cause of European integration discriminatory policies that were supposedly creating and maintaining the “gray area” of states between the EU borders and the CIS. For about a decade after the end of Soviet hegemony Western powers showed little interest towards this area. Only the Kosovo War (1999) was to change this attitude, as it also transformed the trans-Atlantic partnership. In these countries, the political regime became more and more marked by corruption, oligarchies formed generally around old communist pressure groups turned capitalist, the internal political agendas started to be marked by ethnic and religious intolerance when facing harsh economic crisis. A new type of political regime appeared, largely reflecting the authoritarian Russian model. In Romania, tensions between the Magyar community and the Romanian majority that evolved in the violent Targu Mures clashes in 1990, finally seemed to be put to rest after the 1996 elections when the Democratic Magyar Union (DMUR) was invited to join the governmental coalition of the Democratic Convention. After the 2000 and 2004 elections, the DMUR remained in one form or another in power.

The potential crisis was avoided in Romania, but the same scenario did not apply to the former Yugoslav region. Practically, the whole area was in a state of war during the ’90s, the only exception being Slovenia. The entire region was somewhat wiped out from the political charts, while the war was raging along the fault lines between civilizations, designed in 1993 by Samuel Huntington.

■ Monitor Strategic ■

Repeated discussions, especially within the EU, regarding the creation of a European task force able to deal with conflicts across the continent, led nowhere, while the Balkan crisis continued to escalate. Finally, the Kosovo crisis brought to an abrupt end for the years to follow both European military aspirations and any Russian imperial ambitions. The successful NATO humanitarian intervention, mainly under the American flag, illustrated two separate realities. First, the fact that the EU was still far from being able to act as a major military power on its own, able to prevent or solve conflicts throughout the continent – the first EU troops being deployed in the area only in 2005. Second, the fact that Russia ceased to represent a real force in the region, Milosevic's hopes of counterbalancing the Western powers by calling on Russia failed lamentably, while the own Russian effort to project force in Kosovo failed. From now on, Russian hegemonic claims in Eastern Europe had to be restrained only to the CIS area.

Moreover, the CIS European borders did not coincide with those of the former USSR, with the three Baltic States withdrawing from the Union at the beginning of the '90s and their ongoing struggle to join the Euro-Atlantic structure ever since. Representing a very delicate subject for both sides (Western Powers and Russia), the Baltic states, although separated by cultural and language barriers, but sharing a common history of suppression from Moscow, very courageously undertook the project of ensuring their security in much the same way as the former Warsaw Treaty Organization members did. Of course, their situation was clearly more complicated due to the fact that they were part of the former Soviet Union, element that made Western powers cautious towards Russia.

In conclusion, we can observe a very interesting dynamic of the post-communist European subsystem after 1989. Considering the former East German Democratic Republic as being the very first step of the much larger transition towards the West in the former East-European communist states, the sub systemic borders in Central and Eastern Europe shifted considerably after 1989, pushing back Russian hegemonic

claims. At the beginning of the '90s, Poland, Hungary and the Czech Republic formed a subsystem largely dominated by Western powers, their political initial goals of European integration and NATO accession fulfilled. On the other hand, Romania, Bulgaria, former Yugoslavia and Albania formed a balanced subsystem where Western powers and Russia collided for another decade. The most important moment is represented by NATO's intervention in Kosovo, determining the expulsion of Russian hegemonic ambitions from the second subsystem. This region became an area where some European powers began to either collide or to cooperate with American power and interests.

III. Ukraine, Moldova and Belarus

Ukraine's major foreign policy objectives are focused on two major directions – the relation with Russia and that with the Western powers, both at an economic and military level.

In terms of its relation with Russia, Ukraine still has to solve some major issues, like the delimitation of the maritime border with Russia and starting the demarcation of the land border between the two countries. This is a thorny issue, while Russia's influence within the Eastern parts of Ukraine is especially strong, due to the high percentage of Russian population living there (during the election crisis in 2004, some of these regions proclaimed their independence from Kiev, forming short-lived republics). Ukraine tends to balance the Russian hegemonic trends by turning towards the Western powers, giving up on its multi-vector strategy and replacing it with a policy aimed to the Euro-Atlantic integration. At the same time, Ukraine has been trying to re-orientate its policies, by reducing CIS share in political, economic and technological relations through increasing the EU, GUUAM, Central European and American share. In addition, balancing Russia means that Ukraine has to develop new policies with regards to its energy supplies sources that nowadays are almost completely depending on Moscow. This balancing tendency became obvious especially after the so-called "orange revolution" in late 2004, precisely in January 2005, when presi-

dent Iushchenko's first visit took place, after paying his respects to Moscow, in Western Europe, affirming Ukraine's will to integrate within the European structures, despite the centuries-long relations with Russia. Yet, Ukraine is facing both internal problems, as the lack of democratic or economic reform and external problems, as bad relations with Russia, Romania and the Republic of Moldova and therefore an immediate bandwagoning with the Western powers is unlikely.

If Belorussia remains largely an artificial state breathing through its link with Russia, that will probably end by merging in one case or another with Moscow, the case of the Republic of Moldova is different. Left in the Russian hegemonic sphere after the 1992 civil war, Moldova might become the field of confrontation between major and minor Western powers, on the one side and Russia, on the other side. It is easy to predict that the side that will invest more interest, political prestige, capital and military assets in the area will have the upper ground. For a short time Moldova and Ukraine would form a balanced international subsystem and in the case of Moldova one can predict that it may fall under one form or another of Western hegemony.

Conclusions

Forming a hegemonic subsystem during the Communist period, post-communist Europe fragmented in subsystems after 1989. Poland, Hungary, Czechoslovakia formed a subsystem largely dominated by Western powers. Romania, Bulgaria, Former Yugoslavia and Albania formed a balanced subsystem where Western powers and Russia collided for another decade. Former Soviet states remained a hegemonic subsystem of Russia. After Kosovo, Russia was banished from the second subsystem which became a region where some European powers sometimes collide and sometimes cooperate with U.S. power and interests. After 2001, former Soviet states became the battle-ground between the Russian neo-imperial policy and Western interests. Likely development: Ukraine, Belorussia and the Republic of Moldova will form a balanced subsystem with Russia, the E.U. and U.S. as poles.

Bibliography:

***, *Southeast European Security After the 2004 Dual Enlargement* (Bucharest: Institute for Political Studies of Defense and Military History, 2003).

Berman, Ilan, *The New Battleground: Central Asia and the Caucasus*, *The Washington Quarterly* (Winter 2004-05), 56-69.

Biro, Daniel, "Chechnya: Strategic Interaction or Clash of social Structure? The Asymmetric Conflict Theory Applied", in *Papers of the Conflict Prevention Study Centre*, (Constanța: Black Sea University Foundation, 2003).

Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War* (Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1991).

Buzan, Barry, *Regions and Powers: The Structure of International Security* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).

Carey, Henry F. (ed.), *Romania since 1989. Politics, Economics, and Society* (Lanham: Lexington Books, 2004).

Cleese, Armand; Cooper, Richard; Sakamoto, Yoshikazu (eds), *The International System After the Collapse of the East-West Order* (Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers 1994).

Iofee, Grigory, "Understanding Belarus: Economy and Political Landscape", *Europe-Asia Studies*, Vol.56, N°.1, January 2004, 85-118.

Kapstein, Ethan B., Mastanduno, Michael (eds), *Unipolar Politics: Realism and State Strategies after the Cold War* (N.Y: Columbia University Press, 1999).

King, Charles, *The Moldovans* (Stanford: Stanford University Press 2000).

Kolstø, Pål (ed.), *National Integration & Violent Conflict in Post-Soviet Societies: The Cases of Estonia and Moldova* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield 2002).

Lynch, Dov, *The New Eastern Dimension of the Enlarged EU*, *Chaillot Papers*, 64 (September 2003).

Marcus, Jonathan, "Kosovo and After: American Primacy in the Twnty-First Century", *The Washington Quarterly*, (Winter 2000), 79-94.

Max Haller and Rudolph Richter (eds), *Toward a European Nation?: Political Trends in Europe. East and West, Center and Periphery* (New York: M.E. Sharpe 1994).

■ Monitor Strategic ■

Niculae, Fabian; Popescu, Oana (eds.), *Ukraine – A Country Torn Apart Between Europe and Russia* (Bucharest: Politeia-SNSPA, 2004).

Peter Stirk, *Mitteleuropa: History and Prospects* (Edinburgh: Edinburgh University Press 1994).

Rumer, Eugene B.; Wallander, Celeste A., "Russia: Power in Weakness?", *Washington Quarterly* (Winter 2003-04), 57-73.

Secieru, Stanislav, „Rusia/URSS în secolul al XX-lea. Transformări geopolitice printr-o retrospectivă”, *Monitor Strategic*, Vol.5, No.1-2 (2004).

Socor, Valdimir *September 11 and the Geopolitical Revolution of Our Time* (Bucharest: Edit. Politeia-SNSPA, 2004).

van Meurs, Wilhelmus Petrus, "The Bessera-bian Question" in *Communist Historiography* (Utrecht: Utrecht University 1994).

Varfolomeyev, Oleg, "Is Ukraine Ready to Join NATO?", *Russia and Eurasia Review* (July 16, 2002).

Waltz, Kenneth, "The Emerging Structures of International Politics", *International Security*, Vol.18, No.2, (1993).

Winner, Andrew C., "The Baltic States: Heading West", *The Washington Quarterly* (Winter 2002), 207-209.

Woodward, Susan L.; Steil, Benn, "A European «New Deal» for the Balkans", *Foreign Affairs*, Vol.78, No.6, November/December 1999.

RÉSUMÉ

L'étude aborde la façon dont la politique internationale a structuré l'espace abandonné suite au retrait du pouvoir russe, comme conséquence de la fin de la guerre froide. L'Europe Centrale et de l'Est, qui avait constitué un sous-système hégémonique intégré durant la période de hégémonie russe (1945-1989) a été divisée après 1991 dans plusieurs sous-systèmes. Certains sont tout de suite entrés sous l'influence des puissances occidentales, certains ont été objets de compétition pour plus d'une décennie entre la Russie, les États-Unis et les puissances européennes, certains ont continué sous l'emprise russe jusqu'en 2003-2004, sans changements significatifs.

SUMMARY

The study tackles the issue of the way the international policy structured the area abandoned by the Russian power following the end of the Cold War. The Russian hegemony (1945-1989) organized the East and Central Europe into an integrated subsystem that was to be divided into several subsystems after 1991. Certain subsystems immediately entered under the influence of the Western powers, others gave birth to competition between the United States of America, Russia and the European powers for more than a decade and others were kept under Russian domination, without significant changes, up to 2003-2004.

Dr. Andrei Miroiu (b. 1979) is teaching assistant at the Chair of International Relations, National School of Political Studies and Public Administration (NSPSPA), Bucharest. He holds a PhD in Political Science (International Relations track) awarded by NSPSPA in 2004 and a B.A. from the same university. His expertise is in the area of foreign policy and international security analysis and strategic studies.

Né en 1979, Andrei Miroiu est diplômé en sciences politiques et, depuis récemment, docteur en sciences politiques (relations internationales) de l'École Nationale d'Études Politiques et Administratives. Il est spécialiste en relations internationales, politique étrangère et sécurité. Il est assistant universitaire au département de relations internationales à l'École Nationale d'Études Politiques et Administratives.

Né en 1977, Valentin Quintus Nicolescu est en train de suivre des études doctorales en sciences politiques à l'École Nationale d'Études Politiques et Administratives, avec une thèse sur les changements idéologiques dans la Roumanie communiste. Il est à présent assistant universitaire au département de sciences politiques de l'École Nationale d'Études Politiques et Administratives.

Born in 1977, Valentin Quintus Nicolescu is teaching instructor at the Chair of Political Science, National School of Political Studies and Public Administration (NSPSPA), Bucharest. He currently is a PhD candidate in Political Science at the same university writing a dissertation on ideological change in Communist Romania.

România, Balcanii

și bazinul Mării Negre

Mihai Zodian

În ultima perioadă, problematica de securitate din spațiul „Europei de Sud-Est extinse”¹ a revenit în atenția opiniei publice. Mult timp ignorată și marginalizată, regiunea a trezit atenția comentatorilor, în contextul extinderii Alianței Nord-Atlantice și a Uniunii Europene, al „revoluțiilor” din Georgia și Ucraina și al redefinirii parțiale a politicii externe, oferit de noua administrație de la București. Acest studiu își propune să investigheze pe scurt principalele subiecte politico-militare, relațiile dintre România și actorii regionali și felul în care ar putea fi influențată agenda externă de procesele și fenomenele evidențiate. După aderarea la NATO și în perspectiva integrării europene, asistăm la un proces de construire a unui nou profil de securitate, în strânsă legătură cu evoluțiile din Est și din Peninsula Balcanică. Acesta coincide cu tentativele de identificare a elementelor necesare unei modificări a strategiilor euroatlantice față de spațiile implicate. Vom porni de la definirea Europei de Sud-Est ca spațiu ce cuprinde atât Peninsula Balcanică, cât și statele de la Marea Neagră.

Europa de Est, de Sud-Est și bazinul pontic constituie spații interconectate politic, economic și militar. După 1990, am asistat la agravarea problemelor de securitate, alături de tendințele de integrare euroatlantică, de democratizare a regimurilor politice, de creștere a interesului pentru accesul liber la noi resurse de petrol necesare Occidentului. A predominat, în cele din urmă, tendința de raliere a celor mai multe țări din „fostul bloc sovietic” la NATO și UE, concomitent înregistrându-se și tratativele de coagulare a Comunității Statelor Independente (CSI), organizație aflată sub influența Federației Ruse. În conflictele ce au însoțit destrămarea Iugoslaviei socialiste, s-a dovedit a fi necesară intervenția Alianței Nord-

Atlantice pentru a gestiona și a stabiliza situația. UE a acționat prin mijloace „civile” și militare pentru a contribui la menținerea păcii. Procesul de stabilizare și asociere continuă în Balcani și permite integrarea pe termen lung a țărilor din regiune. Rusia se bucură de o puternică influență, mai ales în fostul spațiu sovietic, dar evoluțiile din ultimii ani pun sub semnul întrebării viabilitatea unei politici cu reminiscențe imperiale, îndeosebi în Europa de Est și Caucaz².

Agenda de securitate este dominată de consecințele extinderii instituțiilor euroatlantice. Primirea României și a Bulgariei în NATO a sporit numărul statelor balcanice membre ale Alianței Nord-Atlantice, alături de Grecia și Turcia. Din aprilie 2004, flancul sudic al NATO s-a consolidat în mod vizibil. La această tendință va contribui și redisolocarea forțelor SUA în România și Bulgaria. La rândul său, UE a dat undă verde negocierilor cu Turcia, a acceptat Ciprul, a lansat cea mai ambițioasă misiune din istoria sa, în Bosnia-Herțegovina, a continuat demersurile diplomatice în Macedonia, Serbia și Muntenegru. Albania, Macedonia și Croația se numără printre candidatele cu șanse la aderarea la Alianța Nord-Atlantică. Acordurile de la Ohrid din Macedonia se aplică nu fără a genera controverse. Sprijinirea proiectului de descentralizare a contribuit la ameliorarea șanselor de integrare a autorităților de la Skopje. Problema rezolvării statutului provinciei Kosovo rămâne pe agenda de securitate regională, după cum reiese și din consecințele tulburărilor din 17-19 martie 2004.

Prin lărgirea NATO și a Uniunii Europene, Marea Neagră va deveni o componentă importantă a comunității occidentale de securitate. Întinzându-se pe o suprafață de peste 400.000 de km², regiunea unește spațiul euroatlantic de Orientul Apropiat și Mijlociu și Asia Centrală,

■ Monitor Strategic ■

iar Rusia de „mărirele calde”. Servește și ca o „punte” între civilizația occidentală, ortodoxă și musulmană³. Este un spațiu de frontieră, caracterizat de conflictul de interese și de coordonare dintre centrele de putere învecinate, statele vestice, Federația Rusă, Ucraina și țările musulmane, și în primul rând, Turcia. Problemele gestiunii moștenirii sovietice și a resurselor de hidrocarburi s-au adăugat, după 1991, mizei strategice tradiționale a Strămtorilor. Sfârșitul Războiului Rece, destrămarea URSS și apariția de noi state (Ucraina, Republica Moldova, Georgia, Azerbaidjan, Armenia, statele din Asia Centrală) stau la originea renașterii Mării Negre, ca spațiu cu identitate distinctă.

Local, am asistat la definirea unor relații complexe între Federația Rusă, Ucraina și Turcia, ca mari puteri și state cu influență semnificativă. În paralel, în Republica Moldova, Georgia, Armenia și Azerbaidjan s-a manifestat fenomenul „conflictelor înghețate”, o altă consecință a dezintegrării imperiului sovietic. Lor li s-au adăugat confruntările din Cecenia. Peste rivalitățile locale s-au suprapus relațiile dintre Occident și Federația Rusă și efectele extinderii instituțiilor occidentale. Aderarea României și Bulgariei la NATO, participarea la programul PfP, perspectiva unor noi largiri, integrarea europeană, lansarea politicii de vecinătate a UE, schimbările din Georgia și Ucraina contribuie la remodelarea politico-militară, economică și identitară a țărilor din regiune.

Marea Neagră și spațiul limitrof se detașează și prin resursele de hidrocarburi. Împreună cu Marea Caspică, ea face parte dintr-un sistem de resurse strategice ce depășește la petrol, totalul resurselor Federației Ruse. Asemenea regiuni, cu valoare economică ridicată, trebuie introduse în circuitul economic internațional, operație ce include re poziționări geostrategice, prefaceri de instituții publice și economice, modificări în sistemele de valori locale etc. Deosebit de important este faptul că bazinele Mării Negre și Caspice facilitează legăturile Occidentului cu Asia Centrală și de Sud și China, pe un traseu ce ocolește Eurasia. Din aceste motive și din altele, atât SUA cât și UE sunt tot mai implicate în spațiile amintite, în pofida nemulțumirii Moscovei și a riscurilor ce

decurg din confruntarea cu rețelele teroriste și fundamentaliste locale și internaționale. Referindu-se la strategiile UE și SUA în Marea Neagră, B. Jackson arăta: „Politica Uniunii Europene privind vecinătatea este cea mai cuprinzătoare politică privind statele din regiune... Statele Unite par să admită rolul principal pe care îl joacă statele europene și pun la dispoziție inițiative de susținere și complementare”⁴.

Ucraina a atras atenția observatorilor occidentali din toamna lui 2004. Intervenția fățișă a Moscovei în campania electorală a coincis cu deteriorarea relațiilor cu România, divergențele privind delimitarea platoului continental și construcția canalului Băstroe. Victoria surprinzătoare a lui Iușcenko se poate dovedi crucială, în sensul că noua putere se va orienta mai clar, poate, spre Occident. În același timp, este greu de crezut că Moscova nu se va bucura de influență în politica ucraineană, ținând cont de numărul mare de rusofoni (peste 25% din populație) și de rolul important al operatorilor din Rusia în sectoarele economice situate în estul țării.

Caucazul rămâne caracterizat de „conflicte înghețate”, provocate de slăbiciunea statelor respective, vulnerabilitățile economice și istoria tensionată a diferitelor comunități. Acestea sunt agravate de moștenirea sovietică (celebra „politică a naționalităților”) și de acțiunile externe contradictorii ale Moscovei în Georgia, Azerbaidjan și Armenia; politica Federației Ruse nu a condus la rezolvarea diferendelor sau la dezvoltarea unui cadru de cooperare regional. Asistăm, însă, la o conștientizare din ce în ce mai intensă a valorii zonei respective din partea decidenților occidentali, în principal cei americani. Georgia și Azerbaidjan sunt interesate de aderarea la NATO și de cooperare, eventual de integrarea în UE. Un semn pozitiv a fost transmis de celebra „revoluție a florilor” de la Tbilisi.

a) Peninsula Balcanică

Europa de Sud-Est cuprinde aproximativ 500.000 km², cu o populație de 50 milioane de locuitori. Spațiul este delimitat de Marea Neagră, Marea Egee, Marea Mediterană și Marea Adriatică, fiind legat de cele mai importante trasee și direcții strategice din Europa Centrală și de Est și din Orientul Apropiat și

Mijlociu. Populația se structurează în popoarele slave, catolice în vest, ortodoxe în nord, la sud aflându-se greci ortodocși, albanezi, sârbi musulmani, turci și români balcanici⁵. În secolul al XIX-lea și în prima parte a secolului XX, Balcanii au fost spațiul de confruntare între marile puteri: Rusia, Franța, Germania și Marea Britanie.

În perioada postbelică, în Europa de Sud-Est s-a stabilit un echilibru între NATO și pactul de la Varșovia (condus de URSS), RSF Iugoslavia ocupând o poziție de „tampon” între cele două blocuri. După 1989-1991, în condițiile destrămării URSS, prezența rusă s-a redus considerabil în regiune, cea cultural-religioasă menținându-se puternică (în Grecia, Bulgaria, Serbia și Macedonia). În paralel, la nivelul puterilor occidentale aflate „în ofensivă” în Balcani, se pot identifica rivalități politico-economice în Europa de Sud-Est, care se intersectează cu inițiativele comune promovate de NATO și UE⁶. Geostrategic, Balcanii au îndeplinit în istorie rolul de „cap de pod” pentru puterile orientale, care încercau să penetreze în Europa Centrală și de Est și pentru puterile europene, care încercau să înainteze în bazinul Mediteranei de Est și al Mării Negre, în Orientul Apropiat și Mijlociu. În egală măsură, Europa de Sud-Est a constituit un punct de sprijin esențial pentru puterile navale, care vizau menținerea echilibrului continental.

Cele mai grave provocări de securitate europene din anii '90 au vizat spațiul fostei RSF Iugoslavia. Această criză de durată a reprezentat o provocare pentru NATO, UE, Rusia, OSCE, și pentru toate statele din regiune. Soluțiile aplicate în vederea reglementării diferendelor și conflictelor din fosta RSFI au determinat experimentarea unor noi formule de organizare a arhitecturii de securitate și pace în Europa, aplicarea lor fiind încă în plină desfășurare.

Bucureștiul a avut o poziție tradițională de menținere a echilibrului în peninsulă și de nestimulare a conflictelor locale. Se poate afirma că, după 1990, s-a respectat aceeași conduită. În plus, s-a evidențiat preocuparea pentru integrarea Balcanilor în Europa, unul dintre motivele pentru care Bucureștiul este considerat un factor de pace și stabilitate în

regiune. Astfel, trebuie evidențiate contribuțiile depuse în scopul implementării măsurilor multilaterale pentru stabilizarea Bosniei-Herțegovina, participarea unităților române la cele mai importante misiuni de pace din Balcanii de Vest.

Autoritățile de la București s-au implicat, de asemenea, în procesul edificării unei Macedonii independente și democratice. O acțiune diplomatică constructivă a inițiat și președinția română a OSCE, în timpul crizei din anii 2000-2001. Relațiile cu Bulgaria au cunoscut un dinamism deosebit, bazându-se pe obiectivele comune ale ambelor state în procesele de aderare la NATO și de integrare în UE. S-a dezvoltat cooperarea cu Grecia și Turcia, state încadrate de comunitatea de securitate euro-atlantică. În același timp, Bucureștiul s-a pronunțat în favoarea menținerii integrității Serbiei și Muntenegrului. În relația cu Belgradul, nu ar trebui neglijat statutul românilor balcanici.

Trilateralele România-Bulgaria-Turcia și România-Bulgaria-Grecia, ca și cooperarea Grecia-Bulgaria-România-Turcia, pentru acordarea rapidă a României și Bulgariei în NATO, au jucat un rol tot mai important în stabilirea noii configurații a flancului sudic al Alianței în Europa de Sud-Est. Aceste formule de relații multilaterale au urmărit și accelerarea apropierei României, Bulgariei și Turciei de standardele UE. Pe lângă cooperarea cu Bulgaria în „tandemul pentru UE”, o relație cu totul specială (economică, politică și militară) apropie România de Turcia⁷.

În ultimul deceniu, atât SUA, cât și NATO și UE au lansat în Balcani mai multe inițiative de remodelare regională a sistemului de relații dintre state. S-a considerat că, printr-o rețea de asemenea inițiative, se pot depăși conflictele tradiționale interetnice și teritoriale. În acest context, România rămâne un „partizan” constant al tendinței evidențiate. Astăzi Bucureștiul poate oferi asistență tehnică statelor din Peninsula Balcanică aspirante la calitatea de membru al NATO. Este vorba de schimburi de experiență, cooperarea pentru reforma armatelor, democratizare, adaptarea doctrinelor. Ca stat membru, România servește ca o verigă de legătură alături de Bulgaria, Grecia și Turcia, între membrii tradiționali ai Alianței Nord-

■ Monitor Strategic ■

Atlantice și aspiranți. Nu ar trebui neglijate focarele de tensiuni încă existente din Kosovo, semnele de întrebare referitoare la viitorul Serbiei și Muntenegru, viabilitatea Bosniei-Herțegovina. Dincolo de participarea la stabilizarea Balcanilor de Vest și de sprijinul diplomatic acordat proiectelor occidentale, politica externă a României a fost criticată pentru absența unei note proprii.

Tematica cooperării balcanice și a relațiilor de bună vecinătate include și respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor minorităților. Dacă România este considerată drept un model de respectare a drepturilor minorităților și de participare a acestora la viața culturală, economică și politică, nu se poate susține că alte state balcanice îndeplinesc cu adevărat standardele europene în materie. Serbia-Muntenegru, în primul rând, are încă serioase probleme în abordarea raporturilor dintre populația majoritară și minorități. Nici Grecia, Albania, Bulgaria sau Turcia nu sunt pe deplin aliniate cerințelor occidentale. Bucureștiul a evitat, în general, să stimuleze conflictele interetnice și, din acest motiv, poate de multe ori, a pus în surdină nemulțumiri legitime. În timpul din urmă, însă, s-au înregistrat câteva luări de poziție mai ferme în privința asigurărilor drepturilor românilor balcanici, îndeosebi din Macedonia, Bulgaria și Serbia; în această țară, de care ne leagă, o tradiție de amicitie, s-au înregistrat în 2004, de pildă, acțiunile administrației de la Belgrad contra importantei comunități „vlah” din Valea Timocului.

Inițiativele de cooperare bi- și multilaterală pot completa și chiar suplini, pentru perioade de timp determinate, unele aranjamente de securitate tradiționale în materie. De asemenea, acestea se pot constitui în vectori către instituțiile economice și de securitate integrate. Dintre numeroasele astfel de inițiative, ce activează în special în centrul și sud-estul Europei, pot fi evidențiate următoarele: Inițiativa Europei Centrale, Acordul/Zona Central Europeană de Comerț Liber, Cooperarea Economică a Mării Negre, Cooperarea Balcanică/Sud-Est Europeană, Procesul de stabilitate și bună vecinătate în Sud-Estul Europei, Inițiativa de Cooperare în Sud-Estul Europei⁸.

Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-

Est (PSESE) este o inițiativă lansată de Germania, în calitate sa de deținătoare a președinției Uniunii Europene, cu ocazia reuniunii comune a miniștrilor de externe ai țărilor membre ale UE și ai țărilor din Europa de Sud-Est, din 10 iunie 1999. Inițiativa NATO pentru Europa de Sud-Est (SEEL) a luat naștere în 1999. România a coordonat din octombrie 2000 procesul de elaborare a „Documentului comun de evaluare a riscurilor și oportunităților în domeniul securității în Europa de Sud-Est” (SEECAP) aprobat de reuniunea NATO/EAPC de la Budapesta, din mai 2001, la inițiativa României⁹.

Inițiativa de Cooperare Sud-Est Europeană (SECI) a apărut în urma ideii lansate de ambasadorul SUA, Richard Schifter, în toamna anului 1996. Proiectul este destinat să faciliteze colaborarea între părți, prin susținerea unor proiecte de cooperare economică și comercială, și să încurajeze integrarea țărilor din zonă în structurile europene. Statele participante la SECI sunt: Albania, Bosnia-Herțegovina, Bulgaria, Croația, Macedonia, Grecia, R. Moldova, România, Serbia și Muntenegru, Slovenia, Turcia și Ungaria. SECI și-a coordonat din ce în ce mai mult acțiunile, cu Pactul de Stabilitate. România găzduiește din 2001, un centru regional pentru combaterea criminalității transfrontaliere.

Procesul de Cooperare din Europa de Sud-Est (SEEC) a fost inaugurat în 1988, fiind blocat pe durata crizelor din fosta Iugoslavie. Este o inițiativă a statelor din spațiul balcanic, România, Turcia, Grecia, FRI a Macedoniei, Bulgaria și Albania. Lor li s-au alăturat Serbia și Muntenegru și Bosnia-Herțegovina. În 1996, la Sofia, s-a desfășurat o reuniune a miniștrilor de externe care a propus: întărirea securității și cooperării politice; intensificarea relațiilor economice; extinderea cooperării în domeniile democrației etc. Carta de la București pentru relații de bună vecinătate a fost adoptată la 13 februarie 2000.

În aprilie 2004, România a preluat președinția anuală a forumului. Printre obiective se numără crearea unei „piețe comune” a energiei, acceptarea Croației și a R. Moldova, sprijinirea statelor Cartei Adriaticii în eforturile de aderare la NATO. Bucureștiul este și un participant activ la formulele de cooperare militară,

în principal la Procesul Reuniunilor Miniștrilor Apărării din Europa de Sud-Est (SEDM) și la Forța Multinațională de pace din Europa de Sud-Est (MPFSEE). Începând din 1 septembrie 2001, România a exercitat președinția SEDM-CC și a PMSC/MPFSEE timp de doi ani¹⁰.

Integrarea politică și militară a Balcanilor în spațiul euro-atlantic se corelează cu tendințe de integrare economică, la nivel regional și în UE. Un rol important în direcțiile enunțate revine proceselor din sectoarele emergente, vitale pentru economia contemporană¹¹. În sectoarele petrolului și gazelor concurează în principal grupurile OMV și Lukoil. În România, OMV a achiziționat Petrom, cel mai important jucător regional. Grupul Hellenic Petroleum¹² este interesat de conducta Rusia-Ucraina-România-Bulgaria-Salonic. Hellenic Petroleum vizează „hegemonia petrolieră” în Balcanii de Sud și de Vest¹³. Pentru Petrom a concurat și MOL (Ungaria), companie de stat foarte dinamică, care încearcă să se extindă în Europa Centrală.

Lukoil a devenit cea mai puternică companie petrolieră rusă din regiune. Este unul dintre beneficiarii anulării fuziunii Lukos-Sibneft. În 2004-2005, un alt actor major a apărut în regiune, pe lângă redutabilul Lukoil. Este vorba despre Conoco Phillips, cu acționariat american și britanic, situat imediat după Exxon Mobil și Chevron în topul societăților petroliere americane. Lukoil este considerată, însă, drept cea mai importantă companie rusă din domeniul extragerii, prelucrării și comercializării țițeiului ce operează în regiune.

În domeniul conductelor strategice sunt de luat în considerare proiectele: conducta Rusia-Ucraina-România-Bulgaria-Grecia, conducta Constanța-Trieste și conducta Nabucco din Europa Centrală, Balcani, Turcia, Iran (gaze naturale). Pe acest fundal, România este pe cale să se transforme în centrul energetic euro-atlantic al Balcanilor.

b) Republica Moldova

Stat cu o populație de 4,3 milioane de locuitori (64% români, 13,9% ucraineni, 13% ruși, 3,5 % găgăuzi etc.), Republica Moldova și-a dobândit independența în 1991. Este membră a CSI, a Consiliului Europei, PfP și GUAM¹⁴.

Transnistria, la est de Nistru, care s-a proclamat independentă în 1990, s-a manifestat încă de la început ca un factor de destabilizare internațională și un „centru al crimei organizate” est-european. Considerată „bază înaintată” a Federației Ruse, aceasta a oferit suport Armatei a 14-a, care trebuia evacuată, în întregime, încă din 1999. De asemenea, voluntarii din Transnistria au fost semnați alături de secesioniștii din Abhazia și Osetia de Sud.

Din 2001, la Chișinău se află la putere comuniștii, în frunte cu Voronin, care a promovat în principal o politică incorectă față de România și de români, deși atracția exercitată de UE și NATO este în creștere în societate. Mediul politic se caracterizează prin divizare: comuniștii lui V. Voronin, democrat-creștinii pro-occidentali, Moldova Noastră, moderat pro-rusă, Moldova Democrată, extrema stângă (mai 2004). În iunie 2004, V. Voronin propunea un pact de stabilitate și securitate al R. Moldova, garantat de România, SUA, UE, Ucraina și Rusia. La cumpăna anilor 2004-2005 s-au înregistrat câteva modificări semnificative în interiorul și exteriorul republicii. V. Voronin pare să încline spre Occident și chiar ia în calcul transformarea partidului său într-o direcție social-democrată. În schimb, grupările de centru (cu excepția democrat – creștinilor) sunt curtate insistent de Moscova. Concomitent, s-a simțit o oarecare influență a schimbărilor „portocalii” din Ucraina. Alegerile din 6 martie 2005 s-au încheiat cu victoria comuniștilor, care au obținut 46% din opțiunile exprimate. O caracteristică a republicii rezidă în crima organizată foarte dezvoltată, asociată rețelelor internaționale din Transnistria, Ucraina, Rusia și Balcani. Statul are o economie total dependentă energetic de Moscova.

Occidentul (UE, NATO, OSCE) a solicitat, în mai multe rânduri, în martie-mai 2004, retragerea Armatei a 14-a ruse din Transnistria. Moscova a replicat că trupele ei garantează „pacea” din stânga Nistrului. Conflictul armat din Transnistria (1990-1992) s-a suprapus, în mod semnificativ, cu apariția enclavelor orientate spre Moscova și în alte state desprinse din URSS; în Georgia s-au detașat, practic, enclavele Abhazia și Osetia de Sud, iar autoritatea Kievului a fost sistematic contestată în Crimeea

■ Monitor Strategic ■

și în provinciile din est și sud, zone cu populație majoritar rusofonă. Tensiunile din Transnistria – ca și din enclavele menționate – sunt menite, așa cum evidențiază V. Socor¹⁵, să perpetueze influența Moscovei în spațiile respective, sub pretextul „operațiilor de pace”, recunoscute oficial de OSCE (fără SUA, NATO sau UE).

În cazul Moldovei, ca și în Georgia-Osetia de Sud, s-au avansat mai multe proiecte de federalizare, garantate de Rusia, OSCE, Ucraina, în absența României, în intervalul 2002-2004. Până în momentul de față, nici un proiect nu s-a tradus în fapt, datorită opoziției Occidentului. Neoficial, s-au vehiculat și proiecte de proclamare a independenței Transnistriei ori de unificare cu Ucraina și Rusia. Pe de altă parte, atât UE, cât și SUA dau semne că intenționează să se implice direct în soluționarea conflictului din Transnistria (cu sau fără participarea României).

Câștigarea alegerilor prezidențiale de către Traian Băsescu s-a soldat cu începutul unor prefaceri în relațiile dintre București și Chișinău. Dacă în 2004, Voronin a refuzat să se întâlnească cu Ion Iliescu la ceremoniile dedicate lui „Ștefan cel Mare și Sfânt”, Traian Băsescu a identificat modalități de reluare a dialogului dintre cele două state.

Imediat după câștigarea alegerilor prezidențiale, Băsescu a afirmat că va face din relațiile cu R. Moldova o prioritate a României. R. Moldova va trebui susținută politic și economic, chiar și împotriva presiunilor rusești. R. Moldova, afirmă președintele, este tot un stat românesc și Bucureștiul are datoria de a sprijini Chișinăul în direcția unei posibile integrări euroatlantice. Asemenea puncte de vedere deschise și tranșante n-au trezit reacții violente și de respingere nici la Chișinău, nici la Moscova. Reacții dure față de România au avut, însă, liderii din Transnistria și unele publicații ruse. La 21 ianuarie, Băsescu și Voronin au semnat o mult așteptată declarație comună. La 14 februarie, Băsescu și Putin au examinat posibilitatea participării României la soluționarea crizei din Transnistria. Anumiți analiști au speculat imediat că Rusia încearcă să-și schimbe atitudinea față de România, în contextul tensiunilor dintre Moscova și Kiev. Oricum, toți actorii internaționali recunosc, în fine, la 15

ani de la prăbușirea comunismului, dreptul României de a se interesa de soarta R. Moldova, stat locuit preponderent de români.

Occidentul apreciază că o „punte democratică” spre Rusia se poate construi inclusiv în R. Moldova, criza din Transnistria oferind Kremlinului și ocazia de a-și demonstra „vocația constructivă” în relațiile internaționale. În paralel, UE și-a intensificat demersurile în favoarea R. Moldova, numind un responsabil special pentru negocierea crizei din Transnistria. Rusia nu este exclusă din acest proces de extindere a democrației și cooperării, deși s-au exprimat anumite temeri cu privire la soarta viitoare a democrației la Moscova. De aceea, „The Guardian” considera, în februarie 2005, că Transnistria a devenit deja o problemă europeană și că Bruxelles-ul, „pe tăcute”, a invitat R. Moldova să dezvolte, alături de UE, „relații extinse economice și de securitate”¹⁶. „Noua politică” a Bucureștiului în Est este, astfel, înțeleasă ca o contribuție aparte în cadrul demersurilor europene și euroatlantice.

c) Ucraina

Relațiile dintre București și Kiev pot fi analizate în contextul aderării României la NATO și UE, al tentativei F. Ruse de a-și menține puterea și influența în spațiul CSI, și al problematicei R. Moldova. Acceptarea oficială a României în cea mai puternică alianță din istorie a fost urmată, însă, de tensiuni fără precedent în relațiile cu Ucraina, tensiuni care au atins punctul culminant în septembrie-octombrie 2004. „Revoluția orange” și eșecul politicii de amestec a președintelui Putin au creat un nou cadru de abordare a raporturilor bilaterale, mai ales că noua administrație și-a anunțat intenția de integrare în NATO și în UE.

Reuniunea șefilor de stat și de guvern ai țărilor membre NATO, de la Bruxelles, din 22 februarie 2005, a marcat reîntoarcerea Ucrainei în rândul „comunității statelor democratice”, după alegerea lui Viktor Iușcenko. Noul președinte a luat parte la o întâlnire specială cu șefii de stat și de guvern ai țărilor membre ale Alianței. Aceștia și-au manifestat disponibilitatea de a adânci parteneriatul cu Kievul, mai mult chiar, de a accepta, atunci când vor fi înregistrate suficiente progrese, Ucraina în

NATO. La rândul său, Iușcenko a anunțat intenția țării sale de a participa la Membership Action Plan. Pe plan regional, se conturează o apropiere între Kiev și Tbilisi, mai ales după lansarea parteneriatului strategic dintre Ucraina și Georgia, cu ocazia întâlnirii dintre Iușcenko și Saakashvili (25 martie). S-a speculat și ipoteza reorientării GUAM spre agenda de securitate a Mării Negre, dezvoltarea relațiilor cu România și Lituania, precum și implicarea organizației în soluționarea conflictului din Transnistria.

Disensiunile dintre România și Ucraina își au originea în gestiunea succesiunii URSS. Cele două mize constau în delimitarea platoului continental, și implicit a zonei economice exclusive la Gurile Dunării, și canalul Bâstroe¹⁷. La mijloc stau interese strategice, de conjunctură politică, dar și economice, în zonă fiind descoperite resurse de hidrocarburi. Semnat în 1997, în conformitate cu cerințele de aderare la NATO și UE, tratatul de bază nu a servit, totuși, ca un mijloc de rezolvare a tuturor chestiunilor aflate în litigiu. În primăvara lui 2004 a mai fost încheiat un acord referitor la regimul frontierei.

Problema platoului continental derivă din statutul Insulei Șerpilor, situată la 22 de mile maritime de Sulina, cu o suprafață de 17 hectare, cedată forțat în 1948 Uniunii Sovietice. O serie de discuții întreprinse cu fostul regim comunist nu au condus la nici un rezultat. După dobândirea independenței, Kievul a preluat pretențiile sovietice. În timpul discutării tratatului politic, subiectul a fost lăsat în suspensie, presupunându-se probabil că se va găsi o soluție în doi ani. S-a recunoscut, prin respectivul document, apartenența Insulei Șerpilor la statul ucrainean. Politica statului ucrainean se aseamăna celei chineze în Marea Chinei de Sud. Țara vecină a susținut că Insula Șerpilor este locuită. S-au deschis un oficiu poștal și o sucursală a unei bănci. Există și instalații militare, din cadrul sistemului de supraveghere aeriană. În consecință, teritoriul ar fi beneficiat de marea sa teritorială, propriul său platou continental și zonă economică exclusivă. Teritoriul suveran al României ar fi redus la 9 mile, iar Ucraina ar beneficia de exclusivitatea drepturilor de exploatare pe un spațiu de până la 200 de mile,

calculat pornind din această insulă.

Statul român a replicat că zona este nelocuită, în consecință nu ar trebui să beneficieze de mare teritorială, platou continental și zonă economică. Negocierile bilaterale nu au condus la vreun rezultat. După 24 de runde de discuții inutile, fostul ministru de externe a decis să înainteze litigiul în fața Curții Internaționale de Justiție, o măsură prevăzută în tratatul de bază (septembrie 2004). Decizia este definitivă, iar în caz de nerespectare, poate fi informat Consiliul de Securitate al ONU. Blocajul a coincis cu agravarea tensiunilor referitoare la construcția canalului din Deltă, reuniunea NATO de la Poiana Brașov din octombrie 2004, și alegerile din România și Ucraina.

O a doua chestiune este cea a controversatului canal Bâstroe. Din octombrie 2001, s-au început lucrările la un nou canal, care ar fi legat brațul Chilia al Dunării de Marea Neagră afectând rezervația Delta Dunării. Autoritățile române au reacționat cu precauție la anunțarea proiectului. Kievul a susținut că nu este vorba despre o construcție nouă, ci despre o modernizare menită a reduce costurile tranzitului prin România. Kievul a încălcat mai mult de 10 tratate, a afectat ecosistemul, în condițiile în care circa 70 de nave tranzitează România. Lucrările au fost intensificate începând din primăvara lui 2004, trezind un prim protest din partea Departamentului de Stat american și al organizațiilor ecologiste ucrainene, rusești și române. Ulterior, proiectul a fost criticat de Comisia Europeană, Comisia Dunării, statul român, cancelarul Gerhard Schroeder etc.

Fără a începe consultări cu partea română, pe 24 august 2004, fostul președinte Kucima a inaugurat un prim tronson al controversatului canal, de ziua independenței Ucrainei. România a luat o poziție mai fermă, de condamnare a „politicii faptului împlinit”, după cum s-a exprimat fostul președinte al țării. Ucraina a instalat balize, încălcând frontiera cu nave militare. S-a cerut înființarea unei comisii internaționale pentru analizarea cazului și a fost informat NATO. Construcția a fost interpretată și ca o reacție la aderarea României la Alianța Nord-Atlantică. Proiectul ucrainean a fost condamnat de reprezentanții comunității internaționale încă o dată, dar protestele au fost igno-

rate. Rusia s-a solidarizat cu Ucraina în această problemă, prin vocea ambasadorului la Kiev, Cernomârdin, o reacție considerată „firească” de președintele României din acea vreme (2 septembrie 2004). În cele din urmă, balizele au fost înlăturate de pescarii lipoveni din zonă.

Tensiunile s-au intensificat o dată cu apropierea campaniilor electorale și a reuniunii NATO din România. Nave militare ucrainene au încercat din nou să amplaseze balize în apele teritoriale românești. Secretarul-general al Alianței, Jaap de Hoop Scheffer a afirmat că nu există o poziție oficială a NATO în problema canalului Bâstroe, și că diferendul trebuie rezolvat între cele două părți (14 octombrie). Conform informațiilor disponibile, autoritățile de la București nu au invocat, cel puțin oficial, articolul 4 al tratatului de la Washington, care permite efectuarea de consultări pe probleme de securitate, ci s-au mulțumit să-și informeze aliații despre dificultățile recente și să acționeze, în principal, prin metode diplomatice. În noiembrie, activitatea a fost temporar oprită, schimbarea puterii de la Kiev modificând, probabil, datele problemei. Au avut loc discuții la diferite niveluri, iar noul președinte al Ucrainei, Iușcenko a promis că situația va fi abordată împreună de către cele două țări. O comisie mixtă de experți urmează să se pronunțe în cursul acestui an.

Amintim că în Ucraina locuiesc circa 500.000 de români, concentrați în teritoriile pierdute de România în favoarea fostei URSS, care nu au intrat în componența Republicii Moldova. Politica Kievului a fost adeseori criticată pentru tratamentul discriminatoriu aplicat minorităților. Noul președinte a promis că va respecta drepturile tuturor naționalităților. O ultimă chestiune privește recuperarea a circa 800 milioane de dolari, valoarea investiției pentru combinatul Krivoi Rog făcută de România. Acestor probleme li se adaugă și implicațiile conflictului din R. Moldova, Transnistria. În mod obișnuit, Kievul a susținut, alături de Moscova, poziția administrației secesioniste de la Tiraspol (ucrainenii formează peste 50% din populația slavă a acestui teritoriu). În acest cadru, Kievul s-a opus constant ca Bucureștiul să participe la soluționarea negociată a crizei. Rămâne de văzut ce atitudine va adopta în

viitor președintele Iușcenko, în situația în care Occidentul se implică tot mai serios în conflictul dintre Chișinău și Tiraspol.

Ucraina este un stat-pivot în relațiile Vest-Est. Supraviețuirea sa ca stat și întărirea acesteia ar slăbi șansele unei reveniri a Federației Ruse la tradiționala politică imperială, deși Moscova va continua să se bucure de influență în definirea evoluțiilor din țara vecină. „Revoluția orange” ar putea oferi condiții favorabile orientării occidentale a Kievului, în ciuda fracturii culturale. De asemenea, ar putea oferi ocazie soluționării litigiilor referitoare la platoul continental sau la canalul Bâstroe. Noul președinte al României a vizitat deja statul vecin cu prilejul instalării președintelui Iușcenko. La rândul său, ministrul de externe, Mihai-Răzvan Ungureanu s-a deplasat la Kiev, pe 22 martie. O politică ambițioasă la Marea Neagră nu poate ignora dezvoltarea relațiilor cu Ucraina.

d) Federația Rusă

Configurarea relațiilor viitoare cu Rusia constituie, de asemenea, una dintre cele mai mari necunoscute ale acțiunii externe a României. Percepțiile interne, trecutul, situația din Republica Moldova și Ucraina, schimbările din bazinul Mării Negre, legăturile dintre Rusia, Statele Unite, Alianța Nord-Atlantică și UE, toți acești factori vor afecta politica față de Kremlin.

Poate cel mai important dintre ei este viitorul statut al Moscovei. Integrarea europeană și euro-atlantică a României a fost favorizată de un dezechilibru de putere între Vest și Est, ce a caracterizat perioada de după sfârșitul Războiului Rece și destrămarea Uniunii Sovietice. După 14 ani de la evenimente, incertitudinile persistă încă¹⁸. Puterea potențială a Federației este impresionantă. Cu un teritoriu de 17 milioane km², statul rus se întinde pe 11 fuse orare, învecinându-se la vest cu Europa Centrală, la sud cu Asia Centrală și la est cu R.P. Chineză, Japonia și Statele Unite¹⁹. Poziția sa centrală în Eurasia îi asigură cel puțin un cuvânt greu de spus în principalele probleme, dar o face vulnerabilă în fața presiunilor divergente și convergente. Absența unor aliați importanți și vecinătatea cu principalele centre de putere ale lumii constituie două dintre prin-

cipalele vulnerabilități ale Kremlinului. În plus, Rusia nu are un larg acces la rutele maritime globale. Populația se ridică abia la circa 150 milioane locuitori, dintre care peste 80% ruși. Importante comunități de musulmani sunt concentrate în sud.

Se înregistrează un declin demografic care îngrijorează elita moscovită, în comparație cu evoluțiile din sudul islamic și China. Are loc o migrație în Siberia „asiatică”, spațiu locuit doar de 30 milioane de ruși. Unul dintre atuurile Federației Ruse îl reprezintă resursele naturale, care au făcut ca teritoriul său să fie considerat cândva drept „inima lumii”, însă dezvoltarea economică nu a reușit să le pună în valoare în mod corespunzător. Statul rus este unul dintre cei mai importanți agenți de pe piața gazelor naturale (rezerve de peste 45000 mii miliarde metri³, locul 1 în lume, producție de peste 21 miliarde metri³, exporturi de circa 6 miliarde tone metri³) și de pe piața petrolieră (rezerve confirmate de peste 60 miliarde barili, locul 8 pe plan mondial, producție de peste 8 milioane barili/zi, exporturi depășind cantitatea de 5 miliarde barili/zi). Moscova utilizează această poziție pentru obținerea de profituri, dar și în scopul de a-și crea un mediu de securitate favorabil²⁰.

Produsul Intern Brut s-a cifrat în 2004, conform „L'Année stratégique 2005”, la 350 miliarde dolari²¹. Exporturile s-au situat la 130 miliarde dolari, iar importurile la circa 70 miliarde. UE este principalul partener comercial, cu exporturi de peste 40 miliarde de dolari, dar natura schimburilor este dezechilibrată. Statul rus vinde petrol, gaze naturale (peste 20% din importurile europene) și cumpără produse manufacturate, unul dintre indicii declinului puterii sale industriale, care-i afectează statutul pe plan internațional. Pentru comparație, PIB-ul Chinei atinge 1266 miliarde dolari, iar al Coreii de Sud, 476 miliarde dolari.

Cu toate acestea, Moscova rămâne a doua putere militară a lumii. Rusia deține la sfârșitul lui 2002, peste 3000 de focoașe nucleare cu destinație strategică – amplasate pe rachete intercontinentale, aviație de bombardament și submarine – și alte circa 3000 tactice. Potrivit „tratatului de la Moscova”, arsenalul strategic trebuie redus la aproximativ 2000 focoașe în

2012. Rusia are capacități tehnice și de producție de armament chimic și probabil biologic. Convențional, efectivele se ridică la 1 milion de oameni, cu peste 20.000 blindate, 20.000 piese de artilerie, 1700 elicoptere, 200 bombardiere strategice și peste 2800 avioane tactice²².

Politica sa externă și natura regimului sunt în continuare problematice. Oficial, Kremlinul militează pentru crearea unei „lumi multipolare”, ceea ce ar implica limitarea puterii americane, în general și în spațiul fost sovietic, în special. Moscova s-a pronunțat în favoarea cooperării bilaterale și instituționalizate cu țările occidentale, India, statele arabe și cu RP Chineză. De asemenea, întreține relații de cooperare cu state ca Iranul, Siria sau Coreea de Nord. Statele occidentale au căutat să dezvolte relații preferențiale cu Moscova, cu scopul stabilizării și al gestionării problemelor de securitate din spațiul CSI. Astfel, Rusia ar urma să fie „ancorată” în rândul comunității internaționale, fără a abandona atitudinea sceptică față de intențiile acestui stat. NATO și-a întărit parteneriatul cu Rusia, în special după atentatele din 11 septembrie 2001. Noul Consiliu NATO-Rusia a primit atribuții sporite, inclusiv dreptul de a participa la toate fazele discutării și elaborării unor decizii comune, cum ar fi în domeniul antiterorismului. Statul rus și-a moderat parțial opoziția tradițională față de extinderea Alianței Nord-Atlantice, mulțumindu-se, probabil, cu faptul împlinit.

Rusia nu a agreat nici extinderea Uniunii Europene către Est, și au existat diferențe în ceea ce privește statutul enclavei Kaliningrad, precum și în problemele balcanice. Franța, Germania și Rusia s-au coalizat în 2003, contestând acțiunea coaliției conduse de Statele Unite în Irak. Un alt obiectiv, și poate cel mai important al cooperării, se referă la domeniul energetic, UE reprezentând unul dintre principalii importatori ai resurselor de materii prime rusești. După largire, Rusia a ajuns în „vecinătatea apropiată” a UE. Din perspectiva moscovită, obiectivele parteneriatului strategic includ dezvoltarea capacității europenilor de a-și asigura securitatea, cooperarea în misiuni de menținere a păcii sau gestionarea crizelor „pentru a contrabalansa NATO-centrismul din Europa”, în favoarea OSCE și dezvoltarea „in-

frastructurii economice și legale“ continentale.

Kremlinul intenționează să-și păstreze dacă nu statutul de putere mondială, măcar pe cel de putere regională, prioritatea fiind acordată fostelor republici sovietice, după retragerea din Europa de Est și replierea din Balcani. În acest scop, s-au elaborat doctrinele „vecinătății apropiate“ și a loviturilor preventive împotriva oricărei amenințări antiteroriste și de destabilizare. Deși CSI rămâne o structură laxă, Moscova a manifestat tendințe centralizatoare, prin tratatul de securitate colectivă și spațiul economic unificat. Între Rusia și R. Belarus a fost promulgată o uniune. Statul rus încearcă să-și mențină puterea și influența în spațiul Mării Negre și în Asia Centrală. Încălcându-și obligațiile ce-i reveneau prin tratatul modificat de reducere a armamentului din Europa, și-a menținut forțele armate din Republica Moldova și Georgia. Ucraina va rămâne, probabil, în centrul politicii sale externe est-europene. Din inabilitate și aspirație de control total, Moscova a transformat alegerile din toamna-iarna lui 2004 dintr-o luptă politică între diverse grupuri de interes, într-o bătălie între democrație și tiranie, Occident și „Imperiul Răului“. Eșecul major al politicii sale externe ar putea avea efecte negative asupra aspirațiilor Kremlinului, dacă nu vor fi găsite soluții. Există și posibilitatea extinderii democratizării în Rusia.

În strânsă legătură cu politica sa externă se află caracterul regimului de la Kremlin și războiul din Cecenia. Putin a promovat o „democrație controlată“, arestându-i pe principalii săi opozanți, uneori sub acuzația de corupție. Șeful statului a încercat să pună ordine în administrație, să combată corupția sau să arbitreze între liberalii și conservatorii (siloviki) din guvern. În ultimul timp, însă, pare a fi crescut foarte mult influența anturajului format din foști ofițeri de informații. După atentatele de la Beslan, din septembrie 2004, s-au luat măsuri de centralizare a Federației, Putin hotărând ca guvernatorii să fie numiți, nu aleși.

Victoria în războiul din Cecenia a fost marea promisiune neonorată a președintelui rus. Moscova a încercat, după 11 septembrie 2001, să prezinte confruntările din această republică ca pe un aspect al „luptei împotriva terorismului internațional“, pretenții neaccep-

tate de Vest. Liderul de la Kremlin a replicat, acuzând Occidentul de „ipocrizie“ și aplicarea de „duble standarde“. Există semne de îndoială însă asupra șanselor de succes ale acestor metode „imperiale“ clasice aplicate de actuala administrație rusă. Nereușitele interne s-au asociat celor din exterior și creșterii suspiciunilor statelor occidentale. În momentul de față, pe lângă întărirea rolului statului în economie (a se vedea lukos) și neclaritățile din confruntarea cu fundamentalistii din Caucazul de Nord, s-au înregistrat și repetate proteste de stradă ale categoriilor sociale defavorizate.

Relațiile dintre România și Rusia au fost influențate de declinul relativ al acesteia din urmă, de istoria zbuciumată și de evoluțiile din Europa de Est, Balcani și bazinul Mării Negre. După 1989, autoritățile de la București au semnat un tratat de prietenie cu fosta Uniune Sovietică, singurul de acest gen din Europa Centrală și de Est. Aderarea la NATO și integrarea europeană au fost adeseori percepute, ca și în alte state învecinate, ca o șansă de a evita o eventuală revenire imperială a Moscovei. Pe fondul unor sentimente populare nefavorabile, relațiile au stagnat până la semnarea unui tratat politic în 2003. Documentul a evitat discutarea unor probleme emoționale, ca Tezaurul și Pactul de neagresiune germano-sovietic, incluse într-o declarație anexă, alături de participarea la războiul contra Uniunii Sovietice. Rusia a recunoscut României dreptul de a adera la orice alianță dorește și s-a proclamat importanța integrării europene, indivizibilitatea securității pe plan european.

Relațiile economice au cunoscut o transformare radicală, o dată cu dispariția „lagărului socialist“ și al CAER-ului. Producătorii români s-au orientat spre piața UE, considerată mai profitabilă. Exporturile în Rusia au scăzut, în timp ce România a continuat să rămână dependentă de importurile de petrol și gaz natural, rezultând un deficit comercial. Potrivit datelor MAE, importurile din Rusia s-au cifrat în 2003 la aproximativ 2000 milioane dolari, în timp ce exporturile au atins numai cu puțin peste 50 milioane dolari²³. Totuși, România depinde, într-o oarecare măsură, de importurile energetice din Est, mai puțin însă decât alte state est-central europene.

Aderarea la Alianța Nord-Atlantică a oferit o protecție solidă României, alături de tendința de a se adapta politicii comune față de Moscova. Bucureștiul a devenit, prin noul său statut, un partener al Federației Ruse în probleme precum combaterea terorismului și a criminalității organizate în sistemul patronat de NATO. De asemenea, aderarea la UE va oferi ocazia autorităților de la București să se implice în aplicarea politicii de vecinătate, al cărei scop declarat este crearea unui „inel” de state-prietene, din Maghreb până la Marea Baltică. Atenția acordată de unele cercuri politice americane spațiului Mării Negre, după reuniunile la nivel înalt ale NATO de la Praga și Istanbul, va influența din ce în ce mai mult relațiile cu Moscova. O schimbare de orientare profundă a Ucrainei ar spori șansele unei ameliorări a legăturilor bilaterale. Principalele subiecte se referă la conflictul din Transnistria, evoluțiile din vecinătatea României, probleme economice legate de transportul de petrol și gaz natural, sau chestiuni tehnice, ca licența asupra armamentului model sovietic.

Imediat după alegerile din 2004, președintele Putin a adresat o invitație noului președinte al României. În timpul vizitei la Moscova (14-15 februarie), Băsescu a solicitat liderului de la Kremlin participarea la rezolvarea conflictului din Transnistria, considerat „o problemă de securitate națională”. El a afirmat că instalarea unor baze americane în România nu denotă intenții ostile față de Moscova. Statul român dorește să dezvolte relațiile economice, pentru balansarea dezechilibrului comercial și creșterea investițiilor pe piața rusă. Cealaltă parte și-a manifestat interesul de a se implica în construirea reactoarelor trei și patru ale centralei de la Cernavodă. Instalațiile au fost construite, până în prezent, cu tehnologie canadiană. Cu această ocazie, s-a convenit ca efectele integrării europene asupra intereselor economice rusești să fie abordate în cursul unor întâlniri bilaterale, pentru ca ultimele să nu aibă de suferit²⁴.

Relațiile dintre UE și Rusia prezintă o mare importanță pentru România, stat membru NATO și aspirant pentru aderarea la Uniune, în 2007. Viitorul acestora va depinde, în bună măsură, de politica adoptată de acest stat în bazinul Mării Negre. După Turcia, Rusia este actorul cel mai activ în bazinul Mării Negre,

uneori încercând chiar o cooperarea privilegiată Moscova-Ankara (care ar fi contribuit la „stabilizarea” Caucazului). Astăzi, Moscova oscilează între pragmatism și o viziune imperială centralizatoare, tot mai dificil de realizat în situația în care prezența SUA, NATO și UE a ajuns tot mai persistentă în regiune. Este îndoielnic că acțiuni precum menținerea forțelor din Transnistria și sprijinul direct și indirect acordat regimului de la Tiraspol vor determina o ameliorare a situației din Republica Moldova sau a relațiilor cu autoritățile de la București. Același lucru este valabil pentru mai îndepărtatele conflicte calde sau „înghețate” din Georgia și enclava Nagorno-Karabah.

Nou membru al Alianței Nord-Atlantice, statul român ia parte la dezvoltarea și aplicarea treptată a unei noi strategii referitoare la spațiul Mării Negre, care va influența relațiile cu Moscova, fie direct, fie prin participarea la căutarea de soluții, într-un cadru extins, pentru soluționarea unora dintre cele mai importante probleme de securitate regională: conflictul din Transnistria, criminalitatea organizată, terorismul etc.

Aflată pe viitoarea frontieră europeană, România va trebui să acționeze pentru a proteja Uniunea de fenomene gen migrația ilegală sau expansiunea criminalității organizate în spațiul comunitar. În același timp, Rusia rămâne un important partener din punct de vedere energetic și o putere regională care nu poate fi ușor neglijată, mai ales de un stat ce-și propune adoptarea unei politici mai active în Est.

e) Caucazul de Sud

Sudul Caucazului este unul dintre cele mai frământate spații ale Europei. Armenia, Azerbaidjanul și Georgia au ieșit din cadrul URSS. În zonă, însă, s-au înregistrat: un conflict interetnic între Armenia, grupările din Nagorno-Karabah și Azerbaidjan, mișcări separatiste în provinciile georgiene Abhazia și Osetia de Sud. Acestora li se adaugă consecințele potențiale ale escaladării conflictului din Cecenia. De fapt, ca și în Balcani, Caucazul a devenit scena recrudescenței aspirațiilor naționaliste, conflictelor interetnice și religioase, expansiunii fundamentalismului islamic, și extinderii terorismului internațional.

Armenia, Azerbaidjanul și Georgia leagă

■ Monitor Strategic ■

zonele cu resurse de hidrocarburi din Asia Centrală, de bazinul Mării Negre și Europa de Sud-Est. Dimensiunile resurselor au dat naștere unor estimări adeseori exagerate. Departamentul american al energiei²⁵ a apreciat că rezervele de petrol ating maxim 33 miliarde de barili, iar cele de gaze naturale, circa 230 mii miliarde metri³.

Statele occidentale au acționat pentru asigurarea unor surse multiple de livrare, pentru a evita dependența de rețelele de transport deținute de Rusia. La inițiativa UE, Armenia, Azerbaidjan, Georgia și statele de la Marea Caspică au decis să se implice în proiectul de dezvoltare a coridoarelor de transport și energie direcționate către statele vest-europene (programul TRACECA). Inițiativa este inclusă în cadrul de asistență al Uniunii pentru fostele state sovietice, TACIS. Concernul AIOC a încheiat în 1994 un contract de export al petrolului cu Azerbaidjanul. La acea vreme, existau două rute de transport: oleoductul nordic Baku-Novorosiisk și conducta vestică de mică capacitate Baku-Batumi (Supsa). A fost proiectată o a treia variantă Baku - Ceyhan, susținută de statele occidentale, care are avantajul de a limita monopolul transportului petrolier rus. La sfârșitul lui 2001, Georgia și Azerbaidjanul au convenit asupra unui acord pentru realizarea conductei de transport de gaz Baku - Tbilisi - Erzurum (Turcia). Oleoductul va trece la doar 15 km nord de enclava Nagorno-Karabakh și va traversa teritoriul instabilei Georgia. Ultimul tronson urmează să fie construit în sudul Turciei, pe lângă zonele predominant kurde. Conducta ar trebui finalizată în acest an. Rusia a lansat, împreună cu două companii americane, proiectul oleoductelor caspice, care leagă câmpul petrolier Tengiz de portul Novorosiisk. Lucrările au început în 1999. O primă etapă a luat sfârșit în 2001, proiectul având ca termen final anul 2014²⁶.

Tensiuni și conflicte în Georgia și Nagorno-Karabakh

Declararea independenței Georgiei a fost urmată de secesiunea Abhaziei și a Osetiei de Sud. Moscova a sprijinit tacit ambele mișcări „disidente”. Până în martie 1993, milițiile abhaze au înfrânt forțele autorităților de la Tbilisi.

Rusia a trimis trupe de menținere a păcii sub acoperire ONU. Statul georgian a păstrat controlul asupra districtului Ghali și a văii Kodori din Abhazia. În iunie 1992, acordul de la Soci a pus capăt unui conflict, de această dată izbucnit în Osetia de Sud. Rusia a desfășurat ulterior „forțe de menținere” a păcii. În paralel, provincia Adjaria a dobândit o autonomie crescândă.

După alegerile din noiembrie 2003, președintele Edvard Șevardnadze a fost obligat să demisioneze. Înlocuitorul său – M. Saakashvili – a restaurat autoritatea centrală în Adjaria. Prin Tratatul Amendat de Reducere a Armamentului în Europa, semnat în 1999, Rusia s-a angajat să-și limiteze armamentul din regiune și să-și retragă parțial forțele din Georgia, până în decembrie 2002. Invocând motive financiare, Moscova a amânat retragerea, apoi a solicitat păstrarea a două baze, atrăgându-și condamnarea Vestului, a Statelor Unite în principal. Ciocniri armate s-au înregistrat în 2004 între forțele ruse locale și miliții cecene prorusă din Osetia de Sud și trupele georgiene. Avertismentele ferme ale Washingtonului, care oferă asistență politică și militară Georgiei, au temperat „zelul războinic al Moscovei”. În ianuarie 2005, guvernul din Tbilisi a oferit o largă autonomie Abhaziei și Osetiei de Sud. Rusia susține că cele două provincii se află într-o situație similară provinciei Kosovo.

Un al doilea conflict a avut ca miză Nagorno-Karabakh, enclavă majoritar armeană în Azerbaidjan. Originile pot fi trasate de la începutul secolului XX, în rivalitățile dintre Rusia/URSS și Imperiul Otoman, apoi Turcia. După genocidul din 1915, comunitățile armenie au trebuit să se sprijine pe Moscova, care a încercat o reglementare bilaterală cu Ankara. Înglobată în Uniunea Sovietică, Republica Armeniei a fost obligată să renunțe la teritoriile vestice, în favoarea Turciei și la zonele Nagorno - Karabakh și Nahicevan, cedate de I.V. Stalin Azerbaidjanului, într-o manifestare clasică a „politicii naționalităților”. Comunitățile armenie nu s-au mulțumit cu această situație, iar tensiunile cu azerii s-au accentuat pe fondul destrămării URSS. Din 1988, Erevanul și Baku au început să-și dispute controlul zonei Nagorno-Karabakh, rivalitățile degenerând în persecuții ale armenilor.

Locuitorii enclavei și-au proclamat independența, iar conflictul a izbucnit în 1989, când Erevanul a sprijinit mișcarea secesionistă, beneficiind de asistența Moscovei. Până la sfârșitul lui 1993, forțele armene și armata Karabah-ului au cucerit enclava și culoarul de legătură Laccin. Sute de mii de oameni din ambele tabere au fost obligați să se refugieze²⁷. Rusia a mediat un armistițiu între Armenia și Azerbaidjan, în mai 1994. De atunci, s-a înregistrat un blocaj politico-diplomatic. Statul rus menține o prezență militară în Armenia și se bucură de influență politică la Baku. Zona respectivă oferă și o legătură terestră cu statele Orientului Mijlociu. OSCE și NATO au oferit mai multe scenarii de soluționare a conflictului.

Armenia, Azerbaidjanul și Georgia au semnat în 1999 acordul de parteneriat și de asociere cu UE. Statele Unite și-au ameliorat relațiile cu regimul de la Baku, începând din 2002. Astfel au fost eliminate restricțiile asupra asistenței economice și exportului de armament, impuse în timpul războiului din Nagorno-Karabah. De asemenea, s-au apropiat de autoritățile de la Tbilisi. În februarie 2002, a fost anunțată cooperarea dintre trupele georgiene și câteva sute de instructori americani pentru stabilizarea situației din Valea Pankisi, pe care Rusia o considera un refugiu pentru separatiștii ceceni. Victoria lui Saakashvili, împreună cu schimbările din Ucraina, au dat impresia unei „contagiuni orange” în regiune. De fapt, manifestările de instabilitate din Caucazul de Sud au corespondențe și în Caucazul de Nord, inclus în Rusia, dar locuit de populații preponderent musulmane. Occidentul promovează proiecte de stabilitate la care să participe și comunitatea internațională, în timp ce Moscova apreciază că zona face parte din „sfera sa de autoritate”.

Georgia și Azerbaidjanul și-au manifestat dorința de aderare la NATO, cu ocazia reuniunii la nivel înalt de la Praga. În mai 1994, Georgia, Armenia și Azerbaidjanul au semnat documentul cadru al Parteneriatului pentru Pace, lansat de NATO. La summit-ul de la Istanbul, șefii de stat și de guvern ai Alianței au inclus zona Mării Negre printre spațiile de interes. O nouă politică față de aceste state s-ar putea contura în perioada următoare. Armenia,

Azerbaidjanul și Georgia ar putea fi incluse în următoarele valuri de extindere ale NATO. De asemenea, a fost activată organizația de cooperare GUAM, o formulă sprijinită și de România în ultimii ani. Cu susținerea SUA și NATO, Turcia a promovat, în mai multe rânduri, constituirea unui pact de stabilitate, cooperare și luptă împotriva terorismului, care să includă și Georgia și Azerbaidjanul.

Rusia a replicat prin consolidarea controlului politico-militar în Caucazul de Nord, deși fragilitatea orientării respective s-a dovedit cu ocazia atentatelor de la Moscova și Beslan. Armata rusă și-a menținut prezența în Georgia, Armenia și Republica Moldova. La inițiativa Kremlinului, Rusia, Belarus, Armenia, Kazahstanul, Kârgâzstanul și Tadjikistanul au format, în mai 2002, organizația Tratatului de Securitate Colectivă, o instituționalizare a alianței stabilite cu zece ani înainte. Moscova și-a propus și crearea unui bloc economic, politic și militar al CSI, corespunzător structurilor UE și NATO, aflat sub o „singură comandă”.

Eșecul din Ucraina pune sub semnul întrebării viabilitatea tentativei de control imperial a spațiului fost sovietic. Moscova patronează un fel de „axă”, Rusia-Armenia-Iran, opusă cooperării Turcia-Georgia-Azerbaidjan. Rusia oferă sprijin militar și energetic Armeniei, iar Iranul construiește o conductă spre Armenia. Această țară are relații tensionate cu Azerbaidjanul și Georgia și foarte tensionate cu Turcia. Simultan, la Erevan se manifestă opoziția prooccidentală; opoziția și puterea se plasează, totuși, pe aceeași „lungime de undă” în problema enclavei Nagorno-Karabah.

Cel mai important for multilateral de colaborare din regiune este BSCE (Organizația Cooperării Economice la Marea Neagră). BSCE a fost înființată în 1992, la inițiativa unei Turcii aflate într-o puternică „ofensivă” în Balcani, Caucaz, Asia Centrală (în spațiile turco-musulmane). Ea își propune să adâncească cooperarea economică, în scopul întăririi stabilității și securității regionale. Declarația de la București din 1995 a statelor BSCE a contribuit la consolidarea organizației. România a deținut președinția organizației în 2000. Membrii au fondat o Bancă pentru Comerț și Dezvoltare, și își propun interconectarea rețelelor energetice.

■ Monitor Strategic ■

În domeniul militar s-a constituit grupul de Cooperare Navală la Marea Neagră (BLACK-SEAFOR). Inițiativa a fost lansată de Turcia în aprilie 1998 și cuprinde Bulgaria, Georgia, România, Rusia și Ucraina. Forța trebuie activată cel puțin o dată pe an și formată din minimum 4-6 nave din cadrul celor șase state riverane, incluzând o navă de comandă-control. Președinția este deținută prin rotație, în ordine alfabetică. România contribuie cu o corvetă.

Concluzii

Poziția geostrategică a României a făcut din ce în ce mai mult necesară adoptarea unei politici coerente față de Peninsula Balcanică și regiunea Mării Negre. Percepția evoluțiilor internaționale a indicat aderarea la NATO și la UE ca fiind mijloacele recomandabile pentru realizarea obiectivelor fundamentale ale statului român, fie că era vorba de chestiuni de securitate, fie că scopul propus era dezvoltarea economică. Acțiunile sale în conflictele din Peninsula Balcanică au furnizat unul dintre argumentele pentru realizarea ambițiilor sale naționale, în special în timpul crizei din Kosovo.

Aderarea la Alianța Nord-Atlantică a imprimat o nouă dimensiune relațiilor cu statele din bazinul Mării Negre, a Caucazului, Mării Caspice, Ucrainei și Federației Ruse, aflate în imediata vecinătate a comunității euroatlantice. Noua administrație de la București s-a pronunțat pentru adoptarea unei politici ambițioase în zonele respective, în colaborare cu Statele Unite și Marea Britanie. Primirea României și a Bulgariei în NATO a crescut numărul statelor balcanice membre ale Alianței Nord-Atlantice, alături de Grecia și Turcia. La rândul său, UE a dat undă verde negocierilor cu Turcia, a acceptat Cipru, a lansat cea mai ambițioasă misiune din istoria sa, în Bosnia-Herțegovina, a continuat demersurile diplomatice în Macedonia, Serbia și Muntenegru. Ucraina, R. Moldova, Armenia, Azerbaidjanul și Georgia au fost incluse în noua sa politică de vecinătate. Administrația de la Kiev și-a declarat intenția de a deveni membră a instituțiilor de securitate și politico-economice occidentale.

Stat de frontieră la sud-est, România este direct influențată de fenomenele și procesele din spațiile învecinate. Membră a comunității

euroatlantice, ea va trebui să contribuie la definirea și aplicarea politicii în aceste spații. De asemenea, se va implica în diversele formule de cooperare elaborate de Alianța Nord-Atlantică și UE. Poziția sa geografică permite statului român să-și valorifice avantajele, atât în relațiile cu structurile occidentale, cât și cu țările din zonele respective. Autoritățile de la București au continuat astfel demersurile politice și diplomatice pentru stabilizarea zonei balcanice și au susținut lărgirea NATO și a UE. În est, România are un interes particular în dezvoltarea relațiilor cu R. Moldova, de care ne leagă atâtea tradiții și interese comune. Liderii politici români au sprijinit, în ultimii ani, implicarea Chișinăului în diverse formule de cooperare regională și integrare în UE. Recent, Bucureștiul și-a propus să contribuie la gestionarea conflictului din Transnistria, problemă discutată la Moscova de șeful statului, în februarie 2005.

De o atenție specială trebuie să se bucure și politica față de Federația Rusă. A doua putere militară, important jucător pe piața energetică, Moscova își utilizează atuurile pentru promovarea propriilor interese, atât la nivel global, cât și în spațiul Mării Negre, trezind uneori îngrijorări în capitalele occidentale. În același timp, este un partener esențial al țărilor membre ale Alianței și UE în eforturile depuse pentru combaterea terorismului internațional și a proliferării armamentului de nimicire în masă. O politică externă activă la Marea Neagră nu poate ignora dezvoltarea relațiilor cu Ucraina. „Revoluția orange” ar putea favoriza soluționarea litigiilor referitoare la platoul continental sau canalul Bâstroe. La reuniunea la nivel înalt a șefilor de stat și de guvern ai țărilor membre ale Alianței Nord-Atlantice, din 22 februarie 2005, s-a reafirmat disponibilitatea de a accepta acest stat, din momentul în care va îndeplini criteriile de aderare.

Caucazul rămâne caracterizat de „conflicte înghețate”, provocate de slăbiciunea statelor respective, vulnerabilitățile economice și istoria tensionată a diferitelor comunități. Factorii de decizie români și-au manifestat, recent, interesul pentru „conflictele înghețate” din Osetia de Sud și Nagorno-Karabakh. Nu în ultimul rând, participarea la diversele formule de coo-

perare regională contribuie la întărirea rolului de factor de stabilitate al Bucureștiului.

În consecință, România trebuie să-și fructifice poziția geografică și resursele în contextul cristalizării unor noi strategii ale NATO și UE în Balcani, Caucaz și bazinul Mării Negre, în general. Concomitent, va exista posibilitatea promovării unor interese specifice, prin fructifi-

care statutului de membru al Alianței Nord-Atlantice și al Uniunii Europene. De asemenea, Bucureștiul va acționa, probabil, și pentru întărirea organizațiilor internaționale, pentru gestionarea eficientă a principalelor probleme de securitate pe plan mondial, pentru contracararea riscurilor și amenințărilor specifice epocii noastre.

RÉSUMÉ

L'étude évalue l'environnement de sécurité des Balkans et de la région de la mer Noire aussi bien que la politique étrangère de la Roumanie envers ces régions. En tant que membre de l'OTAN, la Roumanie s'est convertie dans un État-frontière du monde occidentale. Son statut sera consolidé par la proche intégration dans l'UE. Par conséquent, la Roumanie devra s'impliquer davantage dans la région de proximité géographique. Des États échoués, des conflits gelés, des relations interétatiques tendues constituent tous des défis à gérer par la communauté Euro-Atlantique. En même temps, on est en train de développer une nouvelle approche sur la région de la mer Noire.

SUMMARY

The present study assesses the security environment of the Balkan Peninsula and the Wider Black Sea Area as well the Romanian foreign policy towards these regions. As a member of NATO, Romania became a frontier state of the Western world. Its status is to be consolidated by joining the EU. Consequently, Romania should focus on its neighborhood region. Failed states, frozen conflicts, tense interstate relations constitute challenges that the Euro-Atlantic community is facing at the same time that a new approach on the Black Sea Area is being underway.

Note:

1. Charles King, *The Black Sea: A History*, Oxford University Press, 2004.
2. Vezi Iulian Chifu, *Republica Moldova, Raport de țară-2003*, București, Politeia-SNSPA, 2004; Ch. Fairbanks, Ch. Nelson, F. Starr, K. Weinsbrode, *Strategic assessment of Central Eurasia*, Washington DC, The Atlantic Council of the United States, Central Asia, Caucasus Institute, for the Joint Chiefs of Staff, 2001; Misha Glenny, *The Balkans, 1804-1999, Nationalism. War and the Great Powers*, London, Granta Books, 1999; Bianca Jinga, Delia Pocan, Robert Ion, *Caucasus, The Long Way From Power Plots to Stability, Country Report 2003*, București, Politeia-SNSPA, 2004; Olga Oliker, *Faultlines of conflict in Central Asia and the South Caucasus, Implications for the US. Army*, United States Army, RAND Arroyo Center, 2003.
3. Charles King, *op.cit.*
4. **Ziua**, 15 ianuarie 2005.
5. Vezi Theodor Tudoroiu, *Dimensiunea balcanică a securității europene*, București, Lucretius, 1999; Gerogios Prevelakis, *Balcanii. Cultură și Geopolitică*, București, Corint, 2001, Aymeric Chauprade, François Thual, *Dicționar de geopolitică: state, concepte, autori*, București, Corint, 2003, *CIA World Factbook*, www.cia.gov.
6. Theodor Tudoroiu, *op.cit.*
7. www.mae.ro.
8. Erhard Busek, *Austria și Balcanii*, Iași, Institutul European, 2001.
9. www.mae.ro.
10. Idem.
11. Theodor Tudoroiu, *op.cit.*
12. www.hellenic-petroleum.gr/, „Rafinăriile românești nu au ieșit din bezna tranziției”, Atlas, nr.4.
13. Ulrich Buechsenschuetz, „Balkans divided over oil-pipeline projects”, www.rferl.org/newsline/2005/02/280205.asp.
14. *CIA World Factbook*, www.cia.gov,
15. Vladimir Socor, *September 11 and the Geopolitical Revolution of our Time*, București, Politeia-SNSPA, 2004.
16. Simon Tisdall, „Interests and Aspirations Clash in Region of frozen Conflicts”, www.guardian.co.uk/worldbriefing/story/0,15205,1407928,00.html.
17. Fabian Niculae, Oana Popescu, *Ukraine, A Country Torn Apart Between Europe and Russia*, București, Politeia-SNSPA, 2004.
18. Vezi și Janusz Bugajski, *Noul imperialism al Rusiei*, București, Editura Casa Radio, 2005.
19. *CIA World Factbook*, www.cia.gov.
20. Idem.
21. *L'Année stratégique 2005*, Paris, Armand Colin 2005.

■ Monitor Strategic ■

22. *The Military Balance 2002-2003*, International Institute for Strategic Studies, 2003.

23. www.mae.ro.

24. www.presidency.ro.

25. www.eia.doe.gov.

26. idem.

27. David Rieff, „Case Study in Ethnic Strife: Without Rules or Pity“, **Foreign Affairs**, martie-aprilie 1997.

Né le 17 septembre 1979, Mihai Zodian est spécialiste en politique intérieure et internationale, relations internationales, des études de sécurité. Il détient un master en relations internationales et intégration européenne et est diplômé en sciences politiques de l'École Nationale d'Études Politiques et Administratives. Il a collaboré avec les revues „Bucarest Matin“, „Bucarest Hebdo“, „Nine o'Clock“, „Le monde militaire“, „Azimut 21“.

Born on September 17, 1979, expert in domestic and international politics, international relations, security studies. MA degree in international relations and European integration, BA in political science from the National School of Political Studies and Public Administration (NSPSA), contributor of „Bucarest Matin“/„Bucarest Hebdo“, „Nine O'Clock“, „Lumea militară“, „Azimut 21“.

**LUPTA ÎMPOTRIVA
TERORISMULUI INTERNAȚIONAL**

Initiating People's Human Intelligence in Counter-Terrorism

Vladimir Lukov
General Director of Counter-Terrorism Center, Moscow

A short summary

The social dimension of Counter-Terrorism is in focus of my report. Terrorists try to act against peaceful population but not well-prepared Armed Forces or other so called power ministries like Police, Fire teams etc. In the Global war on terrorism (GWOT) targets of terrorist attacks have been shifting to so-called „soft-targets“ of non-military nature. That is why civilians have to take greater responsibility for selves-defense. NGOs, social movements etc. are to become the first line of Terrorism prevention. This new paradigm of national and global security needs more attention of policy-makers to create a holistic approach to the GWOT and reconstruction of security sectors in corresponding countries in Russia and NATO.

The concept of social Counter-Terrorism puts goals to find non-military solutions in pre-Terrorism situations which are to be disclosed by citizens before „the first explosion“.

Human Intelligence (HUMINT) is the core of Terrorism prevention. Until recently, HUMINT has belonged to the military wing of the Security sector. It has appeared to be counter-productive in front of asymmetrical terrorist warfare. People prefer to talk on first signs of terrorism to NGOs people, not to uniformed personnel even in cities, saying nothing about peace-keepers in hot-spots. People's HUMINT has to be equipped with latest Information Techs like Internet, personal computers, educational & instructive matters on CD-ROMs.

Self-Defense of Civil Society against Global Terrorism

Ratings of Armed Forces with their Military Intelligence facilities are about to fall down because of frequent failures and mistakes. On

the whole, preparations and training of the Military for conflict and post-conflict situations are useless in asymmetric terrorist warfare.

Why does it sound so categorically? That's because Russia and NATO have been prepared to act in a third generation war instead of the coming the forth generation one¹.

Non-Traditional Terrorism is a new kind of warfare. It is impossible to wait consequences of nuclear/radiological/biological etc. terrorist attacks to „save“ global peace or/and regional stability „the day after“. The 9/11 events in the USA and other acts of non-traditional Terrorism in Russia and Europe will surely demonstrate that the Armed Forces are too slow to keep abreast with speedy progress among Global Terrorism communities.

All we know about new challenges from Terrorism can be summarized in two words, „wrong perception“. Mainly, it is a fault of short-sighted policy-makers and/or a result of dirty tricks by selfish corporations which exploit fears of Non-Traditional Terrorism to sell their medicaments, „protective“ equipments etc. to panicked population. That is why social Counter-Terrorism needs education and training of broader masses of the population of Russia, USA and other NATO countries. All these strata should be united by collection/sharing data on the very first signs of terrorism.

Terrorists are to be under surveillance of many millions of civilians, not police or military structures alone. The point is that new terrorists are far better educated and prepared to use Information Technologies, components of weapons of mass destruction than an average man or woman in military/police etc. uniform².

Service-people in uniform are often unable to act against pre-terrorism situations for many political, technical, ethical, legal etc. reasons. The early-alarm system in hands of civilians

■ Monitor Strategic ■

can give them far more suitable pretexts for involvement at the eve of terrorist attacks.

So the different type of warfare needs a different approach to Human Intelligence which is essential in the GWOT.

Poor Anti-Terrorism Capabilities

Former Military and Police are too absorbed in old anti-terrorism techs and drilling. In governing bodies of the Russian Federation, for example, they consider conventional intelligence operation in support of conventional warfare as a „unique approach“ to Global Terrorism. In fact, Russian anti-terrorists are equipped to deal with petty crimes and local law-breaking problems. In the USA, there are shifts in reorganizing Intelligence community which is incorporated into global efforts of the Military, not vice versa (at least, I believe that it's so)³.

Intelligence data mining & analysis from Citizens

In the USA, since Fall 2004 there have been noticed new approaches to People's Human intelligence. For example, the „Redefining Readiness“ Study stressed the value of letting the ordinary (but well prepared at Counter-Terrorism seminars or 2-days courses) people speak for themselves rather than relying on anti-terrorism planners' primitive and untested assumptions about what the public cares about and how the public will behave. I also believe in people's initiatives that will provide planners in government agencies and private-sector organizations with reliable data from NGOs with which ordinary people would be more readily to cooperate than with the Police or/and the Military. Such data (and requests) from volunteers may help to assess and strengthen local, regional and all-national plans how to deal with terrorist-initiated smallpox outbreaks and dirty bomb explosions⁴.

Before it happened, in Spring 2004, there appeared a „Council for Excellence in Government“ report „We the People: Homeland Security from the Citizens' Perspective“. It said that U.S. citizens were willing to help, but were unprepared to react to attacks of non-traditional Terrorism⁵. In Russia, there was no

need of such polling to get the same result until the events in Beslan on the 1st of September 2004. Now there is an NGO, „Counter-Terrorism Center“, in Moscow with numerous branches in Russian regions⁶.

The USA and Canada were first real responders to challenges of non-traditional terrorism after the 9/11 events. The threat of terrorism affected all communities in the both countries, nationally and internationally. New threats overstepped all geographic and demographic boundaries. No community is immune and all jurisdictions, suburban, urban and rural areas are at risk. Our Counter-Terrorism Center also cannot assume that we can prevent all acts of terror and therefore must prepare to minimize the damage and recover from attacks that do occur in regions and cities of the Russian Federation and the CIS.

Terrorists look for visible targets where they can avoid detection before or after an attack, such as international airports, large cities, major international events, resorts, and high-profile landmarks. Terrorists often use threats to create fear among the public, try to convince citizens that their government is powerless to prevent terrorism, and to get immediate publicity for their causes. Different types of terrorist weapons include traditional tools, as explosives, kidnappings, hijackings, arson, shootings, and non-traditional tools, as NBC's (nuclear, biological agents and chemicals).

Recently, the State Duma (The Russian Parliament) has passed a draft of the Law on Terrorism Prevention at the first hearing, without a broad public expertise. It deals with such a problem in an old semi-secret anti-terrorism way.

In the USA, on the contrary, on February 19, 2003, the Department of Homeland Security, launched a national public service advertising (PSA) campaign to educate and empower American citizens to prepare for and respond to potential future terrorist attacks. The new campaign plans to reduce fears and provide information by providing individuals specific actions they can take to protect themselves, their families and their communities in the wake of an attack, or another emergency situation⁷.

Anyway, social Counter-Terrorism programs in regions are of great interests to many Russian NGOs.

Matrix warfare

Within many local and regional units of the Counter-Terrorism Center, there are common matrixes to collect and screen data on very first signs of Terrorism. Our Public Control Committees (PCC) are to become the first-line of alarm system about signs of terrorism in forms of fissile material smuggling, organized crime, socio-economic radicalism, sabotage at critically important plants and other facilities.

PCC are also readily available to help Russian and foreign counter-terrorists with local and regional level assessments. Mainly, it could be data for preventing urban wars unleashed by terrorists with usage of components of WMD.

Members of PCC will be taught to deal with matrixes. An average social Counter-Terrorism matrix consists of several parts, as follows: history and culture of terrorism in a given region; analysis of family relations of terrorists (we are planning a comparative psychological analysis of established Chechen terrorists with data from their country-patriots, not from non-Chechen „specialists“ infected with a lot of prejudices); sociological polls with 40-points questionnaires etc. Our matrixes will rely on Internet-connected software to locate signs of

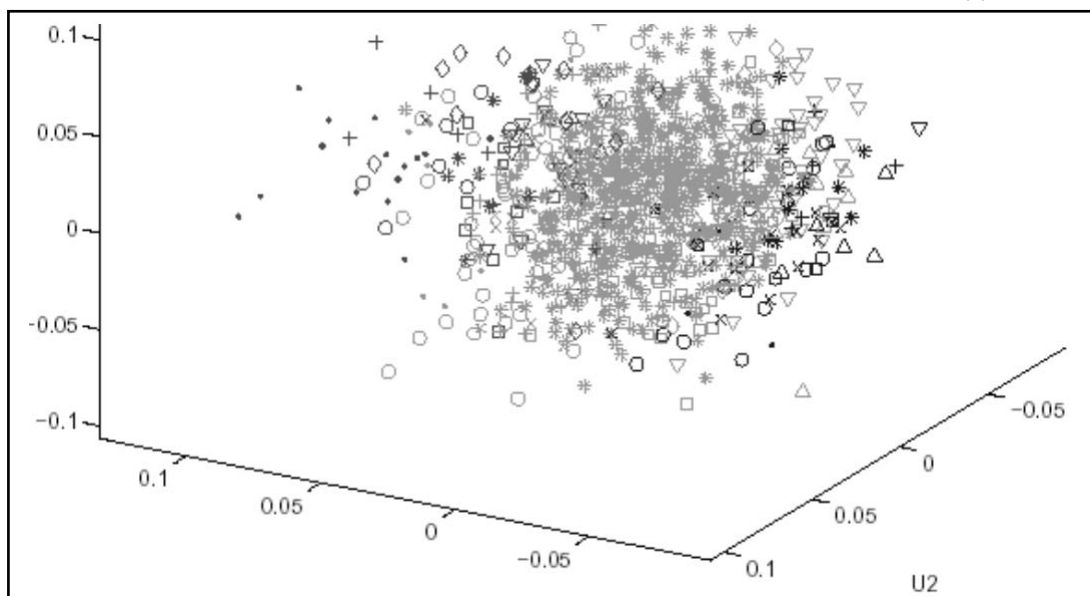
inclinations towards terrorism among younger generations and adults in a real time format; software to calculate possibilities of future attacks of non-traditional terrorists (radiological, biological, cyber etc.); software to identify assembly areas, safe regions for terrorists-to-be with local supporters who are suffering with injustice of local/regional authorities, police etc.; travel agencies monitoring over signs of terrorism with e-reports of their clients while on business trips, rest or holidays; even gossips will do for checking up in matrixes.

Of course, matrixes could be different and constantly checked up and unified in accordance with some international standards. There could be conflicts of matrixes and even wars⁸.

Matrix warfare is not unassailable, it is a war that can be won, but in order to win, counter-terrorists must clearly recognize the nature of the threat confronting their region or town. It is not a static, rigid, hierarchical nation-state as we have confronted in the last century, but rather, it is a dynamic, distributed, de-centralized, global, and amorphous adversary - it is a threat for artificial intelligence and super-computing to deal with.

Some example of a matrix is as follows:

In the left part of the picture there are red-pointed „possible acts of terrorism“, in its middle part we see far less possible ones. To the right segment we may pay no attention at all because these events will never happen⁹.

■ Monitor Strategic ■

Structure of People's HUMINT

The very structure of People's HUMINT looks like a Public Council in Russia, (Obshestvennaya Palata) which is under way. There will be no bosses, but responsible activists for public and national security with a broad range of international connections on Counter-Terrorism.

Some lessons from the USA also can help to transform the security sector in Russia. We are interested in outcomes of the FBI transformation, where human resources are under serious restructuring - there will be less paid agents and more volunteers among the population to track down the terrorists-to-be¹⁰.

Moreover, US plans are also in the focus of our Center of Counter-Terrorism. As former head of the US Department of Homeland Security, Tom Ridge put, in late January 2005, „our efforts at Homeland have been concentrated on the work of the Ready Campaign and the Citizen Corps. Over the past two years, it's not an exaggeration to say that Ready has truly taken off and, frankly, has greatly exceeded our expectations and we've just begun. From coast to coast, 58 percent of Americans have taken at least one step to prepare their homes and their families“¹¹.

The computerization of the People's HUMINT is a very essential part of the deal between population, business and power. A lot of ground and underground (in the subway system) sensors and „live indicators“ with cellular phones, lap-top and palm-Internet connected PCs can become a backbone of the People's HUMINT in Russia.

The Military, with traditional patrolling and check-points, can't prevent Terrorism, in principle. Police-level Intelligence also cannot provide timely or relevant data on terrorism end-users (politicians).

The PCC system may deal with complex socio-economic issues, and effectively prevent Terrorism. Matrixes and 2-days courses are free from pressure of bribes and killings that are clouding over paid-informers' heads.

The People's HUMINT is based on voluntary sources of information, sharing data with socially friendly partners (investors, private bus-drivers companies, travel agencies, medical centers with lists of patients etc.). Math modeling of social Counter-Terrorism matrixes helps screening false and incomplete information that are coming to us from regional PCCs.

For cooperation reasons, our Center is going to use a mixture of latest innovations in science, Information Techs etc. and old anti-terrorist methodical tools.

Among the Center's partners, we would like to see educational, scientific and socially oriented centers and organizations that are concerned with Terrorism prevention using socio-economic tools. At the same time, the Counter-Terrorism Center is interested in sharing its software-Intelligence results with the Military and Police, as well as with local and regional authorities, with permission of clients who ordered focus-groups or polls analysis. Join us! Invite us to your classrooms to educate as many counter-terrorists as possible.

The Counter-Terrorism Center is affiliated with the Russian State Social University, with 82 000 students in 60 subjects of the Russian Federation and branches in some CIS countries. In May-June 2005, there will be held a Round Table on Medicine, Social Security and Counter-Terrorism inter-connections (possibly, at one of the Black Sea coast resorts). You are welcome to come to discuss new forms of identifying signs of Terrorism to prevent it at the earliest stage.

RÉSUMÉ

La these principale de cette étude repose sur la nécessité de développer la dimension sociale du contreterrorisme dans le contexte d'un changement produit au niveau de l'action terroriste dans le sens de particulièrement toucher a des cibles non-militaires. Cela impliquerait renforcer la responsabilité civile pour l'auto-défense a travers des ONG, mouvements sociaux etc. pour donner une dimension mieux intégrée a la guerre globale contre le terrorisme. Le concept de contre-terrorisme social suppose identifier des solutions préventives a caractere non-militaire a la portée des citoyens. L'Intelligence Humaine se retrouve au centre de ce débat. Un tel processus doit avoir acces assuré a la technologie d'information de derniere génération afin de le rendre opératif.

SUMMARY

The main thesis of this study relies on the need to develop the social dimension of counterterrorism in the context of the shifting in terrorist attacks to „soft-targets“ of non-military nature. It translates to awakening civilian responsibility for self-defense through NGOs, social movements etc. within the framework of a holistic approach to the GWOT. The concept of social counter-terrorism implies finding non-military preventive solutions to be disclosed by citizens. Human Intelligence (HUMINT) is the core of terrorism prevention. It needs to be supported by access to latest information techs in order to assure its operative size.

Note:

1. See more explanations and details which are, frankly speaking, not fully satisfactory to me in an article by William S. Lind „Understanding Forth Generation War“ in **Military Review**, Sept-Oct. 2000.
2. If you have doubts, see a book by Marc Sageman „Understanding Terror Networks“, 2004, ISBN 0-8122-3808-7. See also materials of the 1st All-Russian Conference on Counter-Terrorism on the web-site www.counterterrorismcenter.ru.
3. See Intelligence Reform and Terrorism Prevention. Act of 2004, www.whitehouse.gov, December 18, 2004.
4. See „Redefining Readiness: Terrorism Planning Through the Eyes of the Public“, New York, September 2004. Because most of the findings in the study are generalizable, they are applicable to planning Counter-Terrorism efforts throughout Russia and NATO countries.
5. See, „Citizens want to help fight terrorism“, by Dibya Sarkar, May 31, 2004 - www.fcw.com.
6. See, www.counterterrorismcenter.ru about aims and goals of our Counter-Terrorism Center.
7. See - www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/20030219-11.html.
8. See J. Noel Williams, „Matrix Warfare: The New Face of Competition and Conflict in the 21st Century“, a Report at a Workshop of the Center for Emerging Threats and Opportunities, Washington D.C., 2004.
9. See more details and explanations in D.B. Skillicorn, „Applying Matrix Decompositions to Counterterrorism“, School of Computing, Queen's University, Kingston, Canada, May 2004.
10. FBI TRANSFORMATION. Human Capital Strategies May Assist the FBI in Its Commitment to Address Its Top Priorities, Statement of Laurie E. Ekstrand, Director Homeland Security and Justice Issues, Washington D.C., 2004.
11. Remarks by Secretary of Homeland Security, Tom Ridge at the Council for Excellence in Government, Washington, DC, January 28, 2005 - www.dhs.gov/dhspublic/display?content=4317.

Rolul actorilor instituționali în combaterea terorismului

Cristian Barna

Introducere

Atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 au demonstrat lumii întregi că teroriștii sunt mult mai bine organizați și mai capabili să acționeze la nivel global decât se considera, concepțiile despre capabilitățile și motivațiile teroriștilor de victimizare a civililor nevinovați schimbându-se radical.

Nu există nici o îndoială că, dacă ar apărea oportunitatea, grupările teroriste transnaționale, gen „Al Qaeda”, nu ar ezita să folosească virusii ca pe o armă împotriva civililor, să împrăștie agenți chimici sau să trimită teroriști sinucigași, înarmați cu bombe radiologice, pentru a produce durere și moarte în rândul populației civile nevinovate.

În noul mileniu, probabilitatea unui atac terorist cu arme de distrugere în masă – chimice, biologice, radiologice, nucleare sau explozivi – rămâne pertinentă. Majoritatea teroriștilor utilizează încă tactici convenționale, precum atacuri cu bombă și luări de ostatici, dar încearcă și să obțină armament chimic, biologic, radiologic și nuclear¹.

Astfel, terorismul reprezintă un mijloc de a insufla fiecărui individ sentimentul că următorul atac terorist îl poate viza direct, grupările teroriste încercând să submineze sentimentul de siguranță al vieții cotidiene, cu misiunea de a distruge buna funcționare a instituțiilor statului-țintă. Scopul acestei strategii este determinarea opiniei publice de a face presiuni asupra factorilor de decizie, astfel încât aceștia să satisfacă solicitările grupării teroriste, populația civilă devenind o unealtă în mâinile teroriștilor în promovarea agendei ideologice.

Grupările teroriste nu sunt interesate de moartea a 3, 30 sau chiar 3000 de persoane, fiind posibil ca teroriștii să-și atingă scopurile fără a executa nici un atentat, ci doar provocând panică în rândul populației civile, prin

transmiterea continuă de amenințări și declarații prin intermediul mass-media și prin alte metode ale războiului psihologic.

Totodată, terorismul modern, sfidând normele și legile războiului convențional, își dirigează atacurile asupra populației civile, care reprezintă atât o țintă facilă pentru teroriști, cât și una eficientă, atacurile nediscriminatorii sporind panica generală și inducând sentimentul de insecuritate, oricine, oriunde, oricând putând fi victima următorului atentat. Această amenințare subminează posibilitatea populației civile de a duce o viață normală, iar când rutina cotidiană a fiecărui individ trebuie să cuprindă și un plan de acțiune în cazul unui potențial atentat terorist, viața acestuia devine încărcată de anxietate.

Frica indusă în rândul unei populații, care trăiește sub amenințarea terorismului, are două componente: una rațională, produsă de riscul unei morți violente în urma unui atac terorist și una irațională, care nu are nici o legătură cu probabilitatea statistică reală, produsă de probabilitatea ca cineva să fie ucis sau rănit într-un atac terorist sau/și doar ca acest atentat să aibă loc. Prin amplificarea amenințării – lăsând să se înțeleagă că acea moarte violentă poate apărea la fiecare colț – teroriștii speră să amplifice frica irațională și sentimentul de insecuritate a populației civile.

Așadar, terorismul este un război psihologic, o exprimare a influenței sociale care folosește propria imaginație a victimei împotriva sa. Ținta lui este să izoleze individul de grup, să fragmenteze o societate într-o masă de indivizi înspăimântați, care se ascund și nu sunt în stare să-și continue viața socială. Mai mult, grupările teroriste intenționează să submineze credința indivizilor în valorile colective ale societății în care trăiesc, amplificând amenințarea potențială până la un punct în care siguranța pare să

aibă o importanță mai mare decât toate celelalte valori socio-politice asumate.

Terenul pe care se dezvoltă în principal terorismul este constituit din statele cu o guvernare slabă, cu tensiuni etnice, culturale sau religioase, subdezvoltate economic sau cu granițe permeabile. În astfel de state, grupările teroriste interne provoacă guvernul, aflat într-o poziție defensivă, iar rețelele transnaționale își caută refugiu. Totodată, mutațiile survenite în fenomenul terorist, de activizare a terorismului transnațional, favorizat de tehnologia informațională, arată că acest fenomen periculos nu are granițe².

Paul Wilkinson sublinia: „în prezent ne confruntăm cu grupări teroriste care provoacă un număr atât de mare de victime încât nu poate fi descris decât prin conceptul de «terorism în masă». Într-o singură zi, pe 11 septembrie 2001, au murit mai multe persoane decât în 35 de ani de terorism intern în statele occidentale, incluzând terorismul separatist nord-irlandez sau cel basc din Spania, acțiunile teroriste organizate de grupările extremiste de stânga «Armata Roșie» și «Brigăzile Roșii», în anii 1970 și 1980, sau terorismul care promova o ideologie fascistă sau neo-fascistă din aceeași perioadă»³.

De menționat că, pentru anihilarea terorismului, strategiile de acțiune antiteroriste nu sunt suficiente, fiind necesar să se acționeze ferm pentru a se rezolva disputele politice care pot genera acte de terorism: „nu ar trebui să încetăm să descoperim cauzele terorismului, o țesătură complexă de factori politici, economici, sociali, religioși și culturali. Numitorul comun al factorilor ce favorizează terorismul este ura. Aceasta este o ură care depășește granițele națiunilor și regiunilor. Este însăși o răutate a omenirii»⁴.

Această abordare paradigmatică a diversificat mult registrul tematic de cercetare a terorismului, un fenomen la care ar trebui să ne raportăm ca la „o provocare care trebuie ținută în frâu, nu rezolvată»⁵.

I. Strategii antiteroriste: variabile care influențează eficiența implementării acestora

Stabilirea unui cadru instituțional adecvat,

la nivel internațional, regional și național, care să asigure eficiența implementării unor strategii de acțiune antiteroristă bazate pe multilateralism și pe respectarea drepturilor omului, va fi legitimată de un parteneriat real între actorii implicați în combaterea terorismului.

Un rol important în acest sens îl joacă adoptarea unor decizii comune la nivelul forurilor internaționale, precum și transpunerea obiectivă a acestora la nivel regional și național.

De menționat că, pentru a fi eficientă, activitatea de combatere a terorismului trebuie să corespundă unor criterii generale:

- deoarece terorismul este o amenințare globală, campania teroristă să se bazeze pe cooperarea multilaterală a statelor și organizațiilor internaționale;
- la nivel național, este necesară acțiunea concertată a guvernului, sectorului privat, societății civile;
- acțiunea militară împotriva organizațiilor teroriste trebuie să fie dublată de măsuri economice, juridice, diplomatice și de culegere de informații care să justifice inițierea unor campanii militare.

În acest sens, scopurile unei campanii antiteroriste sunt:

- identificarea și localizarea grupărilor teroriste, anihilarea capacității operaționale a acestora;
- demantelarea bazelor logistice, adăposturilor, precum și blocarea finanțării grupărilor teroriste;
- stabilirea unei coaliții internaționale a statelor care respectă Rezoluțiile Organizației Națiunilor Unite privind combaterea terorismului, acordarea de asistență statelor care solicită sprijin în scopul inițierii unor campanii antiteroriste pe teritoriul național;
- izolarea pe plan internațional a statelor care susțin grupările teroriste;
- inițierea de eforturi diplomatice și acordarea de ajutoare umanitare statelor sau populațiilor care nu-și pot asigura nivelul minim de subzistență, asigurarea stabilității regionale și internaționale, soluționarea pașnică a conflictelor etnice, adică reducerea factorilor catalizatori ai apariției

■ Monitor Strategic ■

și dezvoltării grupărilor teroriste;

- protejarea populației civile și a teritoriului național al unui stat, prin sporirea măsurilor de securitate în transporturile aeriene, navale, precum și prin securizarea frontierelor, combaterea proliferării armelor de distrugere în masă și a criminalității organizate⁶.

Conform analistului Boaz Ganor, în urma unei analize comprehensive a strategiilor antiteroriste existente pot fi identificate câteva variabile („parametri ai antiterorismului”), în funcție de care poate fi alcătuit un „ideal-tip” al unei campanii antiteroriste:

- disponibilitatea de a negocia cu grupările teroriste; când și în ce condiții factorii de decizie ai unui stat sunt dispuși să negocieze; în cazul unei luări de ostateci sau a unei alte situații de criză generată de un atentat terorist, măsura în care aceștia sunt dispuși să cedeze solicitărilor atentatorilor;
- atitudinea adoptată de un stat față de susținătorii grupărilor teroriste, oportunitatea impunerii unor sancțiuni diplomatice, militare sau economice, statelor care sponsorizează terorismul sau inițierii unor negocieri, în vederea convingerii acestora să renunțe la astfel de practici;
- proporția în care strategia antiteroristă a unui stat este concepută ca și campanie militară sau ca acțiune de asigurare a ordinii publice; mijloacele de acțiune folosite împotriva grupărilor teroriste (forțe de ordine, unități militare);
- „raționalitatea” solicitărilor grupărilor teroriste în corelație cu politica statului sau organizației vizate;
- finalitatea strategiei antiteroriste aplicate: anihilarea grupării teroriste, limitarea pagubelor produse sau suprimarea cauzelor care au generat apariția fenomenului terorist;
- capacitățile instituționale, resursele financiare și logistice investite în implementarea strategiei antiteroriste;
- caracterul ofensiv al unei campanii antiteroriste;
- adoptarea unei strategii de descurajare a grupării teroriste, în vederea renunțării la comiterea de atentate;

- „efectul de bumerang” al unei strategii antiteroriste – escaladarea violențelor și nu suprimarea acestora;
- „capcana democrației” – analiza oportunității îngrădirii drepturilor civile ale populației, declararea stării de urgență în scopul combaterii fenomenului terorist, chiar și cu riscul erodării valorilor fundamentale ale democrației;
- transparența strategiei antiteroriste – este oportună popularizarea măsurilor de prevenire a atentatelor și de anihilare a inițiatorilor acestora, în scopul descurajării grupărilor teroriste sau acest fapt va conduce la avertizarea atentatorilor și la limitarea opțiunilor factorilor de decizie⁷.

Considerăm că acești parametri sunt interconectați, importanța mai mare sau mai redusă acordată unuia dintre aceștia constituind elementul de diferențiere a strategiilor antiteroriste, pe o scală care variază între o atitudine intransigentă și una flexibilă a actorilor instituționali față de activitatea grupărilor teroriste care acționează în aria de responsabilitate. Alegerea unei strategii optime poate fi dependentă și de circumstanțele în care fenomenul terorist se manifestă, modificarea acestora putând genera o reconsiderare a strategiei urmărite.

Un aspect important în adoptarea unei strategii antiteroriste îl constituie, așa cum am mai arătat, „capcana democrației”, evitarea acestei capcane constând în adoptarea unei legislații antiteroriste recunoscute pe plan internațional, respectarea drepturilor civile în procesul culegerii de informații, interogării suspectilor, procedurii de incriminare, colectării probelor sau aplicării unor măsuri punitive în timpul campaniei antiteroriste.

De altfel, grupările teroriste sunt pe deplin conștiente de considerentele prohibitive, implicate de respectarea valorilor democratice în elaborarea și implementarea unei strategii antiteroriste, acționând în așa fel încât să submineze legitimitatea actorilor instituționali în fața opiniei publice, prin denunțarea încălcării drepturilor omului și a valorilor democratice.

De menționat că, prin elaborarea unei strategii antiteroriste care să respecte valorile democratice, actorii instituționali pot acționa în scopul limitării încălcărilor drepturilor funda-

mentale. Pentru realizarea acestui deziderat o strategie antiteroristă trebuie să se înscrie pe următoarele coordonate:

- inviolabilitatea cadrului legislativ existent sau modificarea acestuia în corelație cu noile amenințări, precum și protejarea integrității fizice a populației civile, pe parcursul desfășurării campaniei antiteroriste;
- implementarea unor legi care îngrădesc valorile democratice trebuie să fie temporară și ratificată de majoritatea absolută a parlamentului național;
- exercitarea controlului societății civile și existența unei transparențe totale a agențiilor guvernamentale implicate în combaterea terorismului;
- asigurarea cadrului juridic al tuturor acțiunilor întreprinse;
- stabilirea unor criterii universale de definire a unei organizații teroriste;
- caracterul ofensiv al operațiunilor antiteroriste să urmărească prevenirea atentatelor și nu aplicarea de măsuri punitive contra membrilor grupărilor teroriste;
- culegerea de informații poate fi realizată prin limitarea unor libertăți fundamentale (supravegherea suspectilor, interceptarea comunicațiilor) doar în urma mandatării, în avans și pe baza unor dovezi clare, de către un judecător;
- respectarea procedurilor de incriminare a inițiatorilor și a celor care comit atentate teroriste;
- respectarea drepturilor omului și a convențiilor internaționale pe perioada interogatoriilor;
- evitarea aplicării de pedepse publice;
- respectarea dreptului la libera informare.

Având în vedere coordonatele de acțiune descrise mai sus, în scopul combaterii eficiente a activității grupărilor teroriste, factorii instituționali trebuie să aibă în vedere descurajarea grupărilor teroriste de a iniția atentate, anihilarea bazelor logistice, managementul situațiilor de criză cu luare de ostateci, efectele psihologice și sociale ale atentatelor teroriste în rândul populației civile, precum și culegerea de informații referitoare la grupările teroriste.

Acțiunile de influență și descurajare a gru-

părilor teroriste de a comite atentate sunt posibile prin adoptarea unor măsuri extraordinare de protejare a țintei vizate, neputând fi realizată o descurajare la nivel strategic (prevenirea oricăror manifestări ale fenomenului terorist). Deși foarte dificil de realizat, descurajarea grupărilor teroriste este una dintre cele mai eficiente acțiuni în prevenirea comiterii unor atentate, dată fiind diversitatea modalităților de acțiune a inițiatorilor.

Anihilarea celulelor teroriste – actorii instituționali trebuie să analizeze oportunitatea acestor acțiuni în funcție de următoarele criterii: frecvența raidurilor asupra presupuselor locații ale grupărilor teroriste, importanța țăintelor vizate, conservarea mijloacelor de acțiune folosite (nedeconspirarea surselor secrete umane infiltrate în cadrul grupării vizate), impactul pe care anihilarea unor baze teroriste l-ar putea avea asupra opiniei publice interne și internaționale (evitarea atacării locurilor de cult sau a taberelor de refugiați, adăposturi preferate de membrii grupărilor teroriste), oportunitatea inițierii unor acțiuni militare împotriva grupărilor teroriste și posibilitatea escaladării violențelor.

Managementul situațiilor de criză cu luare de ostateci – având în vedere variabilele care influențează luarea de decizii în aceste cazuri (viteza cu care factorii de decizie trebuie să acționeze și presiunea exercitată de societatea civilă), au fost identificate următoarele criterii care stau la baza adoptării unei strategii optime: oportunitatea atacării în forță a pozițiilor ocupate de teroriști (cazul luării de ostateci de la Lima, din 1999, când organizația teroristă peruană „Tupac Amaru” a luat ostateci invitații la un dineu al Ambasadei Japoniei, sau cel de la teatrul „Dubrovka” din Moscova, din 2002 și de la școala din Beslan, din 2004, când rebelii ceceni au ocupat clădirea și au amenințat cu detonarea acesteia), solicitările grupării teroriste, perioada de timp în care teroriștii solicită îndeplinirea solicitărilor, eventuale amenințări la integritatea fizică a ostatecilor, presiunea internă și internațională, capacitatea de comunicare a negociatorilor cu reprezentanții grupării teroriste.

Efectele psiho - sociale ale atentatelor teroriste în rândul populației civile: actorii instituționali urmăresc atât eliminarea amenințării la

■ Monitor Strategic ■

integritatea fizică a cetățenilor, cât și reducerea sau eliminarea fricii iraționale a populației față de caracterul nediscriminatoriu al atentatelor teroriste. Astfel, este necesar ca factorii de decizie să pună la dispoziția opiniei publice datele și informațiile menite să contracareze acțiunile psihologice ale grupărilor teroriste și să manifeste operativitate și transparență în informarea cetățenilor cu privire la comiterea unor atentate sau referitor la acțiunile întreprinse în scopul combaterii activității unei grupări teroriste⁸.

II. Cadrul instituțional internațional de combatere a terorismului

Diplomația și cooperarea internațională prezintă factorii-cheie în asigurarea securității interne și internaționale, constituind, totodată, nucleul elaborării unei strategii de acțiune, pe termen lung, împotriva terorismului. Din aceste motive, eforturi sporite de cooperare, în domeniul schimbului de informații cu privire la fenomenul terorist, în cel al întăririi controalelor de frontieră și suprimării finanțării grupărilor teroriste, au fost inițiate de numeroase organizații internaționale: Organizația Națiunilor Unite, Interpol, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), Uniunea Europeană, Grupul celor șapte state industrializate și Rusia (G-8), Organizația Statelor Americane (OAS), Asociația de Cooperare Economică Asia-Pacific (APEC), Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) etc.

Aceste organizații internaționale și regionale au lansat o serie de inițiative de combatere a fenomenului terorist, care au căpătat amploare în contextul atentatelor teroriste din 11 septembrie 2001, susținând necesitatea schimbului de informații, a respectării procedurilor de extrădare și a suprimării fondurilor obținute de grupările teroriste prin elaborarea unor strategii de acțiune comune la nivel internațional.

Astfel, „Grupul Operativ de Acțiune Financiară” – organizație interguvernamentală care acționează împotriva spălării de bani, creată de G-8, dar care cuprinde, în prezent, un număr de 28 de state – deține rolul principal în stabilirea procedurilor și măsurilor legislative privind combaterea finanțării terorismului.

În data de 31 octombrie 2001, această or-

ganizație a prezentat o serie de recomandări privind combaterea spălării de bani de către grupările teroriste, care angajau statele membre în extinderea cadrului legislativ național. La rândul său, Organizația Națiunilor Unite s-a implicat în aceste demersuri, prin activitățile întreprinse în cadrul „Programului Global de Spălare a Banilor și Prevenire a Criminalității”⁹.

Alte organisme internaționale asigură asistență tehnică statelor, pentru implementarea și dezvoltarea instrumentelor legale, financiare și de altă natură necesare în a combate terorismul, subliniind importanța dialogului politic și religios la nivel internațional. Astfel, Uniunea Europeană și „Organizația Adunării Islamice” au inițiat, prin intermediul ambasadelor statelor membre, un dialog care depășește frontierele statelor.

De asemenea, UE și SUA au elaborat inițiative comune pentru combaterea și prevenirea terorismului internațional. Aceste inițiative menite să conducă la intensificarea cooperării dintre SUA și statele membre ale UE în combaterea terorismului, vizează:

- intensificarea schimbului de informații dintre agențiile juridice americane și Europol și Eurojust, în scopul prevenirii comiterii unor atentate teroriste;
- crearea și reactualizarea unei baze de date privind tendințele fenomenului terorist și ale criminalității organizate;
- eficientizarea demersurilor de a deferi justiției persoanele suspecte a fi teroriști și criminali, UE și SUA fiind de acord să negocieze încheierea unor tratate privind extrădarea și asigurarea mutuală de asistență juridică;
- stoparea proliferării armelor de distrugere în masă, direcție în care SUA și UE au inițiat consultări privind non-proliferarea exporturilor unor astfel de arsenale statelor suspecte de susținere financiară și logistică a grupărilor teroriste¹⁰.

De menționat, însă, că SUA și Uniunea Europeană au viziuni diferite în ceea ce privește adoptarea unei strategii optime de acțiune în combaterea amenințării teroriste, aceste diferențe putând împiedica stabilirea unei cooperări strânse americano-europene.

În primul rând, Uniunea Europeană consi-

deră combaterea terorismului ca o problemă de aplicare a legii interne a unui stat, în timp ce SUA invocă necesitatea declanșării de operațiuni militare împotriva bazelor logistice și „statelor-sponsor” ale grupărilor teroriste, mod de acțiune dezavuat de aliații săi europeni.

În al doilea rând, Uniunea Europeană urmărește identificarea și eliminarea cauzelor de apariție a terorismului: sărăcia, inegalitatea și conflictele etnice și, mai puțin, anihilarea în forță a focarelor de terorism, în vreme ce SUA și mai nou, Rusia, promovează diplomația „atacurilor preventive”.

În al treilea rând, Uniunea Europeană consideră că elaborarea unei strategii antiteroriste la nivel internațional trebuie să se înscrie într-un cadru multilateral, considerând Organizația Națiunilor Unite ca lider legitim al frontului antiterorist global.

De menționat că, în urma atentatelor teroriste de la 11 septembrie 2001, Organizația Națiunilor Unite și-a intensificat eforturile în combaterea terorismului, acționând ferm în direcția stabilirii unui cadru multilateral în combaterea acestui fenomen.

Astfel, Consiliul de Securitate al ONU a adoptat, în anul 2001, rezoluțiile 1368, 1373 și 1377, prin care se subliniază dreptul unui stat la acțiuni de auto-apărare împotriva grupărilor teroriste, considerate o amenințare la adresa păcii și securității internaționale, și se face un apel la statele membre în vederea limitării posibilităților de acțiune a teroriștilor la nivel internațional, prin identificarea susținătorilor și stoparea modalităților de finanțare a grupărilor teroriste, ca și prin interzicerea stabilirii de baze logistice ale acestora pe teritoriul unui anumit stat.

Rolul asumat de Organizația Națiunilor Unite în demersurile internaționale de combatere a terorismului are la bază următoarele principii: sistematizarea interacțiunii dintre SUA și organizațiile regionale; eficientizarea mecanismelor de coordonare, astfel încât să se evite suprapunerile și pierderile de resurse; sprijinirea organizațiilor regionale implicate în combaterea terorismului și eficientizarea schimbului de informații.

În acest context, Secretarul General al ONU, Kofi Annan, menționa că instituția pe

care o conduce este conștientă de rolul pe care trebuie să-l joace în constituirea unei coaliții globale împotriva terorismului, prin asigurarea legitimității acțiunilor ce vor fi întreprinse în scopul eradicării acestui flagel¹¹.

Având în vedere o definiție corectă a fenomenului terorist, precum și descurajarea fermă a acestui mod de acțiune, comunitatea internațională trebuie să stabilească un cadru instituțional care să poată fi aplicat în scopul optimizării cooperării antiteroriste la nivel internațional, al stabilirii unui numitor comun în ceea ce privește responsabilitatea statelor în combaterea acestei amenințări, precum și al identificării grupărilor teroriste sau a statelor care le susțin, prin adoptarea unor măsuri care să permită cooperarea la mai multe nivele:

- antiterorismul politic – identificarea și descurajarea grupărilor teroriste de a-și promova scopurile și de a-și atinge idealurile urmărite prin acte de violență;
- antiterorismul economic – blocarea căilor de finanțare a grupărilor teroriste, prevenirea transferului sau spălării de fonduri în vederea comiterii de atentate teroriste;
- antiterorismul prin mijloacele activității de informații – cunoașterea, prevenirea și contracararea acțiunilor teroriste printr-o culegere ofensivă de informații;
- antiterorismul operațional – organizarea unor unități antiteroriste de elită la nivel internațional care să sprijine statele care se confruntă cu o problemă teroristă;
- antiterorismul tehnologic – dezvoltarea unei tehnologii ofensive și defensive în combaterea acestui fenomen.

În ceea ce privește rolul jucat de țara noastră în cadrul coaliției internaționale antiteroriste, trebuie menționat că în România nu există grupuri sau manifestări teroriste de origine și motivație autohtone, principalele amenințări de natură teroristă la adresa securității naționale derivând din evoluțiile externe ce pot influența dinamica unor organizații străine, care sunt catalogate pe plan internațional drept grupări teroriste. Acestea sunt reprezentate în România de nuclee care, deși nu au întreprins acțiuni teroriste asupra unor obiective de pe teritoriul național, pot să-și modifice, în viitor, această atitudine.

■ Monitor Strategic ■

Alte amenințări pentru siguranța națională a României, pe profil antiterorist, sunt determinate de evoluția fenomenului migrației clandestine, favorizată și de o serie de vulnerabilități ale regimului de frontieră, precum și de accentuarea interferenței dintre terorism și unele segmente ale crimei organizate – ca sursă de fonduri necesare acțiunilor specifice.

Cu toate acestea, înscriindu-se în ansamblul general de măsuri inițiate de comunitatea internațională, privind combaterea terorismului, România a adoptat măsuri legislative și administrative pentru apărarea vieții, integrității corporale, a libertății și demnității reprezentanților statelor străine și a tuturor persoanelor fizice care se găsesc pe teritoriul țării noastre.

Autoritățile române au condamnat atacurile de la 11 septembrie 2001, situându-se, fără șovăială, de partea coaliției internaționale, care s-a prefigurat încă din primele zile de după comiterea acestor abominabile atentate. Spațiul aerian, terestru și maritim al României a fost pus la dispoziția NATO „pentru comunicații, pentru mobilitate, pentru acțiunile necesare” în combaterea terorismului.

Totodată, în conformitate cu prevederile Rezoluției 1373 a Consiliului de Securitate al ONU, privind identificarea și combaterea acțiunilor grupărilor teroriste, care s-au stabilit ori intenționează să se stabilească în România (indiferent dacă acestea sunt îndreptate asupra unor obiective românești sau străine), au fost verificate un număr însemnat de persoane suspecte, incluse pe listele furnizate de organismele internaționale sau de către serviciile partenere.

În același context, în baza listelor emise de către Departamentul pentru Afaceri Politice al ONU, precum și a celor adiționale, menite să completeze lista consolidată a Comitetului Antiterorist al ONU s-au efectuat verificări cu privire la persoane, societăți comerciale, organizații non-guvernamentale, suspecte că efectuează operațiuni în sprijinul grupărilor teroriste cuprinse în aceste liste, urmărindu-se identificarea și monitorizarea unor canale de finanțare a acestora, fiind confirmată existența unor asemenea entități sau conexiuni ale acestora pe teritoriul României.

Ca stat membru NATO și viitor membru al

Uniunii Europene, țara noastră a demonstrat, prin măsurile instituționale și legislative adoptate, prin cooperarea cu celelalte state membre în identificarea și anihilarea membrilor grupărilor teroriste și prin participarea la campaniile militare internaționale împotriva statelor care susțin terorismul, că este un partener demn de încredere în cadrul campaniei internaționale antiteroriste.

Concluzii

În analiza rolului actorilor instituționali în combaterea terorismului, atât la nivel internațional cât și național, am avut în vedere prezentarea cadrului normativ, a instituțiilor implicate și a modului în care acestea reușesc să depășească sincopa organizațională, datorată diferențelor instituționale și legislative, precum și absenței unui cadru unitar de acțiune la nivel internațional.

Este mult spus că, în prezent, există o poziție unitară la nivel internațional în combaterea terorismului, dat fiind faptul că noțiunea de cooperare s-a manifestat mai mult în plan bilateral decât multilateral. Preponderența acordurilor bilaterale în combaterea terorismului este oarecum justificată în cazul schimbului de informații între serviciile secrete, dat fiind modul de acțiune conspirat al acestor instituții.

Însă, în ceea ce privește existența unui cadru legislativ unitar, este necesară adoptarea unei definiții clare a terorismului și a grupărilor care pot fi considerate teroriste, precum și elaborarea unei strategii de acțiune la nivel internațional. În acest sens Rezoluțiile Consiliului de Securitate și înființarea Comitetului Antiterorist al ONU, cu rol coordonator în asigurarea de asistență statelor membre și de elaborare a unor proiecte legislative, care să poată fi implementate la nivel național, sunt etape binevenite în combaterea terorismului la nivel internațional.

Totodată, instituțiile internaționale și regionale pot juca rolul unor veritabile curele de transmisie între statele membre, Interpol, G-8, Europol sau Eurojust fiind doar câteva exemple de actori instituționali care, prin prerogativele de care dispun, pot contribui la asigurarea unui dialog eficient între statele care se confruntă cu amenințări teroriste, precum și în prevenirea

proliferării acestui mod de acțiune și asigurarea cooperării în domenii precum schimbul de informații, arestarea, extrădarea sau incriminarea indivizilor sau grupărilor teroriste, precum și suprimarea finanțării acestora.

De asemenea, deși s-au înregistrat divergențe în ceea ce privește inițierea de opera-

țiuni militare împotriva statelor care asigură azil sau sprijin financiar și logistic grupărilor teroriste, considerăm că această strategie de acțiune nu trebuie dezavuată în totalitate, însă astfel de acțiuni trebuie să beneficieze de girul ONU, ca abilitată în asigurarea păcii și securității internaționale.

RÉSUMÉ

Les attaques terroristes du 11 septembre 2001 ont révélé le fait que les terroristes ont la capacité d'agir globalement. Il est, par conséquent, impérieux d'élaborer une stratégie anti-terroriste qui réponde aux nouveaux défis. Dans ce sens, l'article se propose d'identifier les changements en cours et de perspective au niveau de l'action des organisations terroristes – par exemple, le recours à des armes de destruction massive – tout comme les stratégies pour combattre le terrorisme. On y analyse aussi l'action des acteurs internationaux – l'ONU, l'OTAN, l'UE, les États-Unis – pour éradiquer ce fléau.

SUMMARY

9/11 terrorist attacks have proven to whole world that the terrorists are much more organized and capable to act globally as one had ever thought, so that the analysts' approach of the phenomenon has been changing in order to be able to elaborate viable counterterrorist strategy. This study underlines the present changes of the „modus operandi“ of terrorist organizations – for example, the use of weapons of mass destruction – and also the strategies adopted by the counterterrorist organizations. It also focused on the way the international actors – UN, NATO, EU, USA – act to implement counterterrorist measures.

Note bibliografice:

Annan, Kofi: „Fighting Terrorism on a Global Front“, www.un.org.

Bolton, John R: "The International Aspects of Terrorism and Weapons of Mass Destruction", The Hudson Institute, Washington, DC, November 1, 2002.

Erdmann, Andrew P: „Beating the Terrorist Challenge“, Joint Session of American Legion National Security and Foreign Relations Commissions, Charlotte, NC, August 24, 2002.

Ganor, Boaz: „Israel's Counter-Terrorism Policy: 1983-1999, Efficacy Versus Liberal Democratic Values“, www.ict.org.

Ganor, Boaz: *Terror as a Strategy of Psychological Warfare*, www.ict.org, July 15, 2002.

Pillar, Paul R.: *Terrorism and U.S. Foreign Policy*, Brookings Institute Press: Washington, DC, 2001.

Voicu Ion: „Law and Diplomacy vs. Terrorism and Brutality“, **Romanian Journal of International Affairs**, volume IV/2002.

Wilkinson, Paul: „Terrorism, Motivations and Causes“, www.csis.org

*** „Global Trends 2015, Terrorism-Related Excerpts“, www.state.gov.

*** „Counterterrorism Cooperation: U.S.-EU Summit“, The White House, Office of the Press Secretary, Washington, DC, May 2, 2002.

*** „Global Programme on Preventing Crime and Money Laundering“, www.unodcp.org.

Note:

1. John R. Bolton: *The International Aspects of Terrorism and Weapons of Mass Destruction*, The Hudson Institute, Washington, 2002
2. *** Global Trends 2015, „Terrorism-Related Excerpts“, www.state.gov
3. Paul Wilkinson: „Terrorism, Motivations and Causes“, www.csis.org
4. Ion Voicu: „Law and Diplomacy vs. Terrorism and Brutality“, **Romanian Journal of International Affairs**, volume IV/2002
5. Paul R. Pillar: *Terrorism and U.S. Foreign Policy*, Brookings Institute Press: Washington, DC, 2001
6. Andrew P. Erdmann: *Beating the Terrorist Challenge*, Joint Session of American Legion National Security and Foreign Relations Commissions, Charlotte, NC, August 24, 2002
7. Boaz Ganor: „Israel's Counter-Terrorism Policy: 1983-1999, Efficacy Versus Liberal Democratic Values“, www.ict.org
8. Boaz Ganor: "Terror as a Strategy of Psychological

■ Monitor Strategic ■

- Warfare", www.ict.org, July 15, 2002
9. *** „Global Programme on Preventing Crime and Money Laundering", www.unodcp.org
10. *** *Counterterrorism Cooperation: U.S.-EU Summit*, The White House, Office of the Press Secretary, Washington, DC, May 2, 2002
11. Kofi Annan: „Fighting Terrorism on a Global Front", www.un.org.

Né le 27 novembre 1975, Cristian Barna détient en master en études de sécurité et défense et est en train de suivre des études doctorales en sociologie à l'Université de Bucarest. Il est à présent chercheur associé de l'Institut Roumain d'Études Internationales „Nicolae Titulescu" et coordonnateur de la revue trimestrielle „Études de sécurité".

Born on November 27, 1975, PhD candidate of the Faculty of Sociology, University of Bucharest, MA degree in security and defense studies. He currently is a fellow researcher of the „Nicolae Titulescu" Romanian Institute of International Studies, coordinator of the quarterly „Studii de securitate" magazine.

Terorismul

definire comparativă, aspecte psiho-dinamice
și impactul asupra statului de drept

Marcel Alexandru

I. Terorism, criminalitate organizată și corupție sistemică

Convergențe criminogene și impactul asupra statului de drept

Prin natura lor, dar mai ales prin obiectivele vizate și efectele pe care le generează la nivelul societății (inclusiv consecințele în planul autorității structurilor de putere), activitățile din sfera terorismului, criminalității organizate și corupției sistemice se plasează, în mod evident (în funcție și de caracterul și prevederile legislațiilor locale), în rândul infracțiunilor cu implicații grave asupra ordinii publice, siguranței și implicit în ceea ce privește funcționarea instituțiilor democratice.

O analiză atentă a principalelor elemente, ținând seama nu atât de esența, cât de scopul, formele de manifestare, mijloacele și metodele aferente celor trei fenomene, scoate la iveală o serie de asemănări, deosebiri, dar și aspecte complementare care se cuvin subliniate, pentru o mai bună înțelegere și, mai ales, o mai eficientă contracarare a lor.

Aspectele comune, în plan fenomenologic, ale terorismului, criminalității organizate și corupției sistemice, derivă, în principal, din caracteristicile generale comune ale acestora: *subversiunea*¹, *disimularea*² și *caracterul transnațional*³.

Activitățile de factură extremist-teroristă presupun folosirea unor mijloace care au, prin excelență, un caracter agresiv (mai ales în ceea ce privește componenta executivă a respectivelor activități). Din acest motiv, ele nu pot fi ușor mascate/disimulate printre mijloacele aferente activității ce se desfășoară în mod curent într-un anumit mediu (oficial sau neoficial), vizat de exponenții fenomenului.

Mijloacele de care se face uz în activitatea circumscrisă criminalității organizate și corupției sunt, cu unele excepții, cele cu care se

operează, în mod curent, în mediul sau domeniul de activitate vizat.

Deosebirile dintre cele trei fenomene, așa cum acestea se manifestă la nivelul societății, țin mai mult de *specificul, originea, esența motivațională și finalitatea* vizată de exponenții acestora.

Deosebirea fundamentală dintre terorism, pe de o parte, și criminalitate organizată și corupție, pe de altă parte, provine, însă, din diferența dintre slăbiciunile și/sau convingerile (ținând, în principal, de natura ființei umane și de cultura acesteia), în jurul cărora se conturează ideologiile sau conduita „de facto” ale grupărilor reprezentative pentru fiecare fenomen.

Astfel, dacă în ceea ce privește originea și motivarea criminalității organizate și corupției, preponderentă este dorința de realizare, cu orice preț, a unui câștig în plan material-financiar, terorismul are la bază, cu deosebire, sentimentul de intoleranță, dispreț și rejecție a individului/grupului față de tot ceea ce nu ține de ideologia căreia el îi este dedicat, și mai ales față de ceea ce este perceput ca o amenințare la adresa situației sale actuale ori a năzuințelor, așa cum sunt ele conturate la nivelul culturii de grup.

Aspectele complementare țin în special de apartenența comună a activităților circumscrise lor la categoria infracțiunilor/delictelor, în raport cu normele juridice locale și/sau internaționale.

Atât *aspectele comune*, cât și *deosebirile* și *aspectele complementare* aferente terorismului, criminalității organizate și corupției pot fi, însă, mai ușor identificate și evaluate dacă se procedează la o analiză comparativă a lor sub aspectul principalilor parametri ce caracterizează manifestarea lor plenară la nivelul societății și pe seama stării de normalitate a acesteia.

În ceea ce privește obiectivele urmărite:

Terorismul vizează, preponderent, obiecti-

■ Monitor Strategic ■

ve de factură politico-ideologică sau politico-administrativă, ținând inclusiv de preluarea controlului politico-administrativ asupra unor state sau constituirea de entități statale noi.

Activitățile circumscrise criminalității organizate și corupției vizează, prin excelență, obiective cu serioase conotații în plan economic-financiar (material). Astfel de obiective pot consta inclusiv în preluarea controlului asupra unor domenii de activitate din sfera economicului sau cu o deosebită relevanță pe această linie.

Referitor la caracterul acțiunilor specifice celor trei fenomene (sub aspectul *locului și rolului ce revin violenței* în activitățile vizând realizarea obiectivelor propuse):

- Terorismul, prin specificul său, presupune (cel puțin în componenta de execuție), activități care nu pot fi catalogate altfel decât *violente*, și care, de regulă, au serioase implicații la nivelul structurilor managementului politic al societății, ca și în ceea ce privește sentimentul de siguranță al populației.
- În ceea ce privește criminalitatea organizată și corupția, la nivelul structurilor sale superioare, aceasta presupune activități care, pentru observatorul de rând, au un caracter preponderent non-violent (mergând chiar până la *delicatețea activității de birou*: ex. cazul „gulerelor albe”, din sfera criminalității economico-financiare), pentru ca violența să se facă simțită de regulă la nivelul structurilor inferioare ale fenomenului (reglări de conturi, concurența pentru ocuparea unor segmente de piață sau de activitate ilicită etc.).

În legătură cu mijloacele de care fac uz exponenții acestor fenomene, în activitatea lor curentă:

Activitățile de factură extremist-teroristă presupun folosirea unor mijloace care au, prin excelență, un caracter agresiv, mai ales în ceea ce privește componenta executivă a respectivelor activități. Din acest motiv, ele nu pot fi ușor mascate/disimulate printre mijloacele aferente activității ce se desfășoară în mod curent într-un anumit mediu (oficial sau neoficial), vizat de exponenții fenomenului.

Mijloacele de care se face uz în activitatea circumscrisă criminalității organizate și corupției sistemice sunt, cu unele excepții, cele cu care se operează, în mod curent, în mediul sau domeniul de activitate vizat.

Sub aspectul cadrului managerial propriu acțiunii și proliferării celor trei fenomene:

Terorismul evoluează, dar mai ales acționează, cu deosebire, într-un cadru organizatoric disimulat. Aceasta datorită naturii obiectivelor urmărite de către exponenții fenomenului, dar mai ales modalităților de acțiune, prin excelență manifeste și brutale pe care le presupune activitatea teroristă de execuție.

Criminalitatea organizată și corupția se manifestă și acționează preponderent într-un cadru ce poate fi considerat drept unul „la vedere”, dar, în activitățile circumscrise acestui fenomen, unele componente ale respectivului cadru sunt angrenate, în mod discret, ilicit, în edificii/planuri conceptuale și de execuție ce au un caracter, prin excelență disimulat.

În ceea ce privește „training”-ul și modelul cultural specific grupărilor teroriste, criminalității organizate și mediilor corupției sistemice:

Actorii structurilor de factură teroristă au, prin excelență, o pregătire specifică, de natură să le permită realizarea obiectivelor în condiții de disimulare, nu doar a acestora, dar și a mijloacelor folosite (inclusiv atunci când fenomenul are dimensiuni transnaționale) față de cei din jurul lor, și nu numai.

Exponenții fenomenului terorist beneficiază de o pregătire aparte, inclusiv în ceea ce privește crearea condițiilor pentru desfășurarea, într-un anumit mediu, a unei activități deplin acoperite (bine legendată), care să le permită fie studiarea îndeaproape a unei anumite situații, fie declanșarea de acțiuni cu șanse mari de reușită din punctul de vedere al obiectivului urmărit.

Membrii structurilor din sfera criminalității organizate și corupției sistemice au, de regulă, o pregătire comună cu ceilalți componenți ai instituțiilor, companiilor, organizațiilor și mediilor profesionale în care își desfășoară activitatea, completată, însă, cu aspecte ținând de

disponibilitatea lor pentru abordarea cu rea credință și lipsă de loialitate a raporturilor în care se află cu structura oficială, instituția sau statul în/din interiorul cărora acționează.

Cu referire la modul de infiltrare și/sau de impunere a subiecților aparținători grupurilor de factură neconvențională în structurile vizate ale societății civile sau în organismele militare:

În ceea ce privește terorismul, procesul de infiltrare, sau de impunere de către grupările exponente, a personalului propriu în obiectivele vizate este unul dificil, el implicând, de regulă, crearea apriorică de posibilități de acoperire a activității specifice a acestuia.

Cu toate că nu este o regulă, atunci când situația o impune, în scopul atingerii obiectivelor vizate, exponenții fenomenului terorist pot și chiar reușesc să acceadă, pe căi legale, în diferite structuri vizate (de natură să le asigure fie posibilitatea de informare, în domeniu, fie organizarea și declanșarea de acțiuni teroriste cu un mare impact). Prin forța lucrurilor, dar mai ales datorită culturii și psihologiei de grup, în general, subiecții grupărilor cu preocupări în planul activității teroriste nu dispun însă de pregătirea și calitățile care să le permită accesul ușor și neobservat în astfel de structuri.

În ceea ce privește criminalitatea organizată și corupția sistemică, procesul de infiltrare sau de impunere a cadrelor proprii în obiectivele vizate este unul cu mult mai facil decât în cazul grupărilor teroriste. Este, astfel, posibil accesul în respectivele obiective, atât direct, pe căile oficiale (cu respectarea și chiar depășirea standardelor minime de pregătire profesională impuse structurilor vizate), cât și prin folosirea intervențiilor/influenței din partea altor exponenți ai fenomenului aflați, deja, în pozițiile care să le permită acest lucru.

O modalitate eficientă de cuprindere a structurilor /obiectivelor vizate, în câmpul de acțiune al fenomenului este, însă, aceea de atragere/racolare, prin cointerесare materială imediată/corupție, a unor persoane care desășoară, deja, activitate în cadrul acestora, urmată, eventual, de mișcarea sau promovarea lor ulterioară, pe pozițiile vizate cu prioritate, prin folosirea influenței, la modul prezentat mai sus.

Apar și situații când, în același scop, se procedează la înființarea unor organizații neguvernamentale (fundații sau alte forme cu statut asemănător), cu scopuri nobile (declaratе), dar ale căror obiective reale (premeditate) țin de implicarea lor în criminalitatea organizată.

Cu referire la finanțarea activităților circumscrise celor trei ipostaze cu înalt potențial agresiv de natură ne-convențională:

Activitățile teroriste sunt, în general, finanțate din afara grupărilor care le practică, în funcție de interesele pe care le slujesc. Întâlnim, astfel, subvenționarea de către unele state, a activităților teroriste îndreptate fie împotriva altor state, fie împotriva unor segmente ale propriei populații (este ceea ce este cunoscut sub denumirea de *terorism de stat*), ori prin donații și ajutoare, sub diferite forme, din partea unor grupuri sau organizații care împărtășesc aceleași ideologii sau care vizează aceleași obiective (îndeosebi atunci când acestea sunt de factură politico-ideologică sau politico-administrativă).

O importantă sursă de finanțare a activităților teroriste o constituie, însă, criminalitatea organizată practică, de regulă, de grupuri de persoane de aceeași etnie cu cei din componența grupărilor teroriste finanțate.

În general, activitățile aferente criminalității organizate și corupției se auto-finanțează. Uneori, ele devin sursă de finanțare pentru alte activități ilegale (inclusiv de factură extremist-teroristă) sau chiar pentru unele bugete de stat (este, între altele, cazul statelor pe ale căror teritorii ființează așa-numitele „paradisuri fiscale”).

Punctele comune ale acestor fenomene (între care mai cu seamă cele ținând de caracterul lor subversiv), ca și complementaritatea dintre acestea (mai ales atunci când aceasta se referă la finanțarea activităților ce le sunt circumscrise, ori la mijloacele și modalitățile de acțiune), fac ca terorismul, criminalitatea organizată și corupția să fie întâlnite, frecvent, în diverse forme de cosubstanțialitate, în același areal, fapt de natură să potențeze, după un model de factură sinergică, impactul lor negativ asupra stării de normalitate a societăților/națiunilor/zonelor la nivelul cărora ele se manifestă și proliferază.

Cine și cum aplică legea?

În sistemul de protecție al statului de drept împotriva terorismului, criminalității organizate și corupției sistemice, instituțiilor de aplicare a legii le revine un rol deosebit de important.

De fiabilitatea și operativitatea demersului instituțiilor de aplicare a legii și serviciilor de informații, și de forța de care sunt capabile, nu doar să lovească în structurile aferente celor trei fenomene, dar și să reziste, ele însele, presiunilor venind din partea exponenților acestora, va depinde, într-o măsură covârșitoare, finalitatea judiciară împotriva celor trei flageluri.

Din aceste motive, sistemul de protecție al statului de drept se află în mod prioritar în atenția exponenților terorismului, criminalității organizate și corupției sistemice, în preocupările și în efortul lor de a-l anihila și de a-și crea, astfel, condiții pentru derularea nestingherită a activităților ilegale, profund dăunătoare, specifice acestor segmente organizaționale de înaltă criminalitate.

Iată de ce, pentru a se putea angrena în mod eficient în demararea și finalizarea unui astfel de demers, structurile de decizie ale statului, dar mai ales cele abilitate pe linia aplicării legii, trebuie să fie, ele însele, în mod categoric, în afara sferei de influență a exponenților celor trei flageluri.

În caz contrar, nu numai că respectivul demers va fi, pe moment, sortit eșecului, dar un astfel de rezultat va aduce grupările criminale într-o poziție de superioritate în raport cu structurile statului, cu consecințe greu de prevăzut.

Pentru a putea face față unor astfel de provocări, instituțiile de aplicare a legii, cu suportul serviciilor de informații, trebuie concepute, structurate și conduse/orientate, cu luarea în considerare a însăși dinamicii ce se înregistrează în evoluția terorismului, criminalității organizate și corupției sistemice, atât în interiorul țării, cât și în afara ei (zona de interes strategic), astfel încât contribuția lor la nivelul efortului general dedicat prevenirii și contracarării celor trei fenomene să fie la nivelul așteptărilor.

O importanță deosebită revine instituțiilor

de aplicare a legii și în ceea ce privește crearea și consolidarea cadrului legislativ, iar în cazul României, alinierea la „aquis”-ul comunitar, precum și asimilarea structurilor și standardelor instituționale europene.

II. Unele caracteristici psihodinamice ale grupărilor teroriste

Asemenea variolei, erupțiile terorismului sunt răspândite pe întregul tegument al lumii contemporane. Acestea merg de la conflictul violent dintre catolicii și protestanții din Irlanda, până la șocul produs de evenimentele de la World Trade Center din New York și Madrid; de la atentatele sinucigașe cu bombă ale Hezbollah-ului, până la tacticile violente ale ETA și radicalilor ceceni. Complexitățile ce însoțesc aceste fenomene sunt extrem de profunde, iar evoluția tumorală a Al-Qaeda formulează noi interogații. Înțelegerea lor va necesita o abordare multidisciplinară, din perspectiva istorică, economică, religioasă, antropologică, politică, socială și psihologică. Deși este cunoscut faptul că factorii socio-economici contribuie la răspândirea fenomenului terorist, acest demers este centrat pe dimensiunea psihologică a terorismului.

Demersul nostru debutează cu studierea dificultăților aflate în calea definirii termenului de „terorism”. O dată stabilită o definiție operațională, vor fi schițate caracteristicile psihodinamice ale liderilor teroriști și cele ale celor care fac parte din astfel de organizații, utilizându-se concepte atât din psihologia individuală, cât și din cea de grup. Se va face apoi o analiză în domeniul clinic și, prin câteva comparații (violența teroristă îndreptată împotriva forțelor de menținere a păcii și anumite atacuri distructive asupra procesului psihoterapeutic), aceasta va fi demonstrată. Se vor face deci comentarii privind dinamica și depășirea sentimentului de ură și achiziționarea stării psihice de „iertare”.

Problema definirii

Deși termenii „terorism” și „terorist” au devenit parte integrantă din lexiconul nostru socio-politic, **definirea acestora rămâne departe de a fi clarificată.**

În primul rând, atunci când cuvântul tero-

rism a fost utilizat pentru prima oară, acesta denota actele de intimidare întreprinse de guvern împotriva civililor. Astfel, „terorismul de sus” a depășit, într-adevăr, prin numărul victimelor, „terorismul de jos” (de exemplu, încercările cetățenilor de a înlătura un guvern). Totuși, termenul utilizat astăzi se referă la cel din urmă fenomen, excluzând din jurisdicția denotativă taberele de concentrare ale Holocaustului, gulagurile comuniste, camerele de tortură ale lui Pinochet și mai recentul masacru etnic dintre sârbi și albanezi.

Un regim totalitar este definit ca o mare organizație bine structurată și cu puternice mijloace de distrugere în masă, pe când o organizație teroristă este reprezentată de un mic grup slab organizat, plin de zel, dar cu muniție adunată în mod hazardat.

În cel de-al doilea rând, eticheta de terorist este, în mod invariabil, aplicată unui individ de către alții și nu este auto-asumată. În concluzie, același individ poate fi declarat ca fiind terorist de către grupul ce reprezintă ținta atacului său, și poate fi erou pentru cei ale căror interese le reprezintă. De exemplu, în timpul luptei pentru independență de sub dominația britanică, liderul și iștiților din India, Bhagat Singh a fost declarat terorist de către britanici și martir de către indieni. Același diagnostic contradictoriu se aplică și șeicului Yasin, liderul grupării palestiniene Hamas (recent eliminat printr-o operațiune a forțelor armate israeliene), care este responsabilă de atacurile violente împotriva cetățenilor israelieni. Văzut drept un terorist diabolic de către israelieni, Yasin este venerat de către fundamentalistii palestinieni. Bineînțeles, există multe alte exemple de acest fel.

În al treilea rând, datorită faptului că terorismul se află în strânsă corelație cu contextul, acest termen devine legat în mod inextricabil de trecerea timpului. Teroristul de ieri poate foarte ușor deveni eroul de mâine. Menachem Begin a făcut uz adesea de violență în lupta împotriva ordinii politice britanice, fiind considerat de aceștia drept terorist. Astăzi este venerat în Israel. Yasser Arafat și transformarea lui din lider al Organizației pentru Eliberarea Palestinei în laureat al premiului Nobel pentru pace și ulterior „redescoperit” ca principal obstacol

în reglementarea problemei palestiniene reprezintă un alt exemplu al vulnerabilității temporale a terminologiei din acest domeniu.

În cele din urmă, definirea teroristului este iarăși complicată de faptul că acțiunile distructive săvârșite de indivizi solitari, chiar dacă motivate etno-politic, sunt adesea scutite de încadrarea în noțiunea de *terorism*.

Atunci când sunt luate în considerare astfel de capcane, se poate concluziona că *termenul terorism se referă la exprimarea violentă a unui plan politic de către un grup de indivizi, care acționează într-o manieră clandestină și care sunt legați unii de ceilalți prin ura ce o poartă unui dușman comun și prin devotamentul față de un țel comun, fie el politic, etnic sau ideologic*. Trebuie făcută distincția între grupările teroriste și alte două grupări cu trăsături și caracteristici similare: *sectele și bandele stradale*. Ultimele două grupări sunt formate, de asemenea, din indivizi conduși de un lider charismatic, ce se idealizează și devalorizează restul societății și duc o existență socială marginală, dacă nu chiar clandestină.

Diferențele dintre o organizație teroristă, pe de o parte și sectele și bandele, pe de altă parte, implică gradul, grupul-țintă și direcția violenței, împreună cu scopurile care dau unitate acestei grupări. Violența reprezintă mijlocul principal de exprimare a terorismului. Bandele sunt și ele violente față de cei care nu sunt membri. Sectele, deși condamna în mod deschis violența, pot răbufni în acte de autoflagelare. Sinuciderile în masă organizate de Părintele Joms și, mai recent, cele ale Porții Răului din California sunt două exemple în acest sens. O a doua diferență rezidă în planurile atotcuprinzătoare ce sunt politice, spirituale, respectiv materiale.

Dinamici multifactoriale

Cu toate că există relativ puține studii psihologice privind terorismul, sunt suficiente dovezi că marea majoritate a membrilor organizațiilor teroriste sunt, ei înșiși, indivizi profund traumatizați. Mulți dintre ei au suferit abuzuri și umilințe emoționale în copilărie. Astfel, „sentimentul de siguranță”, care este absolut necesar pentru o dezvoltare psihică sănătoasă, a fost alterat la acești indivizi. Ei au crescut cu

■ Monitor Strategic ■

sentimentul de neîncredere în ceilalți și resimțind violarea conexiunilor lor psihologice. „La bază, această anxietate privind viitorul incert reprezintă un rezultat al faptului că ei conștientizează parțial că pasivitatea este echivalentă cu victimizarea”. Pentru a înlătura această teamă, acești indivizi simt nevoia de a „ucide” propria concepție despre ei ca victime.

Una dintre modalitățile de a realiza acest deziderat este să transforme pasivitatea în activitate, masochismul în sadism și victimizarea în atacarea celorlalți. Astfel, se dezvoltă ura și tendințele violente împotriva celorlalți. Ceea ce rezultă este „narcisismul malign”, care reduce la tăcere vocea rațiunii și a moralității. În acest mod, comportamentul sociopat și cruzimea exagerată pot fi justificate. Caracteristicile cognitive ale mentalității paranoide, împreună cu o raționalizare politică de nivel minimal, oferă o undă de logică întregii organizări psihice.

Deprivarea din punct de vedere economic, „defrișarea” teritorială, îngrădirea libertăților cetățenești fac parte din factorii care alterează sentimentul de autostimă al indivizilor, mobilizându-le „furia narcisistă” și propulsându-i spre aderarea la o organizație teroristă.

Asemenea majorității grupurilor, o organizație teroristă constă dintr-un lider și executanți. Liderul este, de obicei, o persoană traumatizată, dar charismatică, extrem de capabilă în exercitarea unui foarte puternic efect de fascinare a celorlalți. Cei ce-l urmează (executanții) sunt, de regulă, indivizi singuratici, inhibați din punct de vedere sexual, la fel de traumatizați, care se luptă pentru a-și câștiga o identitate proprie. Prin acțiunile sale oratorice, liderul grupului face apel la **nevoia acută a membrilor de afecțiune și acceptare**. Le vorbește în termeni exagerați despre realizările din trecut ale grupării, **le oferă o nouă familie, punându-se în rolul tatălui**, le vorbește despre traumele suferite în trecut, datorate acțiunilor întreprinse de dușmani. **Astfel, îi determină pe cei ce fac parte din grupare să-și canalizeze agresiunea împotriva celor ce nu fac parte din respectiva structură, asigurând simultan coeziunea grupului**. Liderul dezvoltă o **influență hipnotică** asupra membrilor, le poate diminua **sentimentele de rușine și vinovăție**,

crescându-le, în același timp, **nivelul de autostimă** și ajutându-i să-și proiecteze sentimentul de inferioritate asupra celorlalți. Totuși, trebuie avut în vedere și faptul că liderul este și el supus unor procese permanente din partea grupului.

Indivizii își pierd sentimentul de bine și rău, jertfindu-și propriile valori pe altarul acceptării de către grup.

Considerându-se victime, ei încep să-i victimizeze pe ceilalți într-un act de exteriorizare. Oprimații de ieri devin opresorii de astăzi. Acțiunile teroriste (bombardarea, deturnarea de avioane, luarea de ostatici), deși sunt alese pentru potențialul lor distructiv și pentru impactul pe care-l au la nivelul opiniei publice, conțin și importante elemente ale inconștientului (abuzarea de către părinți, cu inversarea rolului de victimă și opresor). Acestea duc la descărcarea impulsurilor sexuale reprimite și pregătirea terenului psihologic pentru un „inevitabil dans cu moartea”.

Coeziunea grupului este și o consecință a ajutorului financiar pe care-l primește de la structurile ce-i sprijină cauza. Șocul și oroarea victimelor sporesc, în mod paradoxal, narcisismul teroriștilor, iar notorietatea obișnuită cu ajutorul mijloacelor mass-media are o funcție similară.

Pentru că o organizație teroristă este alcătuită pe principiul exteriorizării propriei victimizări în căutarea unei identități, aceasta nu-și poate permite să ducă la bun sfârșit planurile. Dacă gruparea reușește acest lucru, atunci, existența ei n-ar mai fi justificată, membrii grupării riscând astfel să intre într-un fel de colaps psihic. Și, pentru că liderul terorist nu poate tolera o astfel de criză depresivă, își propune în mod inconștient realizarea unor scopuri imposibile. Eșecul atingerii scopului propus oficial este dorit la nivel inconștient, pentru că facilitează existența grupării.

Teroriștii caută omnipotența și nu au nici un fel de remușcări pentru faptul că încalcă drepturile celor pe care îi agrează, atacându-i inclusiv pe aceia dintre ei (membrii grupării) care doresc să facă pace cu „inamicul”. În mod analog, pacientul care suferă de o speranță patologică și de o fantezie malignă a „zilei de mâine”, își dorește să obțină satisfacție absolută și imediată de la terapeut, fără nici o grijă

pentru viitor. Pacientul pretinde ca terapeutul să aibă diferite calități sau să-i faciliteze anumite lucruri (să-i ofere tratament pentru reducerea temerilor, să poată avea acces la locuința acestuia și la orice om). Dacă pacientul descoperă că terapeutului îi lipsesc astfel de trăsături, atunci îl va considera pe acesta inutil, incapabil de afecțiune sau chiar crud. În acest moment, pacientul va ataca nu doar grija și devotamentul terapeutului, ci și acele părți ale propriei personalități care par a se alinia la convingerile terapeutului. Este ca și cum pacientul ar avea în structura sa internă o întreagă organizație teroristă, care urmărește asasinarea propriului ego, pentru că acesta colaborează cu terapeutul.

Astfel, o organizație teroristă își seduce membrii, determinându-i să-și depășească existența mizeră și să se focalizeze asupra viitorului glorios ce-i așteaptă după luptele purtate. Orice așteptare devine astfel suportabilă. Pentru astfel de indivizi, prezentul are doar o importanță secundară. Ei pot tolera orice suferință, în speranța că recompensele ce-i vor urma vor merita efortul.

Strângerea de mâini dintre Rabin și Arafat din 1995 cu ocazia Acordului de Pace dintre israelieni și palestinieni (la Casa Albă) este emblematică pentru reconcilierea dintre oponenți, organizații teroriste, secte și bande stradale și pentru renunțarea la cereri imposibile. În termeni psihopatologici, aceasta reprezintă trecerea de la poziția „paranoidă” la cea „depresivă”. În cazul celei paranoide, lumea este văzută în alb și negru, sinele reprezintă victima. În poziția „depresivă”, este cunoscut faptul că lucrurile nu sunt atât de clar sistematizate ca fiind „bune” sau „rele”; aici apare capacitatea de empatie, pot apărea sentimente de recunoștință pentru persoanele care l-au ajutat pe individ, sentimente de vinovăție și tristețe în ceea ce-i privește pe cei care au avut de suferit și dorința de a repara răul făcut. Se îmbunătățește capacitatea de înțelegere a realității înconjurătoare și se dezvoltă noi relații interumane.

Se pare că există **4 factori** de importanță majoră care fac posibil un astfel de regres:

- **repetiția**
- **răzbunarea**
- **repararea**
- **reconsiderarea**

Având în vedere ciclul repetitiv, atac – răzbunare – răspuns la răzbunare (contra-răzbunare), devine dificilă negarea faptului că un astfel de război sângeros este inutil. Potențialul informativ de repetiții se acumulează în mod gradual; pe de altă parte, trecerea timpului facilitează iertarea. Scăzând nivelul furiei la nivel de individ, se vor diminua gradual și energiile distructive ale organizației teroriste în ansamblu. În timp, dacă realizările dintre grupare și oponenți vor deveni cel puțin non-ostile, atunci acestea vor începe să aibă o prezență psiho - structurală.

Deși „incorecte din punct de vedere politic”, unele răzbunări pot avea chiar un efect pozitiv asupra victimei, pentru că pune ego-ul acesteia într-o poziție activă, iar nu într-una pasivă. Acest lucru implică un sentiment de autonomie, ceea ce face ca viitoarele agresiuni să fie mai mult o chestiune de opțiune, decât un impuls intern.

Răzbunându-se și gustând plăcerea sadismului, la respectivul individ, balanța libido-agresiune va tinde să se schimbe într-o relație sine-obiect. Victima nu mai este inocentă, iar agresorul nu mai este singura parte stăpânită de sentimente de cruzime. În aceste condiții, ambele părți au avut de suferit și au cauzat suferință. Acest aspect stabilește terenul pentru instalarea empatiei și pentru reducerea urii, iar iertarea este următorul pas.

Conștientizarea de către agresor a faptului că a provocat suferință victimei reprezintă un factor important pentru recuperarea ulterioară a acesteia. Dacă agresorul va da semne de remușcare, atunci el poate oferi victimelor despăgubiri materiale, emoționale, sau chiar ambele variante.

Toate reacțiile ce au loc la nivelul psihicului individului terorist fac posibilă reconsiderarea „memoriilor” traumatizante. Kafka este de părere că repetăm nu ceea ce am reprimat, ci ceea ce ne amintim în mod particular, rigid. Importantă este uitarea definitivă a ceea ce nu este necesar și amplificarea, elaborarea și revizuirea a ceea ce este necesar de reamintit.

Într-o strânsă corelație, acești patru factori facilitează apariția sentimentului de grijă față de adversar, dar și achiziționarea și consolidarea sentimentului de iertare.

■ Monitor Strategic ■

Pentru a ne întoarce la exemplul utilizat la începutul acestei secțiuni, înțelegerea Rabin-Arafat pare să fie un produs al acestei dinamici. Într-o situație clinică, repetiția (un tratament de lungă durată), răzbunarea (asalturi sadice ale terapeutului), refacerea (devotamentul și empatia terapeutului) și reconsiderarea (reconștientizarea și revizuirea amintirilor din copilărie) facilitează depășirea stării de angoasă. Optimismul patologic cedează în fața speranței realiste, care pavează drumul spre o

existență pașnică.

Terorismul are numeroase cauze, plecând de la factori economici sau politici, până la rolul jucat de copilăriile traumatizante ale participanților la astfel de activități. Demersul nostru intenționează să sugereze faptul că, prin combinarea factorilor prezentați anterior, individul terorist are șanse să-și depășească optimismul patologic și să-și diminueze suferința, persoana în cauză putând ajunge să ducă o viață pașnică.

RÉSUMÉ

Dans la première partie de l'étude, on identifie les similitudes et les différences entre le terrorisme, le crime organisé, la corruption structurée, par référence aux objectifs, moyens, nature de l'action, formation, financement, accès aux institutions officielles. On y analyse aussi l'impact sur l'État de droit tout comme les moyens de combattre ces phénomènes. La seconde partie porte, sur les traits psychologiques des terroristes, le processus psycho-dynamique menant à la formation d'un terroriste aussi bien que les possibilités de l'intégrer à nouveau dans la vie normale. L'étude distingue entre plusieurs définitions du terrorisme, comme par exemple "le haut terrorisme" et "le bas terrorisme", et les motivations d'un acte terroriste.

SUMMARY

The first part of the study identifies the similarities and differences between terrorism, organized crime and structure corruption in terms of objectives, means, nature of actions, training, financing, access to official institutions. It also analyses the impact on the rule of law state and the legal ways of combating this phenomenon. The second part refers to the psychological profile of terrorists, the psycho-dynamic process that shapes a terrorist as well as ways of re-integrating into the normal life. It distinguishes between different definitions of terrorism, such as "upper terrorism" and "low terrorism", and the motivations behind the actions of a terrorist group.

Note:

1. Activitatea grupărilor teroriste este îndreptată, explicit sau implicit, împotriva instituțiilor statului de drept, a principalelor structuri ale puterii politice și a ansamblului segmentelor managementului politic, precum și a organizațiilor purtătoare ale simbolurilor naționale, civice antreprenoriale, reprezentative pentru tipul de societate atacată.
2. Natura activității și a obiectivelor urmărite impun adoptarea unui mod de organizare cât se poate de discret, clan-

destin, conspirativ. În acest sens, respectivele structuri apelează, în mod curent, și la forme oculte de disimulare a scopului urmărit și a modalităților de acțiune.

3. În efortul de a acumula putere și în preocuparea permanentă de a se autoproteja în fața ofensivei legitime a autorităților, grupările teroriste, criminalitatea organizată și mediile corupției sistemice procedează și la elaborarea unor strategii transfrontaliere, transnaționale (în cazul grupărilor teroriste, chiar strategii de globalizare care sunt asociate megaterorismului AL-QAEDA).

L'auteur est spécialiste en sécurité protective et management des risques, planification et coordination opérationnelle des politiques sectorielles de la prévention et du combat du terrorisme et du crime transnational organisé. Il est en train de suivre des études doctorales en sociologie sur la thèse „Des aspects socio-juridiques de la prévention et du combat du terrorisme”.

Expert in protective security and risk management, planning and operational coordination of specific policies in preventing and combating terrorism and organized transnational criminality. PhD candidate in sociology with the following thesis: "Social and judicial aspects of preventing and combating terrorism".

DOCUMENTAR

Evoluții ale politicii europene de securitate și apărare

Maria Sinescu

Apărarea europeană constituie unul din cele mai vechi proiecte care, de-a lungul diferitelor etape parcurse în realizarea construcției sale, a figurat cu regularitate pe ordinea de zi a dezbaterilor politice. Cu toate acestea, până la oficializarea politicii europene de securitate și apărare au trecut peste cinci decenii.

Momentul de vârf, în care insuficiențele de ordin militar ale UE au ieșit pregnant în evidență și au fost recunoscute ca atare, îl constituie evenimentele din Bosnia și Kosovo. Noul context politico-militar, ce a pus la grea încercare securitatea Europei, a constituit elementul declanșator al procesului de la Saint-Malo, care a contribuit la relansarea negocierilor privind problematica apărării și implicit la afirmarea Europei ca un actor politic și militar de primă mărime în lume.

Deblocarea „simbolică” a procesului apărării europene a fost posibilă datorită evoluției pozitive a poziției britanice, ce limita inițial cooperarea între europeni la un nivel strict tehnic, a poziției franceze, favorabilă la acel moment unei cooperări mai strânse cu Alianța, precum și a celei germane, potrivit căreia intervențiile externe aveau ca motivație gestionarea crizelor. Aceste antecedente *“au permis celor trei puteri militare determinante ale Uniunii – după cum evidențiază Dominique David – să se regăsească în jurul unor opțiuni comune cu privire la apărarea europeană”*¹. Este semnificativ, în acest sens, că progresele realizate în ultimii cinci ani în privința apărării comune țin atât de deosebirile dintre diversele abordări, cât și de complementaritatea acestora, și că, în final, opiniile diferite cu privire la politica de securitate europeană s-au armonizat, prevalând interesul obiectiv al statelor membre cu privire la întărirea competențelor militare ale Uniunii Europene.

Punctul de plecare care menționează, într-un

text obligatoriu din punct de vedere juridic și în cadrul Uniunii, perspectiva unei politici de apărare comună l-a constituit Tratatul de la Maastricht (9-10 decembrie 1991). Reprezentând o etapă nouă în evoluția apărării europene, tratatul, care a intrat în vigoare la 1 noiembrie 1993, a instituit Politica Externă și de Securitate Comună – PESK (Common Foreign and Security Policy – CFSP), ce denumește un capitol distinct (V) al tratatului² și care reprezintă unul din cei trei piloni ai construcției europene. În corespondență cu PESK s-au dezvoltat alte două concepte: Identitatea Europeană de Securitate și Apărare (European Security and Defence Identity – ESDI), pilonul european al NATO și Politica Europeană de Securitate și Apărare – PESA (European Security and Defence Policy – ESDP; Politique Européenne en matière de Sécurité et de Défense – PESD), ca parte a celui de-al doilea pilon interguvernamental al Uniunii Europene (PESK-ul). Conform prevederilor Articolului 17 al Tratatului Uniunii Europene, *„Politica externă și de securitate comună include toate problemele referitoare la securitatea Uniunii, inclusiv definirea progresivă a unei politici de apărare comune, care ar putea conduce, la momentul oportun, la o apărare comună”*³.

Treptat, schimbările produse pe arena internațională au influențat pozitiv negocierile privind apărarea europeană, purtate în rândurile statelor membre ale Uniunii. În acest context nou, dispozițiile PESK au fost revizuite în 1997 prin Tratatul de la Amsterdam, articolele 11 la 28, care menționează, în mod expres, competența Uniunii pentru îndeplinirea misiunilor de tip Petersberg, referitoare la menținerea păcii, gestionarea crizelor și restabilirea păcii, misiuni ce pot fi puse în aplicare de Uniunea Europei Occidentale – UEO (Western European Union – WEU).

1. Marile etape ale PESA

Summitul franco-britanic de la Saint-Malo, din 4 decembrie 1998, a constituit un adevărat act fondator al PESA și *“cel mai indicat cadru - după cum subliniază Nicole Gnesotto - pentru realizarea simultană a trei obiective: eficiența militară, solidaritatea transatlantică și creșterea puterii politice a Europei”*⁴. Așa cum rezultă din *Declarația de la Saint-Malo*⁵, din 4 decembrie 1998, Franța și Marea Britanie au formulat o serie de propuneri comune, în care se făcea pentru prima dată referință la *“capacitatea de acțiune autonomă a UE”*⁶, de a duce operații militare de tip Petersberg. În acest context, Europa era pe cale de a dobândi un mijloc pentru a-și exercita influența, cadrul desemnat pentru manifestarea acestei autonomii constituindu-l Alianța Atlantică.

După intrarea în vigoare a Tratatului de la Amsterdam, la 1 mai 1999, cei cinsprezece membri ai UE au reușit să treacă, cu ocazia Summitului de la Köln (3-4 iunie 1999)⁷, la o primă etapă pentru continuarea obiectivelor politicii externe și de securitate comună și la definirea progresivă a unei politici de apărare comune. Astfel, la Consiliul European reunit la Köln, statele membre și-au exprimat hotărârea ca UE să-și joace pe deplin rolul pe scena internațională și au formulat conceptul PESA. *„În acest scop, noi avem intenția – se precizează în Declarația Consiliului European de la Köln – să dotăm UE cu mijloacele și capacitățile necesare, pentru a-și asuma responsabilitățile cu privire la o politică europeană comună în materie de securitate și apărare. (...) Uniunea trebuie să dispună de o capacitate de acțiune autonomă susținută de forțe militare credibile, să aibă mijloace de a decide să recurgă la ele și a fi gata să intervină în soluționarea crizelor internaționale, fără a prejudicia acțiunile întreprinse prin NATO”*⁸. Pentru transpunerea în practică a acestui deziderat, capacitățile militare ale UEO au fost transferate la UE. Declarația consemnează, totodată, crearea unei capacități europene militare de gestionare a crizelor și prevenirea conflictelor, precum și înființarea unor structuri militare permanente de securitate cu sediul la Bruxelles. La această reuniune a Consiliului European, Javier Solana a fost numit în funcția de Secretar General al Consiliului și

Înalt Reprezentant pentru PESC.

După Declarația franco-britanică de la Saint-Malo și reuniunea Consiliului European de la Köln, inițiativele luate în domeniul PESA s-au dezvoltat pe trei direcții, influențându-se și completându-se reciproc: definirea unui sistem juridic și instituțional, care să permită, în cadrul tratatelor, dezbateră și decideră unor probleme de securitate și apărare; definirea unei strategii în materie de securitate pe care statele membre au hotărât să o constituie împreună în acest cadru juridic și instituțional; definirea și adoptarea unor măsuri și decizii pe linie operațională, care să ducă, în 2003, la operații militare conduse efectiv, pentru prima dată, de către UE și la crearea unei Agenții de armament.

La summitul Consiliului European de la Helsinki (10-11 decembrie 1999)⁹, guvernele europene ale statelor membre ale UE s-au pus de acord cu privire la „Obiectivul Global (Headline Goal)”. Scopul era de a pune la dispoziția UE forțe capabile să îndeplinească ansamblul misiunilor de tip Petersberg, inclusiv cele mai complexe, în cadrul unor operații care puteau merge până la nivel de corp de armată, respectiv 50 000 – 60 000 de oameni. Statele membre s-au angajat în acest sens să desfășoare, până cel târziu în 2003, forțe *“autosuficiente din punct de vedere militar și dotate cu capacitățile necesare de comandă, control și informații, cu logistică și cu alte unități de sprijin și, la nevoie, cu elemente aeriene și navale. Totodată, ele trebuiau să fie în măsură să desfășoare integral astfel de forțe, în termen de 60 de zile, pe care să le mențină cel puțin un an în stare operațională și să furnizeze în acest cadru elemente de răspuns rapid de mai mică anvergură, care să fie disponibile și gata de a fi desfășurate în timp rapid”*¹⁰. Misiunile destinate acestei forțe de reacție rapidă sunt cele definite de UEO la Petersberg în 1992 și înscrise în articolul 17, paragraful 2 al Tratatului UE (TUE), în speță misiunile umanitare și de evacuare, misiunile de menținere a păcii, precum și cele pentru gestionarea crizelor, inclusiv operațiile de restabilire a păcii. La Helsinki, o atenție deosebită pentru îndeplinirea unor asemenea misiuni a fost acordată asigurării mijloacelor necesare unei gestionări eficiente a

crizelor: capacitate de proiecție, viabilitate, interoperabilitate, flexibilitate, mobilitate, capacitate de supraviețuire și capacitate de comandă și control. Tot la acest summit, cei cincisprezece au hotărât crearea de noi organe și structuri politice și militare (comitet politic și de securitate, comitet militar, stat major în cadrul Consiliului), pentru a permite Uniunii să asigure orientarea politică și direcția strategică necesare planificării și coordonării operațiilor de tip Petersberg, conduse de UE. Totodată, guvernele europene s-au pus de acord cu privire la modalitățile unei cooperări complete între UE și NATO și asupra condițiilor de consultare cu țările candidate să adere la UE, țările non membre NATO și partenere UEO. Experiențele dobândite în Bosnia, precum și pe timpul operației „Alba”, din Albania, în domeniul gestionării civile a crizelor, au constituit un argument important pentru integrarea și dezvoltarea acestui acquis în cadrul PESA.

Un rol important în acest sens l-au avut și deciziile adoptate la Consiliul European de la Santa Maria da Feira (19-20 iunie 2000), care au indicat cele patru domenii prioritare în care UE intenționa să dobândească capacități concrete: poliția, întărirea statului și dreptului, administrația și protecția civilă. Tot cu acest prilej, s-a decis constituirea unor comitete ad-hoc UE/NATO privind securitatea și obiectivele capacităților, modalitățile de utilizare a mijloacelor NATO și mecanismele de consultare permanentă. Responsabilii europeni au stabilit, de asemenea, un obiectiv global (Headline Goal) de 5 000 ofițeri de poliție pentru toate gamele de misiuni legate de prevenirea conflictelor, statele membre angajându-se să pună forțe de poliție la dispoziția misiunilor internaționale. La Feira au fost definite și principiile cu privire la relațiile dintre UE și NATO¹¹.

O altă etapă importantă în procesul edificării apărării europene l-au constituit deciziile adoptate la Consiliul European de la Nisa (7-9 decembrie 2000)¹², care au modificat substanțial relația dintre UE și UEO, fapt reflectat de altfel și în tratat. Astfel, UEO nu mai este menționată drept „parte integrantă a dezvoltării Uniunii, care îi dădea acesteia acces la o capacitate operațională”¹³, ci devine un cadru în care este autorizată o cooperare întărită între

unul sau mai multe state membre. Totodată, articolul 27b precizează că dispozițiile referitoare la cooperarea întărită, pe care Tratatul de la Nisa (care a intrat în vigoare în februarie 2003) îl extinde la PESC, nu se pot aplica asupra aspectelor ce au implicații militare sau în domeniul apărării. Cu toate acestea, specialiștii apreciază că Tratatul de la Nisa (care a intrat în vigoare în februarie 2003) a adus puține schimbări bazei juridice a apărării europene, deși la acest summit au fost adoptate textele care definesc structurile definitive ale organelor politice și permanente ale UE.

PESA a fost declarată operațională o dată cu summitul de la Laeken, din 14-15 decembrie 2001¹⁴, unde s-a subliniat că dezvoltarea mijloacelor și capacităților ar permite UE „să îndeplinească progresiv operații din ce în ce mai complexe”¹⁵. A fost lansat, de asemenea, un *Plan de Acțiune Europeană cu privire la Capacități (PAEC)* și s-a declarat că, de acum înainte, UE este capabilă să conducă operațiuni de gestionare a crizelor. Primul aspect al acestui demers privea întărirea componentei civile a forțelor europene, respectiv misiunile de poliție.

3.Coordonate ale PESA

Un rol important în organizarea apărării europene l-a avut crearea **organelor politice și militare ale UE**, care să-i permită „după cum se menționează în concluziile președinției la Consiliul European de la Helsinki, din 10-11 decembrie 1999, *întărirea capacităților sale de gestionare a crizelor, ce trebuia să conducă la constituirea unei arhitecturi definitive, care să favorizeze luarea deciziilor și conducerea operațiilor*”¹⁶. Tratatul de la Nisa a adoptat, printre altele, textele care definesc structurile permanente – Comitetul Politic și de Securitate (COPS), cu sediul la Bruxelles, Comitetul Militar UE (CMUE) și Statul Major al UE (EMUE).

Un al patrulea organism permanent al PESA, înființat înaintea summitului de la Feira, este Comitetul pentru Aspectele Civile ale Gestionării Crizelor, care are misiunea de a prezenta informații, recomandări Comitetului Politic și de Securitate.

Statele membre ale UE au făcut eforturi susținute pentru **constituirea capacităților militare europene**. Inițiativele întreprinse în acest

■ Monitor Strategic ■

sens, între 1992-1998, fie într-un cadru bilateral, fie prin regrouparea câtorva țări (EURO-CORP), sau chiar prin încercarea de a întări pilonul european al Alianței, printr-o reîntoarcere a forțelor franceze în structura integrată a NATO, au fost lipsite de voință politică și viziune comună, nici una dintre ele neavând raport direct cu UE.

Procesul de constituire a capacităților militare și civile a durat până la jumătatea anului 2002, urmat, ulterior, de o perioadă în care s-au purtat negocieri pentru definirea obiectivului acestora.

La Consiliul European de la Helsinki, din decembrie 1999, s-a hotărât să se dezvolte o capacitate de decizie autonomă și, acolo unde NATO nu este angajat, să se lanseze și să se conducă operații militare sub conducerea UE, ca răspuns la crizele internaționale. În acest scop, statele membre au fixat ca *obiectiv global* (*Headline Goal*) dezvoltarea, înainte de 2003, a capacităților de desfășurare rapidă și apoi a celor de sprijin, forțele putând să ajungă până la nivel de corp de armată (până la 15 brigăzi, adică 50 000 - 60 000 de oameni). Aceste forțe militare puteau fi dislocate în termen de 60 de zile în zona de operații, urmând a fi menținute acolo mai puțin de un an. Statele membre au decis să fixeze obiectivul colectiv al capacităților în materie de comandament și control, de informații și transport strategic¹⁷. La Feira, în iunie 2000, șefii guvernelor statelor membre UE au decis crearea în cadrul PESA, până în 2003, a unei forțe civile de reacție rapidă, formată din aproximativ 5000 de ofițeri de poliție, care să fie capabilă să desfășoare, 1000 dintre ei în termen de 30 de zile, operațiuni pentru consolidarea statului de drept și a administrației civile, misiuni de poliție și protecție civilă¹⁸.

Un alt moment important pentru consolidarea capacităților militare ale UE de gestionare a crizelor, în vederea îndeplinirii obiectivului global stabilit de Consiliul European de la Helsinki pentru anul 2003, l-a constituit Conferința pentru angajarea capacităților militare din 20-21 noiembrie 2000¹⁹, ținută la Bruxelles, unde reprezentanții statelor participante au prezentat propuneri concrete privind posibilitățile de participare cu forțe și mijloace la

Forța de Reacție Rapidă (FRR). Aceste angajamente au fost reunite în *Catalogul forțelor*, ce cuprindeau peste 100 000 de oameni, circa 400 de avioane de luptă și 100 de nave maritime²⁰. Deși depășeau cu mult obiectivul global stabilit la Helsinki, aceste mijloace nu acopereau necesarul total al FRR.

Către sfârșitul anului 2001, s-au înregistrat progrese în ceea ce privește ameliorarea capacităților menite a pune în practică PESA. Astfel, miniștrii apărării din țările membre UE au aprobat *Planul de Acțiune Europeană privind Capacitățile* (PAEC), la prima Conferință pentru ameliorarea capacităților, ținută la Bruxelles, în noiembrie 2001, care era destinat „să umple lacunele”²¹ privind angajamentul națiunilor. Începând din martie 2002, 19 grupuri de experți naționali au pus la punct unele soluții posibile pentru înlăturarea deficiențelor semnalate. Munca grupurilor PAEC a fost coordonată de *Task Force Headline Goal*, ce a fost asigurată cu concursul Statului Major al UE.

A doua conferință privind capacitățile militare a fost ținută la 19 mai 2003, având drept scop solicitarea unor noi angajamente naționale sau lansarea de programe specifice pentru îndepărtarea deficiențelor. La această conferință, miniștrii apărării au analizat *Catalogul forțelor* Helsinki 2003 și au declarat că „UE dispune de o capacitate operațională care acoperă tot evantaiul de misiuni Petersberg, limitată și restrânsă de lacunele semnalate”²², care continuau să persiste într-un număr de domenii esențiale (capacitate de desfășurare, mobilitate, capacitate de susținere, angajament efectiv, C4ISR – comandament, control, comunicații, computere, informații, supraveghere și recuperare).

Consiliul European din decembrie 2003 a marcat încheierea procesului de constituire a forțelor europene, început la Helsinki. Totodată, a fost adoptată *Strategia europeană de securitate*, care definește orientările pentru evoluția viitoare a PESC și a PESA. Aceste două elemente vor determina *Headline Goal* 2010, care va avea în vedere noile amenințări non tradiționale. Dacă până în prezent, în cadrul PESA, s-a urmărit realizarea principalelor nevoi cantitative în materie de capacități, în viitor, accentul va trebui pus pe aspectul calitativ,

avându-se în vedere realizarea următoarelor obiective: mobilitatea strategică, capacitatea de proiecție, flexibilitatea, interoperabilitatea și eficiența operațională.

O importanță deosebită o au și aranjamentele permanente de consultare și cooperare între NATO și UE în domeniul prevenirii conflictelor și gestionării crizelor, instituite de Consiliul European de la Göteborg, din 15-16 iunie 2001. Ulterior, Consiliul European de la Copenhaga, din 12-13 decembrie, a adoptat o serie de măsuri fundamentale pentru cooperarea NATO-UE: accesul UE la bunurile și capacitățile colective ale NATO; participarea statelor europene ale NATO nemembre UE la PESA; o înțelegere cu Turcia, care solicitase o garanție din partea UE că FRR a UE nu va fi folosită împotriva intereselor sale naționale, mai ales în ce privește Cipru²³.

În prezent, accesul UE la mijloacele NATO pe timpul operațiilor de gestionare a crizelor, mult timp blocat de problematica rolului țărilor membre NATO care nu aparțineau Uniunii (exemplul Turciei) și-a găsit soluționarea, ca urmare a măsurilor adoptate în decembrie 2002. Totodată, Consiliul Nord-Atlantic de la Bruxelles, din 13 decembrie 2002, a luat decizia ca NATO să sprijine operațiunile conduse de UE, asigurând accesul acesteia la capacitățile de planificare ale NATO (aranjamente ce au primit denumirea convențională de „Berlin plus”), această măsură fiind sprijinită și întărită, peste trei zile, de *Declarația UE-NATO asupra PESA*, din 16 decembrie 2002.

Mergând pe linia unei aprofundări a relațiilor NATO-UE, Secretarul General al NATO, Jaap de Hoop Scheffer, a precizat în intervenția sa din 12 iulie 2004, la Centrul Politic European din Bruxelles, că dorește ca cele două organizații să depășească problemele de gestionare a crizelor și să încerce să dezvolte o cooperare și o apropiere comună în ansamblul problemelor de securitate. „Noțiunile de competiție – precizează Secretarul General al NATO – dintre cele două organizații trebuie să fie abandonate”²⁴.

4. Misiunile militare ale PESA după 2002

Configurația noului mediu internațional de securitate, considerabil modificat după atenta-

tele teroriste din 11 septembrie 2001, a generat, începând din iunie 2002, apariția unor elemente noi în cadrul dimensiunii militare a UE, care au contribuit la o mai bună definire a obiectivului și misiunilor capacităților militare, acestea fiind cuprinse într-o serie de documente aprobate de Consiliile Europene ale UE.

Un rol important, în acest sens, l-a avut *Declarația cu privire la contribuția PESC, inclusiv a PESA, la lupta împotriva terorismului*²⁵, aprobată de Consiliul European reunit la Sevilla, în 21 iunie 2002, prin care statele membre UE s-au angajat să intensifice implicarea lor în această luptă, în special prin dezvoltarea PESC și prin operaționalizarea PESA. Cu acest prilej, s-a hotărât extinderea misiunilor de tip Petersberg, adaptate la noul context internațional, și s-au luat o serie de măsuri de întărire a cooperării polițienești și judiciare dintre NATO și UE. Cooperarea dintre SUA și Europa în acest domeniu a fost deosebit de fructuoasă, fapt demonstrat de arestarea mai multor membri ai celulelor Al-Qaeda din unele țări europene.

Aceste principii au fost reafirmate în mai multe ocazii și, în special, în *Declarația Consiliului European din 25 martie 2004*²⁶, ca urmare a atentatelor teroriste de la Madrid, din 11 martie 2004, care prevede cele mai importante măsuri privind lupta împotriva terorismului. Astfel, se prevede crearea unui post de coordonator al luptei împotriva terorismului, pentru a dirija lucrările Consiliului și a superviza ansamblul de instrumente aflate la dispoziția Uniunii, precum și asumarea angajamentului de membrii UE pentru a aproba *clauza de solidaritate* a articolului 42²⁷ din proiectul de tratat constituțional.

Un rol decisiv în reformularea descrierii misiunilor forțelor UE l-au avut dezbaterile din cadrul Convenției Europene privind Tratatul constituțional. Raportul grupului de lucru din decembrie 2002 a fost urmat de textul final al unui proiect de tratat constituțional, adoptat de Convenție în iulie 2003, care a ajuns la Conferința interguvernamentală (octombrie-decembrie 2003). Textele rezultate în urma lucrărilor fac referire, printre altele, la patru puncte privind definirea misiunilor militare ale UE: descrierea generală a PESA, clauza apărării colective, clauza solidarității în caz de atac terorist, enumerarea obiectivelor și principiilor

PESC²⁸. O nouă definire a forțelor militare ale UE figurează în forma actuală a Tratatului Constituțional (mai 2004), în proiectul articolului referitor la PESA (articolul I-40, paragraful 1)²⁹, în care se precizează: „Politica de securitate și apărare comună face parte integrantă din politica externă și de securitate comună. Ea asigură Uniunii o capacitate operațională, care se sprijină pe mijloacele civile și militare. Uniunea poate să recurgă la misiuni în afara Uniunii pentru asigurarea menținerii păcii, prevenirea conflictelor și întărirea securității internaționale, conform principiilor Cartei Națiunilor Unite. Executarea acestor misiuni se bazează pe capacitățile asigurate de statele membre”³⁰. În concluzie, se poate spune că dezbaterile ce au avut loc în cadrul Convenției au adus elemente de noutate și pentru PESA, printre care amintim: extinderea misiunilor de tip Peterberg; decizia înființării unei Agenții Europene de Armament, Cercetare și Capacități Militare; aplicarea cooperării structurate la misiunile internaționale și posibilitatea cooperării mai strânse a statelor Uniunii în sfera apărării reciproce (*mutual defence*).

Planul Comun de Acțiune, o adevărată strategie europeană a neproliferării, adoptat de Consiliul European, reunit în iunie 2003, care a enunțat principiile fundamentale ale luptei contra proliferării armelor de distrugere în masă, a avut și el un rol important în fixarea misiunilor forțelor UE.

Un element indispensabil definirii obiectivului și misiunilor forțelor militare ale UE îl constituie *Strategia Europeană de Securitate*, document elaborat de Javier Solana, adoptat de Consiliul European în decembrie 2003 și aprobat în 2004, urmând a fi ratificat. Ea are următoarele caracteristici: își fondează rațiunea pe identificarea amenințărilor la nivel

mondial (terorism, arme de distrugere în masă, conflicte regionale, state „inamice” și criminalitatea organizată); indică obiective strategice, precum contracararea amenințărilor, dar și construirea securității în vecinătatea UE și promovarea la nivel mondial a unei ordini internaționale fondate pe un „multilateralism efectiv”; pentru realizarea acestora este necesar ca Uniunea să fie mai activă (capabilă de intervenții rapide și, dacă este necesar, în forță), mai puternică din punct de vedere diplomatic și militar, mai coerentă (capabilă să regroupeze diferite instrumente și mijloace) și să coopereze mai bine cu partenerii (în special SUA și Rusia).

În **concluzie**, se poate spune că PESA a cunoscut, în cei cinci ani de la lansare, o ascensiune considerabilă, legitimitatea competențelor sale militare fiind solid ancorată în tratate. De la crearea sa, în 1999, când UE avea 15 state membre și până astăzi, când numărul acestora a ajuns la 25, PESA a devenit mai flexibilă, obținând realizări importante: trecerea de la teorie la practică (în 2003 – primele operații militare conduse de UE); extinderea misiunilor din Balcani în Africa (în 2003, prima operație autonomă a Uniunii, în Africa, sub mandat ONU); aplicarea, în 2004, a clauzei de solidaritate; înființarea Agenției Europene de Armament; devenită operațională în 2004 și trecerea de la capacitățile militare la capacitățile industriale, sunt numai câteva din acestea.

Ca urmare a progreselor obținute, PESA a devenit, din această perspectivă, unul din instrumentele aflate la dispoziția UE, atât pentru soluționarea unor probleme specifice ce țin de o politică de securitate globală, cât și de unele aspecte prealabile oricărei acțiuni externe în care ar urma să se implice Uniunea Europeană.

RÉSUMÉ

L'étude présente l'évolution du projet européen de défense. Le lancement du projet de la Politique Européenne de Sécurité et de Défense est lié au sommet franco-britannique de Saint-Malo, en décembre 1998, et a été développé par les réunions du Conseil Européen de Cologne et de Helsinki, en 1999, de da Feira en 2000 etc. Les missions "Petersberg", concernant le rôle de l'Union dans la gestion des crises complètent ce processus. En 1999, l'UE a décidé de créer une capacité d'action autonome, soutenue par des forces militaires crédibles, en vue de gérer des crises régionales. La Force Européenne de Réaction Rapide a été déclarée opérationnelle dès le printemps de 2003, lors des missions en FYROM, Bosnie-Herzégovine, et celle du Congo. La Stratégie de Sécurité de l'UE, adoptée à la fin de 2003 définit l'environnement stratégique, les nouveaux risques et les buts de l'action extérieure de l'UE.

SUMMARY

The study describes the major steps of the European defense. The project of the European Security and Defense Policy began with the French and British Summit in St. Malo (1998) and was continued by the European Council Summits in Cologne and Helsinki (1999), da Feira (2000) etc. The 'Petersberg tasks' completed this process and define EU's responsibilities in dealing with crisis in the field of peace-keeping, humanitarian action, refugees rescue. The European Rapid Reaction Force was drafted in 1999 and became operational at the beginning of 2003, when the EU carried out successful missions in FYROM, Bosnia-Herzegovina, and even DR Congo. Eventually, a European Security Strategy was adopted in December 2003, defining the security environment, the new asymmetric risks and the goals of the EU's external action.

Note:

1. L'Europe de la défense, Questions à Dominique David, www.ladocumentationfrançaise.fr.
2. Vezi Anexa nr.1.
3. Ibidem, europa.eu.int/eur-lex; *Tratatul privind Uniunea Europeană*, în *Documente de bază ale Comunităților și Uniunii Europene*, (Iași: Polirom, 1999), p.180, 182.
4. Nicole Gnesotto, *Introduction. Bilan et perspectives*, în *La politique de sécurité et de défense de l'UE. Les cinq premières années (1999 – 2004)*. Sous la direction de Nicole Gnesotto. Préface de Javier Solana (Paris: Institut d' Études de Sécurité Européenne, 2004), p.15.
5. Vezi Anexa nr.2.
6. Joint declaration on European defence, Saint-Malo, 3-4 december 1998, Chaillot Papers 47 (Paris: Institute for Security Studies, Western European Union, 2001) www.iss-eu.org.
7. Vezi Anexa nr.3.
8. European Council, Cologne, 3-4 june 1999, www.iss-eu.org.
9. Vezi Anexa nr.4.
10. European Council, Helsinki, 10-11 December 1999, www.iss-eu.org.
11. Conseil européen Santa Maria da Feira, 19 et 20 juin 2000, www.iss-eu.org.
12. Vezi Anexa nr.5.
13. European Council Nice, 7, 8 and 9 December 2000, www.iss-eu.org.
14. Vezi Anexa nr.6.
15. European Council Laeken, 14-15 December 2001, europa.eu.int.
16. European Council, Helsinki, 10-11 December 1999, www.iss-eu.org.
17. Burkard Schmitt, *Les capacités: l'Union, combine de division?*, în *La politique de sécurité...* op., cit., p.98.
18. European Council, Santa Maria da Feira, 19-20 june 2000, www.iss-eu.org.
19. Vezi Anexa nr.7.
20. Capabilities Commitment Conference, Brussels 20-21 November 2000, www.iss-eu.org.
21. Conference on Eu Capabilities Improvement, Brussels, 19 November 2001, www.iss-eu.org.
22. Burkard Schmitt, *op.cit.*, p.104.
23. Cipru și Malta nu pot participa la operațiuni conduse de UE, în care se face apel la bunuri colective NATO.
24. Philippe de Schoutheete, *La cohérence par la défense. Une autre lecture de la PESD* (Paris: Institut d'études de Sécurité, 2004), p.20.
25. Vezi Anexa nr.8.
26. Vezi Anexa nr. 9.
27. Déclaration sur la lutte contre le terrorisme, 25 mars 2004, www.iss-eu.org.
28. Martin Ortega, *Les missions: une PESD pourquoi faire?*, în *La politique de sécurité et de défense de l'UE...*, op.cit., p.84.
29. Vezi Anexa nr.10.
30. Traité établissant une Constitution pour l' Europe, Titre V, www.iss-eu.org.

Née le 28 octobre 1947, l' auteur est diplômée en histoire et spécialiste en histoire militaire contemporaine. Elle a écrit et co-écrit des études, monographies, recueil de documents et collaboré avec les revues „Bulletin Stratégique”, „Revue d' Histoire Militaire”, „Moments de l' histoire militaire des Roumains”, „Pensée militaire roumaine”, „Des études et documents de muséographie et histoire militaire”. Madame Sinescu est à présent chercheur scientifique à l' Institut pour des Études Politiques de Défense et d'Histoire Militaire.

Born on October 28, 1947, expert in contemporary military history, author and co-author of studies, monographs, document collections. BA degree from the Faculty of History, contributor to „Monitor strategic”, „Revista de istorie militară”, „File din istoria militară a poporului român”, „Cândirea militară românească”, „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară”. She currently is a scientific researcher at the Institute for Political Studies of Defense and Military History.

Treaty on European Union: Title V

(Consolidated version)

Provisions on a common foreign and security policy

Article 11

„[...]“

1. The Union shall define and implement a common foreign and security policy covering all areas of foreign and security policy, the objectives of which shall be:

- to safeguard the common values, fundamental interests, independence and integrity of the Union in conformity with the principles of the United Nations Charter,
- to strengthen the security of the Union in all ways,
- to preserve peace and strengthen international security, in accordance with the principles of the United Nations Charter, as well as the principles of the Helsinki Final Act and the objectives of the Paris Charter, including those on external borders,
- to promote international cooperation,
- to develop and consolidate democracy and the rule of law, and respect for human rights and fundamental freedoms.

2. The Member States shall support the Union's external and security policy actively and unreservedly in a spirit of loyalty and mutual solidarity.

The Member States shall work together to enhance and develop their mutual political solidarity. They shall refrain from any action which is contrary to the interests of the Union or likely to impair its effectiveness as a cohesive force in international relations.

The Council shall ensure that these principles are complied with.

Article 12

The Union shall pursue the objectives set out in Article 11 by:

- defining the principles of and general guidelines for the common foreign and

security policy,

- deciding on common strategies,
- adopting joint actions,
- adopting common positions,
- strengthening systematic cooperation between Member States in the conduct of policy.

Article 13

1. The European Council shall define the principles of and general guidelines for the common foreign and security policy, including for matters with defence implications.

2. The European Council shall decide on common strategies to be implemented by the Union in areas where the Member States have important interests in common.

Common strategies shall set out their objectives, duration and the means to be made available by the Union and the Member States.

3. The Council shall take the decisions necessary for defining and implementing the common foreign and security policy on the basis of the general guidelines defined by the European Council.

The Council shall recommend common strategies to the European Council and shall implement them, in particular by adopting joint actions and common positions.

The Council shall ensure the unity, consistency and effectiveness of action by the Union.

[...] Article 17

1. The common foreign and security policy shall include all questions relating to the security of the Union, including the progressive framing of a common defence policy, which might lead to a common defence, should the European Council so decide. It shall in that case recommend to the Member States the adoption of such a decision in accordance with

their respective constitutional requirements.

The policy of the Union in accordance with this Article shall not prejudice the specific character of the security and defence policy of certain Member States and shall respect the obligations of certain Member States, which see their common defence realised in the North Atlantic Treaty Organisation (NATO), under the North Atlantic Treaty and be compatible with the common security and defence policy established within that framework.

The progressive framing of a common defence policy will be supported, as Member States consider appropriate, by cooperation between them in the field of armaments.

2. Questions referred to in this Article shall include humanitarian and rescue tasks, peace-

keeping tasks and tasks of combat forces in crisis management, including peacemaking.

3. Decisions having defence implications dealt with under this Article shall be taken without prejudice to the policies and obligations referred to in paragraph 1, second subparagraph.

4. The provisions of this Article shall not prevent the development of closer cooperation between two or more Member States on a bilateral level, in the framework of the Western European Union (WEU) and NATO, provided such cooperation does not run counter to or impede that provided for in this title.

5. With a view to furthering the objectives of this Article, the provisions of this Article will be reviewed in accordance with Article 48(...).

(europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/index)

Joint Declaration

(British-French summit St-Malo, 3-4 December 1998)

„The Heads of State and Government of France and the United Kingdom are agreed that:

1. The European Union needs to be in a position to play its full role on the international stage. This means making a reality of the Treaty of Amsterdam, which will provide the essential basis for action by the Union. It will be important to achieve full and rapid implementation of the Amsterdam provisions on CFSP. This includes the responsibility of the European Council to decide on the progressive framing of a common defence policy in the framework of CFSP. The Council must be able to take decisions on an intergovernmental basis, covering the whole range of activity set out in Title V of the Treaty of European Union.

2. To this end, the Union must have the capacity for autonomous action, backed up by credible military forces, the means to decide to use them, and a readiness to do so, in order to respond to international crises.

In pursuing our objective, the collective defence commitments to which member states subscribe (set out in Article 5 of the Washington Treaty, Article V of the Brussels Treaty) must be maintained. In strengthening the solidarity between the member states of the European Union, in order that Europe can make its voice heard in world affairs, while acting in conformity with our respective obligations in NATO, we are contributing to the vitality of a modernised Atlantic Alliance which is the foundation of the collective defence of its members.

Europeans will operate within the institutional framework of the European Union (European Council, General Affairs Council, and meetings of Defence Ministers).

The reinforcement of European solidarity must take into account the various positions of European states.

The different situations of countries in relation to NATO must be respected.

3. In order for the European Union to take decisions and approve military action where the Alliance as a whole is not engaged, the Union must be given appropriate structures and a capacity for analysis of situations, sources of intelligence, and a capability for relevant strategic planning, without unnecessary duplication, taking account of the existing assets of the WEU and the evolution of its relations with the EU. In this regard, the European Union will also need to have recourse to suitable military means (European capabilities pre-designated within NATO's European pillar or national or multinational European means outside the NATO framework).

4. Europe needs strengthened armed forces that can react rapidly to the new risks, and which are supported by a strong and competitive European defence industry and technology.

5. We are determined to unite in our efforts to enable the European Union to give concrete expression to these objectives".

(www.iss-eu.org)

Declaration of the European Council on Strengthening The Common European Policy on Security and Defence

(Cologne, 3-4 June 1999)

„1. We, the members of the European Council, are resolved that the European Union shall play its full role on the international stage. To that end, we intend to give the European Union the necessary means and capabilities to assume its responsibilities regarding a common European policy on security and defence. The work undertaken on the initiative of the German Presidency and the entry into force of the Treaty of Amsterdam permit us today to take a decisive step forward.

In pursuit of our Common Foreign and Security Policy objectives and the progressive framing of a common defence policy, we are convinced that the Council should have the ability to take decisions on the full range of conflict prevention and crisis management tasks defined in the Treaty on European Union, the 'Petersberg tasks'. To this end, the Union must have the capacity for autonomous action, backed up by credible military forces, the means to decide to use them, and a readiness to do so, in order to respond to international crises without prejudice to actions by NATO. The EU will thereby increase its ability to contribute to international peace and security in accordance with the principles of the UN Charter.

2. We are convinced that to fully assume its tasks in the field of conflict prevention and crisis management the European Union must have at its disposal the appropriate capabilities and instruments. We therefore commit ourselves to further develop more effective European military capabilities from the basis of existing national, bi-national and multinational capabilities and to strengthen our own capabilities for that purpose. This requires the maintenance of a sustained defence effort, the implementation of the necessary adaptations and notably the reinforcement of our capabilities

ties in the field of intelligence, strategic transport, command and control. This also requires efforts to adapt, exercise and bring together national and multinational European forces.

We also recognise the need to undertake sustained efforts to strengthen the industrial and technological defence base, which we want to be competitive and dynamic. We are determined to foster the restructuring of the European defence industries amongst those States involved. With industry we will therefore work towards closer and more efficient defence industry collaboration. We will seek further progress in the harmonisation of military requirements and the planning and procurement of arms, as Member States consider appropriate.

3. We welcome the results of the NATO Washington summit as regards NATO support for the process launched by the EU and its confirmation that a more effective role for the European Union in conflict prevention and crisis management will contribute to the vitality of a renewed Alliance. In implementing this process launched by the EU, we shall ensure the development of effective mutual consultation, cooperation and transparency between the European Union and NATO.

We want to develop an effective EU-led crisis management in which NATO members, as well as neutral and non-allied members, of the EU can participate fully and on an equal footing in the EU operations.

We will put in place arrangements that allow non-EU European allies and partners to take part to the fullest possible extent in this endeavour.

4. We therefore approve and adopt the report prepared by the German Presidency, which reflects the consensus among the Member States.

■ Monitor Strategic ■

5. We are now determined to launch a new step in the construction of the European Union. To this end we task the General Affairs Council to prepare the conditions and the measures necessary to achieve these objectives, including the definition of the modalities for the inclusion of those functions of the WEU which will be necessary for the EU to fulfil its new responsibilities in the area of the Petersberg tasks. In this regard, our aim is to take the necessary decisions by the end of the year 2000. In that event, the WEU as an organisation would have completed its purpose. The

different status of Member States with regard to collective defence guarantees will not be affected. The Alliance remains the foundation of the collective defence of its Member States.

We therefore invite the Finnish Presidency to take the work forward within the General Affairs Council on the basis of this declaration and the report of the Presidency to the European Council meeting in Cologne. We look forward to a progress report by the Finnish Presidency to the Helsinki European Council meeting“.

(www.iss-eu.org)

Presidency Conclusions

(European Council Helsinki, 10-11 December 1999)

„[...]”

II. Common European Policy on Security and Defence

25. The European Council adopts the two Presidency progress reports (see Annex IV) on developing the Union's military and non-military crisis management capability as part of a strengthened common European policy on security and defence.[...]

Annex I to Annex IV

Presidency Progress Report to the Helsinki European Council on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence

Introduction

Recalling the guiding principles agreed at Cologne, the European Union should be able to assume its responsibilities for the full range of conflict prevention and crisis management tasks defined in the EU Treaty, the Petersberg tasks.

The European Union should have the autonomous capacity to take decisions and, where NATO as a whole is not engaged, to launch and then to conduct EU-led military operations in response to international crises in support of the Common Foreign and Security Policy (CFSP). The action by the Union will be conducted in accordance with the principles of the UN Charter and the principles and objectives of the OSCE Charter for European Security. The Union recognises the primary responsibility of the United Nations Security Council for the maintenance of international peace and security.

For this purpose, the following has been agreed:

A common European headline goal will be adopted for readily deployable military capabilities and collective capability goals in the fields of command and control, intelligence and strategic transport will be developed rapidly, to be achieved through voluntary co-ordinated national and multinational efforts, for carrying out the full range of Petersberg tasks.

New political and military bodies will be established within the Council to enable the Union to take decisions on EU-led Petersberg operations and to ensure, under the authority of the Council, the necessary political control and strategic direction of such operations.

Principles for cooperation with non-EU European NATO members and other European partners in EU-led military crisis management will be agreed, without prejudice to the Union's decision-making autonomy.

Determination to carry out Petersberg tasks will require Member States to improve national and multinational military capabilities, which will at the same time, as appropriate, strengthen the capabilities of NATO and enhance the effectiveness of the Partnership for Peace (PfP) in promoting European security.

In presenting this report, the Presidency has taken note of the fact that Denmark has recalled Protocol no 5 to the Amsterdam Treaty on the position of Denmark.

Military capabilities for Petersberg tasks

Member States recall their commitment made at Cologne and their determination to give the EU appropriate capabilities, without unnecessary duplication, to be able to undertake the full range of Petersberg tasks in support of the CFSP. Such capabilities will enable them to conduct effective EU-led operations as well as playing, for those involved, their full

■ Monitor Strategic ■

role in NATO and NATO-led operations. More effective European military capabilities will be developed on the basis of the existing national, bi-national and multinational capabilities, which will be assembled for EU-led crisis management operations carried out with or without recourse to NATO assets and capabilities. Particular attention will be devoted to the capabilities necessary to ensure effective performance in crisis management, deployability, sustainability, interoperability, flexibility, mobility, survivability and command and control, taking account of the results of the WEU audit of assets and capabilities and their implications for EU-led operations.

To develop European capabilities, Member States have set themselves the headline goal, by the year 2003, cooperating together voluntarily, they will be able to deploy rapidly and then sustain forces capable of the full range of Petersberg tasks as set out in the Amsterdam Treaty, including the most demanding, in operations up to corps level (up to 15 brigades or 50,000-60,000 persons). These forces should be militarily self-sustaining with the necessary command, control and intelligence capabilities, logistics, other combat support services and additionally, as appropriate, air and naval elements. Member States should be able to deploy in full at this level within 60 days, and within this to provide smaller rapid response elements available and deployable at very high readiness. They must be able to sustain such a deployment for at least one year. This will require an additional pool of deployable units (and supporting elements) at lower readiness to provide replacements for the initial forces.

Member States have also decided to develop rapidly collective capability goals in the fields of command and control, intelligence and strategic transport, areas also identified by the WEU audit. They welcome in this respect decisions already announced by certain Member States which go in that direction:

- to develop and coordinate monitoring and early warning military means;
- to open existing joint national headquarters to officers coming from other Member States;
- to reinforce the rapid reaction capabilities

ties of existing European multinational forces;

- to prepare the establishment of a European air transport command;
- to increase the number of readily deployable troops;
- to enhance strategic sea lift capacity.

The General Affairs Council, with the participation of Defence Ministers, will elaborate the headline and capability goals. It will develop a method of consultation through which these goals can be met and maintained, and through which national contributions reflecting Member States' political will and commitment towards these goals can be defined by each Member State, with a regular review of progress made. In addition, Member States would use existing defence planning procedures, including, as appropriate, those available in NATO and the Planning and Review Process (PARP) of the PfP. These objectives and those arising, for those countries concerned, from NATO's Defence Capabilities Initiative (DCI) will be mutually reinforcing.

The European NATO members who are not EU Member States, and other countries who are candidates for accession to the European Union will be invited to contribute to this improvement of European military capabilities. This will enhance the effectiveness of EU-led military operations and will, for those countries concerned, contribute directly to the effectiveness and vitality of the European pillar of NATO.

Member States welcome the recent progress made towards the restructuring of European defence industries, which constitutes an important step forward. This contributes to strengthening the European industrial and technological defence base. Such developments call for increased efforts to seek further progress in the harmonisation of military requirements and the planning and procurement of arms, as Member States consider appropriate.

Decision-making

The Council decides upon policy relevant to Union involvement in all phases and aspects of crisis management, including decisions to carry out Petersberg tasks in accordance with Article 23 of the EU Treaty. Taken within the

single institutional framework, decisions will respect European Community competences and ensure inter-pillar coherence in conformity with Article 3 of the EU Treaty.

All Member States are entitled to participate fully and on an equal footing in all decisions and deliberations of the Council and Council bodies on EU-led operations. The commitment of national assets by Member States to such operations will be based on their sovereign decision. Member States will participate in the ad hoc committee of contributors in accordance with the conditions provided for by paragraph 24.

Defence Ministers will be involved in the common European security and defence policy (CESDP), when the General Affairs Council discusses matters related to the CESDP, Defence Ministers as appropriate will participate to provide guidance on defence matters.

The following new permanent political and military bodies will be established within the Council:

a) - A standing Political and Security Committee (PSC) in Brussels will be composed of national representatives of senior/ambassadorial level. The PSC will deal with all aspects of the CFSP, including the CESDP, in accordance with the provisions of the EU Treaty and without prejudice to Community competence. In the case of a military crisis management operation, the PSC will exercise, under the authority of the Council, the political control and strategic direction of the operation. For that purpose, appropriate procedures will be adopted in order to allow effective and urgent decision taking. The PSC will also forward guidelines to the Military Committee.

b) - The Military Committee (MC) will be composed of the Chiefs of Defence, represented by their military delegates. The MC will meet at the level of the Chiefs of Defence as and when necessary. This committee will give military advice and make recommendations to the PSC, as well as provide military direction to the Military Staff. The Chairman of the MC will attend meetings of the Council when decisions with defence implications are to be taken.

c) - The Military Staff (MS) within the Council structures will provide military expert-

ise and support to the CESDP, including the conduct of EU-led military crisis management operations. The Military Staff will perform early warning, situation assessment and strategic planning for Petersberg tasks including identification of European national and multinational forces.

As an interim measure, the following bodies will be set up within the Council as of March 2000:

a) - Fully respecting the Treaty provisions, the Council will establish a standing interim political and security committee at senior/ambassadorial level tasked to take forward under the guidance of the Political Committee the follow up of the Helsinki European Council by preparing recommendations on the future functioning of the CESDP and to deal with CFSP affairs on a day-to-day basis in close contacts with the SG/HR.

b) - An interim body of military representatives of Member States' Chiefs of Defence is established to give military advice as required to the interim political and security committee.

c) - The Council Secretariat will be strengthened by military experts seconded from Member States in order to assist in the work on the CESDP and to form the nucleus of the future Military Staff.

The Secretary General/High Representative (SG/HR), in assisting the Council, has a key contribution to make to the efficiency and consistency of the CFSP and the development of the common security and defence policy. In conformity with the EU Treaty, the SG/HR will contribute to the formulation, preparation and implementation of policy decisions.

In the interim period, the SG/HR, Secretary General of the WEU, should make full use of WEU assets for the purpose of advising the Council under Article 17 of the EU Treaty.

Consultation and cooperation with non-EU countries and with NATO

The Union will ensure the necessary dialogue, consultation and cooperation with NATO and its non-EU members, other countries who are candidates for accession to the EU as well as other prospective partners in EU-led crisis management, with full respect for the

■ Monitor Strategic ■

decision-making autonomy of the EU and the single institutional framework of the Union.

With European NATO members who are not members of the EU and other countries who are candidates for accession to the EU, appropriate structures will be established for dialogue and information on issues related to security and defence policy and crisis management. In the event of a crisis, these structures will serve for consultation in the period leading up to a decision of the Council.

Upon a decision by the Council to launch an operation, the non-EU European NATO members will participate if they so wish, in the event of an operation requiring recourse to NATO assets and capabilities. They will, on a decision by the Council, be invited to take part in operations where the EU does not use NATO assets.

Other countries who are candidates for accession to the EU may also be invited by the Council to take part in EU-led operations once the Council has decided to launch such an operation.

Russia, Ukraine and other European States engaged in political dialogue with the Union and other interested States may be invited to take part in the EU-led operations.

All the States that have confirmed their participation in an EU-led operation by deploying significant military forces will have the same rights and obligations as the EU participating Member States in the day-to-day conduct of such an operation.

In the case of an EU-led operation, an ad-hoc committee of contributors will be set up for the day-to-day conduct of the operation. All EU Member States are entitled to attend the ad-hoc committee, whether or not they are participating in the operation, while only contributing States will take part in the day-to-day conduct of the operation.

The decision to end an operation will be taken by the Council after consultation between the participating states within the committee of contributors.

Modalities for full consultation, cooperation and transparency between the EU and NATO will be developed. Initially, relations will be developed on an informal basis, through contacts between the SG/HR for CFSP and the Secretary General of NATO (...).".

(www.iss-eu.org)

Anexa nr.5

Treaty of Nice Amending the TEU: Modified Articles 17, 25 and 27

(European Council Nice, 7, 8 and 9 December 2000)

„[...] Article 17 shall be replaced by the following:

Article 17

1. The common foreign and security policy shall include all questions relating to the security of the Union, including the progressive framing of a common defence policy, which might lead to a common defence, should the European Council so decide. It shall in that case recommend to the Member States the adoption of such a decision in accordance with their respective constitutional requirements.

The policy of the Union in accordance with this Article shall not prejudice the specific character of the security and defence policy of certain Member States and shall respect the obligations of certain Member States, which see their common defence realised in the North Atlantic Treaty Organisation (NATO), under the North Atlantic Treaty and be compatible with the common security and defence policy established within that framework.

Article 25 shall be replaced by the following:

„Article 25

Without prejudice to Article 207 of the Treaty establishing the European Community, a Political and Security Committee shall monitor the international situation in the areas covered by the common foreign and security policy and contribute to the definition of policies by delivering opinions to the Council at the request of the Council or on its own initiative. It shall also monitor the implementation of agreed policies, without prejudice to the responsibility of the Presidency and the Commission.

Within the scope of this Title, this Committee shall exercise, under the responsibility of the Council, political control and strategic

direction of crisis management operations.

The Council may authorise the Committee, for the purpose and for the duration of a crisis management operation, as determined by the Council, to take the relevant decisions concerning the political control and strategic direction of the operation, without prejudice to Article 47.“

The following Articles shall be inserted:

„Article 27a

1. Enhanced cooperation in any of the areas referred to in this Title shall be aimed at safeguarding the values and serving the interests of the Union as a whole by asserting its identity as a coherent force on the international scene. It shall respect:

- the principles, objectives, general guidelines and consistency of the common foreign and security policy and the decisions taken within the framework of that policy;
- the powers of the European Community, and
- consistency between all the Union's policies and its external activities.

2. Articles 11 to 27 and Articles 27b to 28 shall apply to the enhanced cooperation provided for in this Article, save as otherwise provided in Article 27c and Articles 43 to 45.

Article 27b

Enhanced cooperation pursuant to this Title shall relate to implementation of a joint action or a common position. It shall not relate to matters having military or defence implications.

Article 27c

Member States which intend to establish enhanced cooperation between themselves under Article 27b shall address a request to the Council to that effect.

■ Monitor Strategic ■

The request shall be forwarded to the Commission and to the European Parliament for information. The Commission shall give its opinion particularly on whether the enhanced cooperation proposed is consistent with Union policies. Authorisation shall be granted by the Council, acting in accordance with the second and third subparagraphs of Article 23(2) and in compliance with Articles 43 to 45.

Article 27d

Without prejudice to the powers of the Presidency or of the Commission, the Secretary-General of the Council, High Representative for the common foreign and security policy, shall in particular ensure that the European Parliament and all members of the Council are kept fully informed of the implementation of enhanced cooperation in the field of the common foreign and security policy.

Article 27e

Any Member State which wishes to participate in enhanced cooperation established in

accordance with Article 27c shall notify its intention to the Council and inform the Commission. The Commission shall give an opinion to the Council within three months of the date of receipt of that notification. Within four months of the date of receipt of that notification, the Council shall take a decision on the request and on such specific arrangements as it may deem necessary. The decision shall be deemed to be taken unless the Council, acting by a qualified majority within the same period, decides to hold it in abeyance; in that case, the Council shall state the reasons for its decision and set a deadline for re-examining it.

For the purposes of this Article, the Council shall act by a qualified majority. The qualified majority shall be defined as the same proportion of the weighted votes and the same proportion of the number of the members of the Council concerned as those laid down in the third subparagraph of Article 23(2)[...].

(www.iss-eu.org)

Annex II

Declaration on the Operational Capability of the Common European Security and Defence Policy

(Annexes to the Presidency conclusions - Laeken, 14 and 15 December 2001)

„(A) At Nice and Göteborg, the European Council undertook to make the European Union quickly operational in this field and to take a decision to that end no later than at the European Council in Laeken. The extraordinary European Council meeting on 21 September 2001 reaffirmed the objective: „it is by developing the Common Foreign and Security Policy (CFSP) and by making the European Security and Defence Policy (ESDP) operational at the earliest opportunity that the Union will be most effective“.

Through the continuing development of the ESDP, the strengthening of its capabilities, both civil and military, and the creation of the appropriate EU structures, the EU is now able to conduct some crisis-management operations. The Union will be in a position to take on progressively more demanding operations, as the assets and capabilities at its disposal continue to develop. Decisions to make use of this ability will be taken in the light of the circumstances of each particular situation, a determining factor being the assets and capabilities available.

(B) Such a capability to act results from the substantial progress that has been accomplished since the European Councils in Cologne and Helsinki.

Capabilities

The conferences on military and police capabilities have enabled progress to be made towards the achievement of the capability objectives. The Member States have made voluntary contributions on the basis of national decisions. The development of military capabilities does not imply the creation of a European army. Non-EU European Member States of NATO and other candidates for accession to the European Union have made

highly valuable additional military and police contributions, with the aim of enhancing European capabilities.

Structures and Procedures

On the basis of the approved exercise policy and programme, the Union has begun to test its structures and procedures relating to civilian and military crisis-management operations. The European Union has established crisis-management structures and procedures which enable it to analyse and plan, to take decisions and, where NATO as such is not involved, to launch and carry out military crisis-management operations.

Arrangements Between the European Union and NATO

The Union's crisis-management capability has been strengthened by the development of consultations, cooperation and transparency between the two organisations in crisis management in the Western Balkans.

Arrangements with its Partners

The implementation of the arrangements with the non-EU European Member States of NATO and other candidates for accession to the European Union and with Canada, Russia and Ukraine has been taken further.

(C) To enable the European Union to carry out crisis-management operations over the whole range of Petersberg tasks, including operations which are the most demanding in terms of breadth, period of deployment and complexity, substantial progress will have to be made:

Balanced Development of Military and Civilian Capabilities

The balanced development of military and

■ Monitor Strategic ■

civilian capabilities is necessary for effective crisis management by the Union: this implies close coordination between all the resources and instruments both civilian and military available to the Union.

The strengthening of military capabilities in accordance with the European Action Plan to remedy shortcomings identified and the implementation of the exercise policy will be necessary to enable the Union progressively to carry out more complex operations. The importance of adopting the planned mechanism for the development of military capabilities should be emphasised, in particular to avoid all unnecessary duplication and, for the Member States concerned, to take into account NATO's defence planning process and the planning and review process of the Partnership for Peace (PARP).

The Police Action Plan will be implemented to enable the Union to be capable in the near future of carrying out police operations. The Union will continue its efforts to develop means of rapidly achieving and implementing concrete targets in the following priority areas rule of law, civilian administration and civil protection.

To achieve these objectives, the Union, and in particular the Ministers responsible, will seek solutions and new forms of cooperation in

order to develop the necessary capabilities, in accordance with this report, making optimum use of resources.

Finalisation of the Arrangements with NATO

The Union intends to finalise the security arrangements with NATO and conclude the agreements on guaranteed access to the Alliance's operational planning, presumption of availability of pre-identified assets and capabilities of NATO and identification of a series of command options made available to the Union. These agreements are essential for the ESDP and will substantially increase the Union's available capabilities.

Implementation of the Arrangements with its Partners

The full and complete implementation of the Nice arrangements with the 15 and the 6, their additional contribution to the civilian and military capabilities and their participation in a crisis-management operation in accordance with those arrangements (in particular by setting up a Committee of Contributors in the event of an operation) will appreciably strengthen crisis-management operations carried out by the European Union".

(*ue.eu.int*)

Declaration

(Capabilities Commitment Conference Brussels, 20-21 November 2000)

„1. Since the Cologne European Council in June 1999, and in particular thanks to the work carried out by the Finnish and Portuguese Presidencies, it has been a priority of the Union to develop and introduce the civil and military resources and capabilities required to enable the Union to take and implement decisions on the full range of conflict-prevention and crisis-management missions defined in the Treaty on European Union („Petersberg tasks“¹). The Union has in this respect highlighted its determination to develop an autonomous capacity to take decisions and, where NATO as a whole is not engaged, to launch and conduct EU-led military operations in response to international crises. For that purpose, Member States have decided to develop more effective military capabilities. This process, without unnecessary duplication, does not involve the establishment of a European army. These developments are an integral part of strengthening the Common Foreign and Security Policy. The Union will thus be able to make a greater contribution to international security in keeping with the principles of the United Nations Charter, the OSCE Charter and the Helsinki Final Act. The Union recognises the primary responsibility of the United Nations Security Council for the maintenance of international peace and security.

2. In the field of military capabilities, which will complement the other instruments available to the Union, at the Helsinki European Council in December 1999 the Member States set themselves the headline goal of being able, by 2003, to deploy within 60 days and sustain for at least one year forces up to corps level (60,000 persons). These forces should be militarily self-sustaining with the necessary command, control and intelligence capabilities, logistics, other combat support services and

additionally, as appropriate, air and naval elements.

In Helsinki the Member States also decided rapidly to develop collective capability goals, particularly in the field of command and control, intelligence and strategic transport. At the Feira European Council in June 2000 the Union also encouraged the countries which have applied for membership of the EU and the non-EU European members of NATO to contribute to improving Europe's capabilities. The work conducted since the Feira European Council has enabled the Union to define the variety of measures needed successfully to carry out the full range of Petersberg tasks, including the most demanding among these. It has made it possible to specify the Union's needs in terms of the military capability and forces required to attain the headline goal. The needs identified are outlined in a capability catalogue. As agreed at the Feira European Council, NATO's military expertise has helped in drawing up this catalogue.

3. On 20 November 2000 in Brussels the Member States took part in a Capabilities Commitment Conference, making it possible to draw together the specific national commitments corresponding to the military capability goals set by the Helsinki European Council². The conference also made it possible to identify a number of areas in which efforts will be made in upgrading existing assets, investment, development and coordination so as gradually to acquire or enhance the capabilities required for autonomous EU action. The Member States announced their initial commitments in this respect.

This conference constitutes the first stage of a demanding process of reinforcing military capabilities for crisis management by the Union with the purpose being to achieve the

■ Monitor Strategic ■

headline goal set by 2003 but continuing beyond that date in order to achieve the collective capability goals. At the Helsinki European Council the Member States had also decided rapidly to identify the collective capability goals in the field of command and control, intelligence and strategic transport, and had welcomed decisions of that nature already announced by certain Member States: – to develop and coordinate monitoring and early warning military means; – to open existing joint national headquarters to officers coming from other Member States; – to reinforce the rapid reaction capabilities of existing European multinational forces; – to prepare the establishment of a European air transport command; – to increase the number of readily deployable troops; – and to enhance strategic sea lift capacity. This effort will continue. It remains essential to the credibility and effectiveness of the European security and defence policy that the Union's military capabilities for crisis management be reinforced so that the Union is in a position to intervene with or without recourse to NATO assets.

4. At the Capabilities Commitment Conference, in accordance with the decisions taken at the Helsinki and Feira European Councils, the Member States committed themselves, on a voluntary basis, to making national contributions corresponding to the rapid reaction capabilities identified to attain the headline goal. These commitments have been set out in a catalogue known as the „Force Catalogue“. Analysis of this catalogue confirms that by 2003, in keeping with the headline goal established in Helsinki, the Union will be able to carry out the full range of Petersberg tasks, but that certain capabilities need to be improved both in quantitative and qualitative terms in order to maximise the capabilities available to the Union. In this respect, Ministers reaffirmed their commitment fully to achieve the goals identified at the Helsinki European Council. To that end, they will aim to identify as soon as possible the complementary initiatives which they may implement, either on a national basis or in cooperation with partners, to respond to the needs identified. These efforts will be in addition to the contributions already identi-

fied. For the countries concerned, their efforts here and those they devote to the NATO Defence Capabilities Initiative will be mutually reinforcing.

A) Concerning forces

In quantitative terms, the voluntary contributions announced by Member States make it possible to achieve in full the headline goal established in Helsinki (60 000 persons available for deployment within 60 days for a mission of at least a year). These contributions, set out in the „Force Catalogue“, constitute a pool of more than 100 000 persons and approximately 400 combat aircraft and 100 vessels, making it possible fully to satisfy the needs identified to carry out the different types of crisis management missions within the headline goal.

By 2003, once the appropriate European Union political and military bodies are in a position to exercise political control and strategic management of EU-led operations, under the authority of the Council, the Union will gradually be able to undertake Petersberg tasks in line with its increasing military capabilities. The need to further improve the availability, deployability, sustainability and interoperability of forces has, however, been identified if the requirements of the most demanding Petersberg tasks are to be fully satisfied. Efforts also need to be made in specific areas such as military equipment, including weapons and munitions, support services, including medical services, prevention of operational risks and protection of forces.

B) Concerning strategic capabilities

As regards command, control and communications, the Member States offered a satisfactory number of national or multinational headquarters at strategic, operational, force and component levels. These offers will have to be evaluated further in qualitative terms so that the Union can, in addition to possible recourse to NATO capabilities, have the best possible command and control resources at its disposal. The Union pointed out the importance it attaches to the speedy conclusion of ongoing talks on access to NATO capabilities and assets. The European Union Military Staff, which will

acquire an initial operating capability in the course of 2001, will bolster the European Union's collective early warning capability and will provide it with a predecisional situation assessment and strategic planning capability.

In regard to intelligence, apart from the image interpretation capabilities of the Torrejon Satellite Centre, Member States offered a number of resources which can contribute to the analysis and situation monitoring capability of the Union. Nevertheless, they noted that serious efforts would be necessary in this area in order for the Union to have more strategic intelligence at its disposal in the future.

As regards the strategic air and naval transport capabilities at the Union's disposal, improvements are necessary to guarantee that the Union is able to respond, in any scenario, to the requirements of a demanding operation at the top of the Petersberg range, as defined in Helsinki.

5. In accordance with the decisions of the Helsinki and Feira European Councils on collective capability goals, the Member States also committed themselves to medium and long-term efforts in order to improve both their operational and their strategic capabilities still further. The Member States committed themselves, particularly in the framework of the reforms being implemented in their armed forces, to continue taking steps to strengthen their own capabilities and carrying out existing or planned projects implementing multinational solutions, including in the field of pooling resources.

These projects as a whole relate to:

- improving the performance of European forces in respect of the availability, deployability, sustainability and interoperability of those forces;
- developing „strategic“ capabilities: strategic mobility to deliver the forces rapidly to the field of operations; headquarters to command and control the forces and the associated information and communication system; means of providing the forces with intelligence information;
- strengthening essential operational capabilities in the framework of a crisis-management operation; areas which were

identified in this context were: resources for search and rescue in operational conditions, means of defence against ground-to-ground missiles, precision weapons, logistic support, simulation tools.

The restructuring of the European defence industries taking place in certain Member States was a positive factor in this. It encouraged the development of European capabilities. By way of example, the Member States concerned cited the work they are engaged in on a number of vital projects which would contribute to bolstering the capabilities at the Union's disposal: Future Large Aircraft (Airbus A 400M), maritime transport vessels, Troop Transport Helicopters (NH 90). Some Member States also announced their intention to continue their efforts to acquire equipment to improve the safety and efficiency of military action. Some undertook to improve the Union's guaranteed access to satellite imaging, thanks in particular to the development of new optical and radar satellite equipment (Helios II, SAR Lupe and Cosmos Skymed).

6. In order to ensure continuing European action to strengthen capabilities, the Member States agreed on the importance of defining an evaluation mechanism enabling follow-up and progress towards the realisation of the commitments made with a view to achieving the headline goal, in both quantitative and qualitative terms.

The mechanism, the broad outline of which will be approved at the Nice European Council, will provide the Union with an assessment and follow-up mechanism for its goals (based on the HTF - Headline Goal Task Force) on the basis of a consultation method between the Member States. In order to avoid unnecessary duplication, it will, for the Member States concerned, rely on technical data emanating from existing NATO mechanisms such as the Defence Planning Process and the Planning and Review Process (PARP). Recourse to these sources would be had, with the support of the EU Military Staff (EUMS), via consultations between experts in a working group set up on the same model as that which operated for the drawing up of the capabilities catalogue (HTF Plus). In addition, exchange of information and

■ Monitor Strategic ■

transparency would be appropriately ensured between the Union and NATO by the Working Group on Capabilities set up between the two organisations, which would take steps to ensure the coherent development of EU and NATO capabilities where they overlap (in particular those arising from the goals set out at the Helsinki European Council and from the NATO Defence Capabilities Initiative).

This mechanism would be based on the following principles:

- (a) preservation of the Union's autonomy in decision making, in particular in the definition, evaluation, monitoring and follow-up of capability goals;
- (b) recognition of the political and voluntary nature of the commitments made, which implies that the Member States are responsible for any adjustment of the commitments in the light of the evaluation made;
- (c) transparency, simplicity and clarity, in order among other things to enable comparisons to be made between the commitments of the various Member States;
- (d) a continuous and regular evaluation of progress made, on the basis of reports enabling ministers to take the appropriate decisions;
- (e) the flexibility necessary to adapt the commitments to newly identified needs.

Regarding relations with NATO:

The arrangements concerning transparency, cooperation and dialogue between the Union and NATO should be set out in the document on permanent arrangements between the Union and NATO. The evaluation mechanism will take account of the following additional principles:

- (f) the need, for the countries concerned, to ensure the compatibility of the commitments taken on in the EU framework with the force goals accepted in the framework of the NATO Defence Planning Process or the PARP;
- (g) the need for mutual reinforcement of the Union's capability goals and those arising, for the countries concerned, from the Defence Capabilities Initiative;
- (h) the need to avoid unnecessary duplication

of procedures and of information requested.

Concerning relations with third countries:

- (i) the mechanism will ensure that the contributions of European States which are members of NATO but not part of the EU, and of the applicant countries, are taken into account, in order to enable an evaluation to be made of their complementary commitments which contribute to the improvement of European capabilities, and to facilitate their possible participation in EU-led operations in accordance with the Helsinki and Feira decisions.

The examination of the work carried out within the Union will benefit from the support of EUMS, in the framework of its mandate, and will be the subject of reports to the Council.

The Member States welcomed the intentions expressed with a view to the ministerial meetings on 21 November 2000 by the countries applying for membership of the EU and the non-EU European NATO Members in reply to the invitation made to them at the Feira European Council to make their contribution, in the form of complementary commitments, to improving European capabilities.

Contributions received at the ministerial meetings on 21 November 2000 will extend the range of capabilities available for EU-led operations, thus enabling the Union's intervention capability to be strengthened in the manner most appropriate to the circumstances. They would be welcomed as significant additional contributions to those capabilities offered by the Member States. In this context, the Member States signalled their agreement for those contributions to be evaluated, in liaison with the States concerned, according to the same criteria as those applied to the Member States".

Note:

1. The Petersberg tasks include humanitarian and rescue tasks, peacekeeping tasks and tasks of combat forces in crisis management, including peacemaking. (Article 17(2) TEU).
2. Denmark drew attention to Protocol No 5 annexed to the Treaty of Amsterdam.

(www.iss-eu.org)

Declaration by the European Council on the Contribution of the CFSP, Including the ESDP, to the Fight against Terrorism

(Seville, 21 and 22 June 2002)

[...]

Annex V

„1. The European Council reaffirms that terrorism is a real challenge for Europe and the world and poses a threat to our security and our stability. To this end, the extraordinary European Council meeting on 21 September 2001 decided to step up the action of the Union against terrorism through a coordinated and inter-disciplinary approach embracing all Union policies, including development of the Common Foreign and Security Policy (CFSP) and making the European Security and Defence Policy (ESDP) operational.

2. The European Council has noted the significant achievements accomplished in the implementation of the Plan of Action to combat terrorism and reiterates that the fight against terrorism will continue to be a priority objective of the European Union and a key plank of its external relations policy. Solidarity and international cooperation constitute essential instruments in the fight against that scourge. The Union will continue to maintain the closest possible coordination with the United States and other partners. The Union will seek to contribute further to those international efforts, both internally and in its relations with third countries and international organisations, such as the UN, NATO and the OSCE.

3. The Common Foreign and Security Policy, including the European Security and Defence Policy, can play an important role in countering this threat to our security and in promoting peace and stability. Closer cooperation among the Member States is being put into practice to take account of the international situation created by the terrorist attacks of 11 September.

Presidency Conclusions.

Seville, 21 and 22 June 2002

4. The European Council welcomes the progress achieved since 11 September on incorporating the fight against terrorism into all aspects of the Union's external relations policy. The fight against terrorism requires a global approach to strengthen the international coalition and to prevent and contain regional conflicts. The Union is:

- strengthening EU instruments for long-term conflict prevention,
- focusing political dialogue with third countries on the fight against terrorism as well as on non-proliferation and arms control,
- providing assistance to third countries in order to reinforce their capacity to respond effectively to the international threat of terrorism,
- including anti-terrorism clauses in EU agreements with third countries,
- re-evaluating relations with third countries in the light of their attitudes towards terrorism and taking appropriate measures accordingly and
- implementing specific measures in the fight against terrorism in accordance with

United Nations Security Council Resolution 1373, which laid down a wide range of comprehensive steps and strategies to combat terrorism, including financial measures.

Presidency Conclusions.

Seville, 21 and 22 June 2002

5. The European Council also welcomes the progress achieved in the implementation of the ESDP, following the Declaration on the operational capability of the European Security and Defence Policy. This progress has allowed the Union to take its first decision to establish

■ Monitor Strategic ■

a crisis management operation the European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina (EUPM). The EUPM is one example of the European Union's commitment to stabilising post-conflict regions and helping to establish the rule of law. By promoting stability, including the strengthening of local law-enforcement capabilities, norms and standards, the European Union helps to deny terrorist organisations the opportunity to take root. As indicated at the Laeken European Council, through the military and civilian capabilities developed by the European Union for crisis management, the CFSP will become stronger and will contribute more effectively to the fight against terrorism for the benefit of the populations concerned.

6. The ESDP will strengthen further as Member States enhance their military and civilian capabilities for crisis management. To this end, the European Council underlines again the importance it places on the timely achievement of the Headline Goal targets. In this context, development of the ESDP must take fuller account of the capabilities that may be required, in accordance with the Petersberg tasks and the provisions of the Treaty, to combat terrorism.

7. Priority action for the European Union, in the fields of the CFSP and the ESDP in particular, in the fight against terrorism should focus on:

- devoting greater efforts to conflict prevention;
- deepening political dialogue with third countries to promote the fight against terrorism, including the promotion of human rights and democracy as well as

non-proliferation and arms control, and providing them with appropriate international assistance;

- strengthening arrangements for sharing intelligence and developing the production of situation assessments and early warning reports, drawing on the widest range of sources;
- developing our common evaluation of the terrorist threat against the Member States or the forces deployed under the ESDP outside the Union in crisis management operations, including the threat posed by terrorist use of weapons of mass destruction;
- determining military capabilities required to protect forces deployed in European Union-led crisis management operations against terrorist attacks;
- exploring further how military or civilian capabilities could be used to help protect civilian populations against the effects of terrorist attacks.

8. The European Council requests the Presidency and the Secretary-General/High Representative, and the Commission as appropriate, to step up their efforts in these priority areas by promoting coordinating work within Council bodies and with relevant international organisations, notably the UN and NATO, in order to increase the effectiveness of the contribution of the CFSP, including the ESDP, to the fight against terrorism, as well as to report to the General Affairs and External Relations Council on this matter [...]."

(ue.eu.int)

Declaration on Combating Terrorism

(Brussels, 25 March 2004)

„1. Introduction

The European Council, deeply shocked by the terrorist attacks in Madrid, expresses its sympathy and solidarity to the victims, their families and to the Spanish people.

The callous and cowardly attacks served as a terrible reminder of the threat posed by terrorism to our society. Acts of terrorism are attacks against the values on which the Union is founded.

The Union and its Member States pledge to do everything within their power to combat all forms of terrorism in accordance with the fundamental principles of the Union, the provisions of the Charter of the United Nations and the obligations set out under United Nations Security Council Resolution 1373 (2001).

The threat of terrorism affects us all. A terrorist act against one country concerns the international community as a whole. There will be neither weakness nor compromise of any kind when dealing with terrorists. No country in the world can consider itself immune.

Terrorism will only be defeated by solidarity and collective action.

The European Council endorses the proposal of the European Parliament to declare 11 March a European day commemorating the victims of terrorism.

2. Solidarity clause

The European Council welcomes the political commitment of the Member States and of the acceding States, taken as of now, to act jointly against terrorist acts, in the spirit of the Solidarity Clause contained in Article 42 of the draft Constitution for Europe.

A separate Declaration is attached.

3. Security Strategy

The European Security Strategy, adopted by the European Council last December, identified

terrorism as one of the key threats to EU interests and requested the Presidency and Secretary-General/High Representative Solana, in coordination with the Commission, to present concrete proposals for implementing the Strategy, including recommendations for combating the threat posed by terrorism and dealing with its root causes.

In light of the events in Madrid, the European Council believes that full implementation of measures to combat terrorism is a matter of urgency.

The European Council calls for the development of an EU long-term strategy to address all the factors which contribute to terrorism. As we stated in the Conclusions of our meeting on 21 September 2001, the Union must increase its involvement in the efforts of the international community to prevent and stabilise regional conflicts and promote good governance and the rule of law.

In addition, the European Council calls for work to be rapidly pursued to develop the contribution of ESDP to the fight against terrorism, on the basis of actions taken since the Seville European Council.

The European Union will seek ways to improve the security of its citizens who are resident, or travelling, in third countries and exposed to a terrorist threat.

4. Assistance to Victims

The European Council calls for the adoption, before 1st May 2004, of the Council Directive on compensation to crime victims.

The European Council invites the Commission to ensure the allocation, as a matter of urgency, of the funds available in the 2004 budget for supporting victims of terrorism.

5. Building on Existing Cooperation

At its meeting on 21 September 2001, the European Council adopted a Plan of Action to

■ Monitor Strategic ■

Combat Terrorism which has since been supplemented by many important initiatives. The effective combating of terrorism requires that measures adopted by the Council be effectively and comprehensively implemented by Member States.

(a) Legislative Measures

The European Council acknowledges that the legislative framework created by the Union for the purpose of combating terrorism and improving judicial cooperation has a decisive role to play in combating terrorist activities. It urges all Member States to take any measures that remain necessary to implement fully and without delay the following legislative measures:

- Framework Decision on the European Arrest Warrant;
- Framework Decision on Joint Investigation Teams;
- Framework Decision on Combating Terrorism;
- Framework Decision on money laundering, the identification, tracing, freezing and confiscation of instrumentalities and the proceeds of crime;
- Decision establishing Eurojust;
- Decision on the implementation of specific measures for police and judicial cooperation to combat terrorism.

Any such measures should be in place no later than June 2004.

The European Council calls on Member States to implement the Framework Decision on the execution of orders freezing property or evidence and to ratify the Convention on the Mutual Assistance in Criminal Matters, its Protocol and the three Protocols to the Europol Convention by December 2004.

In addition, the Framework Decision on the Confiscation of Crime Related Proceeds, Instrumentalities and Property and the Framework Decision on Attacks against Information Systems should be finalised by June 2004. Work on the Framework Decision on the Mutual Recognition of Confiscation Orders should also be concluded by June 2004 and work on the Framework Decision on a European Evidence Warrant taken forward.

The European Council, with a view to the further development of the legislative framework set out above, instructs the Council to examine measures in the following areas:

- proposals for establishing rules on the retention of communications traffic data by service providers;
- exchanges of information on convictions for terrorist offences;
- cross-border hot pursuit;
- a European register on convictions and disqualifications;
- a data base on forensic material; and
- simplifying the exchange of information and intelligence between law enforcement authorities of the Member States.

Priority should be given to the proposals under the retention of communication traffic data and exchange of information on convictions with a view to adoption by June 2005.

Member States reaffirm their commitment to reinforce judicial cooperation. They are invited to ensure the execution of any request for mutual legal assistance related to terrorist offences and to provide each other with the fullest cooperation.

The Commission is invited to bring forward a proposal aimed at the creation of a European Programme for the protection of witnesses in terrorist cases.

(b) Reinforcing Operational Cooperation

The European Council calls on Member States to ensure that law enforcement agencies (security services, police, customs etc.) cooperate with each other and exchange all information relevant to combating terrorism as extensively as possible.

The European Council calls on Member States to ensure that the optimum and most effective use is made of existing EU bodies, in particular Europol and Eurojust, to promote cooperation in the fight against terrorism. It calls on Member States, to ensure that:

- Eurojust national correspondents for terrorist matters are designated by all Member States and Eurojust is used to the maximum extent for the purpose of cooperation in cross-border terrorism cases;
- Europol and Eurojust representatives are

associated with the work of Joint Investigation Teams as far as possible;

- The Europol/Eurojust agreement is adopted by May 2004.

The European Council also calls on Member States to reinforce the role of Europol in the fight against terrorism by:

- reinforcing its counter-terrorism capacities and reactivating the Counter-Terrorist Task Force; and
- ensuring that Europol is provided by Member States law enforcement authorities with all relevant criminal intelligence related to terrorism as soon as it is available.

The European Council calls on Europol to proceed with implementation of the Europol Information System as quickly as possible.

In addition, the European Council underlines the role of the Police Chiefs' Task Force in coordinating operational measures in response to, and prevention of, terrorist acts. The European Council calls on the Task Force to review how its operational capacity can be reinforced and to focus on proactive intelligence. The Task Force is invited to draw up, with the assistance of experts from intelligence services and from Europol, a report on the terrorist attacks in Madrid.

The European Council calls on the Council to examine an interim report on the outcome of the process of peer evaluation of national arrangements in the fight against terrorism by September 2004 and a final report covering the Accession States by September 2005.

The European Council, with a view to building on this cooperation, also instructs the Council to put in place new committee structures capable of ensuring greater operational cooperation on security and terrorism within the Union.

The European Council recognises that there is a need to ensure terrorist organisations and groups are starved of the components of their trade. In particular there is a need to ensure greater security of firearms, explosives, bomb-making equipment, and the technologies that contribute to the perpetration of terrorist outrages. It instructs the Council to examine the scope for measures in this area.

(c) Maximising the Effectiveness of Information Systems.

The European Council calls on the Council to adopt the necessary measures to enable the Draft Council Regulation and Draft Decision on the introduction of new functions for the Schengen Information System (SIS), to come into force by June 2004.

Decisions should be taken on the location, management and financing of SIS II by May 2004 in order to allow the Commission to take forward its full development. The Commission and the Council are urged to take forward work on the Visa Information System (VIS) in line with the conclusions adopted in February 2004. The European Council calls on the Commission to submit proposals for enhanced interoperability between European databases and to explore the creation of synergies between existing and future information systems (SIS II, VIS and EURODAC) in order to exploit their added value within their respective legal and technical frameworks in the prevention and fight against terrorism.

The European Council invites the Commission to bring forward proposals to the June European Council in relation to exchange of personal information (DNA, fingerprints and visa data) for the purpose of combating terrorism. The Commission proposals should also include provisions to enable national law enforcement agencies to have access to the EU systems.

The Council is also invited to consider the criteria that should be applied for the purposes of Article 96 of the Schengen Convention in relation to certain persons reported for the purpose of being refused entry.

6. Strengthening Border Controls and Document Security

Improved border controls and document security play an important role in combating terrorism.

The European Council therefore emphasises that work on measures in this area needs to be expedited. In particular, work will be taken forward on:

- the proposal for a Regulation establishing

■ Monitor Strategic ■

a European Borders Agency with a view to adoption by May 2004 and the Agency made operational by 1 January 2005;

- the proposed Council Directive on the obligation of carriers to communicate passenger data with view to an early conclusion on this measure; and
- the adoption of the Draft Strategy for Customs Cooperation and a related work plan by May 2004, and the subsequent implementation of measures to combat terrorism as a matter of urgency.

The European Council also instructs the Council to adopt by the end of 2004 the Commission's proposals for the incorporation of biometric features into passports and visas, with a view to the finalisation of the technical

specification to be adopted by the Commission by the same deadline.

The European Council, with a view to further developments of these measures instructs the Council to take forward, on the basis of a proposal from the Commission, work on the creation by end 2005 of an integrated system for the exchange of information on stolen and lost passports having recourse to the SIS and the Interpol database.

It also invites the Commission to bring forward a proposal no later than June 2004 for a common EU approach to the use of passengers data for border and aviation security and other law enforcement purposes [...]".

(*ue.eu.int*)

Constitutional Treaty, May, 2004

(Brussels, 25 March 2004)

[...]

Chapter II Specific Provisions

„Article I-40

Specific provisions relating to the common foreign and security policy

1. The European Union shall conduct a common foreign and security policy, based on the development of mutual political solidarity among Member States, the identification of questions of general interest and the achievement of an ever-increasing degree of convergence of Member States' actions.

2. The European Council shall identify the Union's strategic interests and determine the objectives of its common foreign and security policy. The Council shall frame this policy within the framework of the strategic guidelines established by the European Council and in accordance with Part III.

3. The European Council and the Council shall adopt the necessary European decisions.

4. The common foreign and security policy shall be put into effect by the Union Minister for Foreign Affairs and by the Member States, using national and Union resources.

5. Member States shall consult one another within the European Council and the Council on any foreign and security policy issue which is of general interest in order to determine a common approach. Before undertaking any action on the international scene or any commitment which could affect the Union's interests, each Member State shall consult the others within the European Council or the Council. Member States shall ensure, through the convergence of their actions, that the Union is able to assert its interests and values on the international scene. Member States

shall show mutual solidarity.

6. European decisions relating to the common foreign and security policy shall be adopted by the European Council and the Council unanimously, except in the cases referred to in Part III. The European Council and the Council shall act on an initiative from a Member State, on a proposal from the Union Minister for Foreign Affairs or on a proposal from that Minister with the Commission's support. European laws and framework laws shall be excluded.

7. The European Council may, unanimously, adopt a European decision authorising the Council to act by a qualified majority in cases other than those referred to in Part III.

8. The European Parliament shall be regularly consulted on the main aspects and basic choices of the common foreign and security policy. It shall be kept informed of how it evolves.

Article I-41

Specific provisions relating to the common security and defence policy

1. The common security and defence policy shall be an integral part of the common foreign and security policy. It shall provide the Union with an operational capacity drawing on civil and military assets. The Union may use them on missions outside the Union for peace-keeping, conflict prevention and strengthening international security in accordance with the principles of the United Nations Charter. The performance of these tasks shall be undertaken using capabilities provided by the Member States.

2. The common security and defence policy shall include the progressive framing of a common Union defence policy. This will lead to a common defence, when the European

■ Monitor Strategic ■

Council, acting unanimously, so decides. It shall in that case recommend to the Member States the adoption of such a decision in accordance with their respective constitutional requirements.

The policy of the Union in accordance with this Article shall not prejudice the specific character of the security and defence policy of certain Member States, it shall respect the obligations of certain Member States, which see their common defence realised in the North Atlantic Treaty Organisation, under the North Atlantic Treaty, and be compatible with the common security and defence policy established within that framework.

3. Member States shall make civilian and military capabilities available to the Union for the implementation of the common security and defence policy, to contribute to the objectives defined by the Council. Those Member States which together establish multinational forces may also make them available to the common security and defence policy.

Member States shall undertake progressively to improve their military capabilities. An Agency in the field of defence capabilities development, research, acquisition and armaments (European Defence Agency) shall be established to identify operational requirements, to promote measures to satisfy those requirements, to contribute to identifying and, where appropriate, implementing any measure needed to strengthen the industrial and technological base of the defence sector, to participate in defining a European capabilities and armaments policy, and to assist the Council in evaluating the improvement of military capabilities.

4. European decisions relating to the common security and defence policy, including those initiating a mission as referred to in this Article, shall be adopted by the Council acting unanimously on a proposal from the Union

Minister for Foreign Affairs or an initiative from a Member State. The Union Minister for Foreign Affairs may propose the use of both national resources and Union instruments, together with the Commission where appropriate.

5. The Council may entrust the execution of a task, within the Union framework, to a group of Member States in order to protect the Union's values and serve its interests. The execution of such a task shall be governed by Article III-310.

6. Those Member States whose military capabilities fulfil higher criteria and which have made more binding commitments to one another in this area with a view to the most demanding missions shall establish permanent structured cooperation within the Union framework. Such cooperation shall be governed by Article III-312. It shall not affect the provisions of Article III-309.

7. If a Member State is the victim of armed aggression on its territory, the other Member States shall have towards it an obligation of aid and assistance by all the means in their power, in accordance with Article 51 of the United Nations Charter. This shall not prejudice the specific character of the security and defence policy of certain Member States.

Commitments and cooperation in this area shall be consistent with commitments under the North Atlantic Treaty Organisation, which, for those States which are members of it, remains the foundation of their collective defence and the forum for its implementation.

8. The European Parliament shall be regularly consulted on the main aspects and basic choices of the common security and defence policy. It shall be kept informed of how it evolves [...]“.

(europa.eu.int/eur-lex)

Strategia de securitate a UE în context euro-atlantic

Diferențieri conceptuale – UE, NATO, SUA

Cristina Romila

Strategia de Securitate a UE a fost adoptată de Consiliul European în decembrie 2003, reprezentând un efort de a identifica un concept strategic pentru UE în sensul evaluării comune a riscurilor și amenințărilor la adresa securității europene, precum și a mijloacelor pentru combaterea acestor riscuri. Denumirea oficială a strategiei, *O Europă sigură într-o lume mai bună* (*A secure Europe in a better world*), sugerează aspirațiile internaționale ale UE și încercarea de a se defini ca actor global. Date fiind legăturile NATO și SUA cu securitatea și apărarea europeană, noile evoluții la nivelul securității naționale a SUA, procesul de reformă a Alianței început după terminarea Războiului Rece, se impune abordarea noii strategii de securitate a UE din perspectivă comparativă cu NATO/conceptul strategic al NATO adoptat la summit-ul de la Washington din 1999, cu Strategia de Securitate Națională a SUA din 2002, precum și din perspectiva comparației conceptului strategic al NATO cu strategia de securitate a SUA, prin identificarea schematică a principalelor asemănări și deosebiri.

Strategia de securitate a UE – Conceptul strategic al NATO. Abordare comparativă.

1. Mediul de securitate global

Conceptul Strategic al NATO sfârșitul Războiului Rece ca premisă pentru dezvoltarea conceptului strategic;	Strategia de Securitate a UE integrarea europeană și extinderea spațiului European de prosperitate ca premisă pentru dezvoltarea strategiei de securitate; afirmarea faptului că Europa nu a fost niciodată atât de
--	---

contextul: globalizarea și caracterul global al riscurilor și amenințărilor la adresa securității; noi oportunități și riscuri; viitor imprevizibil care impune menținerea apărării colective și a relației trans-atlantice (securitate indivizibilă a Europei și Americii de Nord, parteneriat consolidat); - un concept mai cuprinzător al securității care implică mijloace politice, economice, sociale, militare; cooperarea cu alte state (parteneriat, cooperare și dialog), cooperarea cu alte organizații internaționale, extinderea spațiului de securitate și politica „ușilor deschise”; perspectivă globală, dar preocupări regionale (mediul de securitate euro-atlantică-membrii NATO, Consiliul Parteneriatului Nord-Atlantic).	„prosperă, sigură și liberă”; contextul: globalizarea, noi riscuri la nivel internațional și posibilitatea ca Europa să se confrunte cu amenințări radicale; - un concept pluridimensional al securității (nivel politic, economic, social, militar); perspectivă globală, dar concentrare pe vecinătatea imediată; Orientul Mijlociu ca regiune de interes special pentru UE.
--	--

Asemănări: identificarea schimbărilor produse în mediul internațional de securitate; natura globală a noilor riscuri și amenințări; perspectivă globală, dar focus regional; un concept extins al securității; stabilitate prin extindere.

■ Monitor Strategic ■

Deosebiri: premisa contextuală a agendei de securitate (NATO-sfârșitul Războiului Rece; UE-integrarea europeană).

1. Riscuri și amenințări

Conceptul Strategic al NATO

• **patru amenințări** la adresa stabilității generale a spațiului euro-atlantic (conflicte etnice și religioase, dispute teritoriale, reforme ineficiente, dezmembrarea unor state); proliferarea armelor de distrugere în masă; răspândirea globală de tehnologie militară și riscul ca aceasta să devină accesibilă crimei organizate; riscuri globale (terorism, sabotaj, crima organizată, întreruperea fluxului de resurse vitale);

• **riscurile** provenite de la periferia Alianței și capacitatea de propagare a acestora. Observație: după atacurile teroriste din 11 septembrie 2001, procesul de transformare a NATO s-a concentrat asupra asumării unui rol global de către NATO (v. rolul NATO în Afganistan) în combaterea riscurilor din afara zonei euro-atlantice.

Strategia de Securitate a UE

• **cinci amenințări** interdependente: terorism (amenințare strategică, globală și asociată extremismului religios; Europa ca ținută și ca bază); proliferarea armelor de distrugere în masă; conflicte regionale (catalizator pentru extremism, terorism, crimă organizată); state slabe (failed states); crimă organizată (asocierea terorism-crimă organizată; cea mai gravă amenințare este accesul teroriștilor la arme de distrugere în masă).

• **riscurile** provenite de la periferia Europei și capacitatea de propagare în contextul globalizării; dependența energetică a UE, riscuri relative la demografie, dezvoltare economică.

Asemănări: identificare similară a riscurilor și amenințărilor

Deosebiri: UE - mai explicită în ceea ce privește riscurile și amenințările provenite tocmai din interiorul spațiului european (UE ca bază pentru terorism, crimă organizată etc.)

1. Obiective

Conceptul Strategic al NATO

• **obiectiv principal:** prezervarea păcii și a securității membrilor NATO prin mijloace politice și militare și în baza unor valori comune (democrație, drepturile omului, supremația legii);
- un parteneriat mai puternic între Europa și America de Nord;
dezvoltarea Identității Europene de Securitate și Apărare în cadrul NATO (ESDI);
- **obiectiv subsidiar:** menținerea de capacități militare efective, atât pentru apărare colectivă cât și pentru desfășurarea de operațiuni de răspuns la crize;
- asumarea de misiuni de prevenire a conflictelor și management al crizelor în colaborare cu alte organizații;
- controlul armamentelor, dezarmarea și neproliferarea;
- consolidarea politicii de parteneriat, cooperare și dialog.

Strategia de Securitate a UE

• **obiectivul global** al unei lumi „mai sigure și mai bune”: „Europa ar trebui să fie pregătită să contribuie la responsabilitatea securității globale și la construirea unei lumi mai bune”;
- o ordine internațională bazată pe multilateralism;
- exportul de securitate în vecinătatea UE, o Uniune mai activă și mai capabilă; o contribuție mai puțin prin mijloace militare, ci în mod special prin programe de asistență, clauze de condiționalitate;
- consolidarea parteneriatului trans-atlantic;
- dezvoltarea politicii europene de securitate și apărare.

Asemănări: menținerea și consolidarea parteneriatului trans-atlantic; necesitatea consolidării polului european; asumarea de obiective globale; consolidarea politicii de parteneriat și dialog.

Deosebiri: viziunea NATO – dezvoltarea polului european, dar accentuat rolul NATO; viziunea UE – dezvoltarea polului european, dar accentuat rolul UE; spre deosebire de strategia de securitate a UE, în Conceptul Strategic al NATO nu este folosit conceptul de „multilateralism”, deși este menționată importanța cooperării cu alte state și organizații; deosebiri derivate din natura distinctă a celor două organizații (NATO – organizație politico/militară; UE – organizație economico/politică).

2. Resurse

Conceptul Strategic al NATO

• **Scopul:** asigurarea capacității de a răspunde obiectivelor de apărare colectivă și misiuni în afara ariei NATO; accent pe apărare colectivă și pe angajamente preventive și de crisis-management;

Obiectivele de reformă militară a NATO

– abordare directă – dimensiunea forțelor (suficiente cât să asigure apărarea colectivă); disponibilitatea forțelor; pregătirea forțelor; interoperabilitate; tehnologie și doctrină adecvate; prioritate acordată Forțelor Operaționale Întrunite Multinaționale (Combined Joint Task Force CJTF); – capacități suficiente de comandă, control, comunicații, supraveghere și informații (C3IS); capacitate de reacție rapidă cu elemente aeriene, terestre și navale; NBC sau capacitatea de a răspunde amenințărilor nucleare, biologice, chimice; capacități logistice suficiente.

Important: armele nucleare continuă să joace un rol cheie în menținerea păcii și prevenirea coerciției și a războiului; o legătură politico-militară esențială între Europa

Strategia de Securitate a UE

• **Scopul:** asigurarea unei uniuni „mai active, mai coerente și mai capabile”; accent pe angajamentul preventiv; resurse politice, economice, militare; mijloace civile și militare de gestionare a crizelor.

Resursele militare:

dezvoltarea politicii europene de securitate și apărare (ESDP); abordare indirectă – referiri la „implicațiile politice” pentru Europa; sporirea resurselor pentru apărare și folosirea eficientă a resurselor existente; evitarea duplicării între statele UE; evitarea duplicării cu NATO; aranjamente permanente NATO-UE; acordurile „Berlin Plus” ca un cadru pentru dezvoltarea unui parteneriat strategic NATO-UE; folosire limitativă a resurselor militare – doar în cazul statelor în colaps (failed states), pentru managementul crizelor și reconstrucție națională; condiționarea desfășurării unei operațiuni militare de legitimarea prin mandat ONU;

și America de Nord în sensul consolidării relației trans-atlantice; evitarea duplicării cu UE

Inițiativa NATO: Inițiativa Capacităților de Apărare (Defence Capabilities Initiative); Procesul de Revizuire și Planificare (Planning and Review Process - PARP) etc., iar ulterior summit-ului de la Washington – Angajamentul de la Praga privind Capacitățile (Prague Capabilities Commitment – PCC), Forța de Răspuns a NATO (NATO Response – NRF) etc.

Inițiative ale UE:

Planul European de Acțiune (European Action Plan), Forța de Reacție Rapidă a UE, proiectul Agenției Europene de Apărare s.a.

Asemănări: similitudinea obiectivelor de reformă a capacităților militare; importanța evitării duplicării între cele două organizații;

Deosebiri: importanța angajamentului preventiv pentru UE; folosirea limitativă a resurselor militare, doar în anumite cazuri menționate în strategie; deosebiri derivate din natura distinctă a celor două organizații (NATO – organizație politico-militară; UE – organizație economico/politică).

În ansamblu, se observă perspective comune ale NATO și ale UE asupra mediului internațional, identificarea similară a noilor riscuri și amenințări în contextul globalizării. Percepțiile diferă în ceea ce privește mijloacele de abordare, însă deosebirile sunt firești, dată fiind natura distinctă a celor două organizații. Este important de menționat că există mai multe asemănări decât deosebiri între Strategia de Securitate a UE și Conceptul Strategic al NATO. De asemenea, este important de precizat atașamentul celor două organizații față de menținerea și consolidarea relației trans-atlantice.

Dificultățile derivă din carențele UE și anume din incapacitatea de a răspunde cu mijloace reale obiectivelor asumate. Conform unui studiu publicat de Julien Lindley-French și Franco Algeri la Bertelsmann Foundation, „A European Defense Strategy”, dincolo de dificulta-

■ Monitor Strategic ■

tea de a dezvolta capacitățile militare asumate în obiectivele de planificare, problemele actuale, dar și de perspectiva ale UE sunt:

- slăbiciune structurală acutizată în funcție de scala de intensitate a conflictului (pe o scală de intensitate de conflict de la 1 la 10, strategia de securitate a UE presupune forțe capabile să acționeze cel puțin la nivelul 8). Ori, cu excepția Franței, Marii Britanii, Germaniei, celelalte state au capacitate de acțiune până la nivelul 4.
- „peace-keeping gap” – se estimează că pentru eficientizarea unei operațiuni, în mod ideal, o forță trebuie să reprezinte nu mai puțin de 10% din totalul populației asistate de misiunea de peace-keeping, ori, în realitate, acest lucru este imposibil;
- forțele de reacție rapidă impun ca măcar 40% din totalul forței să fie apt pentru desfășurare în teatrul de operațiuni
- dificultatea majoră este aceea de a anula decalajul dintre schimbările la nivelul mediului de securitate și capacitatea UE de a avea un cuvânt de spus în acest mediu.

Concluzionând, NATO va rămâne „the big stick”, sancțiunea ultimă care întărește „the softer voice” a UE în domeniul securității și apărării (...) o cale militară prin care europenii pot contribui mai eficient la împărțirea sarcinilor de menținere a securității globale”.

Conceptul strategic al NATO – Strategia de Securitate Națională a SUA. Abordare comparativă.

1. Mediul de securitate global

Conceptul Strategic al NATO	Strategia de Securitate Națională a SUA
• sfârșitul Războiului Rece ca premisă pentru dezvoltarea conceptului strategic;	• sfârșitul Războiului Rece și poziția de hegemon al SUA în sistemul internațional ca premisă pentru dezvoltarea strategiei de securitate; „Statele Unite dispun de o putere și influență fără precedent și fără egal în lume”; principii morale de organizare: „credința în libertate

• **contextul** – globalizarea și caracterul global al riscurilor și amenințărilor la adresa securității; noi oportunități și riscuri; viitor imprezvizibil care impune menținerea apărării colective și a relației trans-atlantice (securitatea indivizibilă a Europei și Americii de Nord, parteneriat consolidat);

• un **concept** mai cuprinzător al securității care implică mijloace politice, economice, sociale, militare; cooperarea cu alte state (parteneriat, cooperare și dialog), cooperarea cu alte organizații internaționale, extinderea spațiului de securitate și politica „ușilor deschise”;
 • **perspectivă** globală, dar preocupări regionale (mediul de securitate euro-atlantică-membrii NATO, Consiliul Parteneriatului Nord-Atlantic).

și în valoarea unei societăți libere”; SUA ca model pentru “o societate mai liberă și mai justă”;

• **contextul** – bine precizat în timp: atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 și războiul împotriva terorismului internațional; globalizarea și caracterul global al noilor riscuri; mediu de securitate „mai complex și mai periculos” decât în timpul Războiului Rece”; evenimentele din 11 septembrie 2001 au schimbat relațiile internaționale („Today, the international community has the best chance since the rise of the nation-state in the seventeenth century to build a world where great powers compete in peace instead of continually prepare for war”);

• **concept** pluridimensional al securității, dar concentrare pe nivelul militar;

• **perspectivă** și misiune globală; SUA ca superputere cu răspunderi „unice” în lume.

Asemănări: context general similar – sfârșitul războiului rece, globalizarea.

Deosebiri: Strategia de Securitate Națională a SUA – context temporal mai bine precizat/context motivat: post 11 septembrie 2001 (deosebire datorată decalajului temporal de doi ani dintre cele două documente, dar și provenienței distincte: stat național/superputere globală vs. organizație internațională) și caracter mai global.

2. Riscuri și amenințări

Conceptul Strategic al NATO	Strategia de Securitate Națională a SUA
• patru amenințări la adresa stabilității generale a spațiului euro-atlantic (conflicte etnice și religioase, dispute teritoriale, reforme ineficiente, dezmembrarea unor state); proliferarea armelor de distrugere în masă; răspândirea globală de tehnologie militară și riscul ca aceasta să devină accesibilă crimei organizate; riscuri globale (terorism, sabotaj, crimă organizată, întreruperea fluxului de resurse vitale); • riscurile provenite de la periferia Alianței și capacitatea de propagare a acestora. Observație: după atacurile teroriste din 11 septembrie 2001, procesul de transformare a NATO s-a concentrat asupra asumării unui rol global de către NATO (v. rolul NATO în Afganistan) în combaterea riscurilor din afara zonei euro-atlantice.	• trei amenințări majore: terorism, state paria (rogue states sau statele care își brutalizează propria populație, nu respectă dreptul internațional, achiziționează arme de distrugere în masă în scopuri distructive, sponsorizează teroriști și „urâsc SUA și tot ce reprezintă SUA”), arme de distrugere în masă; interdependența acestor factori; - terorismul – cea mai gravă amenințare, definit ca „violență premeditată și motivată politic împotriva inocenților”; orice stat care adăpostește teroriști („inamic al civilizației”); terorismul comparat cu sclavia, pirateria și genocidul.

Asemănări: caracterul asimetric al riscurilor și amenințărilor în contextul globalizării; identificarea proliferării și a terorismului ca amenințări la adresa securității internaționale;

Deosebiri: Strategia de Securitate Națională a SUA identifică un inamic precis: terorismul și statele care adăpostesc și sponsorizează teroriști, prin urmare și amenințare statală; diferențiere de concepte: „failed states-state slabe/state eșuate” (în conceptul strategic al NATO) și „rogue states-state paria/state vagaboande” (în strategia SUA).

3. Obiective

Conceptul Strategic al NATO	Strategia de Securitate Națională a SUA
• obiectiv principal: preservarea păcii și securității membrilor NATO prin mijloace politice și militare și în baza unor valori comune (democrație, drepturile omului, supremația legii); - un parteneriat mai puternic între Europa și America de Nord; dezvoltarea Identității Europene de Securitate și Apărare în cadrul NATO (ESDI); - obiectiv subsidiar: menținerea de capacități militare efective, atât pentru apărare colectivă, cât și pentru desfășurarea de operațiuni de răspuns la crize; - asumarea de misiuni de prevenire a conflictelor și management al crizelor în colaborare cu alte organizații; - controlul armamentelor, dezarmarea și neproliferarea; - consolidarea politicii	• obiectivul global: de a extinde în lume „beneficiile libertății”, precum și speranța pentru democrație, dezvoltare, piață liberă, comerț liber („USA will ignite a new era of global economic growth through free markets and free trade”); principiul „demonității umane”; - importanța majoră a parteneriatului cu Europa („there is little of lasting consequence that the United States can accomplish in the world without the sustained cooperation of its allies and friends in Canada and Europe”); dezvoltarea politicii europene de securitate și apărare necompetitivă cu NATO; - importanța aliaților („strengthening alliances to defeat global terrorism”), a unui parteneriat global împotriva terorismului internațional („freedom-loving people all across the globe and

■ Monitor Strategic ■

de parteneriat, cooperare și dialog.	cross the ages”), dar posibilitatea pentru SUA de a acționa singure și preemptiv, chiar și în cazul absenței unei amenințări explicite/ considerarea potențialului de risc și amenințare; legitimarea acțiunii preemptive prin motive clare și cauze juste; - un nou internaționalism american care să reflecte uniunea între valorile și interesele naționale – obiectivul explicit de a face lumea nu doar mai sigură, ci mai bună;
Completare: evoluții strategice în cadrul NATO, ca urmare a evenimentelor de la 11 septembrie 2001 și a influenței SUA: - acțiunea globală și capacitatea de proiecție globală a forței; - noi misiuni asumate de NATO: nation/state building; - importanța sporită acordată combaterii terorismului internațional (Planul de Acțiune împotriva Terorismului).	Completare: concepte strategice ale SUA care necesită reajustarea resurselor, conform Quadrennial Defense Review: - Disuasiunea sau capacitatea de a-i convinge pe ceilalți de inutilitatea angajării într-o cursă a înarmărilor cu SUA sau într-o competiție de capacități militare, dat fiind avansul SUA în domeniu (proiectul scutului de apărare anti-rachetă). Problema: cum poate răspunde disuasiunea definită astfel războiului asimetric?; - Disuasiune prin negare sau capacitatea de a convinge inamicul să nu atace prin indu-

	cerea ideii că atacul inamicului va fi învins – a descuraja nu atât achiziția de capacități militare de către inamic, cât folosirea acestora; - Acțiunea preemptivă, date fiind caracteristicile acțiunii disuasive.
Asemănări: asigurarea securității în propria arie de răspundere (NATO- zona euro-atlantică; SUA-teritoriul național); importanța menținerii și consolidării parteneriatului trans-atlantic; importanța parteneriatelor și a aliaților. Ultimele evoluții, prin reflectarea conceptelor strategice ale SUA în procesul de reformă a NATO: acțiunea globală și gestionarea securității internaționale; importanța acordată combaterii terorismului internațional, proliferării.	
Deosebiri: SUA- obiectivul prioritar: combaterea terorismului internațional și războiul împotriva terorismului internațional; relaționarea securității naționale de gestionarea securității internaționale.	
4. Resurse	
Conceptul Strategic al NATO • Scopul: asigurarea capacității de a răspunde obiectivelor de apărare colectivă și misiuni în afara ariei NATO; accent pe apărare colectivă și pe angajamente preventive și de crisis-management; Obiectivele de reformă militară a NATO - <u>abordare directă</u> dimensiunea forțelor (suficiente cât să asigure apărarea colectivă); disponibilitatea forțelor; pregătirea forțelor; interoperabilitate; tehnologie și doctrină adecvate; prioritate acor-	Strategia de Securitate Națională a SUA • Scopul: apărarea națională („to build and maintain our defenses beyond challenge“) - necesitatea de a apăra interesele naționale „at home and abroad by identifying and destroying the threat before it reaches our borders“ (capacitatea de a acționa preemptiv în afara teritoriului național pentru apărarea intereselor naționale); - posibilitatea de a utiliza orice mijloc („every tool in our

dată Forțelor Operaționale Întrunate Multinaționale (Combined Joint Task Force CJTF) - capacități suficiente de comandă, control, comunicații, supraveghere și informații (C3IS); capacitate de reacție rapidă cu elemente aeriene, terestre și navale; NBC sau capacitatea de a răspunde amenințărilor nucleare, biologice, chimice; capacități logistice suficiente.

Important: armele nucleare continuă să joace un rol cheie în menținerea păcii și prevenirea coerciției și a războiului; o legătură politico-militară esențială între Europa și America de Nord în sensul consolidării relației transatlantice; evitarea duplicării cu UE.

Inițiativa NATO: Inițiativa Capacităților de Apărare (Defence Capabilities Initiative); Procesul de Revizuire și Planificare (Planning and Review Process - PARP) etc., iar ulterior summit-ului de la Washington - Angajamentul de la Praga privind Capacitățile (Prague Capabilities Commitment - PCC), Forța de Răspuns a NATO (NATO Response - NRF) etc.

arsenal");

- concentrare pe culegerea de informații și puterea militară; sistem de apărare națională îmbunătățit, eforturi pentru a întrerupe finanțarea teroristilor;
- imperativul transformării puterii militare pentru a răspunde noilor riscuri („advanced remote sensing, long-range precision strike capabilities and transformed maneuver and expeditionary forces“);
- puterea militară fără egal a SUA;
- o nouă abordare a modului de purtare a războiului;
- avantajul științei și al tehnologiei în transformarea puterii militare a SUA;
- „diplomație publică” – promovarea imaginii SUA în lume;
- accesul oamenilor din întreaga lume la informații referitoare la SUA („learn about and understand America“).

Asemănări: concentrare pe dimensiunea militară a securității; importanța dezvoltării capacităților militare; capacitatea de proiecție a forței; importanța cooperării transatlantice.

Deosebiri: SUA – o nouă abordare a modului

de purtare a războiului; în caz de necesitate, intervenție preemptivă și unilaterală.

În ansamblu, diferențierile dintre cele două documente constau atât în aspecte referitoare la identificarea agendei de securitate, cât și referitoare la capacități. Diferențierile sunt firești, dat fiind decalajul temporal dintre cele două. Totuși, momentul 11 septembrie 2001 se reflectă în politica NATO, prin ultimele evoluții conceptuale și instituționale.

Strategia de securitate a UE – Strategia de securitate națională a SUA. Abordare comparativă.

1. Mediul de securitate global

Strategia de Securitate a UE

- integrarea europeană și extinderea spațiului european de prosperitate ca **premisă** pentru dezvoltarea strategiei de securitate; afirmarea faptului că Europa nu a fost niciodată atât de „prosperă, sigură și liberă”; Europa ca model de integrare;

contextul: general – globalizarea, noi riscuri la nivel internațional și posibilitatea ca Europa să se confrunte cu amenințări radicale;

Strategia de Securitate Națională a SUA

- sfârșitul Războiului Rece și poziția de hegemon al SUA în sistemul internațional, **premisă** pentru dezvoltarea strategiei de securitate; „Statele Unite dispun de o putere și influență fără precedent și fără egal în lume”; principii morale de organizare: „crența în libertate și în valoarea unei societăți libere”; SUA ca model pentru „o societate mai liberă și mai justă”;

- **contextul – bine precizat** în timp: atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 și războiul împotriva terorismului internațional; globalizarea și caracterul global al noilor riscuri; mediu de securitate „mai complex și mai periculos” decât în timpul Războiului

• un concept pluridimensional al securității (nivel politic, economic, social, militar); • perspectivă globală, dar concentrare pe vecinătatea imediată; Orientul Mijlociu ca regiune de interes special pentru UE.	Rece”; evenimentele din 11 septembrie 2001 au schimbat relațiile internaționale („Today, the international community has the best chance since the rise of the nation-state in the seventeenth century to build a world where great powers compete in peace instead of continually prepare for war);” • concept pluridimensional al securității, dar concentrare pe nivelul militar; • perspectivă și misiune globale; SUA ca superputere cu răspunderi „unice” în lume.	armelor de distrugere în masă; conflicte regionale (catalizator pentru extremism, terorism, crimă organizată); state slabe (failed states); crima organizată (asocierea terorism-crimă organizată; cea mai gravă amenințare este accesul teroriștilor la arme de distrugere în masă. • riscurile provenite de la periferia Europei și capacitatea de propagare în contextul globalizării; dependența energetică a UE, riscuri relative la demografie, dezvoltare economică.	achiziționează arme de distrugere în masă în scopuri distructive, sponsorizează teroriști și „urăsc SUA și tot ce reprezintă SUA”), arme de distrugere în masă; interdependența acestor factori; • terorismul – cea mai gravă amenințare, definit ca „violența premeditată și motivată politic împotriva inocenților”; orice stat care adăpostește teroriști („inamic al civilizației”); terorismul comparat cu sclavia, pirateria și genocidul;
---	--	---	---

Asemănări: caracterul global al mediului de securitate; gestionarea multidimensională a securității internaționale;

Deosebiri: SUA – agendă mai bine precizată temporal (perioada ulterioară atacurilor teroriste de la 11 septembrie 2001), globală (statutul de superputere și răspunderile asumate), morală (răspândirea principiilor de libertate, societate liberă, dreptă); identificarea precisă a inamicului (terorismul și statele care adăpostesc teroriști) și conceptul „război împotriva terorismului internațional” ca element definitoriu; UE – agendă generală inspirată de mediul de securitate ante 11 septembrie 2001, concentrare regională, absența tonului moral, terorismul ca amenințare și nu ca element definitoriu pentru strategia de securitate.

2. Riscuri și amenințări

Strategia de Securitate a UE • cinci amenințări interdependente: terorism (amenințare strategică, globală și asociată extremismului religios; Europa ca țintă și ca bază); proliferarea	Strategia de Securitate Națională a SUA • trei amenințări majore: terorism, state paria (rogue states sau statele care își brutalizează propria populație, nu respectă dreptul internațional,
--	--

3. Obiective

Strategia de Securitate a UE • obiectivul global al unei lumi „mai sigure și mai bune”: „Europa ar trebui să fie pregătită să contribuie la responsabilitatea securității globale și la construirea unei lumi mai bune”; - o ordine internațională bazată pe multilateralism; - consolidarea organizațiilor internaționale (importanța ONU); - exportul de securitate în vecinătatea UE, o Uniune mai activă și mai capabilă; a contri-	Strategia de Securitate Națională a SUA • obiectivul global de a extinde în lume „beneficiile libertății” precum și speranța pentru democrație, dezvoltare, piață liberă, comerț liber („USA will ignite a new era of global economic growth through free markets and free trade”); principiul „demonității umane”; - un nou internaționalism american care să reflecte uniunea între valorile și interesele naționale – obiectivul
--	--

bui mai puțin prin mijloace militare, și în mod special prin programe de asistență, clauze de condiționalitate; - consolidarea parteneriatului trans-atlantic; - dezvoltarea politicii europene de securitate și apărare, care nu exclude acțiunea preventivă în cazul eșecului unei politici de disuasiune; Obs. Spre deosebire de varianta inițială a strategiei de securitate, prezentată în iunie 2003 la Consiliul European de la Salonic, în care este folosit conceptul de „acțiune pre-emptivă”, pentru varianta finală a fost preferat conceptul de „acțiune preventivă” justificată în cazul existenței unei amenințări explicite. Completare: concepte strategice ale UE: - Prevenire și acțiune preventivă în cazul eșecului disuasiunii și condiționată de existența unei amenințări iminente „preventive engagement can avoid more serious problems in the future...”	explicit de a face lumea nu doar mai sigură, ci mai bună; - importanța majoră a parteneriatului cu Europa („there is little of lasting consequence that the United States can accomplish in the world without the sustained cooperation of its allies and friends in Canada and Europe”); dezvoltarea politicii europene de securitate și apărare, necompetitivă cu NATO - importanța aliaților („strengthening alliances to defeat global terrorism”), a unui parteneriat global împotriva terorismului internațional („freedom-loving people all across the globe and cross the ages”), dar posibilitatea pentru SUA de a acționa singure și preemptiv, chiar și în cazul absenței unei amenințări explicite/considerarea potențialului de risc și amenințare; legitimarea acțiunii preemitive prin motive clare și cauze juste. Completare: concepte strategice ale SUA care necesită reajustarea resurselor, conform Quadrennial Defense Review: - Disuasiunea sau capacitatea de a-i convinge pe ceilalți de inutilitatea angajării într-o cursă a înarmărilor cu SUA sau într-o competiție de capacități militare, dat fiind avansul SUA în domeniu (proiectul scutului de	- Cultura strategică „we need to develop a strategic culture that fosters early, rapid and when necessary, robust intervention”; - Condiționalitate politică („stick and carrot”); - Multilateralism.	apărare anti-rachetă). Problema: cum poate răspunde disuasiunea definită astfel războiului asimetric?; - Disuasiune prin negare sau capacitatea de a convinge inamicul să nu atace prin inducerea ideii că atacul inamicului va fi invins – a descuraja nu atât achiziția de capacități militare de către inamic, cât folosirea acestora; - Acțiunea preemptivă, date fiind carențele acțiunii disuasive		
Asemănări: principiile generale ale unei lumi mai sigure și mai bune; importanța aliaților. Deosebiri: SUA – obiective globale și concentrare pe războiul global al terorismului internațional, acțiunea preemptivă; accente internaționaliste și idealiste puternice; convingerea că SUA dispun de capacitatea de a modela lumea conform valorilor americane (uniunea între valorile și interesele naționale); UE – retorica globală, focus regional; exportul de securitate în vecinătatea imediată; accente internaționaliste și idealiste minime; terorismul internațional privit în contextul amenințărilor și nu al unui război global; importanța mandatului ONU.		4. Resurse <table><tr><td> Strategia de Securitate a UE • scopul: asigurarea unei uniuni „mai active, mai coerente și mai capabile”; accent pe angajament preventiv; resurse politice, economice, militare; mijloace civile și militare de gestionare a crizelor. Resursele militare: dezvoltarea politicii europene de securitate și apărare (ESDP); <u>abordare indirectă</u> - referiri la „implicațiile politice” pentru Euro- </td><td> Strategia de Securitate Națională a SUA • scopul: apărarea națională („to build and maintain our defenses beyond challenge”); - necesitatea de a apăra interesele naționale „at home and abroad by identifying and destroying the threat before it reaches our borders” (capacitatea de a acționa preemptiv în afara teritoriului național pentru apărarea interese- </td></tr></table>		Strategia de Securitate a UE • scopul: asigurarea unei uniuni „mai active, mai coerente și mai capabile”; accent pe angajament preventiv; resurse politice, economice, militare; mijloace civile și militare de gestionare a crizelor. Resursele militare: dezvoltarea politicii europene de securitate și apărare (ESDP); <u>abordare indirectă</u> - referiri la „implicațiile politice” pentru Euro-	Strategia de Securitate Națională a SUA • scopul: apărarea națională („to build and maintain our defenses beyond challenge”); - necesitatea de a apăra interesele naționale „at home and abroad by identifying and destroying the threat before it reaches our borders” (capacitatea de a acționa preemptiv în afara teritoriului național pentru apărarea interese-
Strategia de Securitate a UE • scopul: asigurarea unei uniuni „mai active, mai coerente și mai capabile”; accent pe angajament preventiv; resurse politice, economice, militare; mijloace civile și militare de gestionare a crizelor. Resursele militare: dezvoltarea politicii europene de securitate și apărare (ESDP); <u>abordare indirectă</u> - referiri la „implicațiile politice” pentru Euro-	Strategia de Securitate Națională a SUA • scopul: apărarea națională („to build and maintain our defenses beyond challenge”); - necesitatea de a apăra interesele naționale „at home and abroad by identifying and destroying the threat before it reaches our borders” (capacitatea de a acționa preemptiv în afara teritoriului național pentru apărarea interese-				

pa; sporirea resurselor pentru apărare și folosirea eficientă a resurselor existente; evitarea duplicării între statele UE; evitarea duplicării cu NATO; aranjamente permanente NATO-UE; acordurile „Berlin Plus” ca un cadru pentru dezvoltarea unui parteneriat strategic NATO-UE; folosire limitativă a resurselor militare – doar în cazul statelor în colaps (failed states), pentru managementul crizelor și reconstrucție națională; condiționarea desfășurării unei operațiuni militare de legitimarea prin mandat ONU.	lor naționale); - posibilitatea de a utiliza orice mijloc („every tool in our arsenal”); - concentrare pe culegerea de informații și puterea militară; sistem de apărare națională îmbunătățit, eforturi pentru a întrerupe finanțarea terorștilor; - imperativul transformării puterii militare pentru a răspunde noilor riscuri („advanced remote sensing, long-range precision strike capabilities and transformed maneuver and expeditionary forces”); - puterea militară fără egal a SUA; - o nouă abordare a modului de purtare a războiului; - avantajul științei și al tehnologiei în transformarea puterii militare a SUA; - „diplomație publică” - promovarea imaginii SUA în lume; accesul oamenilor din întreaga lume la informații referitoare la SUA („learn about and understand America”).
--	---

Alte modalități de răspuns: norme legale (UE ca „putere normativă”), regimuri de neproliferare, dialog politic, stabilizare regională, reconstrucție națională/
strategie cooperativă.

Deosebiri: deosebirile derivă din decalajul de capacități („capabilities gap”) între SUA și UE; revoluția în afaceri militare din SUA (RMA) și formele incipiente de apărare și securitate europeană; concepte distincte care necesită resurse distincte.

În ansamblu, se observă mai multe deosebiri decât asemănări între strategia de securitate a SUA și strategia de securitate a UE. Există deosebiri de **principii** – de exemplu, spre deosebire de UE, în strategia SUA abundă referirile la „libertate” și promovarea acestui principiu în lume –, **de concepte** și de interpretare a modalităților de a răspunde riscurilor și ame-

nințării – „soft power” vs. „hard power”/pre-empțiune, război împotriva terorismului –, de **retorică** – v. misionarismul idealist cu nuanțe moraliste al SUA vs. tonalitatea echilibrată a UE, **de agendă** – agendă globală vs. agendă regională, **de premisă** – terorism vs. integrare europeană...

Cele două strategii de securitate și conceptul strategic al NATO din 1999 au în comun identificarea riscurilor și amenințărilor, definirea conceptului de „securitate” într-un context mai larg și multidimensional, precum și aprecierea globalizării ca referință pentru noua agenda de securitate internațională. Cele trei documente diferă totuși în puncte esențiale și anume, referitor la modalitățile de gestionare a securității internaționale. Diferențele derivă atât din natura distinctă a provenienței strategiilor – organizație supranațională politico-economică, organizație internațională de cooperare politico-militară, stat federal, cât și din mijloacele avute la dispoziție și decalajul de capacități. În linii mari, au fost identificate mai multe asemănări între Strategia de Securitate a UE și Conceptul Strategic al NATO față de comparația cu strategia de securitate a SUA, caz în care au fost semnalate mai multe deosebiri. Trebuie menționat faptul că, strategia de securitate a SUA este formulată în funcție de prioritățile stabilite de agenda de securitate de după evenimentele din 11 septembrie 2001, în timp ce ultimul concept strategic al NATO, lăsând de o parte evoluțiile politico-instituționale ulterioare, se conformează încă agendei de securitate din perioada imediată post Război Rece. Prin urmare, se poate avansa afirmația că strategia de securitate a UE, deși concepută doi ani după atacurile teroriste din 2001, corespunde mai degrabă modelului de securitate din anii ‘90: accent pe securitate cooperativă, organizații internaționale puternice, mijloace non-militare de gestionare a securității internaționale prin programe de dezvoltare, asistență socială, condiționalitate politică. Conceptele fundamentale deduse din strategia de securitate a UE sunt **prevenirea** sau, în reformulare, capacitatea de acțiune cu mijloace care să aibă efecte resimțite în timp și pe termen lung, **human security** sau securitatea centrată pe individ, **solidaritatea** sau multilateralism și securitate cooperativă. Acestea

sunt folosite, într-o altă formulare, și în conceptul strategic al NATO. În ceea ce privește strategia de securitate a SUA, se remarcă accentul pus pe **preempțiune** sau, dincolo de definiția textuală, capacitatea de a acționa cu efecte imediate și de schimbare radicală, **securitate națională și inter-es național**, în acest caz al unei superputeri și, prin urmare, posibilitatea și chiar necesitatea de a acționa în afara legalității sau a ordinii internaționale în vigoare sau, mai precis, unilateral sau prin alianțe ad-hoc. Pentru a extinde analiza cu deducțiile rezultate, se poate afirma că documentul european este atașat de menținerea status-quo-ului, în timp ce documentul american tinde spre schimbare în status-quo. De aici încolo, întrebarea care se pune este cum pot fi „împăcate” cele două concepții astfel încât consolidarea relației trans-atlantice să nu fie doar o chestiune de retorică, ci un fapt. Până acum, au fost vehiculate mai multe soluții, unele teoretice, altele practice, precum diverse inițiative de dezvoltare a capacităților militare, „burden-sharing”, diviziune a rolurilor, dar și concepte precum „contestare”, „contrapondere” ș.a. Doar timpul, evoluțiile interne, schimbările sistematice cu afectarea intereselor celor două puteri vor putea defini relația trans-atlantică.

În ceea ce privește România, documentele de securitate și apărare națională de până în acest moment subliniază interesul național de a participa la consolidarea relației trans-atlantice. România este membru NATO și, prin urmare, a aderat implicit la conceptul strategic al NATO, este stat candidat la integrarea în UE, cu perspectiva concretă de integrare în 2007, în același timp partener strategic al SUA. În consecință, se presupune armonizarea în politica de securitate națională a României a principalelor concepte dezvoltate în strategiile europeană și americană. În acest sens, trebuie avute în vedere următoarele coordonate pentru definirea intereselor naționale:

- Dimensiunea țării: țară medie;
- Mijloacele reale în termeni de putere militară, economică și politică (mică);
- Potențialul: planurile de dezvoltare și identificarea de obiective realiste în funcție de mijloace;
- Statutul regional: a doua țară ca mărime din regiune;

- Capacitatea de influență regională;
- Poziția geostrategică: de interes pentru marile puteri și pentru comunitatea internațională în ansamblu – stat aflat la intersecția dintre centrul, sudul Europei, Marea Neagră și rutele către și dinspre zona caspico-atlantică;
- Relațiile cu vecinii (în general bune).

Date fiind coordonatele sus-menționate, în opinia mea, interesele de securitate națională ale României vor continua să fie participarea la acțiunile NATO, integrarea în UE, un mediu regional de securitate stabil, extinderea stabilității prin acțiunea la nivel regional, bune relații cu vecinii, consolidarea parteneriatului strategic cu SUA, promovarea intereselor naționale cu referire la zona Mării Negre.

Consider că fundamentele strategice ale politicii de securitate a României, inspirate de modelul propus de UE și ținând cont de modelul impus de SUA, dar în funcție de mijloacele reale de acțiune, vor fi:

- Descurajare pentru asigurarea apărării naționale teritoriale, prin forțe proprii și prin participare la alianțe;
- Prevenire;
- Multilateralismul – cooperare regională și globală prin aranjamente de securitate în zona limitrofă, dar și prin participarea la organizații internaționale puternice;
- Securitate cooperativă, capacitatea de a acționa în comun și interoperabilitatea;
- Proiecție globală a forței sau capacitatea de a acționa în afara granițelor naționale;
- Acțiunea pro activă sau capacitatea de a ajunge la cauză înainte de producerea efectului;
- Diplomatie publică și capacitatea de a prezenta o imagine favorabilă României nu doar la nivel de cancelarii, ci și la nivel de populație.

Bibliografie:

- www.europa.eu.int Strategia de Securitate a UE, „A secure Europe in a better world”, decembrie 2003, Bruxelles.
- www.nato.int Conceptul Strategic al NATO, Washington 1999.
- www.whitehouse.gov The National Security Strategy of the United States, septembrie 2002.
- Julien Lindley-French și Franco Algeri, *A European Defense Strategy*, Bertelsmann Foundation, 2004.

■ Monitor Strategic ■

RÉSUMÉ

L'approche comparative des stratégies de sécurité de l'UE, des États-Unis et du concept stratégique de l'OTAN permet de mieux comprendre les relations transatlantiques actuellement. On peut observer qu'il existe plusieurs différences que des similitudes entre la stratégie de sécurité des États-Unis et celle de l'UE en ce qui concerne l'agenda de sécurité, en termes de perception, d'instruments de gestion disponibles etc. Le concept stratégique de l'OTAN essaie de marier la politique de sécurité des États-Unis tout comme celle des alliés européens. Les différences dans ce cas dérivent particulièrement de la nature distincte des acteurs.

SUMMARY

The comparative approach of EU's, US' security strategies and NATO's strategic concept allows to better understand transatlantic relations. One can notice that there are several differences than similarities between USNSS and the EUSS in terms of security agenda, perception, instruments at hand etc. As about NATO SC, it tried to balance both US security policy and the European allies'. Differences in this case derive mainly from the distinct nature of the actors.

Cristina Romila est née le 24 novembre 1978. Elle est diplômée en sciences politiques de l' Université de Bucarest et a continué ses études avec un master en relations internationales et gestion des conflits. Ses domaines de recherche d'intérêt sont la politique de défense de l'UE, la sécurité humaine, les relations transatlantiques.

Cristina Romila was born on November 24 1978. She graduated Political Sciences at the University of Bucharest and has a Master degree in International Relations and Conflict Management at the School on Political Studies and Public Administration, Bucharest. She is research assistant in IPSDMH. Her fields of research interest are EU's defense policy, human security, transatlantic relations.

OPINII

The last developments in the Republic of Moldova and the concerted activities of the separatist republics within the CIS What roles for Russia and the EU?

Vladimir Socor

1. Moldova's Political Sea Change

Moldovan Communist President Vladimir Voronin's reelection with right-wing democratic support (see EDM, April 5) reflects a thoroughgoing transformation of Moldova's politics on three levels: that of the presidential team, of the pro-Western opposition leaders, and of the immediate external environment. These changes resulted in a political pact and Voronin's reelection by the Moldovan parliament on April 4 with a comfortable majority on a pro-reform, Western-oriented platform.

Four years ago, Voronin led the Communist Party's return to power (after ten years in the wilderness) with a program that envisaged restoration of socialist economics, linguistic russification, Russia-oriented foreign and security policies, active participation in CIS economic integration projects, and a reliance on the Kremlin to resolve the conflict in Transnistria. After three years in power, Voronin's team abandoned all those delusions under the impact of two factors: First, exposure to the West enabled this team to overcome its provincial isolation, and the attraction of Europe proved incomparably stronger than that of Russia. Second, the experience of dealing with Russia shocked Voronin and his team into concluding that the Kremlin was aiming, as Voronin himself put it, to „re-colonize“ Moldova by exploiting the Transnistria conflict. By mid-2004, Voronin had initiated a comprehensive Westward reorientation of Moldova's policies, and persisted with that course despite Russian pressures and threats.

The Communist parliamentary majority – 71 out of 101 members of parliament in 2001-2005, and 56 out of 101 members of the new parliament – has to this day displayed little sympathy and a poor understanding of the leadership's policy changes. Nevertheless, this majority, as well as the communist officialdom

at all levels of government, remained loyal to the leadership in a spirit of party discipline and also in order to retain positions and perks. Parts of Voronin's new agenda – particularly the European orientation – proved popular even with Soviet-nostalgic elements within the party.

Heading into the March 2005 elections, Voronin and his team were Communists in name only. The re-elected president, who is concurrently the party leader, intends to use the latter position in order to launch the party's transformation into a European-type socialist party, with assistance from the Socialist International, to which the reformed party will seek admission. At some point during this process, Voronin will give up the post of party leader, in accordance with the pledge he made to right-wing opposition leaders and in his acceptance speech as re-elected head of state.

The right-conservative Christian-Democrat People's Party (CDPP) is also undergoing a transformation process from the top. This CDPP, Moldova's most consistent pro-Western party for more than a decade, has during all this time remained confined to less than 10% of voter support (9% in the March 2005 elections) because of its once-close association with Romanian national sentiment and rhetoric. More recently, the CDPP de-emphasized that rhetoric while adopting the European message; but this change has yet to register with mainstream voters. Party leader Iurie Roșca and his team successfully concluded a political pact with Voronin and the Social-Liberal Party on a joint pro-Europe platform that is a milestone in the party's transformation. Roșca and others in the CDPP understand that it is high time to move from the fringes to the mainstream, so as to advance from the role of vociferous but un-influential protesters to that of a responsible participant in governance.

■ Monitor Strategic ■

The right-leaning Social-Liberal Party (SLP), led by Oleg Serebrian, has joined forces with the governing majority and the CDPP on the basis of the reform program. Staunchly anti-communist, though at the same time in conflict with the CDPP, the SLP has similarly advanced from narrow partisan goals to a far broader agenda. This three-sided pact involves neither a formal coalition, nor an informal alliance. Rather, it involves a partnership between government and opposition based on the ten-point program for institutional reforms (see EDM, April 5). The opposition not only supports the common agenda, but at the same time it will also act as a watchdog on that agenda's implementation. On April 6, Roșca was elected Vice-Chairman of Parliament, with the Communist Party's support. In that post, Roșca will be primarily responsible for preparing the reform legislation and moving it through committees toward enactment. (Moldpres, April 6).

Ongoing changes in Moldova's external environment have profoundly influenced the transformation of Moldovan political forces. For the first time, Russia exercised its self-arrogated right to intervene both overtly and covertly in Moldova's political processes, seeking to bring Russia-oriented leaders to power. Ultimately, however, Russia's crude intervention became a major factor in persuading the CDPP and SLP to support Voronin's reelection. Presidents Viktor Yushchenko of Ukraine and Mikheil Saakashvili of Georgia unmistakably signaled their preference for Voronin. This also helped CDPP and SLP leaders to persuade their own, traditionally anti-communist electorates, to accept and ultimately support the leaders' pact with Voronin.

In another unprecedented development, it was an American politician who facilitated -- in some ways even micro-managed -- the formation of the reform-based consensus that led to the president's reelection. Former Congressman John Conlan, an investment lawyer and political consultant with experience in the Black Sea region, performed a valuable transfer of consensus-building skills to local political leaders. Reducing deep-seated political antagonisms, he led the negotiations toward a solution agreeable to all sides and a gain for Euro-Atlantic interests in the region (Moldpres, Basapres, Flux, April 4-7).

2. Moldova's Voronin Reelected President with Broad Democratic Support

On April 4, Moldova's President Vladimir Voronin was reelected to a second four-year term by an unprecedented -- indeed, until now, unthinkable -- political alliance, ranging from his Communist Party to right-wing Christian-Democrats and right-of-center Social-Liberals. This informal alliance defeated Moscow's goal of unseating Voronin. The parties to this alliance hope against considerable odds to turn it into a political construction for the four-year duration of the newly elected parliament.

A ten-point reform agenda (see below), worked out by Christian-Democrat People's Party (CDPP) leader Iurie Roșca and Social-Liberal Party (SLP) leader Oleg Serebrian with Voronin and his aide Mark Tkachuk, laid the basis for the informal alliance that reelected the president. Roșca and Tkachuk also co-authored a pro-reform inaugural address, read by the parliament's new chairman, Marian Lupu, a 38 year-old Western-trained economist without party affiliation.

Under the Moldovan constitution, the president is elected by parliament with the votes of at least 61 members out of 101. The March 6 parliamentary election gave the Communists 56 seats. The staunchly anti-communist CDPP and SLP, with 11 and three seats, respectively, refused until the last moment to support the reelection of a communist president, although Voronin is a communist in name only. The Bloc Moldova Democrată's (BMD) „centrist” leaders, Russian-backed but waffling, in command of some 20 deputies, maneuvered to prevent a 61 - strong majority from forming. BMD leaders wanted to trigger the constitutional mechanism that leads to the dissolution of parliament and repeat elections within 45 days. In that case, Russia could have amply funded a winning electoral campaign based on the Communist retrograde wing, the red-brown „Rodina” movement, and BMD „centrists” with financial interests in Russia and Transnistria. Such a campaign could have convulsed Moldova, and would have opened the door to significant Russian political influence for the next four years.

While sharing Voronin's sense of alarm at that prospect, CDPP and SLP deputies were

loath to deviate from life-long anti-communist sentiments and work with a president who had only recently overcome his past, and whose entourage and party are in large measure still mired in that past. Moreover, CDPP and SLP deputies came under intense pressure from their party organizations, many voters, and several vociferous newspapers, to refuse any cooperation with a „communist president“ under any circumstances. It was not until April 2 that Roşca and Serebrean decided to submit the ten-point reform agenda to the president as a basis for cooperation. Finalized with Voronin and Tkachuk on the evening before the presidential balloting, the agreement became the basis not only for the president's reelection, but possibly for a political partnership as well.

The ten goals are:

- 1 - freeing public television and radio from any government control or political interference and naming an independent board for the broadcasting media;
- 2 - closing down government-owned newspapers;
- 3 - depoliticizing and ensuring the independence of the Central Electoral Commission;
- 4 - separating the Prosecutor-General's office from the government, and restaffing it with non-corrupt personnel;
- 5 - testing the integrity and competence of judges to weed out the corrupt, under a new Magistrate Council, on the model of Georgia's judiciary reform carried out by Mikheil Saakashvili while Justice Minister there;
- 6 - ensuring government transparency at every level through media coverage, Internet availability, full publication of all regulations;
- 7 - decentralizing local government;
- 8 - removing corrupt and/or Russia-connected personnel from the intelligence and security services;
- 9 - creating a new Constitutional Reform Commission to address existing „gray areas“ in the Constitution and legislation;
- 10 - turning the Accounts Chamber into an effective anti-corruption tool by changing its charter to strengthen its inde-

pendence and integrity.

Many of these points are closely related to the European Union-Moldova Action Plan for 2005-2008 and should facilitate its implementation. It is also understood as part of this agreement that the Moldovan party system would transition toward a center-left/center-right model, with Voronin intending to initiate the Communist Party's transformation into a European-type socialist party. Meanwhile, in his April 4 address to parliament as presidential nominee, and in his acceptance speech as president-elect the same day, Voronin announced his intention to give up the post of party leader. He called in eloquent terms for the withdrawal of Russian troops from Moldova and appealed to the United States, the European Union, Ukraine, and Romania to support a democratic solution in Transnistria. Ultimately he garnered 76 votes, including those of several defectors from BMD (Moldpres, April 4).

Former U.S. Congressman John Conlan (R-AZ) was the indispensable facilitator in negotiations and document drafting among the political leaders and factions in Chişinău over a two-week period. He proved highly effective in reducing deep-seated political and inter-personal animosities, not only among communists and anti-communists, but also among opposition figures with long histories of mutual rivalry. Conlan used his political experience in Black Sea region countries, including work last year as a consultant to Viktor Yushchenko's election campaign.

3. Secessionist Leaders Hold „Ministerial“ Talks, Prepare „Summit“

The self-styled „ministers of foreign affairs“ of Transnistria and Abkhazia, Valery Litskay and Sergei Shamba, along with South Ossetia's „permanent representative“ to Russia, Dmitry Medoev, held a tripartite meeting and talks with Russian officials on April 3-4 in Moscow. On March 30, Transnistria's „president“ Igor Smirnov and „state security minister“ Vladimir Antyufeyev had also held talks with officials in Moscow. The April 3-4 conclave was the third of its kind in Moscow this year, and it prepared for a meeting of the secessionist „presidents“, tentatively scheduled for the second half of April in Sukhumi.

Concurrently with the Moscow meeting of his proteges, Russian President Vladimir Putin

■ Monitor Strategic ■

scheduled a meeting on April 2 in Sochi with Georgian President Mikheil Saakashvili and the Abkhaz and South Ossetian „presidents“, Sergei Bagapsh and Eduard Kokoiti. „The format is reminiscent of a summons to Communist Party Central Committee Secretaries of Soviet republics“, Saakashvili commented in turning down Putin's invitation (Rustavi-2 TV, April 3).

In an affront to the European Union, the secessionist conclaves in Moscow were timed to overlap with the EU-Russia Partnership Council ministerial session held on April 1 in Luxembourg, preparatory to the EU-Russia summit. The Luxembourg session included discussion of the „frozen conflicts“, which the EU intends henceforth to place on the agenda of the EU-Russia dialogue. In that context, the Moscow meetings appeared designed to flaunt the ongoing creation and continuing consolidation of faits accomplis by Russia.

The Moscow meeting participants unanimously called for continuation of Russia's „special role“ as provider of peacekeeping troops, diplomatic mediator, and guarantor of any political resolution to the frozen conflicts. Shamba and Medoev called for continuing the preparations for a meeting with Saakashvili to be held in Sochi under Putin's auspices.

Regarding the 1999 OSCE Istanbul Commitments on Russian troop withdrawal, Litskay served notice that Transnistria „does not recognize the Istanbul Commitments, they are not ours“. While conceding that those are Russia's commitments, Litskay echoed Moscow's position that they are not binding and carry no deadline. He reaffirmed Tiraspol's known, „categorical opposition“ to evacuation of Russian arsenals from Transnistria, pending disbursement of „compensation“ to Tiraspol – a position that serves Moscow as an excuse for not evacuating those arsenals, which in turn provide an excuse for retaining the Russian troops to guard the arsenals. Litskay was using arguments that the OSCE itself had handed to Moscow and Tiraspol in the last three years.

Shamba asserted during this conference – as he had during the previous one in March – Abkhazia's claim of sovereign control over „its territorial waters“. From Tbilisi, Georgia's Border Guard Department responded imme-

diately that the claim was illegal and that unchecked shipping bound for Sukhumi could be presumed to carry contraband, possibly including drugs, arms, or gunmen.

Shamba and Medoev spoke of a „possible military alliance among the unrecognized republics“, based on their experience in 2005, „which demonstrated that we can dispatch armed detachments... We count on assistance from the fraternal North Caucasus peoples, as well as from our allies Abkhazia and Transnistria“. They appeared emboldened by the successful 2005 operation, seen but condoned by the OSCE, when some 2,000 volunteers from Transnistria, Kuban, and Abkhazia crossed Russia's territory to fight against Georgia in South Ossetia.

The Conference of „ministers of foreign affairs“ of Transnistria, Abkhazia, South Ossetia, and Karabakh – a forum created in 2000, and largely inactive since then – is expected to be raised to the „presidential“ level at the upcoming Sukhumi meeting. That meeting is further expected to add some substance to a 1994 agreement on mutual assistance among those four parties, including military assistance in the event of conflict.

The Sukhumi meeting's timing is planned to coincide with the GUAM countries' summit scheduled to be held in Chişinău on April 22. Moscow continues irrationally to regard the GUAM group as a threat to Russia's interests, and the pro-Russian enclaves as a means to offset that presumed threat. Some policy planners in Moscow propose stepping up support for the secessionist enclaves as a form of pressure on the GUAM member countries.

Thus an analysis by the Regnum agency – said to belong to Modest Kolerov, recently appointed as the Kremlin's coordinator for relations with Russia's „compatriots“ and citizens beyond Russia's borders – argues: „The series of visits by Saakashvili in Kyiv and Chişinău, by [Moldovan President Vladimir] Voronin in Kyiv, seek to lay the groundwork for an economic blockade of the unrecognized republics and for internationalization of peacekeeping contingents... In view of the growing threat from the Georgia-Ukraine-Moldova group, which focuses on undermining Russia's influence in Russia's own vicinity, Russia is in a position to utilize the

instrument of the self-determining states“.

4. Call me Javier

For the second time in the space of one week, the Kremlin has embarrassed an unsuspecting European Union by holding parallel meetings on the settlement of frozen conflicts. While EU leaders came through the front door, Russian-installed secessionist leaders entered through the back door. The EU's Luxembourg Chairmanship and EU External Relations Commissioner Benita Ferrero-Waldner were placed in that situation on April 1, apparently realizing it only after the fact (see EDM, April 5).

The EU's High Representative for the Common Foreign and Security Policy, Javier Solana, joined – or was trapped – on April 5 in an unbecoming procession of callers to Russian President Vladimir Putin's vacation residence in Sochi. Putin effusively received Belarus President Alexander Lukashenka, on April 4 and Tajikistan President Imomali Rakhmonov, on April 6. Between those two visits, Putin received Solana on April 5 in the morning, in a revolving-door sequence with the Abkhaz and South Ossetian secessionist leaders whom Putin received that same day in the afternoon.

Georgian President Mikheil Saakashvili had publicly declined Putin's invitation to join that parade of callers to Sochi, which Saakashvili compared with the ritual maintained by Soviet Communist Party General Secretaries at that same Sochi residence (see EDM, April 5). For their part, secessionist leaders Sergei Bagapsh and Eduard Kokoiti had met on April 2 in Sukhumi and arrived from there to Sochi, possibly blindsiding Solana with Putin's connivance. In the televised scene of Solana's arrival, Putin asked for clarification of the visitor's currently valid official title. „Just call me Javier“, was Solana's answer (RTR Russia TV, April 5).

While Solana was meeting with Putin in the morning, Bagapsh and Kokoiti next door were „focusing on military and security issues, including ways of cooperating in the face of an external military threat“. In the afternoon it was their turn to see Putin, with whom they „discussed settlement of the conflicts in Abkhazia and South Ossetia as well as socio-economic support for Russian Federation citizens residing there“

(Apsnypress, April 6). Two days later, Bagapsh confirmed the plan to host a „summit“ of the Abkhaz, South Ossetian, and Transnistria „presidents“ on April 22 in Sukhumi (Interfax, April 7) – an intention first announced at the secessionist leaders' April 3-4 meeting in Moscow.

As Georgia's State Minister for Conflict Settlement, Giorgi Khaindrava, commented, „We have repeatedly seen that Russia, on the one hand, claims to support Georgia's territorial integrity and even pledges its friendship to Georgia, but, on the other hand, it supports separatist movements in all possible ways. The only novelty is that this is now done at the highest, presidential level“. (Nezavisimaya gazeta, April 7).

Solana's visit aimed to prepare the EU-Russia summit, scheduled for May 10 in Moscow. His discussions with Putin focused on the novel concept of a EU-Russia „common space of external security“; and, within that, on resolution of „frozen conflicts“ (Itar-Tass, April 5).

As is usually the case when the EU and Russia discuss among themselves the problems of „grey-zone“ countries, the Russian media amply covered the Putin-Solana meeting from Moscow's official angle, while Brussels failed to provide factual information on the EU's position to international media. Thus, the available information on such meetings carries the Kremlin's spin, or must be deduced from the subtext of Russian handouts. An information blackout in Brussels is not only ironic within a free political system, but tends to generate uncertainty and insecurity in countries that form an object of EU-Russia bilateral discussions. It also prevents the EU from using one of its most effective policy instruments – namely, democratization – in the specific context of resolving „frozen conflicts“. Apparently, Solana failed to speak with Putin about the democracy dimension to post-Soviet conflict resolution.

Moldova/Transnistria rated most references in Russian official media reporting on the Putin-Solana meeting. The Russian side knows that the EU (and Western diplomacy generally) regards the Transnistria conflict as simpler to resolve, compared to the other post-Soviet conflicts. This perception is undoubtedly correct and has periodically inspired a push for quick-fix „resolution“, sacrificing long-term

■ Monitor Strategic ■

interests and values to short-term politics, e.g., rescuing a moribund OSCE, or vindicating an otherwise elusive security partnership with Russia, or experimenting with some „common space“. That periodic push has, as a rule, been driven by summit deadlines. The EU-Russia summit on May 10 is, again, such a deadline.

In their meetings with EU officials in recent days, Russian officials called for resolving the Transnistria conflict on the basis of the Kremlin's Kozak Memorandum on Moldova's „federalization“. So did Putin in the meeting with Solana in Sochi. For his part, „Solana highly appreciated a number of provisions in the

Kozak Memorandum“, according to Putin's special envoy for relations with the EU, Sergei Yastrzhembsky, who briefed the media in Sochi (Interfax, April 5). A week later, Solana has yet to react to the words attributed to him.

*(Acest material a fost realizat în redacția revistei **Monitor Strategic**, cu permisiunea autorului, prin comasarea a patru articole semnate de Vladimir Socor, în **Eurasia Daily Monitor**, în luna aprilie 2005, disponibile pe site-ul <http://jamestown.org>. Titlul principal aparține redacției **MS**, iar intertitlurile reprezintă titlurile originale ale articolelor.)*

RÉSUMÉ

Vladimir Socor s'est penché sur les élections parlementaires de la République de Moldavie et la victoire électorale du parti communiste et du président Voronin. Le fait que la Russie s'est mêlée dans les affaires politiques de la Moldavie tout en essayant d'imposer les candidats pro-Russes et la fédéralisation de la République a déterminé les communistes à tourner vers l'Occident et à prendre distance de la Russie. D'autre part, des leaders séparatistes de la Transnistrie, Abkhazie et l'Ossetie du Sud se sont rencontrés avec des officiels russes afin de renforcer leur coopération contre les États dont ils tentent de se séparer. En même temps, Vladimir Putin a rencontré des représentants de l'UE pour essayer de convaincre l'UE de ne pas opposer le point de vue russe sur des questions épineuses.

SUMMARY

Among the significant events that recently took place in the CIS space, Vladimir Socor chooses to focus on the parliamentary elections from Republic of Moldova which led to a new victory of the Communist Party and then to the re-election of communist Voronin as president. The fact that Russia claimed its right to intervene in Moldova's political process, trying to favor pro-Russian candidates and the so-called "federalization" of the republic, determined the communists to adopt a pro-Western position and distance themselves from Moscow. On the other side, the secessionist leaders of Transnistria, Abkhazia, South Ossetia held a tripartite meeting and discussed with Russian officials in order to enhance their cooperation against the states from which they want to secede. V. Putin, the Russian president, held parallel meetings with the European Union representatives (Solana, Ferrero-Waldner) and those of the secessionist regimes, trying to give them more legitimacy and make Brussels agree with the Russian views on this sensitive issue.

Vladimir Socor est né en 1945 à Bucarest. Il est diplômé en histoire (l'Université de Bucarest et l'Université de Columbia-les É-U). Actuellement, il est analyste de politique étrangère américaine, chercheur principal à l'Institut d'Études Stratégiques et Politiques Avancées de Washington et collaborateur à Jamestown Foundation. Vladimir Socor s'intéresse à la politique étrangère et de sécurité de la Russie et des États de CSI, géopolitique de la mer Noire et du Caucase, relations de l'UE avec l'espace CSI, particulièrement dans les domaines de la politique étrangère et de sécurité, gestion des conflits ethniques et régionaux.

Vladimir Socor was born in 1945, in Bucharest. He graduated history at the University of Bucharest and the University of Columbia-USA. He is currently an analyst of foreign policy of the US, senior fellow with the Institute for Advanced Strategic and Political Studies in Washington and a collaborator of Jamestown Foundation. Some of his fields of interest are foreign and security policy of Russia and CIS, geopolitics of the Black Sea area and Caucasus, EU's relationship with CIS, management of ethnic and regional conflicts.

România față în față cu globalizarea

Iulian Fota

Încă de la mijlocul anilor '70, teoria relațiilor internaționale se îmbogățește cu un nou concept, respectiv cel de „INTERMESTIC”, cuvânt compus din prima parte a cuvântului „internațional” și ultima parte a cuvântului „domestic”. Semnificația noului concept era legată de nevoia analiștilor de relații internaționale de a sublinia, într-o manieră sugestivă, faptul că nivelul de interdependență în relațiile internaționale ajunsese atât de ridicat, încât bariera între politica externă și cea internă trebuia înlăturată. Globalizarea, în forma sa de sfârșit de secol XX, făcea primii pași spre consacrare. Țările responsabile, preocupate de promovarea propriilor interese, urmau să-și conștientizeze atât politicile interne, cât și pe cele externe sau de securitate, ținând cont de influența reciprocă între mediul internațional și cel intern. Sfârșitul Războiului Rece venea să demonstreze valabilitatea acestei teze, iar la mijlocul anilor '90, o dată cu impunerea „globalizării” ca parametru principal al sistemului internațional, asistăm la consacrarea principiului interdependenței, a „intermesticului”, drept una din trăsăturile principale ale globalizării.

La începutul secolului XXI, nu se mai îndoieste nimeni că globalizarea reprezintă unul din factorii majori care ne va influența viitorul. În anul 2000, sub auspiciile ONU, a avut loc cea mai mare adunare a liderilor lumii din istoria organizației, sugestiv intitulată „the UN Millenium Summit”¹. Timp de câteva zile, 149 șefi de state plus alte câteva sute de personalități publice și reprezentanți de seamă ai societății civile din statele membre au dezbătut, în New York, problemele principale ale „păcii și dezvoltării”. „Globalizarea” a fost al treilea dintre cele mai rostite concepte, după cele ale „păcii” și „sărăciei”. Reprezentanții a 130 de state l-au rostit de 307 ori, demonstrând, în acest fel, că deja principala preocu-

pare a statelor lumii era adaptarea, acomodarea sau chiar gestionarea acestei noi situații². Poziționarea față de globalizare a fost diferită, unii fiind optimiști față de valorificarea oportunităților economice oferite (în 50 de ani economia mondială crescuse de la 5 trilioane la 35 de trilioane de dolari), iar alții temându-se de eventualele consecințe negative și chiar de reculul globalizării. Unul din cele mai sugestive discursuri l-a avut președintele Republicii Chile:

„we embrace with enthusiasm and optimism the phenomenon of globalization that makes us all part of a shared time and space. We know that this is a revolution that impacts on the economy, technology, politics and culture and which affects the daily life of people everywhere on the planet. We, in the south of the world, are not afraid of this great transformation. Quite on the contrary, we embrace it full of hope. (Chile)”

„We have also seen how in the name of globalization local cultures and environments are being destroyed. Situations of violence, human rights abuses and war are also arising which the international community is powerless to prevent or resolve. And we note with dismay how the gap between the haves and the have-nots continues to grow to the point at which it has become the gravest threat to the new global society”.

Procesul din ce în ce mai dinamic al schimburilor transfrontaliere de bunuri (comerț), investiții, finanțe, tehnologii, idei, culturi, valori sau oameni, ceea ce de fapt înseamnă globalizare, urma să influențeze direct sau indirect viitorul statelor de pe această planetă, respectiv atât bogăția, cât și securitatea. Doar la un an după această reuniune, omenirea avea să fie confruntată cu primul război al globalizării, declanșat de SUA împotriva terorismului glo-

bal, în urma atacurilor asupra New York-ului (World Trade Center), și Washingtonului (Pentagon). O minoritate nereprezentativă numeric pentru lumea islamică, dar redutabilă prin agresivitate și mai ales extrem de inteligentă în a înțelege puterea tehnologiei, accesibilă în contextul globalizării și, nu în ultimul rând, vulnerabilitățile lumii occidentale, avea, la 11 septembrie 2001, să schimbe America. Schimbând America, teroriștii aveau să schimbe soarta lumii și să-l facă pe fiecare dintre noi dependent de viitorul acestei globalizări. Interdependența era la apogeu și căpăta valoare individuală.

România și globalizarea

Ceea ce ne interesează în acest articol este posibilul impact al globalizării asupra dezvoltării viitoare a României și mai ales cum ar trebui România să se raporteze la acest fenomen. Chiar poate fi România atât de mult influențată de globalizare? Răspunsul este un foarte hotărât da. Iar argumentele sunt la îndemâna fiecărui cititor care are răbdarea și curiozitatea de a citi celebra, deja de acum, carte a lui Thomas Friedman, tradusa și în românește, *Lexus și măslinul – cum să înțelegem globalizarea*³. Nici o țară din lume nu se mai poate sustrage influențelor globalizării. Parafrazându-l pe Trtotky „sar putea tu să nu fii interesat de globalizare, dar globalizarea sigur este interesată de tine”. De la „turma electronică”, capital în căutare agresivă de oportunități de investiții și câștig, până la terorism și crimă organizată, în căutare de state slabe sau falimentare, gata a fi luate ostatece pentru a servi scopurilor acestor organizații, nici o țară ne se mai poate sustrage sau feri.

Mai mult decât atât, statele membre ale NATO și UE reprezintă zona lumii cea mai interesată în globalizare și în valorificarea oportunităților de afaceri oferite. În primul rând că, prin globalizare, întreaga planetă este pe cale să devină o piață liberă și avantajele unei astfel de evoluții se simt astăzi în egală măsură în Franța și Germania, ca și în Ungaria sau Polonia. În anul 1997, Budapesta organiza mai multe întâlniri internaționale decât orașe mari din Occident, precum Sydney, Roma sau Paris. Comerțul transatlantic a atins cifra de un miliard de dolari pe zi, iar comerțul Europei cu

China a crescut în ultimii cinci ani de șase ori. În al doilea rând, globalizarea oferă șansa unor noi revoluții democratice, iar țările care sunt democratice și interdependente economic au o preferință foarte scăzută pentru a folosi forța militară ca instrument al reglementării divergențelor dintre ele. Acest lucru a dus la transformarea UE într-o entitate post-modernă, unde una din regulile jocului este tocmai aceasta: fără forță și amenințări în relațiile bilaterale sau multilaterale dintre membrii uniunii.

Una din consecințele directe ale integrării României în NATO și UE va fi contactul neamortizat cu această nouă stare de fapt. Primele semne deja sunt vizibile. Militarii noștri, împreună cu militarii a peste alte douăzeci de țări, în coaliții conduse de UE, NATO sau SUA, se află dislocați în Bosnia, Kosovo, Afganistan, Irak, pentru a ajuta la împăcarea acelor state cu globalizarea. Iar acesta este unul din paradoxurile cele mai mari ale României. În timp ce ne implicăm din ce în ce mai mult în democratizarea altor state sau regiuni, și lista va fi mult mai lungă, valul democratizării mișcându-se spre est, în țară am făcut ce-am putut ca să amânăm sau să diminuăm atât viteza procesului de democratizare, cât și pe cel al liberalizării economice. Faptul că, în felul acesta, România, în 1999, pe o notă de plată acumulată din 1990, a fost la un pas de a deveni un stat falimentar, cea mai de jos categorie din ierarhia internațională a statelor, a contat prea puțin.

Împăcarea României cu globalizarea⁴

Într-o vizită la Departamentul de Stat, în 1997, un oficial american declara că România nu trebuie să se teamă să devină o țară capitalistă⁵. A fi o țară capitalistă este același lucru cu a fi o țară occidentală, iar prioritatea principală pentru țările occidentale este aceea de a gestiona o globalizare care a atins un punct critic și în care contactul între global și local generează deja conflicte asimetrice și violență. Anumite zone ale planetei resping atât democrația, cât și economia de piață ca posibile răspunsuri la problemele de dezvoltare și modernizare pe care le au, iar această reacție de respingere, nu de puține ori, se bazează pe mișcări politice violente, precum terorismul sau insurgența. Pentru a face față acestei pro-

vocări, Occidentul apelează la resursele pe care le deține și dezvoltă politici adecvate. Iar aici, dacă analizăm corect, vom vedea unde România nu s-a împăcat încă cu globalizarea.

Pe de o parte, în efortul lui de adaptare, Occidentul pare dispus să reconfigureze întreaga rețea de organizații internaționale aflate la dispoziția sa și să reordoneze principiile în baza cărora, timp de 50 de ani sau poate chiar 300 de ani (dacă mergem până la tratatul de la Westphalia), a gestionat problematica relațiilor internaționale. Pe de altă parte, România este încă legată de organizații sau principii care au constituit în ultimii 50 de ani zestrea ideologică a unei mari părți din clasa politică sau administrația publică centrală. Dar, să le luăm pe rând.

O analiză pe diagonală a agendei de politică externă a oricărui stat din NATO sau UE ar arăta că, în acest moment, principalele organizații internaționale sunt supuse schimbării sau transformării: ONU, NATO, UE, OSCE.

ONU este organizația cea mai puțin pregătită să facă față globalizării. Un exemplu sugestiv este faptul că în dreptul internațional actual terorismul dezvoltat de o grupare non-statală nu este codificat. Dreptul la autoapărare prevăzut în Carta ONU se referă la atacul unui stat de către alt stat, și nu reglementează folosirea forței împotriva unor organizații non-statale. De altfel, aceasta este și una din propunerile avansate secretarului general ONU referitoare la îmbunătățirea activității organizației.

NATO și-a desfășurat un întreg summit (Istanbul 2004) sub egida "transformării", pentru a putea interveni cu succes acolo unde va fi nevoie. Iar UE a adoptat deja o strategie de securitate care face din statele slabe atât o preocupare, dar și un posibil subiect de intervenție. Robert Cooper, consilier de relații internaționale al lui Javier Solana, nu se sfiște să argumenteze în ultima sa lucrare de succes⁶ nevoia statelor europene, „post-moderne”, de a apela la un nou tip de imperialism.

Cât despre OSCE, această organizație este deja scena disputei dintre globalizare și anti-globalizare, respectiv dintre Occident și Rusia. Pe un model deja folosit cu succes atât în statele din Europa Centrală, cât și, mai recent, în Georgia sau Ucraina, Occidentul dorește ca OSCE-ul să devină tot mai performant în

raspândirea și consolidarea democrației înspre Estul continentului. Pe de altă parte, Rusia, disperată în a-și salva sfera de interese a fostului CSI, sfera aflată într-un proces de disoluție mai rapid decât ar fi crezut chiar și cei mai bine informați analiști, vrea să facă din OSCE un instrument de stopare sau încetinire a pătrunderii occidentale înspre Est, în special pe vector militar (baze, poliție a spațiului aerian sau instructori).

Unde intervine nevoia de împăcare a României cu globalizarea? Toate aceste transformări, fie că vorbim de procese, fie de instituții internaționale, pun în discuție majoritatea conceptelor de relații internaționale care au stat la baza politicii externe și de securitate a României, începând cu 1968. Suveranitatea, neamestecul în treburile interne (a propos de acquis-ul comunitar), supremația dreptului internațional, refuzul de a folosi forța, primatul ONU în problemele de securitate internațională, toate acestea urmează, în perioada următoare, fie să fie transformate, fie unele să fie anulate. Nu mai poți gestiona situațiile tot mai complexe de securitate generate de globalizare cu o organizație precum ONU, gândită și creată pentru situațiile specifice ale sfârșitului Războiului Rece și unde o țară precum Libia, anterior procesului de convertire, deținea președinția comisiei ONU a drepturilor omului.

Pentru România, această situație nu este numai o provocare ideologică, dar este și una intelectuală. Cum ar trebui să arate NATO peste 10 ani, ca să fim siguri că și interesele României se vor regăsi printre cele ale Alianței? Dar agenda de politică externă a UE, în special în zonele limitrofe Uniunii, unde și noi avem interese legitime, atât de securitate, cât și naționale? Dacă luna de miere între Occident și Rusia se încheie, se mai poate face o politică de echilibru astfel încât, conform Novosti, să avem „satisfaction over the state of political dialogue”? Iar acestea încă sunt întrebări simple. Pentru că cele complicate țin de evoluția raporturilor euro-atlantice și de nevoia de a moderniza acest cadru de colaborare între UE și SUA, el fiind încă bazat pe Carta Atlanticului din 1940, sau de modalitatea de a gestiona viitorul unor regiuni precum Kosovo (pentru România, cum este mai bine, un Kosovo inde-

■ Monitor Strategic ■

pendent sau nu) sau Orientul Mijlociu, unde se pare că asistăm la o adevărată frenzie nucleară, ce are ca efect principal polarizarea actorilor internaționali, atât cu privire la chestiunea nucleară, cât și referitor la relația Israelului cu NATO.

Din păcate, o parte a elitei politice și administrative este pe cale de a pierde această provocare intelectuală. În loc să înțelegem specificitatea și dezvoltarea obiectivă a globalizării și să vedem cum putem profita de oportunitățile ei, în același timp cu protejarea în fața

pericolelor inerente, preferăm să ne războim cu acest concept, apelând la un bagaj conceptual semidoct și total ineficient. Cea mai bună dovadă este că sintagma de „Noua Ordine Mondială” este folosită cu un înțeles conspiraționist (din nou iudeo-masonii), în timp ce ea a fost lansată de Bush senior în 1991, tocmai pentru a sublinia importanța respectării dreptului internațional și inacceptabilitatea schimbării granițelor prin forță (după cum fusese cazul agresiunii Kuweitului de către Irak). Astăzi, președintele SUA este George W. Bush junior.

RÉSUMÉ

L'étude considère l'impact de la mondialisation sur le processus de modernisation de la Roumanie. La mondialisation et le haut niveau d'interdépendance globale, particulièrement après les attentats du 11 septembre 2001, constituent la prémise à partir de laquelle on peut identifier le degré de l'ajustement de la Roumanie aux récents changements du monde. L'adhésion à l'OTAN et la proche intégration dans l'UE ont rendu direct le contact de la Roumanie avec la mondialisation, puisque les deux organisations ont développé un intérêt majeur dans la gestion des nouveaux défis. L'auteur est parvenu à la conclusion que la Roumanie n'a pas suffisamment approché les évolutions les plus récentes au niveau mondial.

SUMMARY

The study refers to the impact of globalization on the process of modernization in Romania. It takes globalization and the highly global interdependence, mainly after September 11 2001, as the premise for identifying the degree to which Romania has adjusted itself to the current shifts and changes in the world. The fact that Romania joined NATO and is to enter the EU has made its contact with globalization straightforward, since both organizations have a high interest in dealing directly with the new challenges. The author came round to the conclusion that Romania has insufficiently adjusted itself to the most recent global evolutions.

Note:

1. The Millenium Summit, New York 2000.
2. Ideea centrală a uneia dintre ultimele strategii de securitate națională a SUA este că sistemul internațional actual trebuie modelat în funcție de nevoile de securitate („Shape and Respond”).
3. Thomas L. Friedman, *Lexus și Măslinul – cum să înțele-*

gem globalizarea, Editura fundației PRO 2000.

4. Titlul a mai fost folosit de subsemnatul pentru un articol publicat în 2002, în ziarul **Ziua**. Conținutul articolului de față este complet nou.
5. Autorul acestor rânduri a fost martor la acea întrevvedere.
6. Robert Cooper, *The breaking of nations: order and chaos in the twenty-first century*, Atlantic books, 2003.
7. RIA NOVOSTI, 13 ianuarie 2005.

Iulian Fota est le directeur du Collège National de Défense de Roumanie. Il est un analyste expérimenté dans le domaine des études de la sécurité, particulièrement en ce qui concerne la sécurité Euro-Atlantique.

Iulian Fota currently is director of the National Defence College in Romania. He is an experienced analyst in the field of security studies, with focus on Euro-Atlantic security.

Implicații internaționale ale Revoluției Portocalii din Ucraina

Marcel Căpățână

Acest material încearcă să scoată în evidență ecurile pe care schimbările democratice din Ucraina le au pe plan internațional. Pe de o parte, menționez necesitatea UE de a se implica și mai mult în procesul democratic din Ucraina și implicit a aderării Ucrainei la UE următorul pas îl orientez spre interesele neo-imperialiste ale lui Putin de a crea un bloc regional în cele din urmă punctez angoasa pe care acest lanț de transformări democratice le poate avea asupra Moscovei, în condițiile în care aceasta este forțată să renunțe la ambițiile ei de supremație regională.

Este nevoie ca UE să încurajeze și să sprijine și mai mult schimbările ce au loc în Ucraina. Nu numai atât, UE ar trebui să pună la punct un Plan de Acțiune pentru a crea cadrul formal al implementării reformelor necesare pentru a face din Ucraina o viitoare membră la Uniunea Europeană, și, în acest sens, este de apreciat Planul de Acțiune reglementat și semnat recent între Moldova și Uniunea Europeană. Spectaculoasele demonstrații din noiembrie-decembrie 2004 din Kiev și alte localități ucrainene au dovedit voința politică și hotărârea populației, venită în sprijinul lui Yushenko, de a „ieși” din sfera de influență a Rusiei și, în felul acesta, de a-și făuri propriul destin în context european. Această revoluție, după cum subliniază, are consecințe profunde asupra politicii din zonă și a relației Ucraina-UE și Ucraina-SUA.

Este de subliniat că acum va fi o provocare și mai mare pentru UE să coopereze cu Ucraina datorită „iminenței” și neașteptatei transformări ce a avut loc în Ucraina. În primul rând, președintele Yushenko este un personaj serios și responsabil în privința reformelor interne pe de altă parte, atât el cât și echipa lui sunt cu adevărat hotărâți să aducă Ucraina în UE. Deși suporterii lui Yushenko sunt pentru aderarea

la UE și NATO, populația nu împărtășește același sentiment „vis-a-vis” de NATO: 20-25% din populație sunt pentru integrarea acesteia în NATO, în vreme ce 45% sunt împotriva iar 30-35% sunt indeciși. Această atitudine, în opinia mea, se datorează retoricii anti-NATO și vestice din timpul campaniei electorale. Este imperios necesară crearea unui Plan de Aderare pentru Ucraina din partea NATO, ca răspuns la efectul Revoluției Portocalii.

În același timp, alcătuirea unei nou Plan de Acțiune cu UE este important, deoarece cel încheiat între Kuchma și UE nu reflectă realitățile de astăzi, este clar că există o altă agendă de acțiune, un alt desfășurător al evenimentelor, e de la sine înțeles că vechiul Plan de Acțiune devine caduc în astfel de împrejurări. Acesta ar trebui să includă atribuirea statutului de economie de piață Ucrainei, îndepărtarea restricțiilor cantitative la importurile de oțel din Ucraina, precum și începerea negocierilor pentru ușurarea obținerii vizelor. În același timp, UE ar trebui să includă Ucraina în programele și acțiunile ei. Împreună cu SUA, e nevoie ca UE să-și respecte promisiunile de asistență economică față de Ucraina. Canada pare să fie susținătorul Ucrainei de peste ocean.

Și totuși, atitudinea UE în a saluta schimbările din Ucraina, fără să o admită printre țările membre ale Uniunii, este o problemă care trebuie reglementată clar. În același timp, ediția din opt decembrie din Wall Street Journal menționează că UE nu poate oferi statutul de membru doar pentru a încuraja transformările democratice, iar Uniunea Europeană ar putea trăda revoluția din Ucraina, dacă aceasta din urmă nu va face parte din grupul ei.

Deloc neglijabile ar fi ambițiile imperiale ale lui Putin de a crea un spațiu economic unic (Single Economic Space) între Rusia, Ucraina,

■ Monitor Strategic ■

Belorusia și Kazahstan, fără Caucaz, Asia Centrală și Moldova. Acesta ar urmări intensificarea dependenței economice și structurale a Ucrainei stabilind, în primul rând, o Zonă Liberă de Schimburi Economice, apoi un parteneriat vamal și, în cele din urmă, de unul economic (customs union and economic union).

Succesul la alegeri al lui Yanukovici ar fi făcut imposibilă apropierea de UE și NATO. Ucraina ar fi putut face parte din SEU. Guvernul lui Yushchenko face posibilă orientarea Ucrainei spre vest și implementarea reformelor necesare liberalizării economice și democratizării țării.

Putem sublinia posibila atitudine a Rusiei de a sprijini un eventual curent fașionar în sud-estul Ucrainei, de-a lungul liniei modelului Baltic-Transnistria-Abkhazia, împiedicând astfel asimilarea vorbitorilor de limbă rusă în spațiul ucrainean. Dar, în același timp, Rusia nu poate oferi o alternativă democratizării Ucrainei bazate pe un nou sistem de valori care ar putea face față tradițiilor democratice din vest.

În opinia mea, Rusia este înconjurată de un inel democratic, țări care au avut experiența unei revoluții de catifea - Georgia, Ucraina, Kirgizdan (mai recent). „Principiul dominoului” se face simțit în zonele limitrofe Rusiei. De aceea, guvernul de la Moscova a luat măsuri de limitare ale unor convulsii de tipul acesta. Acesta consideră că Vestul continuă Războiul Rece împotriva Rusiei. S-a pus la punct o reformă prin care s-a renunțat la alegerea guvernatorilor regionali de către populația din Rusia, aceștia fiind propuși de președintele țării și aprobat de camera superioară (senat) a Dumei de stat.

Este posibil ca Belorusia să fie următoarea țară afectată de schimbări democratice, în timp ce Moldova, Azerbaijan și Armenia sunt considerate ca semi-democrații, țări cu rate înalte ale corupției, economii și societăți instabile. În cazul Ucrainei, clasa mijlocie a fost cea care a sprijinit transformările democratice.

Impactul regional al alegerilor din Moldova

Acest articol se bazează pe analiza efectuată de dl. Socor în cadrul discuției „Alegerile din Moldova: Implicații pentru Securitatea Regională”, co-sponsorizată de Institutul pentru o Societate Deschisă și Fundația Moldova.

Trăsătura principală a acestui articol rezidă în atitudinea pro-vestică a președintelui Voronin din ultima perioadă de vreme, declanșând astfel o serie de reacții din partea Rusiei, a țărilor limitrofe, cât și UE și SUA. Schimbarea pro-democrată a venit „din interior” adică, de la Voronin. Această orientare își are rădăcinile într-o expunere spre vest - deși majoritatea celor din guvern au o pregătire și carieră ruso-centrică. Pe de altă parte, Voronin este conștient de strădaniile Moscovei de a distruge orice efort spre democrație în Moldova. Acesta se consideră înșelat și jignit de Kremlin în încercările acestuia de a „re-coloniza” Moldova. Socor scoate în evidență posibilitatea unei coaliții guvernamentale în Moldova alcătuită din creștin-democrați, liberali și comuniști pro-europeni. Analistii moldoveni au dezvoltat conceptul de 3-D (demilitarizare, democratizare și decriminalizare).

În iulie 2004, după ce autoritățile din Transnistria au închis școlile românești, Voronin s-a retras din negocierile dintre Chișinău și Moscova, sub vechea paradigmă pentagonală (Moldova, Rusia, Ucraina, OSCE, Transnistria), denunțând autoritățile de la Tiraspol și cerând retragerea trupelor rusești din Transnistria. Astfel, a apărut o schismă în partidul lui Voronin, unii membri urmărind să-l îndepărteze de la putere cu sprijinul Moscovei. În același timp, Socor subliniază faptul că cei din guvernul moldovean nu cunosc limba engleza și sunt timorați în contactele lor cu vestul.

În Rusia, autoritățile sunt împotriva lui Voronin, deoarece acesta nu a permis observatorilor ruși să fie prezenți la alegerile din 6 martie. Astfel Duma a îndemnat la introducerea de sancțiuni economice Moldovei: taxe prohibitive la vin, creșterea prețului la gaze, instituirea unui regim de vize pentru muncitorii moldoveni în Rusia.

Troika și Moscova caută să destabilizeze Chișinăul prin noi alegeri. Alianța Troika-Rodina este formată din comuniști anti-voronieni și pro-moscoviți. În același timp, aceștia caută să distragă atenția publicului de la cele două obiective ale Moldovei: implementarea Planului de Acțiune UE-Moldova și retragerea trupelor rusești.

Paradoxal, SUA a sprijinit până în 2004 eforturile Rusiei de federalizarea a Moldovei,

având Transnistria garantată pe plan politic și militar, cu trupe rusești în teritoriu și Ucraina având un rol lipsit de importanță în OSCE. În opinia mea, sistemul pentagonal (Moldova, Rusia, Ucraina, OSCE, Transnistria) ar trebui să dispară în mod natural, fără a incita Rusia la abolirea forțată a acestuia.

În ceea ce privește Ucraina, Voronin a salutat victoria lui Yuscenko și s-a arătat optimist în legătură cu schimbările democratice din această țară. La rândul lui, Yuscenko, împreună cu Saakashvili, sprijină eforturile președintelui Voronin de a scăpa de sub umbrela moscovită.

Atitudinea președintelui Băsescu a fost una de prietenie, încurajare și optimism față de președintele Voronin. România ar putea deveni susținătorul Moldovei în UE. Relația Bucu-

rești-Chișinău ar putea fi modelată după relația Polonia-Ucraina.

Față de Georgia, Moldova împărtășește existența conflictelor separatiste și a trupelor străine pe teritoriile lor. Aceste două țări ar trebui să acționeze împreună și să-și coordoneze acțiunile lor în organizațiile internaționale.

În ceea ce privește UE, aceasta ar trebui să numească un reprezentant în Moldova pentru implementarea Planului de Acțiune UE-Moldova și de rezolvare a conflictului transnistrean. Mai mult decât atât, UE ar trebui să trateze separat cu Moldova și nu să o includă pe aceasta în „vecinătatea comună UE-Rusia”.

Voronin a devenit un suporter al GUAM-ului, ceea ce reflectă simpatia lui față de statele pro-occidentale.

RÉSUMÉ

Les opinions exprimées dans cet article mettent en évidence l'impact international des événements les plus récents en Ukraine, voire le changement politique. On souligne la nécessité pour l'UE de s'impliquer davantage dans la démocratisation de l'Ukraine; le penchant en Russie en faveur de créer un bloc régional; l'impact sur la Russie du processus de démocratisation de l'Ukraine and l'ouverture de celle-ci vers la communauté euro-atlantique.

SUMMARY

The opinions expressed in this article highlight the international impact of the latest events -the political change-in Ukraine. There are stressed the need that the EU should get closely involved in the democratization of Ukraine; the trend in Russia in favor of creating a regional bloc; the impact on Russia of the democratization process taking place in Ukraine and its Euro-Atlantic openness.

Marcel Căpățână est né le 11 février 1981 en Moldova. Il a un master en relations internationales et présentement il suit des études doctorales à l'École Nationale d'Études Politiques et Administratives, Bucarest, Roumanie.

Marcel Căpățână was born on February 11 1981 in Moldova. He has a Master degree in international relations and currently attends PhD studies at the National School of Political Studies and Public Administration, Bucharest, Romania.

RECENZII

Janusz Bugajski, *Pacea rece. Noul imperialism al Rusiei*, Editura Casa Radio, București, 2005.

Oana Vasile

Janusz Bugajski este directorul East European Project la Center for Strategic and International Studies (Washington DC) și autorul mai multor volume care tratează subiecte precum Europa Centrală și de Est, gestiunea politică și intelectuală a comunismului și a postcomunismului, ca și politica externă. Este responsabilul programului South-Central Europe al Foreign Service Institute, din cadrul Departamentului American de Stat.

Volumul *Pacea rece* reprezintă o reflecție consacrată evoluției Moscovei de la Mihail Gorbaciov la Vladimir Putin și o trecere în revistă a arsenalului politicii externe rusești, care tratează dintr-o perspectivă comparată influența Rusiei în Belarus și Kaliningrad, în Ucraina și Moldova, în statele baltice, în Europa Centrală și în zona Balcanilor, căreia îi aparține și România.

Cartea lui Janusz Bugajski oferă publicului românesc interesat de domeniul relațiilor internaționale un amplu volum de informații. Totodată, cartea oferă o perspectivă asupra țărilor din fostul lagăr comunist. Volumul lui Janusz Bugajski dezvăluie o imagine a imperialismului rusesc, așa cum s-a exprimat acesta în ultimii ani.

Regimurile de tip sovietic s-au prăbușit în Europa de Est în 1989-1990, din cauză că principiile care susțineau sistemul comunist internațional erau depășite. Rusia a fost preocupată în mod tradițional de politica externă, în defavoarea reformelor interne, acestea fiind plasate în umbra ambiției Moscovei de a obține grandoare internațională.

În urmă cu mai bine de un deceniu, Rusia a trecut prin cel mai profund colaps economic, politic și militar al unui imperiu care nu fusese învins într-un război. O dată cu prăbușirea regimurilor comuniste și cu retragerea forțelor militare sovietice din Europa de Est, Moscova a

renunțat la dominația politică și militară, dar, în anii '90, Kremlinul a încercat să-și recâștige o mare parte din influență și să limiteze penetrarea occidentală din regiune. Obiectivul fundamental era acela de reconstruire a Rusiei ca mare putere, atât pe scena europeană, cât și pe cea „eurasiatică”.

Acea Rusie care a ieșit din ruinele Uniunii Sovietice nu mai era o superputere, ci o țară cu uriașe baze economice, însă slab administrate și ambiții nesatisfăcute, înrădăcinate într-o lungă istorie imperială, construită în jurul unei iluzii de paritate cu Statele Unite.

Extinderea influenței Moscovei are în vedere în Europa patru subregiuni: partea europeană a CSI (Belarus, Ucraina și Moldova), statele baltice (Estonia, Letonia, Lituania), statele central-europene (Polonia, Ungaria, Slovacia, Republica Cehă) și regiunea Balcanilor (Slovenia, Croația, Bosnia Herțegovina, Serbia, Muntenegru, Kosovo, Macedonia, Albania, Bulgaria, România).

În toate cele patru regiuni, Moscova a încercat să influențeze politicile externe ale fiecărei țări, să beneficieze de rivalitățile politice locale, etnice, subregionale, religioase și sociale, să limiteze eforturile de cooperare militară cu Statele Unite și să obstrucționeze formele de cooperare regională care ar fi contravenit obiectivelor Rusiei privind restabilirea unei zone de influență.

Principalele obiective vizate de Rusia au fost: influențarea orientărilor externe și politicilor de securitate ale statelor vecine, obținerea de beneficii economice și poziții de monopol prin investiții externe strategice, transformarea dependenței generalizate a Europei de Est față de energia și de investițiile economice rusești într-o influență interguvernamentală predictibilă, limitarea vitezei integrării instituționale occidentale a statelor europene din CSI, mai

■ Monitor Strategic ■

ales în domeniul securității, reconstruirea unei sfere mai largi de influență pentru a dobândi un statut de putere globală și, în fine, obturarea relațiilor transatlantice, a conexiunii Europa-America.

Mijloacele folosite de Rusia pentru realizarea acestor obiective au fost: presiunile diplomatice, mijloacele de propagandă, campaniile de dezinformare, amenințările militare, desfășurările de trupe în misiuni de menținere a păcii, controlul asupra resurselor energetice, sprijinul comercial dat unor companii legate de Kremlin, exploatarea diviziunilor etnice,

dar și discreditarea unor guverne, infiltrarea serviciilor de informații străine, manipularea rețelilor de crimă organizată.

Sursele de informații utilizate de către autor pentru realizarea volumului sunt: publicații academice, declarații politice, rapoarte ale experților de politică externă, studii strategice, articole de presă.

Volumul va fi cu siguranță util atât studenților în științe politice sau istorie, cât și experților sau jurnaliștilor de politică externă, ca și publicului larg, dornic de a avea acces la informații precise și de actualitate.

Philip Bobbitt, *The Shield of Achilles. War, Peace, and the Course of History*,

Anchors Books - Random House, New York, 2002

Șerban Filip Cioculescu

The book written by P. Bobbitt is about the evolution of the nation-state, the developments in the warfare and the legal aspects of the statehood. The volume has a two-pillar structure: state of war, state of peace. The State of War book is about the Long War of the nation-state and its consequences, a brief history of the modern state and its constitutional order, while the State of Peace book deals with the society of nation-states, a brief history of the society of states and of the international order, then the society of market-states.

Bobbitt is professor of constitutional law at the University of Texas, he is also an expert in war studies and was associate counsel to the President and counselor on international law at the US Department of State. The book is about the modern state, law and strategy, with a focus on the Long War (1914-1989) and the transformations suffered by the nation-state. He includes both the world wars, the Russian and Spanish civil wars, the Cold War, Vietnam and Korean wars under the „Long War“ label. The author depicts the „Long War“ as a competition among the great powers and among the three main rival modern political regimes: fascism, communism, parliamentarianism.

Bobbitt identifies the main developments in the contemporary state history: the importance of the human rights norms which prevail on the domestic legislation of states, the proliferation of nuclear weapons, the spread of global and transnational threats that transcend state borders, the growth of world economy and the creation of the global communications network.

Each revolution in the military affairs enabled a political revolution within the constitutional order of the state. In the new era, the use of nuclear weapons by a great power will be more likely than previously, because the

new state form (the market state), which is progressively replacing the old nation-state, is less able to use deterrence, assured retaliation and overwhelming conventional force in order to ensure its security. The new sources of threat are more difficult to identify, easy to disguise, so it will be more difficult to deter the aggressors, and the weapons of mass destruction can be deployed clandestinely defying the scenario of retaliation. Therefore, there is a need for a shift from target, threat-based assessment to vulnerability analyses.

A society of market states will soon emerge, as there is a widespread sense that humankind is at a pivotal point in history. This global society of market states will be threatened by „lethal security challenges“, because governments will be weakened and the international institutions less effective. The new states will struggle to defend democracy and civil liberties, confronting the new technological threats to the popular well-being. They will be peaceful ones, investing in education, environmental protection, public health and the cooperative security habits. Unfortunately markets are not the ideal places for assuring the fair political representation and equal voice to every group, since they could be targeted by radicals and marginalized people. The nation-states relied on the collective sense of identity, on its ability to safeguard domestic order, to make the public administration work, to ensure physical security for the nation and protection from foreign dangers. The future form of state, the market state, must confront several difficulties: market regulation by the state is unpopular for many people; there are a lot of marginalized people and the private business organizations are growing more significant each day. The nation-state is the victim of the collective identity crisis, the enormous costs of the industrial

■ Monitor Strategic ■

war machine, the shortfalls in managing the economic growth, while the globalization diminishes the tools for regulation which still are available for the state.

If the historic pattern of state formation – peaceful eras, then epochal wars – will occur again, there is a risk that such a terrible war will shake the foundations of the market state. One cannot completely eliminate war from the inter-states relations, describing it as only pathology of the international relations, so we can't avoid wars, but we can shape them in order to avoid a general cataclysm. Each state has a constitutional order (the face the state turns towards its citizens) and a strategic one (the face it turns towards the outside world), and these aspects are inseparable.

The main element which favored the supremacy of some nation-states and the triumph of their socio-political model was the „military revolution“ identified by the historian Michael Roberts in the profound changes in warfare in the period 1560 - 1660.

Philip Bobbitt demonstrates that war evolutions and the ensuing constitutional order had a mutual impact on each other within the modern states and the link between legitimacy and violence is extremely important in the study of statehood. The market-state is superseding the nation-state, as a consequence of the Long War termination. While the nation-state tried to provide the welfare of the nation through free public education, universal franchise and social security policies, the new market state commits itself to maximize the opportunities of the people and withdraws from many activities, by privatizing many state fields of concern. In the strategic area, the problems of nuclear weapons possession, clandestine intelligence collection and covert action may require levels of secrecy that contradict the governmental transparency and the open politics. The war could become „denationalized“, an affairs of states and not a competition of the nations, therefore the mass participation will be absent from the military action. A powerful, centralized and legitimate executive may allow delegations of power in fields as monitoring of epidemics, international migration, terrorism and pollution. The devolution and the licens-

ing of private corporations to fulfill state activities will occur also in the field of security and defense and the defense of society against low-intensity conflict could be transferred to private enterprises.

At the end of the 19th century, people foresaw that science and technology would make war unlikely and that the world would be governed by the international law. Today, the public expectations about the 21st century reflect the recent past and there is a large consensus that the future will be shaped by conflicts. The great powers will be tempted to resort to force in the current century, but they will face five possible challenges: whether to intervene, when, with what allies, with what military and political tools, for what goals. The opportunities for intervention will be present at any moment – terrorist attacks, proliferation of WMD, mass immigration and refugees, ethnic cleansing, ecologic catastrophes. The great powers will have to distribute the support and re-establish order. The market state will have to deal not only with states, but also with NGOs, criminal networks, terrorist groups, humanitarian philanthropies, interest groups lobbies, all of them significant players in inter-state affairs. In this new era, many dangers will come from systemic collapse, not from real adversaries: epidemics, global warming, financial panics, overpopulation, deforestation, pollution, energy shortages. In a global and highly interdependent system, nonmilitary accidents in remote areas coupled with the events produced by non-state actors could result in state collapse.

Anyway, for each market-state, the fundamental choice, with constitutional and strategic implications will be whether to become: a „mercantile“ state that strives to improve its relative position vis-a-vis all other states, an „entrepreneurial“ state which tries especially to improve its absolute position, mitigating competition and cooperation on the market, or a „managerial“ market state concerned with maximizing its position both absolutely and relatively.

In a global world, where state and non-state actors interaction in a complex manner, where the proliferation of asymmetric and

unconventional risks is a fact, the new form of state will have to cope with this challenges and threats and find its way to survive and give its citizens the opportunity to live in democracy, freedom, rule of law. Bobbitt seems rather optimist about the future evolutions of the world order. The outcome of the „Long War“ has been the elimination of the fascism, then of the communism, thus the parliamentary regime eventually triumphed. The war is not a pathology of state that could be prevented, but a natural condition of the state, which was designed as an instrument of collective defense for the society. Therefore, Bobbitt insists, the large coalitional wars against terrorists, like that created after the September 11 events, the co-operative framework of security may prevent future cataclysmic clashes among the great powers. NATO could become „the meeting ground for coalitional warfare against this lethal, global menace, and could include Russia as a full member“. Bobbitt asserts in December 2001 an idea that will become very popular since: that the September 11 attacks

may be seen as the first battle in a new kind of war, opening the 21st century. The transnational terrorist network of Bin Laden may be „a malignant and mutated version of the market-state“, that is a product of the globalization; anyway, Bobbitt exaggerates when he states that Al Qaeda has a standing army, a permanent civil service, makes alliances with states, promulgates laws and enforce them. The label „virtual state“ is very good and the fact that the new enemy can't be deterred by assured retaliation of overwhelming conventional force is a reality. In order to deter an attacker, one must spot its identity and location, therefore we need „vulnerability-based strategies“, replacing the old „target, threat-based strategy“.

The book of Philip Bobbitt is very useful for policy-makers, strategists and students in political science, defense studies, international relations, sociology, especially an excellent synthesis of the main evolutions of states, strategies and legal orders since the end of the Middle Age until now.

AGENDĂ ȘTIINȚIFICĂ

Seminarul:

România și integrarea europeană, aspecte de securitate

Predeal, 21-23 martie 2005

Cristina Romila

Cele cinci paneluri ale seminarului au abordat o problemă vizând: definirea noii strategii de securitate națională a României; dimensiunea de apărare a UE; relația transatlantică și redefinirea obiectivelor de securitate națională a României; conceptul de „securitate națională” și cadrul legal pentru formularea acestui concept; riscurile și amenințările la adresa securității naționale a României; identificarea intereselor naționale; zona extinsă a Mării Negre.

Panelul I. România în procesul de integrare europeană – o redefinire a agendei de securitate națională?

Generalul maior (r.) dr. Mihail E. Ionescu, moderatorul panelului, a subliniat evoluțiile recente la nivelul UE, procesul de ratificare a Constituției Europene, clauza de solidaritate prevăzută în tratatul constituțional și noul Headline Goal referitor la PESA. Apropierea integrării în UE accentuează importanța de a educa comunitatea de securitate din România în direcția identificării obiective a interesului României față de PESC-PESA.

Iulian Fota a evidențiat aspirația UE de a aprofunda dimensiunea politică a construcției comunitare și dorința UE de a acționa ca actor global. Aceasta, în contextul relației transatlantice, s-a manifestat prin afirmarea UE, independent față de SUA (de exemplu: prima misiune independentă a UE (în Congo), ideea comandamentului european de la Tervuren, „clauza de solidaritate” din cadrul Constituției europene, inițiativa unui serviciu diplomatic al UE etc. Totodată, statele membre ale UE înțeleg să acționeze coeziv în sensul că și-au asumat rolul de membru al UE, cu excepția Marii Britanii.

Relația transatlantică a fost percepută, de-a lungul timpului, ca o serie de „gentlemen agreements”, acorduri nescrise, care, după războiul

din Irak, e posibil să nu mai funcționeze.

În acest moment, UE se regăsește într-un punct în care are mai multe alternative de mișcare. În ceea ce privește România, aceasta trebuie să-și asume strategia de securitate a UE. Dificultatea constă în alinierea cu UE pentru asumarea obiectivelor de interes național în zona Mării Negre. De asemenea, aceasta implică potențiale complicații în relația cu Rusia.

Vorbitorul consideră că dacă nu ne asumăm obiectivele de securitate națională referitoare la zona Mării Negre, riscăm să intrăm în coliziune cu SUA. Prin urmare, întrebarea care se pune este ce putem face pentru a păstra o poziție de echilibru. În acest sens, este esențială pentru România identificarea pragmatică a intereselor naționale.

Generalul de flotilă aeriană, dr. ing. Jean Gavrilă, s-a referit la eforturile României din acest moment de a-și modela strategia de securitate în funcție de două puteri mari, SUA și UE. Acțiunile României trebuie să se fundamenteze atât în funcție de substratul atlanticist (legătura cu SUA), cât și de poziția țării ca frontieră a UE. Ponderea ar trebui acordată UE, dacă aceasta tinde să dezvolte un rol global. Totuși, se poate avansa întrebarea dacă, în absența unei Constituții Europene, se poate vorbi de o strategie de securitate europeană.

Colonelul (r.) dr. Constantin Moștoflei a subliniat faptul că alinierea României la UE trebuie să fie complementară cu acțiunile în cadrul NATO. În același timp, se impune ca evoluțiile referitoare la securitatea și apărarea națională să fie reflectate în existența unor documente oficiale, legale. După 1989, s-a remarcat confuzia conceptuală dintre securitate și apărare națională, precum și implicarea a prea multe structuri în sectorul securității naționale. Conceptul de „securitate națională” a

fost insuficient precizat teoretic-aplicativ. A fost, de asemenea, evidențiat faptul că documentele de bază referitoare la apărarea națională, Carta Albă a Apărării și Securității naționale și Strategia militară, se suprapun și că vor fi dificil de diferențiat. Totodată, vorbitorul a subliniat utilitatea excluderii din strategia de securitate națională a prevederilor referitoare la vulnerabilități, în sensul de a nu fi făcute publice.

Întrebările adresate vorbitorilor au avut în vedere chestiuni precum viteza integrării europene și în ce măsură aceasta corespunde interesului național al României; care este regiunea în care România poate acționa ca putere regională; cum definim o putere regională, pentru a evita confuzia cu putere hegemonică; dacă se poate vorbi de securitate națională sau comunitară; Europa geografică și Europa politică; confuziile conceptuale referitoare la termenul de securitate; regiunea Mării Negre.

În ceea ce privește viteza integrării, generalul Jean Gavrilă a considerat că este conform interesului național ca România să se adapteze ritmului existent. Referitor la următoarea chestiune, vorbitorul s-a referit la zona Balcanilor, unde România are resursele de a acționa ca putere regională. De asemenea, se impune a evita confuzia dintre putere regională și lider regional, primul caz necesitând mai puțin o abordare cantitativă, cât mai degrabă în termeni de influență și de zonă. Referitor la diferențierea securitate națională-securitate comunitară, vorbitorul a considerat că, în contextul absenței unui interes pan-european, singurul concept aplicabil în acest moment este cel de securitate națională.

Alte chestiuni abordate au avut în vedere confuzia conceptuală dintre securitate-apărare-siguranță națională. S-a evidențiat identificarea termenului de securitate în înțelesul vechi, negativ, de dinainte de 1989 și de aici, preferința pentru folosirea conceptului de siguranță națională. Pentru clarificarea noțiunilor, ieșirea din ambiguitate s-ar putea face numai pe cale legislativă. Generalul (r.) Niculae Spiroiu a subliniat necesitatea dimensiunii normative a securității și a existenței unui filtru care să identifice direcțiile de definire. Acest filtru ar putea fi mediul academic. O altă propunere

s-a referit la promovarea unei strategii de comunicare, cu accent pe dimensiunea economică a securității, pentru schimbarea conotației negative a securității (modelul amfiteatrului).

În ceea ce privește regiunea Mării Negre, Iulian Fota consideră că SUA au o viziune asupra acestei problematice, deși strategia lor nu este foarte clară în detalii. SUA sunt pregătite să confrunte Rusia în zonă, fie prin interes direct legat de Rusia, fie prin interes direct legat de Marea Neagră. UE a preferat o poziție diferită. România se află la mijloc, între Rusia și SUA, pentru că are interese directe legate de Moldova și Ucraina. Vorbitorul a considerat că România ar trebui să opteze pentru un joc regional alături de SUA, pentru Marea Neagră, spre a nu-și sacrifica interesele naționale în favoarea Rusiei.

Panelul II. Contribuția României la Politica Externă și de Securitate Comună. Relația cu spațiul de securitate euro-atlantic

Constantin Dudu Ionescu a identificat următoarele probleme referitoare la situația actuală a României: nevoia de securitate, faptul de a se afla în fața unei falii între marile puteri, faptul de a se afla la marginea „imperiului”. În ceea ce privește UE, aceasta a dezvoltat un concept de securitate care depășește sfera statului național. România abia a început să accepte principii bine încetățenite în UE, fără a avea, însă, clarificate propriile sale interese.

Comandorul George Gheorghe a prezentat contextul internațional actual de securitate, cu riscurile și amenințările recente, un scurt parcurs al istoriei UE, câteva detalii despre capacitatea militară a UE, angajamentele României față de UE și NATO, precum și o scurtă prezentare a operațiunii UE, ALTHEA și participarea României la aceasta. Vorbitorul a concluzionat că apărarea europeană poate revitaliza NATO și, prin urmare, ar contribui în mod pozitiv la relația transatlantică.

Maiorul Gheorghe Cîșcai a identificat și prezentat trei dimensiuni ale securității și apărării UE: politică-strategică, operațională, a capacităților de apărare, de la impulsul dat la Helsinki până la elaborarea Constituției Europene. PESA a fost declarată operațională la

consiliul european de la Laeken și, până în acest moment, UE a desfășurat patru operațiuni-una civilă și trei militare. România a avut o participare mai ales calitativă la aceste operațiuni, iar la ALTHEA semnificativă și cantitativ. De asemenea, România a participat la celelalte inițiative ale UE de dezvoltare a capacităților de apărare, precum grupul proiect „operațiuni și acțiuni umanitare” și și-a manifestat interesul de a participa la grupurile tactice de luptă și la grupul vest european de armamente.

Cristina Romila a prezentat PESC din perspectiva a două curente de gândire în teoria relațiilor internaționale și anume, realismul și constructivismul, pentru a evidenția care dintre cele două modele are pondere în conceptualizarea PESC. Conform realismului, PESC ar trebui definită ca o coaliție de interese în care statele participante încearcă maximizarea intereselor naționale. Dificultățile constau în faptul că realismul nu răspunde la întrebarea ce rol are pentru statele mici, și de asemenea nu corespunde cadrului supranațional, de durată a integrării europene. În acest caz, dacă statele membre ar identifica aliați mai „atractivi”, loialitatea față de UE ar dispărea.

În schimb, perspectiva deliberativă-constructivistă oferă un cadru conceptual adecvat înțelegerii PESC. Conform acestui model, actorii sunt definiți ca fiind raționali nu atât datorită capacității acestora de a-și maximiza propriile interese, cât capacității de a-și justifica-motiva acțiunile. Alinierea la PESC se face nu datorită forței unei amenințări, ci puterii normative. Mai mult, statele mici joacă un rol disproporționat cu mărimea lor. În fapt, ambele perspective conceptuale co-există în cadrul PESC, realismul pentru deciziile motivate contextual, iar constructivismul, pe termen lung.

Conf. univ. dr. Mircea Aurel Niță a prezentat un model al securității denumit al „amfiteatrului”, cu accent pe dimensiunea economică. În această schemă de gândire, România este privită ca actor al unei alianțe militare, ceea ce, în opinia vorbitorului, presupune reconsiderarea relațiilor României cu UE, Rusia, anumite state orientale (China, India, statele arabe). În acest context, strategia de securitate a României ar implica 15 dimensiuni (economică, socială, politică, demografică, instituțională, legislativă,

culturală, inclusiv componenta religioasă, educațională, tehnologică, științifică, ecologică, mass-media, globalizare, UE), analizate integrator. Pornind de la premisa că securitatea națională consumă resurse pentru România, comparativ cu securitatea națională a altor țări, care aduce resurse, vorbitorul a considerat că ar fi utilă realizarea unei analize a consumului de resurse naționale (pierderile), dar și a câștigului. România nu are o piață suficient de puternică, iar intrarea pe piața UE este un proces greoi.

Panelul III. Riscuri și amenințări la adresa securității. De la dimensiunea națională la cea europeană.

Colonelul Ion Coșcodaru a subliniat că spațiul euroatlantic a dobândit o dimensiune competitivă în direcția redistribuției puterii. SUA vor rămâne liderul lumii democratice. Rusia va continua să joace un rol semnificativ, mai ales în regiunile adiacente. În ceea ce privește riscurile și amenințările la adresa securității euroatlantice, vorbitorul a enumerat terorismul, ca fiind riscul cel mai important, crizele regiunilor politice, corupția, crima organizată, degradarea mediului ambiant, epuizarea resurselor, reconfigurarea fizionomiei conflictelor, explozia sistemelor informatice și accesul la informații al grupurilor teroriste, naționalismul xenofob. Implicarea regională a organizațiilor internaționale poate constitui o punte către stabilitatea internațională.

Colonelul Vasile Marin a identificat terorismul ca fiind o amenințare globală la adresa securității. Statul-națiune este foarte vulnerabil în fața teroriștilor. De asemenea, un atac terorist este foarte dificil de combătut și înregistrează forme de manifestare diverse, printre care agro-terorismul, concretizat în atacul biologic contra culturilor agricole, este una dintre cele mai periculoase. Posibili agresori cu agenți biologici sunt state, corporații, crimă organizată, grupuri de presiune în scopul șantajului politic. Atacul agro-terorist poate fi condus de la distanță, cu cheltuieli reduse.

Corina Carp a definit securitatea ca fiind un bun indivizibil, care este al tuturor, în timp ce apărarea ca o valoare divizibilă, de care unii beneficiază mai mult. UE, NATO, SUA au dezvoltat o concepție unitară asupra securității.

■ Monitor Strategic ■

Strategia de securitate a UE numește provocările globale, terorismul, proasta guvernare, corupția, printre riscurile la adresa securității internaționale. În ceea ce privește opțiunea de a include proasta guvernare și corupția printre riscurile și amenințările la adresa securității naționale a României, aceasta nu ar trebui să se regăsească în strategia de securitate națională, deoarece subminează tot ce înseamnă stat de drept în România și ar dăuna imaginii țării noastre în contextul proximității integrării în UE. Referitor la zona Mării Negre, riscurile și amenințările manifeste aici pot oferi un argument suficient UE pentru a se implica în acest spațiu și pentru a coopta România în această direcție.

Discuțiile ulterioare s-au concentrat asupra unor chestiuni precum ezitarea de a include corupția printre riscurile și amenințările la adresa securității naționale a României, dar și aprecierea unanimă că terorismul constituie cea mai importantă amenințare de securitate pentru România. Unii participanți au identificat corupția ca un risc major, datorită consecințelor pe care le angrenează: sărăcia, inechitatea socială, șantajul politic. De asemenea, corupția poate fi considerată o amenințare la adresa securității naționale. În ceea ce privește terorismul, aprecierea nivelului de risc depinde și de capacitățile disponibile, în sensul că un stat, cu cât dispune de mai multe capacități, cu atât apreciază riscul ca fiind mai mic.

Unii participanți au subliniat că, în acest moment, doar SUA, Rusia și Israelul au forța de a acționa ofensiv împotriva teroriștilor. S-a atras, totodată, atenția asupra faptului că societatea civilă nu este pregătită să facă față amenințărilor unui atac terorist.

Panelul IV. Principalele dimensiuni ale securității naționale în contextul integrării europene

Comandorul dr. Dumitru Nica a analizat securitatea economică ca parte a securității naționale și necesară supraviețuirii. Eșecul adaptării unui stat la evoluțiile internaționale angrenează pierderi de putere. Poziția statului în rețelele economice ale comerțului este esențială. Vorbitorul s-a referit, de asemenea, la costurile integrării României în UE, în vederea alinierii la standardele europene: costu-

rile publice, private, individuale, de mediu, pe ramuri economice. Beneficiile integrării constau în dezvoltarea regională, avantajele rezultate din participarea la piața unică și la fondurile europene, o categorie de funcționari publici mai bine pregătiți și mai atenți cu cetățeanul. Referitor la participarea României la PESA, comandorul Nica a considerat esențială identificarea unor criterii de ierarhizare a obiectivelor de securitate națională în raport cu cele ale securității colective a UE.

Colonelul dr. Mihai Velea a prezentat direcțiile de reformă ale armatei române: eficiența, flexibilitatea, interoperabilitatea cu forțele NATO, modernizarea tehnicii militare și a echipamentelor, consolidarea sistemului anual de planificare a resurselor, perfecționarea managementului resurselor umane, dezvoltarea relațiilor civili-militari, cooperarea bi- și multilaterală. A fost prezentat un calendar de reformă și oferta României pentru NATO, așa cum a fost modificată în urma negocierilor.

Discuțiile ulterioare s-au referit la inadvertența folosirii termenului de "costuri" ale integrării europene. Se poate vorbi mai degrabă de beneficii ale integrării (generalul maior (r.) dr. Mihail E. Ionescu) în direcția modernizării, care, de altfel, sunt susținute prin fondurile europene. Alte chestiuni au vizat necesitatea folosirii unui alt limbaj în contextul membership-ului României la NATO, în sensul de „transformare” a armatei, mai degrabă decât „reformă” a armatei (generalul (r.) Niculae Spiroiu).

Panelul V. România în UE: producător de securitate în aria lărgită a Mării Negre

Contraamiralul Marius Hanganu a subliniat că zona Mării Negre este considerată ca zonă de frontieră, iar aria lărgită a Mării Negre reprezintă extinderea zonei Caucazului spre Orient. Actorii principali din acest spațiu sunt incluși în aria euroatlantică extinsă. Prin Ucraina și Polonia se asigură controlul către Marea Baltică și, practic, o „închidere” a zonei. Interesele pentru regiune sunt datorate atât resurselor naturale existente, cât și caracterului de rută de tranzit a bazinului Mării Negre. În contextul jocului geopolitic actual se manifestă diferențe privind delimitarea platoului continental între statele vecine.

Octavian Milevschi a prezentat relațiile României cu Moldova și un scurt parcurs cronologic al crizei din Transnistria, din 1992 până în prezent, angajamentele Rusiei de a-și retrace forțele, statele și organizațiile implicate în gestionarea crizei (Rusia, Ucraina, OSCE) și slaba implicare a României. În opinia sa, nu există, în acest moment o strategie de securitate a României față de Republica Moldova, România fiind mai degrabă implicată cultural. Totuși, contribuția țării noastre nu este lipsită de semnificație. În contextul procesului de integrare a României în structurile euroatlantice, R. Moldova, prin intermediul României, a ajuns pe agenda diplomatică a Occidentului. România ar trebui să se implice mai activ economic.

Șerban Cioculescu a vorbit despre politica vecinătății imediate a UE și rolul pe care și-l poate asuma România după realizarea integrării. În această calitate, țara noastră își va armoniza treptat politica externă și de securitate națională cu cea a UE, spre a putea contribui la transformarea acesteia într-un actor cât mai coerent și mai credibil pe scena relațiilor internaționale. Zona extinsă a Mării Negre reprezintă o regiune de interes tradițional, politic, economic și geostrategic pentru România, Bucureștiul contribuind la stabilizarea și securizarea acestui areal, mai ales prin inițiativele regionale de cooperare: Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră, BLACKSEAFOR etc. O problemă foarte delicată o reprezintă securitatea energetică a UE și a României, deoarece, conform unor studii recente, partea răsăriteană a UE (statele recent admise, inclusiv statele candidate – România și Bulgaria) depind excesiv de oferta de gaze și petrol a Rusiei. UE nu are încă o strategie coerentă pentru zona extinsă a Mării Negre, s-a mulțumit să lanseze

programele TACIS, INOGATE și să trimită un reprezentant special pentru Caucazul de Sud, în schimb SUA sunt foarte active în regiune și promovează formarea unei strategii euroatlantice. România va promova cooperarea multilaterală în regiune și abordarea unei agende a securității cât mai extinse și stratificate, apărându-și interesele naționale, ca și pe cele europene, în mod hotărât, constructiv, fără a amenința securitatea altor state, și, de asemenea, va activa pentru unitatea spațiului european și euroatlantic de securitate.

Concluzii

Generalul maior (r.) dr. Mihail E. Ionescu a subliniat faptul că aspectul cel mai semnificativ al acestui seminar este utilitatea unor asemenea discuții deschise pentru decidenții politici și militari. A propus ca astfel de întruniri să se desfășoare periodic la București, la Cercul Militar, pentru a relua o mai veche tradiție.

Noua generație de experți în securitate și apărare aduce un plus de valoare comunității științifice și ar trebui încurajată prin toate mijloacele. Abordarea științifică a problemelor de securitate și apărare este esențială pentru o bună înțelegere a problematicilor respective.

În formularea strategiei de securitate națională a României ar trebui acordat un loc proeminent problematicii Mării Negre. Aceasta redimensionează interesele strategice ale României prin raportare la marile obiective naționale, mai ales după ce România va obține calitatea de membru al UE.

În ansamblu, seminarul poate fi considerat o reușită, în sensul unui schimb util de opinii între participanți avizați din sectorul securității și apărării naționale.

SOMMAIRE

● LA STRATÉGIE DE SÉCURITÉ NATIONALE DE LA ROUMANIE: DÉBATS, POINTS DE VUE, PRISES DE POSITION

- **Dr. CONSTANTIN DEGERATU** - actuellement conseiller d'État - Département de la Sécurité Nationale - Présidence de la Roumanie; chef de l'État-Major de la Roumanie (janvier 1997 - février 2000) 7
- **NICULAE SPIROIU** - ministre de la défense (avril 1991-mars 1994) 15
- **CONSTANTIN DUDU-IONESCU** - ministre de la défense (février 1998 - avril 1998); ministre de l'intérieur (janvier 1999 - décembre 2000) 16
- **VICTOR BABIUC** - ministre de la défense (décembre 1996- février 1998, avril 1998 - mars 2000); ministre de l'intérieur (octobre 1991 - novembre 1992) 18
- **Général lieutenant IOAN SORIN**, chef de l'État Major des Forces Aériennes 21
- **ALEX ȘERBAN**, président exécutif, Casa NATO (Maison NATO) - le Conseil Euro-Atlantique Roumanie 24
- **SEVER VOINESCU** - secrétaire général au Ministère des Affaires Étrangères de la Roumanie (1998-2000); consul général de la Roumanie au Chicago (2000-2003) 26
- **Général de division (r.) MIHAIL E. IONESCU** - directeur de l'Institut d'Études Politiques de Défense et Histoire Militaire 31
- **RADU TUDOR** - analyste politique, le quotidien „Ziua” 35

● THÉORIE DES RELATIONS INTERNATIONALES

- Rational choice, stabilité et changement systémique dans l'approche scientifique de la sécurité - **ȘERBAN FILIP CIOCULESCU** 39

● L'ESPACE EX SOVIÉTIQUE

- Après l'Empire: l'évolution des principales directions dans la politique étrangère russe (1991-1999) - **STANISLAV SECRIERU** 51
- La politique de l'impuissance- L'espace post communiste, après l'hégémonie soviétique, 1989-2005 - **Dr. ANDREI MIROIU, VALENTIN QUINTUS NICOLESCU** 79
- La Roumanie, les Balkans et la Mer noire - **MIHAI ZODIAN** 85

● COMBAT DU TERRORISME

- Développer le concept de „Human Intelligence” dans le combat du terrorisme - **VLADIMIR LUKOV**, General Director of Counter-Terrorism Center, Moscova 103
- Le rôle des acteurs institutionnels dans le combat du terrorisme - **Dr. CRISTIAN BARNĂ** 108
- Le terrorisme: définition comparative, des aspects psycho-dynamiques et l'impact sur l'État de droit - **MARCEL ALEXANDRU** 117

● DOSSIERS

- La politique européenne de sécurité et de défense: principaux développements - **MARIA SINESCU** 127
- La stratégie de sécurité de l'UE dans le contexte euro-atlantique. Des différences conceptuelles entre l'UE, l'OTAN et les États Unis - **CRISTINA ROMILA** 159

● POINTS DE VUE

- Les derniers développements dans la République de Moldavie et les activités concertées des républiques séparatistes à l'intérieur de l'espace CIS-quel rôle pour la Russie et l'UE? - **VLADIMIR SOCOR** 173
- La Roumanie face à face avec la mondialisation - **IULIAN FOTA** 179
- L'impact international de la „révolution orange” de l'Ukraine - **MARCEL CĂPĂȚÂNĂ** 183

● COMPTES RENDUS

- Janusz Bugajski, „La paix froide. Le nouvel impérialisme de la Russie” - **OANA VASILE** 189
- Philip Bobbitt, „The Shield of Achilles. War, Peace, and the Course of History” - **ȘERBAN FILIP CIOCULESCU** 191

● AGENDA SCIENTIFIQUE

- Conclusions des débats du séminaire La Roumanie et l'intégration européenne, des aspects de sécurité, Predeal, le 21-23 mars, 2005 - **CRISTINA ROMILA** 197

SUMMARY

● THE NATIONAL DEFENSE SECURITY OF ROMANIA: DEBATES, OPINIONS, STATEMENTS

- **Dr. CONSTANTIN DEGERATU** - currently State Counsellor - Department of National Security - Presidency of Romania; chief of General Staff of the Army of Romania (January 1997 - February 2000) 7
- **NICULAE SPIROIU** - minister of defense, (April 1991- March 1994) 15
- **CONSTANTIN DUDU-IONESCU** - minister of defense, (February 1998-April 1998); minister of interior, (January 1999-December 2000) 16
- **VICTOR BABIUC** - minister of defense, (December 1996 - February 1998, April 1998 - March 2000); minister of interior (October 1991 - November 1992) 18
- **General lieutenant IOAN SORIN**, chief of General Staff of Air Forces, Romania 21
- **ALEX ȘERBAN** - executive president, Casa NATO (NATO House) - Euro-Atlantic Council Romania 24
- **SEVER VOINESCU** - Secretary General of the Minister of Foreign Affairs of Romania (1998-2000); consul general of Romania in Chigaco (2000-2003) 26
- **Major-General (ret.) MIHAIL E. IONESCU** - director of the Institute for Political Studies on Defense and Military History 31
- **RADU TUDOR** - political analyst, daily „Ziua“ 35

● THEORY OF INTERNATIONAL RELATIONS

- Rational Choice, Stability and Systemic Change in the Scientific Approach of Security - **ȘERBAN FILIP CIOCULESCU** 39

● FORMER SOVIET SPACE

- After Imperial Hegemony: Evolution of Main Orientations in Russian Foreign Policy (1991-1999) - **STANISLAV SECRIERU** 51
- The Politics of Impotence - Post-communist Europe between primacies, 1989-2005 - **ANDREI MIROIU, PhD, VALENTIN QUINTUS NICOLESCU** 79
- Romania, the Balkans and the Black Sea Area - **MIHAI ZODIAN** 85

● FIGHTING TERRORISM

- Initiating People's Human Intelligence in Counter-Terrorism - **VLADIMIR LUKOV**, General Director of Counter-Terrorism Center, Moscow 103
- The Role of Institutional Actors in Combating Terrorism - **CRISTIAN BARNA**, PhD 108
- Terrorism: a comparative definition, psycho-dynamic aspects and its impact on the rule of law - **MARCEL ALEXANDRU** 117

● DOCUMENTARY

- European Security and Defence Policy: Main Developments - **MARIA SINESCU** 127
- EU's security strategy within the Euro-Atlantic framework. Conceptual differences between the EU, NATO, US - **CRISTINA ROMILA** 159

● OPINIONS

- The last developments in the Republic of Moldova and the concerted activities of the separatist republics within the CIS-what roles for Russia and the EU? - **VLADIMIR SOCOR** 173
- Romania, Face to Face with Globalization - **IULIAN FOTA** 179
- The international impact of the „orange revolution“ of Ukraine - **MARCEL CĂPĂȚÂNĂ** 183

● REVIEWS

- Janusz Bugajski, „The Cold Peace. Russia's New Imperialism“ - **OANA VASILE** 189
- Philip Bobitt, „The Shield of Achilles. War, Peace, and the Course of History“ - **ȘERBAN FILIP CIOCULESCU** 191

● SCIENTIFIC AGENDA

- Conclusions of the debates of the conference Romania in the context of the European Integration: security aspects, Predeal, March 21-23, 2005 - **CRISTINA ROMILA** 197